

Міністерство освіти і науки України
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К.Д. УШИНСЬКОГО
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Романенко Сергій Степанович

Гриф

Прим. №__

УДК 332:330.31:796.5:005.52

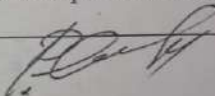
**СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ:
НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

С.С. Романенко

Одеса - 2022

АНОТАЦІЯ

Романенко С.С. Стратегічні вектори розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів: національні особливості та завдання управління. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Одеський національний технологічний університет, Одеса, 2022.

Дисертацію присвячено формуванню теоретико-методологічних і прикладних засад щодо стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів, що дозволить розмежувати повноваження у сфері управління спортивно-оздоровчою діяльністю, адаптувати окремі сектори до змінних умов середовища, більш ефективно залучати і розподіляти ресурси стратегічного розвитку, а також створити ефективну систему моніторингу.

Удосконалено концептуальну модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю, що формується на засадах брендингу та на відміну від попередніх, дає змогу поєднати три рівні управління (макро-, мезо- та мікрорівні) одночасно із трьома підходами до цих рівнів управління (безперервний розвиток, компетентнісно-професійний розвиток та професійного становлення), це дозволяє більш ефективно зорієнтуватися на розкритті, реалізації та розвитку спортивно-оздоровчих послуг при формуванні та популяризації власного бренду в Україні.

Запропоновано напрями зміцнення системи фінансування спортивно-оздоровчої сфери: подальше покращення умов бізнес-середовища; покращення систем податкових та митних відносин; створення умов для розвитку людського капіталу, здійснення інвестицій у людський капітал; структурний перерозподіл фінансової системи забезпечення пріоритетних

напрямів розвитку на основі перегляду їх ієрархії пріоритетності; за умови скорочення зовнішнього боргу країни, здійснити перерозподіл коштів, що будуть вивільнятися на користь розвитку спортивно-оздоровчої сфери.

Визначено, що пріоритетний напрямок спортивно-оздоровчої сфери має бути спрямований на консолідацію зусиль всієї нації у боротьбі за здорове майбутнє, усталене сприйняття традиційних занять спортивно-рухової активності та популяризацію здорового способу життя. Дії спрямовані на реалізацію пріоритетного напрямку спортивно-оздоровчої сфери повинні супроводжуватися формуванням суспільної свідомості щодо беззаперечних потреб рухової активності, як основи здорового способу життєдіяльності. Держава ж повинна забезпечити необхідні умови (в т.ч. нормативне, матеріальне, методичне забезпечення) для систематичної спортивно-оздоровчої активності громадян з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів. Таким чином, основна місія спортивно-оздоровчої сфери України своїм вектором розвитку торкається здоров'я майбутніх поколінь, що ставить її у співзалежність із сферою охорони здоров'я та питаннями розвитку демографічних процесів.

Окреслено національні тенденції демографічних процесів у взаємозв'язку із завданнями управління спортивно-оздоровчою сферою, визначено, що держава повинна забезпечити необхідні умови (в т.ч. нормативне, матеріальне, методичне забезпечення) для систематичної спортивно-оздоровчої активності громадян з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів. Доведена тенденція зменшення інтенсивності народжувань в Україні за 1991-2021 роки, яка супроводжується тенденцією зростання інтенсивності смертей, за всі роки періоду незалежності України спостерігається скорочення наявного та постійного населення. Досліджено, що 1991 рік визначив суттєві зміни в демографічних тенденціях України: до 1991 року в Україні чисельність живонароджених перевищувала чисельність померлих, а після 1991 року стало навпаки, що характеризується поняттям «демографічний хрест». Доведено, що демографічні характеристики держави

визначають і військовий потенціал країни. Визначено, що важлива роль у забезпеченні підвищення рівня тривалості життя населення належить спортивно-оздоровчій сфері.

Досліджено вплив роботи закладів фізичної культури і спорту на здоров'я нації з використанням підходів кореляційно-регресійного аналізу. Визначено, що діяльність закладів сфери фізичної культури і спорту спрямована на задоволення культурно-спортивно-оздоровчих потреб різних верств населення. В якості результативного показника впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я нації використано синтетичний показник «індекс здоров'я», а в якості факторних показників – видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт (млн грн), кількість осіб, що займаються спортом та кількість осіб, що займаються фізичною культурою та спортом. Побудовано кореляційну матрицю, яка доводить наявність впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я нації. Доведено, що для підвищення рівня здоров'я українців необхідно на державному рівні забезпечити збільшення видатків зведеного Бюджету України на розвиток фізичної культури і спорту, а свідомим українцям збільшити ряди тих, хто займається фізичною культурою та спортом навчаючись у освітніх закладах (без урахування занять з фізичної культури (фізичного виховання), що здійснювались у рамках освітнього процесу), працюючи на підприємствах та в установах, займаючись в фізкультурно-оздоровчих клубах, центрах, студіях тощо, за місцем проживання з метою оздоровлення.

В Україні, попри високий рівень людського потенціалу, розвиток професійного спорту знаходиться у стані стагнації. За умови не достатньої фінансової підтримки з боку держави та місцевих органів влади, проведення спортивних заходів стає можливим лише за умови спонсорської підтримки, у більшості регіонів відсутні умови для тренувань (застаріла інфраструктура, високі витрати на енергоносії, низький рівень оплати тренерів), вибір молоді обмежений щодо розвитку у різних видах спорту, більшість діючих секцій

надають лише платні послуги, що знижує їх доступність для дітей та молоді з малозабезпечених сімей. Наведені чинники, а також ряд системних проблем у розвитку професійного спорту зумовлений деструктивними явищами соціального та економічного характеру, що притаманні розвитку соціально-економічних систем в Україні останніми роками призвели по втрати загальних позицій України на міжнародній спортивній арені, відтоку частини талановитих спортсменів і тренерів за кордон та погіршення загального іміджу країни.

Визначено, що реформа децентралізації дає можливість місцевим органам влади не очікуючи вказівок від вищих інституцій виявляти ініціативу, планувати та розвивати спортивно-оздоровчу діяльність на своїй території. Встановлено, що на сьогодні рівень розвитку фізкультури і спорту, а також самої спортивної індустрії є одним критерієм формування конкурентних переваг, що свідчить про якість життя населення у регіоні та стимулює розвиток людського потенціалу, сприяє активізації міжрегіональних та міжнародних контактів, слугує одним із засобів мобілізації населення та створення позитивного соціального клімату, стимулює розвиток супутніх сфер, зокрема туризму. Окрім того, наявність та будівництво сучасних об'єктів інфраструктури у регіоні створює мультиплікативний ефект для інвестування у розвиток інших інфраструктур (туристичної, фінансової, інфраструктури зв'язку), що позначається на розвитку інвестиційного потенціалу регіону загалом, зростанні кількості робочих місць та бізнес-активності.

У регіональному розрізі в Україні спостерігається досить значні диспропорції щодо розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, зумовлені насамперед рівнем соціально-економічного розвитку, спортивними традиціями регіону та роллю спортивно-оздоровчої сфери в соціально-економічній політиці. Згідно проведених досліджень, найбільш відчутними є регіональні асиметрії щодо інфраструктурного забезпечення регіонів та окремих територій, обсягів та структури фінансування фізкультури і спорту,

рівня забезпеченості спортивними кадрами та ефективністю реалізації місцевих програм та ініціатив. Проблемними питаннями залишається рівень організації фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах освіти, що проявляється у низькому відсотку дітей та молоді задіяної у спортивних та фізкультурних заходах, що у більшості регіонів не перевищує 30%.

З метою визначення впливу розвитку фізичної культури і спорту на ВВП через механізми державного фінансування даної галузі та отримання зворотного зв'язку у формі соціального, оздоровчого та економічного ефекту у роботі проведено кореляційно-регресійний аналіз. Результати кореляційного аналізу показали, що існують тісні функціональні зв'язки між рівнем ВВП та державними витратами на охорону здоров'я (0,98), обсягами наданих послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності (0,98) та рівнем захворюваності населення (-0,74). Разом з цим не виявлено жодної кореляції між обсягами державних видатків на розвиток фізкультури і спорту та іншими досліджуваними змінними. Це пояснюється насамперед тим, що переважна частина видатків спрямовується у розвиток спорту вищих досягнень а також фінансування фізкультурних міроприємств та уроків у закладах середньої освіти, що не має суттєвого ефекту для економіки та оздоровчої сфери в цілому.

Отримано результати попарних кореляційно-регресійних рівнянь між дослідженими чинниками, а саме: обсягів кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я та ВВП, обсягів наданих послуг у сфері спорту на обсяги кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я, а також ВВП на обсяги наданих послуг у сфері спорту довели наявність стійких функціональних залежностей. Це, у загальному, підтвердило гіпотезу про опосередкований вплив розвитку сфери насамперед масового спорту на ВВП через скорочення рівня захворюваності громадян, зростання продуктивності і якості праці. Проведені дослідження показали, що саме рівень залученості громадян у сферу спортивно-оздоровчої діяльності є одним з чинників, що впливають на розвиток національної

економіки. Саме тому, інвестиції у розвиток та інформаційний супровід сфери масового спорту, пропагування здорового способу життя та створення умов для розвитку спортивних організацій всіх типів має стати одним з пріоритетів державної політики в Україні.

Обґрунтовано концептуальні засади формування стратегії розвитку фізичної культури і спорту в умовах поточних викликів, пов'язаних із військовою агресією та бойовими діями, що відбуваються на території України. Встановлено, що відсутні системні наукові та практичні розробки щодо становлення і розвитку спортивно – оздоровчої сфери в умовах бойових дій та пост воєнного періоду, що обмежує можливості передбачення та прогнозування на перспективу, а також актуалізує подальші дослідження у цьому напрямку. З метою підвищення адаптивних можливостей спортивно-оздоровчої сфери України та забезпечення її виживання в умовах поточних та стратегічних викликів запропоновано концептуальну модель стратегії розвитку галузі, яка передбачає структурування напрямків розвитку спортивно-оздоровчої діяльності за секторами (фізичне виховання і фізкультурно – оздоровча діяльність у навчально виховній сфері; фізкультурно – оздоровча діяльність у виробничій та соціально побутовій сферах; фізкультурно – оздоровча та спортивна діяльність серед інвалідів; фізична підготовка військовослужбовців, особового складу правоохоронних органів та інших військових формувань; спорт вищих досягнень; спортивний туризм, спортивна реабілітація) з подальшим уточненням стратегічних цілей та розробкою «стратегічних наборів» для кожного сектору, що дозволить розмежувати повноваження у сфері управління спортивно-оздоровчою сферою, адаптувати окремі сектори до змінних умов середовища, більш ефективно залучати і розподіляти ресурси стратегічного розвитку, а також створити ефективну систему моніторингу.

Ключові слова: спортивно-оздоровча діяльність, стратегічні вектори розвитку, завдання управління, глобальні виклики.

ANNOTATION

Romanenko S.S. Strategic vectors of the development of sports and health activities in the conditions of global challenges: national features and management tasks. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 - economy and management of the national economy. – Odessa National Technological University, Odesa, 2022.

The dissertation is devoted to the formation of theoretical, methodological, and applied principles regarding the strategic vectors of the development of sports and health activities in the conditions of global challenges, which will allow delimiting powers in the field of management of sports and health activities, to adapt individual sectors to changing environmental conditions, to attract and distribute strategic development resources more effectively, as well as create an effective monitoring system.

The conceptual model of management of sports and health activities, which is formed based on branding and declarations from the previous ones, has been improved. -professional). development and professional formation), it allows to focus more effectively on the disclosure, implementation, and development of sports and health services, formation and popularization of one's brand in Ukraine.

Directions for strengthening the system of financing the sports and health sector are proposed: further improvement of the business environment; improvement of the system of tax and customs relations; creation of conditions for the development of human capital, investment in human capital; structural redistribution of the financial system of ensuring priority areas of development based on a review of their priority hierarchy; under the conditions of reducing the country's external debt, redistribute funds that will be released for the development of the sports and health sector. It was determined that the priority direction of the sports and health sector should be to consolidate the entire nation's efforts in fighting for a healthy future, the established perception of traditional sports and physical activities, and the popularization of a healthy lifestyle. Actions aimed at

implementing a positive direction in the sports and health sphere should be accompanied by the formation of public awareness regarding the undeniable need for physical activity as the basis of a healthy way of life. The state must ensure the provision of conditions (including regulatory, material, and methodical support) for citizens' systematic sports and health activities, taking into account their individual needs and interests. Thus, the primary mission of Ukraine's sports and health sector affects the health of future generations with its vector of development, which makes it dependent on the sphere of health care and issues of the development of demographic processes.

The national trends of demographic processes regarding the tasks of managing the sports and health sphere are outlined, and it is determined that the state must ensure the fulfillment of the conditions (including regulatory, material, and methodical support) for the systematic sports and healthy activity of citizens, taking into account their individual needs and interests. The proven decreasing birth rate in Ukraine from 1991-2021 supports the increasing death rate trend for all the years of Ukraine's independence from the reduction of the existing and permanent population. It has been studied that 1991 marked significant changes in the demographic trends of Ukraine: until 1991, the number of live births in Ukraine exceeded the number of deaths, and after 1991 it became the opposite, which is characterized by the concept of a "demographic cross". It has been proven that the state's demographic characteristics become the country's military potential. It was determined that an essential role in ensuring an increase in the level of life expectancy of the population becomes the sphere of sports and recreation.

The impact of the work of physical culture and sports institutions on the health of the nation was studied using correlation-regression analysis approaches. It was determined that the activities of physical culture and sports institutions aim to meet the cultural, sports, and health needs of various population segments. As an effective indicator of the impact of the work of physical culture and sports institutions on the health of the nation, the synthetic indicator "health index" was used, and as factor indicators - expenditures of the consolidated Budget of Ukraine

on physical culture and sports (million UAH), the number of people, engaged in sports and the number of people involved in physical culture and sports.

A correlation matrix was built, which proves the influence of the work of physical culture and sports institutions on the health of the nation. It has been proven that to improve the level of health of Ukrainians, it is necessary at the state level to ensure an increase in expenditures of the consolidated Budget of Ukraine for the development of physical culture and sports and for conscious Ukrainians to increase their ranks of those who are engaged in physical culture and sports while studying in educational institutions (without taking into account physical education classes culture (physical education), carried out as part of the educational process), working at enterprises and institutions, practicing in physical culture and health clubs, centers, studios, etc., at the place of residence for health improvement.

In Ukraine, despite the high level of human potential, professional sports development is in a state of stagnation. With insufficient financial support from the state and local authorities, sports events are possible only with sponsorship; most regions lack conditions for training (outdated infrastructure, high energy costs, low level of payment of coaches), and the choice of young people is limited regarding development in various sports, most of the existing sections provide only paid services, which reduces their availability for children and youth from low-income families. The above factors, as well as several systemic problems in the development of professional sports, are caused by destructive phenomena of a social and economic nature, which are inherent in the development of socio-economic systems in Ukraine in recent years, and have led to the loss of Ukraine's general position on the international sports arena, and the outflow of some talented athletes and coaches abroad and deterioration of the country's public image. It was determined that the decentralization reform enables local authorities to take the initiative, plan and develop sports and health activities in their territories without waiting for instructions from higher institutions. It has been established that today the level of development of physical education and sports, as well as the sports industry itself, is one of the criteria for the formation of competitive advantages,

which indicates the quality of life of the population in the region and stimulates the development of human potential, promotes the activation of interregional and international contacts, serves as one of the means of mobilizing the population and creation of a positive social climate, stimulates the development of related areas, in particular tourism. In addition, the presence and construction of modern infrastructure facilities in the region create a multiplier effect for investing in the development of other infrastructures (tourism, financial, communication infrastructure), which affects the development of the investment potential of the region in general, the growth of the number of jobs and business activity.

On a regional basis, there are pretty significant disparities in the development of sports and health activities in Ukraine, which are caused primarily by the level of socio-economic development, sports traditions of the region, and the role of sports and health in the socio-economic policy. According to the conducted studies, the most noticeable are the regional asymmetries regarding the infrastructural support of regions and individual territories, the volume and structure of funding for physical education and sports, the level of provision of sports personnel, and the effectiveness of the implementation of local programs and initiatives. The organization of physical culture and health work in educational institutions remains a problematic issue, manifested in the low percentage of children and youth involved in sports and physical culture activities, which in most regions does not exceed 30%.

A correlation-regression analysis was carried out in order to determine the influence of the development of physical culture and sports on GDP through the mechanisms of state financing of this industry and to receive feedback in the form of social, health, and economic effects of the work. The results of the correlation analysis showed that there are close functional relationships between the level of GDP and state spending on health care (0.98), the volume of services provided in the field of sports and health activities (0.98), and the level of morbidity of the population (-0,74). At the same time, no correlation was found between the amount

of state spending on the development of physical education and sports and other researched variables.

This is explained primarily by the fact that the majority of expenditures are directed to the development of high-achieving sports, as well as the financing of physical education events and lessons in secondary education institutions, which does not have a significant effect on the economy and the health sector as a whole. The results of paired correlation-regression equations between the investigated factors were obtained, namely: the volume of final consumer expenditures of the public sector on health care and GDP, the importance of services provided in the field of sports on the volume of final consumer expenditures of the public sector on health care, as well as GDP on the volumes of services provided in the field of sports proved the presence of stable, functional dependencies. This, in general, confirmed the hypothesis about the indirect effect of the development of the field of mass sports on GDP through the reduction of the level of morbidity of citizens, the increase in productivity and the quality of work. The conducted studies showed that the level of involvement of citizens in the sphere of sports and health activities is one of the factors affecting the development of the national economy. That is why investments in the development and informational support of mass sports, promoting a healthy lifestyle, and creating conditions for the development of sports organizations of all types should become one of the priorities of state policy in Ukraine.

The conceptual principles of forming a strategy for developing physical culture and sports in the context of current challenges related to military aggression and hostilities taking place on the territory of Ukraine are substantiated. It was established that there are no systematic scientific and practical developments regarding the formation and development of the sports and health sector in the conditions of hostilities and the post-war period, which limits the possibilities of prediction and forecasting for the future actualizes further research in this direction. In order to increase the adaptive capabilities of the sports and recreation sphere of Ukraine and ensure its survival in the conditions of current and strategic

challenges, a conceptual model of the industry development strategy is proposed, which provides for the structuring of directions for the development of sports and recreation activities by sectors (physical education and physical culture and recreation activities in the educational sphere ; physical and recreational activities in the industrial and social spheres; physical and recreational and sports activities among the disabled; physical training of military personnel, personnel of law enforcement agencies and other military formations; high-achieving sports; sports tourism, sports rehabilitation) with further clarification of strategic goals and development of "strategic sets" for each sector, which will make it possible to delimit powers in the field of sports and health management, adapt individual sectors to changing environmental conditions, attract and distribute resources more effectively rs of strategic development, as well as create an effective monitoring system.

Keywords: sports and health activities, strategic vectors of development, management tasks, global challenges.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в монографіях:

1. Романенко С.С. Стратегічні вектори розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів: національні особливості та завдання управління: моногр. М.: ФОП Швець В.М., 2022. 356 с. (21,8 друк. арк.).

2. Romanenko S. The problem of individual's biosocial integrity as an objects of philosophical study. *Philosophical and methodological challenges of the study of modern society* : collective monograph / T. V. Andrushchenko, Z. M. Atamaniuk, Ye. R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubskaya, et. Lviv-Torun : Lina-Pres, 2019. 260 p. (0,8 друк. арк. особистий внесок: визначення проблем в управлінні –0,3 друк. арк)

3. Romanenko S. Trends and prospects for transforming civil society in Ukraine: socio-cultural aspect. *Comprehension of the formation of the world in different philosophical approaches* : collective monograph / Z. M. Atamaniuk, Ye/ R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubskaya, et. – Lviv-Torun : Lina-Pres, 2019. 196 p. (0,8 друк. арк. особистий внесок: дослідження тенденцій та перспектив трансформації в управлінні –0,3 друк. арк)

4. Romanenko S. Individual in chronotope of modern social order. *Modern philosophy in the context of intercultural communication* : collective monograph / T. V. Andrushchenko, Z. M. Atamaniuk, Ye. R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubskaya, et. Lviv-Torun : Lina-Pres, 2019. 212 p. (0,8 друк. арк. особистий внесок: дослідження ролі особистості в управлінні –0,3 друк. арк)

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

5. Буховець Б., Дишель Г., Романенко С. Передумови побудови програми фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 39. С. 263-264.

(0,8 друк. арк. особистий внесок: програми фізичного виховання дітей дошкільного віку в спортивно-оздоровчій діяльності–0,3 друк. арк)

6. Романенко С. Спортивно-оздоровча діяльність: сутність, класифікація та інструменти. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. №5, Том 2 (298). С. 260-264 (IC, Google Scholar).

7. Романенко С. С. Регіональні особливості спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 192–197 (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

8. Романенко С. Регіональні пріоритети спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 4. С. 61-67.

9. Романенко С. С. Фінансово-економічні аспекти розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 330–335. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

10. Романенко С. Управління спортивно-оздоровчою діяльністю: структура та державне регулювання. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 91-96

11. Романенко С. Національні особливості організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Економіка та держава*. 2022. №6. С. 101-107 (IC, SIS, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

12. Романенко С. Оцінка сучасного стану розвитку спортивно-оздоровчої діяльності на макро-, мезо- та мікро-рівнях. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №11-12. С.59-64. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

13. Романенко С. С., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Гришина Н. В., Іщенко О. А. Демографічні процеси у взаємозв'язку із завданнями управління спортивно-оздоровчою сферою. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 66–73. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-8> (IC, Google Scholar). (0,8 друк.

арк. особистий внесок: обґрунтування завдань управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні –0,3 друк. арк)

14. Романенко С. Національні та регіональні орієнтири розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Ефективна економіка*. 2022. №6. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/104> (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

15. Романенко С. С., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Гришина Н. В., Іщенко О. А. Глобальні тренди розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 150–156. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-1-18>(IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування глобальних трендів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності –0,3 друк. арк)

16. Іртищева І., Криленко В., Романенко С. Фінансування спортивно-оздоровчої діяльності на макро- та мезорівнях. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 169-175. DOI: 10.35774/econa2022.02.169 (IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: аналіз фінансування спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,4 друк. арк)

17. Іртищева І., Богатирьов К., Романенко С. Особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів. *Економічний простір*. 2022. №180. С.122-128(IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: визначення завдань управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,4 друк. арк)

18. Романенко С. Зарубіжний досвід управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності. *Бізнес Інформ*. 2022. №6. С. 14–19. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

19. Романенко С. Економічні інтереси держави та інших суб'єктів і стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Innovation and Sustainability*. 2022. №(2). 163–170. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

20. Романенко С. Управління спортивно-оздоровчою діяльністю на засадах брендингу. 2022. *Scientific journal “MODELING THE DEVELOPMENT*

OF THE ECONOMIC SYSTEMS“. 2022. №2. С.182-188 (0,80 друк. арк.).

21. Романенко С. Моделі та методи оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності. *Ефективна економіка*. 2022. No 9. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/554/561> (0,63 друк. арк.).

22. Романенко С. Стратегічні вектори управління спортивно-оздоровчою діяльністю. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. No 4. С. 155-162 (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

23. Романенко С. Аналіз ринку спортивно-оздоровчої діяльності на мезорівні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 2, том 2. С. 93-97. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

24. Романенко С. Оптимізація підсистем забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. No 3. С. 169-175. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

В інших виданнях:

25. Романенко С.С. Особливості процесу прийняття рішень під час розв'язання ігрових ситуацій у регбі. *Збірник наукових праць Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві»*. 2015. No1. С. 118 – 123. (0,63 друк. арк.).

26. Романенко С.С. Диференційний підхід до швидкісно-силової підготовки юних гандболістів з урахуванням особливостей ігрового амплуа. *Наука і освіта: науково-практ. журнал Південного наукового центру НАПН України*. 2015. No 8/СХХХVІІ. С. 130–135. (0,63 друк. арк.).

27. Романенко С.С. Соціокультурний аспект трансформації громадянського суспільства України. *Перспективи : соціально-політичний журнал*. 2015. No 2 (64). С. 95–102. (0,63 друк. арк.). (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Україна, Google Scholar, США, CrossRef, США-Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Open Ukrainian Citation Index, WorldCat, США).

28. Романенко С.С. Поточний контроль як чинник ефективності процесу силової підготовки юних регбістів. *Вісник Прикарпатського університету*. 2015. С.87-95. (0,63 друк. арк.).

29. Романенко С.С. Особливості організації сенсомоторної функції волейболістів з урахуванням рівня фізичної підготовленості. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2019. Випуск 10 том 3. С. 47-52(0,63 друк. арк.).

30. Бобошко В. В., Романенко С. С., Прокоф'єва Л. А. Взаємозв'язок між рівнем розвитку фізичних здібностей та функціональним станом волейболістів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 23(1). С. 68-72 (0,8 друк. арк. особистий внесок: напрями розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у волейболістів –0,4 друк. арк)

31. Бобошко В. В., Романенко С. С., Тітова Г. В., Борщенко В. В. Основи застосування міждисциплінарного підходу в процесі підготовки фахівців у сфері фізичної культури. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 39. С. 116–122. (0,8 друк. арк. особистий внесок: міждисциплінарний підхід в спортивно-оздоровчій діяльності–0,3 друк. арк)

Статті у закордонних виданнях:

32. Романенко С.С. Теоретичні аспекти методики навчання технічним прийомам в баскетболі. *Науково-теоретичний та практичний журнал Оралдын Гылым Жаршысы*. 2018. No 5 (170) С. 64-72. (0,80 друк. арк.).

33. Bogatyrev K., Irtysheva, I., & Romanenko S., Korniienko I. Organizational and managerial system of development of sports and health activities of ukraine: current state and national features. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(2). 22-28 <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-2-22-28> (*Web of Science*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: формування моделі управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,3 друк. арк)

34. Irtysheva, I., Bogatyrev K., & Romanenko S. Strategic vectors for the development of sports and recreational activities: international and national

experience. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(4). 102-112 (*Web of Science*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування стратегічних векторів спортивно-оздоровчої діяльності –0,3 друк. арк)

35. Irtysheva, I., Kramarenko I., & Romanenko S. Systemic approaches to ensuring the strategic development of the sports and health sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(4). 240-252 (*Web of Science*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: формування системних підходів до розвитку спортивно-оздоровчої діяльності –0,3 друк. арк)

36. Irtysheva, I., Boiko, Y., Kramarenko I., Romanenko S., Sirenko I., Tubaltseva N., Hryshyna N., and Ishchenko O. Development of Socialization of the Economy on the Conditions of Financing Sports and Health Activities. *International journal of health sciences 6, no. S5* (June 18, 2022). Accessed June 29, 2022. <https://sciencescholar.us/journal/index.php/ijhs/article/view/9252>. (*Scopus, Web of Science, Scientific & Literature, ROAD, International Scientific Indexing, IC*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: економіко-математичний аналіз фінансування спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,2 друк. арк)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

37. Романенко С.С. Оперативно-тактичне мислення гандболістів: процес прийняття рішення. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III міжнародного конгресу Одеса: ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, (м. Одеса, 18-21 травня 2017). Одеса, 2017. С. 608-610 (0,30 друк. арк.).*

38. Романенко С.С. Взаємозалежність адаптаційних процесів з характером та величиною навантажень у спорті. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: матеріали II Інтернет конференції (м.Одеса, 9-10 листопада 2018 р.). Одеса, 2018. С. 69-72(0,30 друк. арк.).*

39. Романенко С.С. Процес прийняття рішень як чинник ефективності оперативно-тактичного мислення. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: матеріали II Інтернет конференції (м.*

Одеса, 9-10 листопада 2018 р.) Одеса 2018. С.72-76. (0,30 друк. арк.).

40. Романенко С. С. Змагальні та тренувальні навантаження у спорті: зв'язок з механізмом адаптації. *Проблемні аспекти функціонування фінансової системи України в умовах дестабілізаційних процесів*: матеріали VI Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції, (м. Одеса, 14 травня 2019 р.) Одеса: ОТЕІ КНТЕУ, 2019. С. 185-18(0,30 друк. арк.).

41. Романенко С. С., Регбістів С. С., Жулкевська П. В. Особливості виховання спритності в структурі тренувальної роботи регбістів. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини* : матеріали V інтернет-конференції (Одеса, 17-18 листопада 2021 р.). Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. – С. 93-95. (0,30 друк. арк.). (0,3 друк. арк. особистий внесок: особливості виховання спритності в спортивно-оздоровчій діяльності–0,1 друк. арк)

42. Романенко С. С., Іртищева І. О. Національні особливості організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Мукачево, 29 березня 2022 р.). Мукачево: Вид-во МДУ, 2022. С.60–62. (0,3 друк. арк. особистий внесок: визначення національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності –0,1 друк. арк)

43. Романенко С.С., Іртищева І.О. Державно-громадське управління та принципи побудови спортивно-оздоровчої сфери. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики*: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 6-7 квітня 2022 р.). Мукачево: МДУ, 2022. 272 с. (0,3 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування державно-громадське управління та принципи побудови спортивно-оздоровчої сфери –0,1 друк. арк)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	
1.1. Теоретичний базис сутнісних характеристик спортивно-оздоровчої діяльності.....	34
1.2. Особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів.....	44
1.3. Структура та зміст державного регулювання й управління у сфері спортивно-оздоровчої діяльності.....	57
Висновки до розділу 1.....	66
Список використаних джерел до розділу 1.....	69
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ВЕКТОРІВ УПРАВЛІННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	
2.1. Методичні підходи щодо оцінювання економічних інтересів суб'єктів спортивно-оздоровчої діяльності.....	75
2.2. Моделі та методи формування й оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності.....	94
2.3. Системно-динамічні моделі в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю.....	106
Висновки до розділу 2.....	122
Список використаних джерел до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА УМОВ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	
3.1. Національні та глобальні тренди розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.....	131
3.2. Регіональні особливості та пріоритети спортивно-оздоровчої діяльності в Україні.....	157

3.3. Фінансово-економічні передумови розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні.....	176
Висновки до розділу 3.....	199
Список використаних джерел до розділу 3.....	204
РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
4.1. Оцінка сучасного стану та національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.....	209
4.2. Завдання управління спортивно-оздоровчою сферою у взаємозв'язку із національними тенденціями демографічних процесів.....	240
4.3. Оцінка впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на рівень здоров'я нації.....	272
Висновки до розділу 4.....	286
Список використаних джерел до розділу 4.....	291
РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	
5.1. Зарубіжний досвід управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності та можливості його імплементації в Україні.....	297
5.2. Удосконалення стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.....	315
5.3. Оптимізація підсистем забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери.....	353
Висновки до розділу 5.....	377
Список використаних джерел до розділу 5.....	382
ВИСНОВКИ.....	388
ДОДАТКИ.....	398

ВСТУП

Актуальність теми. Досвід численних поколінь переконує, що фізична культура і спорт є важливими чинниками гармонійного розвитку людського потенціалу, забезпечення здорового способу життя та благополуччя через попередження захворюваності та підвищення дієздатності. Саме тому, у економічно розвинених країнах сфери фізичної культури, спортивної індустрії, професійного й аматорського спорту визнано системоутворювальними складниками розвитку соціально-економічних систем.

У сучасному світі спортивно-оздоровча сфера стає пріоритетним напрямом розвитку для багатьох держав. Дедалі частіше систему охорони здоров'я розглядають у нерозривному зв'язку із спортивною діяльністю. Позитивно впливаючи на стан здоров'я людини, спорт підвищує якість продуктивних сил суспільства, що, у свою чергу, збільшує рівень економічного розвитку самої держави. На державному рівні завдання зміцнення здоров'я не лише сьогочасного населення, а й майбутніх поколінь, можливо реалізувати через систему розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Адже три основні складники забезпечення здоров'я кожної окремої людини – дотримання режиму, збереження активності через заняття спортом та спостереження за показниками здоров'я, потребують визначення ключової компоненти, впливаючи на яку, можна забезпечити стає майбутнє. Водночас глобальні виклики сьогодення (пандемія COVID-19, війна росії проти України та ін.) змушують переглядати традиційні принципи формування стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності з позицій завдань національного управління та впроваджувати інноваційні, військово-орієнтовані та ін. Стає очевидною необхідність побудови нової практики формування спортивно-оздоровчої діяльності, яка, враховуючи національні інтереси, цінності, пріоритети, загрози й виклики сьогодення, здатна забезпечити подальший розвиток досліджуваної сфери в сучасних

реаліях та із урахуванням прогнозованих потреб відродження галузі в післявоєнний період.

Разом із цим, низка чинників, які негативно впливають на індивідуальне здоров'я, безпосередньо пов'язані з руховою діяльністю людини й спричинені сучасними умовами життя, урбанізацією, стрімким розвитком науково-технічного прогресу та цифрових технологій. Прискорене зростання автоматизації більшості видів людської діяльності суттєво зменшує фізичну активність населення. Окрім того, в умовах пандемії COVID-19 набули поширення дистанційні форми навчання та роботи, онлайн покупки, спілкування в соц-мережах та інтернет-чатах. Люди почали більше часу знаходитися вдома, що додатково вплинуло на зменшення рухової активності й збільшило вразливість людського організму до різних захворювань. Отже, спостерігається зростання ризиків для здоров'я нації.

Питання розвитку ринку спортивно-оздоровчих послуг перебуває у сфері наукового інтересу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, експертів відповідних міністерств та відомств, державних і громадських організацій. Серед зарубіжних дослідників можна назвати: W. Andreff, R. Fort, K. Heinila, A. Hermans, F. Imesch, G. Jage та ін. Серед вітчизняних науковців насамперед потрібно виділити: С. Вавренюк, Д. Гадайчук, С. Домбровська, І. Крамаренко, О. Дрюков, М. Журба, І. Стахів, Д. Стеченко, В. Франчук, В. Палюх, О. Павленко, В. Платонов, Ю. Шкретій та ін. Спроби теоретичного осмислення питань, пов'язаних із проблематикою становлення нової галузі теорії управління – спортивного менеджменту, здійснені в роботах К. Богатирьова, І. Гасюк, І. Іртищевої, М. Олійник, М. Стегней, О. Славкова, Н. Павленчик, С. Цимбалюк.

Однак, в умовах воєнної агресії та бойових дій, що відбуваються на території України, проблеми спортивно-оздоровчої діяльності, на жаль, відходять на другорядні позиції. Значна частина об'єктів спортивної інфраструктури зруйнована ворогом, припинено тренування та проведення змагань, що загрожує втратою спортивного потенціалу країни. Галузь зазнала

значного скорочення фінансування та збитків. Аналіз останніх досліджень засвідчив, що наразі відсутні системні наукові та практичні розробки щодо становлення й розвитку спортивно-оздоровчої сфери в умовах поглиблення кризових явищ, збройної агресії та пост воєнного періоду. Означене обумовлює пошук шляхів модернізації забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери в сучасних реаліях та необхідність розробки теоретико-методологічних засад механізму регулювання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні.

Отже, теоретико-методологічні аспекти питання розроблення стратегічних векторів розвитку та завдань національного управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів все ще залишаються недостатньо дослідженими та висвітленими.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати наукового дослідження, розроблені та систематизовані теоретико-методологічні положення й висновки відповідають тематиці науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», зокрема теми: «Соціально-політичні проблеми України в контексті глобальних процесів» (номер державної реєстрації 0114U007155) і «Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та соціально-економічні виміри» (номер державної реєстрації 0120U002016), у межах яких автором розроблено концептуальні підходи до модернізації забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери, що базуються на виокремленні стратегічно-орієнтованих підсистем; «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до професійної діяльності з різними групами населення» (номер державної реєстрації 0119U002020) та «Оцінка індивідуального здоров'я та підвищення адаптаційних можливостей дітей і молоді засобами здоров'язбережувальних освітніх технологій» (номер державної реєстрації 0120U002012), де автором запропоновано структурування напрямів розвитку спортивно-оздоровчої

діяльності за секторами з подальшим уточненням стратегічних цілей та розробкою «стратегічних наборів» для кожного сектору.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування теоретико-методологічних і прикладних засад щодо стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів, що дозволить розмежувати повноваження у сфері управління спортивно-оздоровчою діяльністю, адаптувати окремі сектори до змінних умов середовища, більш ефективно залучати і розподіляти ресурси стратегічного розвитку, а також створити ефективну систему моніторингу.

Реалізація поставленої мети потребувала розв'язання таких **завдань**:

- систематизувати наукові засади стратегічного управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів;
- дослідити методологічні підходи формування стратегічних векторів управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів;
- провести ретроспективний аналіз основних тенденцій розвитку фізичної культури і спорту в Україні в контексті світових трендів;
- дослідити регіональні особливості та пріоритети спортивно-оздоровчої діяльності в Україні;
- дослідити фінансово-економічні передумови розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні;
- здійснити порівняльний аналіз національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності із країнами Організації економічного співробітництва та розвитку;
- окреслити національні тенденції демографічних процесів у взаємозв'язку із завданнями управління спортивно-оздоровчою сферою;
- дослідити вплив роботи закладів фізичної культури і спорту на здоров'я нації;
- дослідити зарубіжний досвід управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності та можливості його імплементації в Україні;

- обґрунтувати концептуальні засади формування стратегії розвитку фізичної культури і спорту в умовах поточних викликів;
- розробити методичні підходи щодо формування та реалізації вектору військово-орієнтованого спорту у контексті розвитку спортивно-оздоровчої діяльності;
- запропонувати шляхи модернізації забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери в сучасних реаліях.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів та з урахуванням національних особливостей.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи та науково-практичні рекомендації щодо формування завдань управління та стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів та з урахуванням національних особливостей.

Методи дослідження. Методологічною й теоретичною основою дослідження є наукові положення економічної теорії, теорій соціального розвитку, управління, стратегування та наукові доробки вітчизняних і зарубіжних дослідників економічної науки.

Для досягнення поставленої мети та концептуальної цілісності в роботі використано загальнонаукові й економічні методи: логіко-історичний (для дослідження системи управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні (розділи 1-2)), системно-структурний та системно-функціональний (для інституціональних характеристик та структурних елементів державного регулювання ринку спортивно-оздоровчих послуг (розділи 1-2)), аналіз та синтез (для здійснення оцінки організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності (п. 4.1-4.3)); систематизацію та узагальнення (для виявлення умов розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні (розділ 1, 2, п. 3.2-3.3)); визначення тенденцій розвитку (для характеристики національних та регіональних трендів розвитку спортивно-

оздоровчої діяльності (п. 3.1)); просторовий (для дослідження специфіки управління спортивно-оздоровчою сферою в умовах глобальних викликів (п. 4.2, п. 5.1)); статистичні (для узагальнення, систематизації та виявлення взаємозв'язків розвитку спортивно-оздоровчої сфери (Розділ 3-4)); графічний і картографічний (для наочного відображення статистичних характеристик та розподілів (розділи 3-5)); комп'ютерної обробки даних за допомогою програми Microsoft Excel (для здійснення арифметичних розрахунків та аналізу впливу розвитку спортивно-оздоровчої сфери на економічне зростання (розділи 3-4)).

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства молоді та спорту України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі викладено теоретико-методологічні засади й практичні рекомендації щодо завдань управління та стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів. Наукові результати дослідження орієнтовані на розроблення концептуальних засад формування стратегій розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Найбільш важливими науковими результатами, що характеризуються новизною, є наступні положення:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні теоретико-методологічні засади формування стратегії розвитку фізичної культури і спорту України, що підвищують адаптивні можливості та керованість процесами розвитку галузі в умовах поточних викликів, які характеризуються військовою агресією та

бойовими діями, й передбачають структуризацію напрямів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності за секторами з подальшим уточненням стратегічних цілей та розробкою «стратегічних наборів» для кожного сектору. Це сприятиме формуванню механізмів забезпечення ресурсами, а також дієвих систем моніторингу досліджуваної сфери;

- запропоновано інноваційну модель формування та реалізації вектору військово-орієнтованого спорту, яка: поєднує види спорту із фізичними навантаженнями, а також ігрові методи, спортивну орієнтацію тощо; спрямована не лише на розвиток у молоді навичок, необхідних для підтримки фізичної форми, а й сприяє розвитку соціальних, психологічних та моральних якостей, що дозволяють бути підготовленими до стресових, непередбачуваних ситуацій та мобілізувати зусилля у випадку необхідності;

- розроблено системні підходи до модернізації забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери, які базуються на виокремленні стратегічно орієнтованих підсистем (кадрового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного та соціально-психологічного забезпечення) функціонування та розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, що дозволить забезпечити подальший розвиток досліджуваної сфери в сучасних реаліях та із урахуванням прогнозованих потреб відродження галузі в післявоєнний період.

удосконалено:

- результати аналізу впливу спортивно-оздоровчої сфери на економічне зростання за рахунок використання механізму державного фінансування цієї галузі, що дало можливість підтвердити гіпотезу про опосередкований вплив фізичної культури і спорту на формування ВВП через скорочення рівня захворюваності громадян, зростання продуктивності та якості праці;

- дослідження національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, які, на відміну від попередніх, базуються на визначенні пріоритетності

консолідованих видатків Державного бюджету та уряду України, охоплюють порівняльний аналіз середніх показників пріоритетних державних видатків в Україні та країнах Організації економічного співробітництва та розвитку, що дало підстави виокремити напрями зміцнення системи фінансування спортивно-оздоровчої сфери (подальше покращення умов бізнес-середовища; покращення систем податкових та митних відносин; створення умов для розвитку людського капіталу, здійснення інвестицій у людський капітал; структурний перерозподіл фінансової системи забезпечення пріоритетних напрямів розвитку на основі перегляду їх ієрархії пріоритетності);

– причинно-наслідкові зв'язки спортивно-оздоровчої сфери України шляхом виокремлення основної причини недоступності послуг означеної сфери (значна частка витрат домогосподарств України, що припадає на оплату житлово-комунальних послуг, товари харчування та першої необхідності та, відповідно, незначна сума коштів, які можуть бути спрямовані на оплату інших послуг або потреб спортивно-оздоровчої діяльності) та визначення пріоритетного напрямку її розвитку, який має бути спрямований на консолідацію зусиль усієї нації у боротьбі за здорове майбутнє, усталене сприйняття спортивно-рухової активності та популяризацію здорового способу життя, що дало підстави визначити взаємозалежність досліджуваної сфери із питаннями тенденцій розвитку демографічних процесів, які, у свою чергу, визначають і військовий потенціал країни;

– сутність поняття «спортивно-оздоровча діяльність», що трактується як процес активної взаємодії суспільства, органів публічної влади із об'єктами спортивного-оздоровчої сфери для реалізації механізму надання ефективних спортивно-оздоровчих послуг, які вплинуть на зміцнення здоров'я та покращення якості життя населення;

– концептуальну модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю, що формується на засадах брендингу та, на відміну від попередніх, дає змогу поєднати три рівні управління (макро-, мезо- та

мікрорівні) одночасно із трьома підходами до цих рівнів управління (безперервний розвиток, компетентнісно-професійний розвиток та професійного становлення). Це дозволяє більш ефективно зорієнтуватися на розкритті, реалізації та розвитку спортивно-оздоровчих послуг під час формування та популяризації власного бренду в Україні.

набули подальшого розвитку:

– результати ретроспективного аналізу розвитку фізичної культури й спорту в Україні, що, на відміну від попередніх, базуються на інтеграції світових трендів (формування культури масового спорту, розширення обсягів фінансування спортивно-оздоровчої діяльності з позабюджетних джерел, розвиток підприємницького сектору та позитивні ефекти децентралізації на рівні окремих територіальних громад) та сприяють у подоланні бар'єрів, які гальмують подальший розвиток галузі (карантинні обмеження, слабкість інституцій, відсутність ефективних механізмів бюджетного фінансування);

– результати міжрегіонального порівняння розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні, які вирізняються від попередніх системним підходом і розглядають спортивно-оздоровчу діяльність у взаємозв'язку із соціальним, культурним та економічним потенціалом регіону, що дозволило виявити сильні й слабкі сторони кожної області, а також загальні для всіх областей проблеми, й може бути використано у формуванні регіональних програм розвитку спортивно-оздоровчої діяльності;

– кореляційні зв'язки між характеристиками роботи закладів фізичної культури і спорту та характеристиками здоров'я нації, які, на відміну від попередніх, визначають вплив видатків зведеного бюджету України на фізичну культуру і спорт у поєднанні із кількістю осіб, що займаються спортом та фізичною культурою, на рівень здоров'я нації, який оцінюється індексом здоров'я, що доводить необхідність закріплення суспільної свідомості щодо беззаперечних потреб рухової активності як основи здорового способу життєдіяльності;

– результати дослідження зарубіжного досвіду у сфері управління

розвитком спортивно-оздоровчої діяльності, визначені переваги та недоліки різних моделей, а також сформовані на їх основі практичні рекомендації щодо оптимізації організаційно-управлінських систем та впровадження окремих механізмів й інструментів стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання галузі, що сприятимуть розширеному відтворенню спортивно-оздоровчого потенціалу України з урахуванням глобальних викликів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих прикладних рекомендацій щодо модернізації забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери в розширеному відтворенні спортивного потенціалу України.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності Департаменту освіти та науки Одеської міської ради (довідка № 01-19/1983 від 02.08.2022 р.); Управління з фізичної культури та спорту Одеської міської ради (довідка № 01-26/208/1 від 06.06.2022 р.); Одеського обласного відділення (філії) Комітету з фізичного виховання та спорту (довідка № 95 від 16.06.2022 р.); Федерації регбі Одеської області (довідка № 43/8 від 11.05.2022 р.); Громадської організації «Федерація фехтування Миколаєва» (довідка № 14-5/2 від 12.04.2022 р.); Громадської організації Гандбольний клуб «Портовик» (довідка № 17-6 від 04.06.2021 р.); Громадської організації Клуб традиційних бойових мистецтв ФУДО (довідка № 37-2 від 15.10.2020 р.).

Методичні підходи до формування стратегій розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів впроваджено в навчальний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка № 632/26/1 від 21.04.2022 р.); Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/04/2787 від 25.10.2022 р.);

Особистий внесок дисертанта. Усі наукові результати, викладені в дисертації, належать автору особисто. З наукових публікацій у співавторстві

використані лише ті матеріали, які є результатом особистої праці здобувача. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження оприлюднені автором на конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були: III Міжнародний конгрес Одеси «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (м. Одеса, 18-21 травня 2017), II Інтернет-конференція «Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини» (м. Одеса, 9-10 листопада 2018 р.), VI Всеукраїнська міжвузівська науково-практична конференція «Проблемні аспекти функціонування фінансової системи України в умовах дестабілізаційних процесів» (м. Одеса, 14 травня 2019 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Фінансове регулювання зрушень у економіці України» (м. Мукачево, 29 березня 2022 р.), IV Міжнародна науково-практична конференція «Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики» (м. Мукачево, 6-7 квітня 2022 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 43 наукові праці загальним обсягом 29,14 авт. арк., з яких особисто автору належить 17,95 авт. арк. Із них: 1 одноосібна монографія, 3 – у колективних монографіях, 20 статей – у наукових фахових виданнях, 5 статей – у закордонних виданнях, у т.ч. 3 – у виданнях, що включено до наукометричної бази Web of science, 7 статей – у інших виданнях, 7 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (у першому розділі 43 найменування, у другому – 39 найменувань, у третьому – 34 найменування, у четвертому – 45 найменувань, у п'ятому – 41 найменування), 2 додатки. Повний обсяг дисертації становить 413 сторінки, з них основний текст – 350 сторінок, анотація – 19 сторінок, список використаних джерел – 28 сторінка, додатки – 16 сторінок. Робота містить 45 таблиць та 111 рисунків.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

1.1. Теоретичний базис сутнісних характеристик спортивно-оздоровчої діяльності

Зростання ролі спорту у житті суспільства як основи зміцнення здоров'я, вимагає активної взаємодії населення з органами надання спортивних послуг. Саме за таких умов дослідження сутності та класифікаційних ознак спортивно-оздоровчої діяльності є необхідним.

Як зазначає, Цимбалюк С. «Розкриття наукових підходів дослідження сутності та структури спортивно-оздоровчої сфери потребує визначення дефініцій категоріального апарату, що супроводжує розкриття її змісту. У науковій та спеціальній літературі спортивного напрямку досить тісно переплітаються такі поняття, як: «сфера фізичної культури та спорту», «фізкультурно-оздоровчі послуги» та «спортивно-оздоровчі послуги», «спортивно-оздоровча діяльність», «ринок спортивно-оздоровчих послуг» тощо. Зачастим вони вживаються науковцями як взаємозамінні, однак проведення поглибленого дослідження сутності, особливостей та економічної ролі спортивно-оздоровчої сфери як об'єкта дослідження потребує конкретизації взаємозв'язку та відмінностей між цими поняттями» [1, с. 58]. Отже, дослідження сутності поняття «спортивно-оздоровча діяльність», розкриття класифікаційних ознак та інструментів в сучасних умовах є досить актуальним.

Теоретичним дослідженням сутності поняття «спортивно-оздоровчі послуги», характеристики класифікаційних ознак присвячені праці науковців, а саме: Бондар А., Винника Н., Дорофєєвої Т., Колумбет О.,

Леонової Ю., Стахів І., Цимбалюка С. тощо. Однак, зміна наукових поглядів вимагає ґрунтованого розкриття теоретичного дослідження саме сутності поняття «спортивно-оздоровча діяльність» та розкриття її класифікації, адже поняття «діяльність» набагато ширше за поняття «послуги».

Теоретичні дослідження показали, що найбільше трактувань серед вітчизняних науковців підлягають поняття «спортивно-оздоровча послуга», «спортивно-оздоровча сфера» тощо. На думку Стахова І. «Спортивно-оздоровча послуга – це різновид фізкультурно-спортивної діяльності, що базується на використанні видів спорту з метою збереження та зміцнення здоров'я людей, залучення до цінностей спорту, формування навичок здорового способу життя. Спортивно-оздоровчі послуги надаються спортивними організаціями (спортивними клубами, центрами з видів спорту, спортивними спорудами тощо). Безпосередніми виробниками спортивно-оздоровчих послуг є тренери та інструктори» [2].

Такої думки дотримується і Дорофєєва Т. І. наголошує, що «для розуміння сутності фізкультурно-спортивних послуг (ФСП) їх слід розглядати з позицій як спільних рис послуг як таких, так і специфічних властивостей цього виду сервісної діяльності. Фізкультурно-спортивні послуг можна визначити як сукупність різних соціально-педагогічних форм діяльності, здійснюваної з метою задоволення потреб також різних соціально-демографічних груп населення у фізичному вдосконаленні або цікавому спортивному видовищі» [3]. Однак, дещо не погоджуємося з визначенням, що спортивно-оздоровча послуга є діяльністю, вважаємо що це все таки результат споживання в процесі її виконання.

Цимбалюк С. дає визначенню поняттю «спортивно-оздоровча сфера». На його думку «За традиційним підходом сфера фізичної культури і спорту розглядається вченими в контексті її впливу на здоров'я та спосіб життя населення, формування відповідної культури поведінки. Згідно із цим підходом основним завданням цієї сфери є зміцнення фізичних характеристик стану людини. Саме цей ефект і визначає ту специфіку, яка

ставить галузь у ряд основоположних щодо забезпечення соціально-економічного зростання будь-якої людської спільноти» [1, с. 59].

Ю. О. Леонова та В. В. Бондар «розкривають теоретичний зміст поняття «спортивно-оздоровча сфера», акцентуючи увагу на основних її характеристиках, що спрямовані на вирішення соціально-економічних проблем: об'єднання суспільства, відволікання молоді від згубних звичок, профілактику захворювань, збільшення середньої тривалості та якості життя. Вони зазначають, що спортивно-оздоровча сфера покликана задовольняти потреби людей, зміцнювати здоров'я та виступає потужним економічним локомотивом, який може позитивно змінити ситуацію в Україні за належного її функціонування. Отже, спортивно-оздоровча сфера повинна бути ширше за поняття діяльності та розкривати характеристики її охоплення». [4]

Що стосується спортивно-оздоровчої діяльності то Н. М. Винник «визначає її як педагогічний процес, специфічна культура особистості, процес спортивного оздоровлення, система масових заходів, регульована фізична активність, розвиток відповідальності, мотивації» [5, с. 46].

Окريم цього Цимбалюк С.М. наголошує, що «спортивно-оздоровча сфера відіграє важливу соціальну та економічну роль у житті суспільства, визначаючи морально-психологічний стан населення, його фізичне здоров'я та продуктивність. Водночас, як свідчить зарубіжний досвід, вона може забезпечити отримання вагомих економічних ефектів, що полягають у створенні нових робочих місць, продукуванні соціально важливих послуг, збільшення обсягу ВВП країни від нематеріального виробництва» [6].

В цілому нами згруповано дефініцію понять «спортивно-оздоровча» та «фізкультурно-оздоровча» діяльність, що наведено в таблиці 1.1. Отже, більшість науковців рзглядають фізкультурно-оздоровчу діяльність, як таку, що викорситовується майже примусово у закладах освіти і є частиною педагогічної. В свою чергу, спортивно-оздоровча діяльність є результатом добровільного зайняття спортом усього суспільства та розглядається ширше аніж фізкультурно-оздоровча.

Дефініція понять «спортивно-оздоровча» та «фізкультурно-оздоровча»
діяльність

Джерело	Порівняльна характеристика
Винник Н.М. [5, с. 46].	«Дані поняття є схожі за визначенням і трактує їх як педагогічний процес, процес спортивного оздоровлення, специфічну культуру особистості, систему масових заходів, регульовану фізичну активність, розвиток відповідальності, мотивації»
Рибалко М.Л. [6, с. 94- 102].	«Фізкультурно-оздоровча діяльність спрямована на збереження й зміцнення здоров'я людини у навчально-виховній та соціально-побутовій сферах. Більшість науковців фізкультурно-оздоровчу діяльність трактують як соціальний процес, що виражений у фізичних діях, сприяє зміцненню здоров'я, оволодінню фізичною культурою».
Леонова Ю.О., Бондар В.В. [4]	«Теоретичний зміст поняття «спортивно-оздоровча сфера», акцентуючи увагу на основних її характеристиках, що спрямовані на вирішення соціально-економічних проблем: об'єднання суспільства, відволікання молоді від згубних звичок, профілактику захворювань, збільшення середньої тривалості та якості життя. Зазначають, що спортивно-оздоровча сфера покликана задовольняти потреби людей, зміцнювати здоров'я та виступає потужним економічним локомотивом, який може позитивно змінити ситуацію в Україні за належного її функціонування».
Ганклевський Н.С., Вибранський В.В. [8]	«Спорт виконує не тільки соціальну функцію, але й економічну та політичну, він є вагомим джерелом отримання прибутку. При цьому науковці використовують поняття сфера фізичної культури і спорту та спортивна сфера як взаємозамінні. На основі цього можна дійти висновку, що у площині економічних досліджень різниця між цими поняттями не суттєва».
Пащук О. В. [9, с. 213]	З економічної точки зору фізичну культуру і спорт правомірно розглядати як вид суспільно корисної діяльності з надання різноманітних послуг, що належить до невиробничої сфери і тому прямо не бере участь у виготовленні матеріального продукту.
Цимбалюк С. [1]	«Сферу фізичної культури та здоров'я слід розглядати у тих випадках, коли для дослідження важливими є культурно-виховні аспекти: мотивація та прагнення людини до покращення власного фізичного й емоційного стану, формування світогляду культури здоров'я, здійснення освітньої діяльності. Тоді як поняття «спортивно-оздоровча сфера» застосовується переважно в економічних дослідженнях, у яких аналізується економічний ефект від спортивного оздоровлення»

Джерело: згруповано автором [1, 4-6, 8-9]

Відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [10], що є одним із основних нормативно-правових документів фізкультурно-спортивної спрямованості. В законі визначено регулювання суспільних відносин у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту, загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи у сфері фізичної культури і спорту. Самого ж визначення сфери фізичної культури і спорту Закон не містить, однак зі змісту слідує, що вона охоплює фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність суб'єктів господарювання в межах цієї сфери. Основні порівняння фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності наведено на рисунку 1.1.

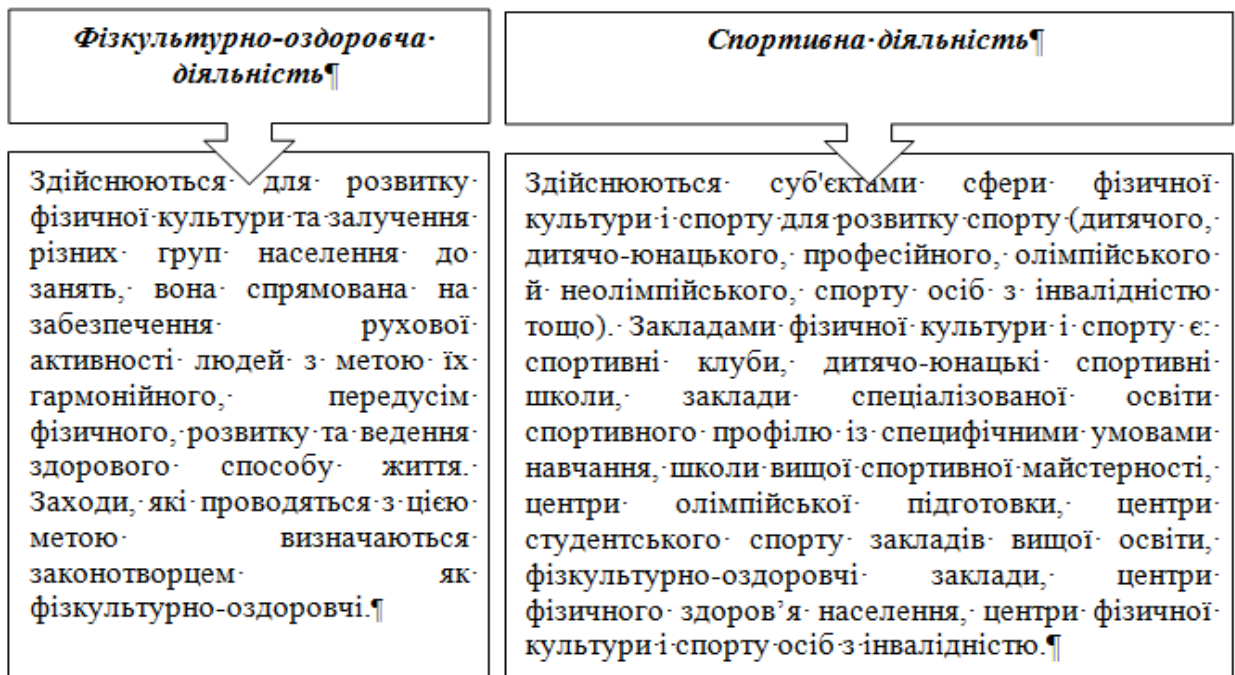

Рис. 1.1. Фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність

Джерело: згруповано автором [10].

Згідно рисунку, фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність різняться тим, що перша здійснюється для розвитку фізичної культури та залучення різних груп населення до занять, а друга здійснюється суб'єктами сфери фізичної культури і спорту для розвитку спорту (дитячого, дитячо-юнацького, професійного, олімпійського й неолімпійського, спорту осіб з

інвалідністю тощо). Якщо розгадати заклади освіти то відповідно там будемо використовувати фізкультурно-оздоровчу діяльність. Якщо говорити про населення, вільний їх час то про спортивну діяльність. Вважаємо, що в сучасних умовах пандемії Ковід-19 та переходу більшості закладів освіти на дистанційне навчання спонукає суспільство до самостійного заняття спортом для зміцнення свого здоров'я. Саме тому дослідження спортивно-оздоровчої діяльності є більш значущим.

На нашу думку, під поняттям спортивно-оздоровча діяльність необхідно розуміти процес активної взаємодії суспільства із об'єктами, що враховують спортивного-оздоровчу сферу, та завдяки чому воно досягає поставленої меті- зміцнення стану здоров'я.

Стахів І. наголошує про «Наявність уніфікованого підходу до класифікації послуг на спортивно-оздоровчому ринку дозволили б упорядкувати і спростити методологію статистичного обліку (яку сьогодні складно назвати задовільною), що в свою чергу, збільшило б достовірність наукового аналізу соціально-економічних процесів, що відбуваються на ринку послуг фізичної культури та спорту, і дозволило б державним і регіональним органам влади ефективніше регулювати даний ринковий сегмент. Проблема вдосконалення роботи над класифікацією того чи іншого виду діяльності – наукова і прикладна задача, що має перманентний характер, оскільки завжди актуальним є облік специфічних особливостей регіону, що мають властивість динамічно змінюватися, з'являються нові види послуг, витісняючи застарілі й інші фактори» [2, с.109].

Колумбет О.М. та Талан І.О., «Встановлено, що критеріями класифікації фізкультурно-спортивних послуг є: соціальна значущість потреб, які задовольняються в результаті споживання певної послуги; спосіб компенсації за користування послугами; форма існування певної послуги; регулярність споживання послуги. Визначена класифікація фізкультурно-спортивних послуг, де всі послуги розподіляються на фізкультурно-виховні, фізкультурно-оздоровчі, спортивно-оздоровчі, спортивно-тренувальні,

спортивно-видовищні, фізкультурно-реабілітаційні та досліджені показники, які формують ці послуги» [11].

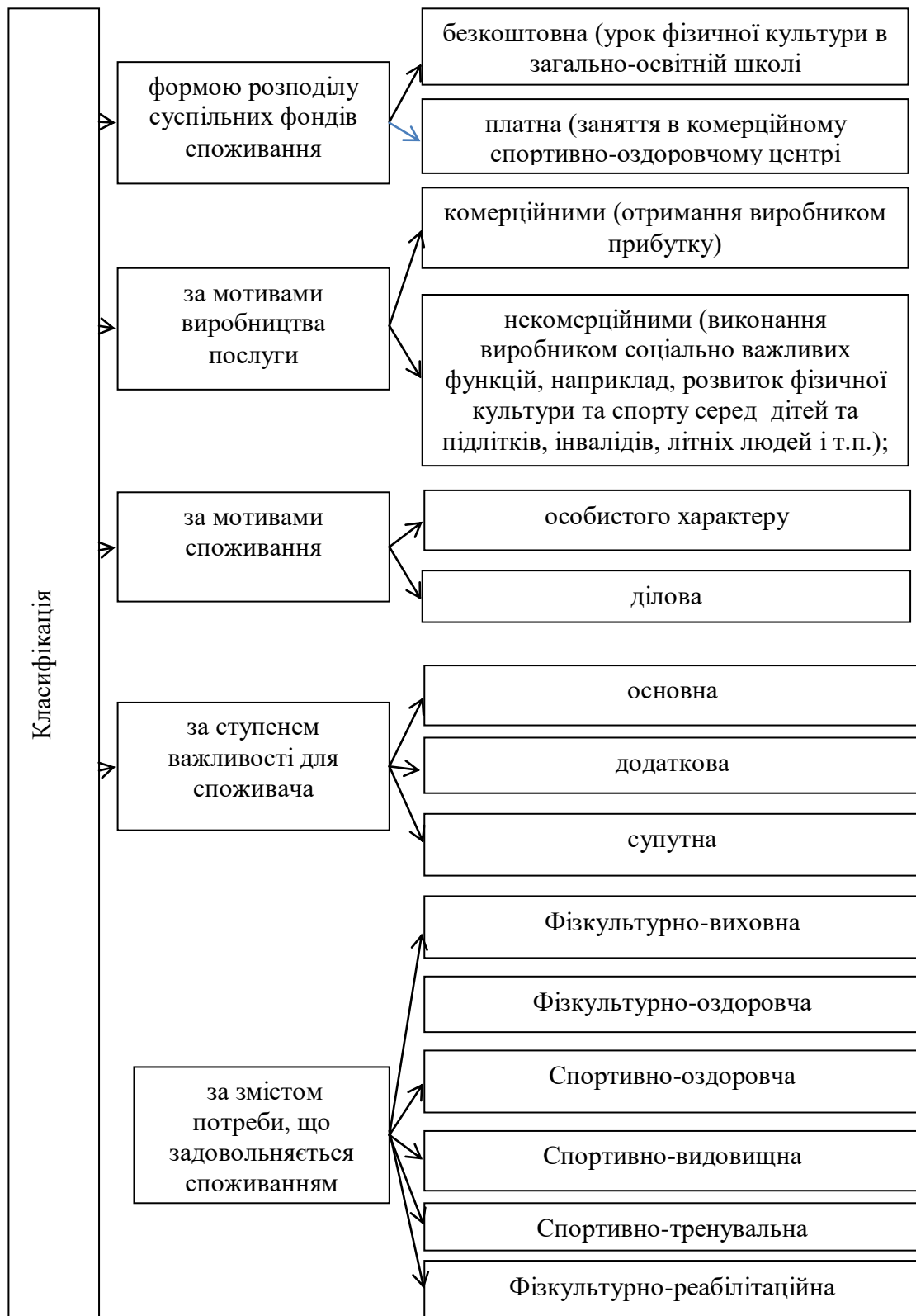

Рис. 1.2. Класифікація видів спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: згруповано автором на основні джерел: [11-14]

Отже, більшість дослідників класифікують спортивно-оздоровчі послуги саме тому пропонуємо класифікацію спортивно-оздоровчої діяльності, що наведено на рисунку 1.2.

Класифікація спортивно-оздоровчої діяльності поділяється: за формою розподілу суспільних фондів споживання, за мотивами виробництва послуги, за мотивами споживання, за ступенем важливості для споживача та за змістом потреби, що задовольняється споживанням. Перелік класифікаційних ознак можливо збільшувати.

Дорофєєва Т. І. також визначає, що «Сукупність критеріїв, за якими можна класифікувати фізкультурно-спортивні послуги, має два рівні. Головним критерієм є зміст потреби, що задовольняється споживанням певної фізкультурно-спортивної послуги. Другий рівень становить решта критеріїв, які мають допоміжний характер» [3].

Важливим в функціонуванні спортивно-оздоровчої діяльності є використання маркетингових інструментів. «Спортивно-оздоровча сфера сприйняла маркетингові концепції, теорії, парадигми та перетворила їх на практику спортивного маркетингу. Це продовжує тривати й у ХХІ столітті, оскільки спортивний маркетинг зазнає змін парадигми. Академічний інтерес до цифрового спортивного маркетингу набуває дедалі більшої популярності, думки цифрових країн-лідерів, поряд із прикладами тематичних досліджень, надають значні можливості для висвітлення взаємодії між зацікавленими сторонами та наявною аудиторією. Спорт завжди буде займати «серця і думки», емоційний зв'язок між вболівальником та командою. Бренди, що прагнуть потрапити в цей простір, повинні враховувати цінність, яку вони можуть запропонувати у спортивній сфері. Спільнота спортивного маркетингу (дослідники, здобувачі вищої освіти та практики) можуть вивчати цю тему разом, генерувати докази та посилювати аргументи, щоб надати практичне та прикладне розуміння важливості маркетингових відносин у цифровому середовищі» [15, с. 116].

Рис. 1.3. Ключові тенденції спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: [15, с. 116].

Отже, інструментами розвитку спортивно-оздоровчої діяльності повинні формуватися на основі створення контенту, маркетингових досліджень з метою розширення кола потенційних споживачів, розроблення інноваційних комунікаційних стратегій.

Петришин Д. наголошує, що «Розвиток фізичної культури і спорту – це показник не тільки соціального прогресу, але і одна з умов зростання продуктивності праці, поряд з такими чинниками як науково-технічний прогрес, підвищення кваліфікації та організації праці. Останнє створює економічну основу загальної зацікавленості у розвитку оздоровчої фізкультури та спорту з урахуванням впровадження інноваційних технологій. Виходячи з ролі, яку сьогодні відіграє фізична культура та спорт у становленні і зміцненні української держави, до пріоритетних доцільно віднести потреби у фінансуванні збереження і зміцнення здоров'я населення та потреби у фінансуванні для підготовки українських спортсменів до участі у змаганнях» [17, с. 116]. Відповідно в сучасних умовах необхідно використовувати всі інноваційні інструменти розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні, це принесе як економічний так і соціальний результат.

Також Стахів І.М. зазначає, що «економіка спортивно-оздоровчої сфери – це раціональне управління господарством, яке пропонує методи

розв'язання теоретичних і практичних завдань, що виникають між суб'єктами спортивно-оздоровчих відносин, пов'язаних з використанням матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів на рівні окремих спортивно-оздоровчих організацій і суспільства в цілому з метою прогнозування економічних процесів та їх регулювання» [18].

Окрім підвищення якості продуктивних сил суспільства, спорт як засіб соціально-економічного зміцнення країни проявляється й у багатьох інших сферах людської діяльності. Наприклад, позитивно впливаючи на стан здоров'я людини, спорт сприяє приросту найбільш цінного з усіх багатств держави – дієздатного населення, що, в свою чергу, збільшує добробут самої держави. Розглядаючи даний аспект впливу на економіку, необхідно відзначити, що цю роль виконує насамперед фізичне виховання і спортивно-оздоровчі послуги, основною метою яких є оздоровлення населення і підтримка його репродуктивних якостей [16].

Розкрито теоретичні основи до визначення сутнісних характеристик спортивно-оздоровчої діяльності. Сформовано дефініцію понять «спортивно-оздоровча» та «фізкультурно-оздоровча» діяльність, що дало змогу створити авторське визначення. Згруповано та розширено класифікацію видів спортивно-оздоровчої діяльності. Наведено ключові тенденції спортивно-оздоровчої діяльності, серед яких переважають маркетингові підходи щодо розвитку.

1.2. Сутність, особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів

Процеси глобалізації впливають на всі сфери економічної діяльності, в тому числі і на спортивно-оздоровчу, змінюючи при цьому стиль управління ними. Необхідно зауважити, що процеси глобалізації на спортивно-оздоровчу діяльність можуть впливати як прямо, так і опосередковано, маючи при цьому значні наслідки або навпаки. Так сучасним викликом

глобалізації є COVID-19, визнаний Всесвітньою організацією охорони здоров'я загальносвітовою пандемією. Зрозуміло, що це сучасна проблема людства, яка призводить до людських втрат і наслідки якої (як прямі, так і опосередковані) можна буде оцінити лише з часом, проте вже зараз вона встигла позначитися на певних суттєвих змінах світового економічного порядку призвівши до обмеження людської і трудової мобільності, закриття кордонів, ускладнення руху людей, капіталів та товарів, звуження ринків, а, відтак, й зменшення обсягів виробництва [19]. Саме тому дослідження особливостей та завдань управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів є досить актуальним та своєчасним.

Аналіз впливу глобалізаційних процесів на розвиток соціально-економічних систем, присвячені праці відомих учених: Блінова А., Даниленко Ю., Каценельсона В., Щупаківського Р. та інших. Дослідження основних засад управління спортивно-оздоровчою діяльністю присвячені праці К. Богатирьова, І. Бошинди, Л. Ібрагімової, Е. Ібрагімова, І. Іртищевої, Т. Забаштанської, Ю. Наумко, М. Стегней, Р. Сіренко, В. Солопенко, М. Третьякової, І. Лапичка, І. Черданцева, С. Цимбалюк та ін. Однак постійних вплив різних глобалізаційних викликів (серед яких COVID-19) приводе до зміни управлінського стилю управління соціально-економічними системами. Саме тому, дослідження дособливостей та завдань управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів є досить актуальним.

Сіденко В. Р. наголошує, що «Глобальні економічні процеси та пов'язані з ними глобальні виклики справляють надзвичайно великий вплив на систему цінностей, який виражається не лише в початку формування комплексу глобальних (універсальних) цінностей, але й в істотній модифікації та оновленні систем цінностей в межах окремих національних держав. Однак цей вплив в умовах панування неоліберальної форми глобалізації є суперечливим і неоднозначним в аспекті процесів розвитку та модернізації» [20, с. 18]. Отже, процеси глобалізації змінюються під час їх розвитку та модернізації.

Сутність поняття «глобальний виклик» знаходить своє відображення у працях багатьох науковців (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Сутність поняття «глобальний виклик»

Автор	Визначення
Рогач О. І. [21]	«Глобальні виклики – динамічні зміни у світовому господарстві»
Сіденко В. Р. [22]	«Глобальний виклик – потреба в здійсненні докорінної трансформації сучасної глобальної світ-системи»
Шимаї М. [23]	«Глобальні виклики – проблеми, які характеризують кризові явища в економіці»
Цікановська Н. А. [24]	«Глобальні виклики – ризики глобальної економіки, основними з яких є економічний диспаритет та глобальна неспроможність урядів (як високорозвинутих країн, так і країн із ринком, що формується, зокрема України)»
Кричевська Т. [25]	«Глобальний виклик – неадекватність усталеного змісту грошово-кредитної політики сучасному економічному й інституційному середовищу»

Джерело: згруповано автором [21-25].

В цілому, під глобальним викликом вважають проблеми, що пов'язують з ризиками в економіці. Саме тому, глобальні виклики приводять до дисбалансу не тільки економічного, а ще й інституційного середовищ.

Наголошується, що «системна криза сучасного неоліберального глобалізму пов'язана із синергетичною взаємодією цілої низки структурних криз практично у всіх «локальних» сферах, які складають світову систему забезпечення людської життєдіяльності, – природно-екологічній, демографічній, технологічній, ринково-економічній, соціальній, політичній, культурній».

Сіденко В. Р. [22, с. 10] визначив ключові глобальні виклики сучасності (рис. 1.4.), до яких відносить: геополітична, екологічна, економічна, культурна та соціальна кризи, погіршення стану здоров'я населення, зростання дефіциту природних та продовольчих ресурсів, посилення демографічного дисбалансу, пов'язаного з прискореним старінням населення.

Отже, більшість глобальних викликів сучасності є проявом діяльності суспільства. Саме тому, їх вплив можливо зменшити, створюючи при цьому ефективні концепції, стратегії та механізми їх реалізації.

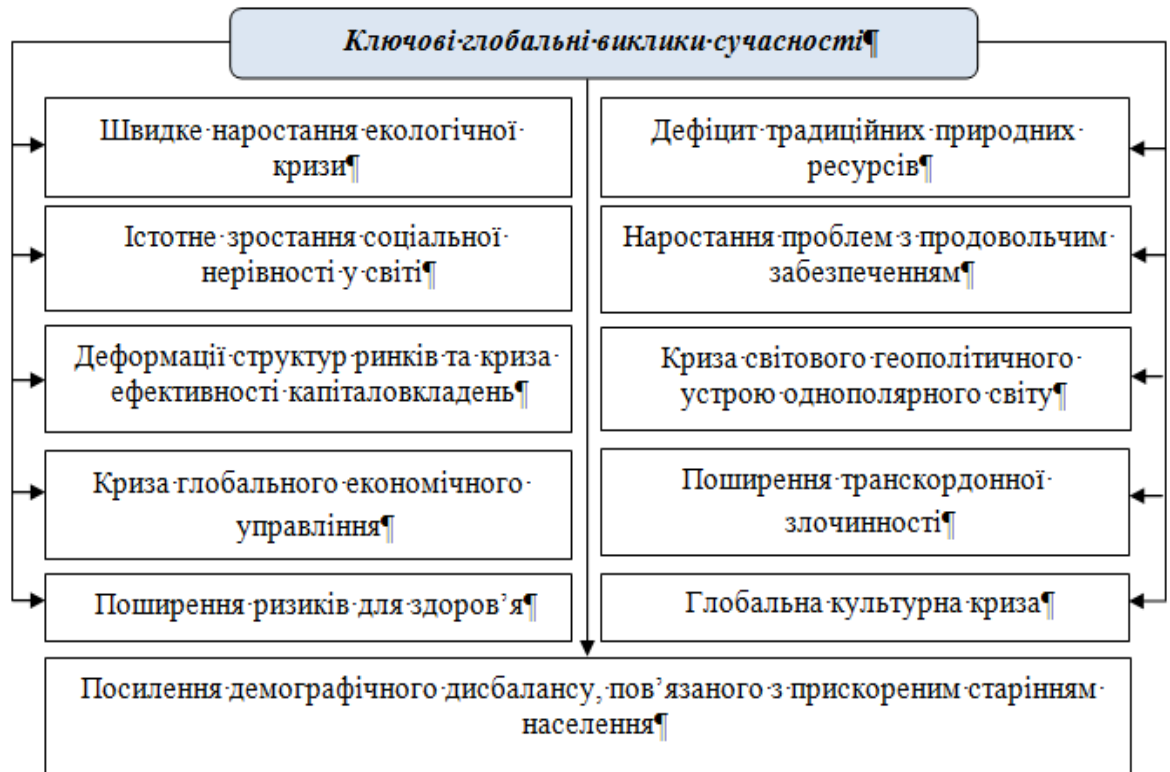

Рис. 1.4. Ключові глобальні виклики сучасності

Джерело: [22, с. 10].

Основні чинники глобалізаційних процесів наведено на рис. 1.5. Серед основних чинників глобальних процесів визначають соціально-економічні механізми свідомого впливу та об'єктивні й суб'єктивні.

Дейнека Т. А. визначає, що «Чим краще суспільство усвідомить існування загрози та вживатиме певних запобіжних заходів, тим раніше буде перерваний руйнівний ланцюг подій і процесів «глобальний виклик → глобальна проблема → глобальний ризик → глобальна криза → глобальна катастрофа». За інших умов (тобто у випадку безперервного наростання сили суперечності) взаємозв'язок і черговість етапів можуть привести до загострення глобального протиріччя (рис. 1.6). [26, с. 21].

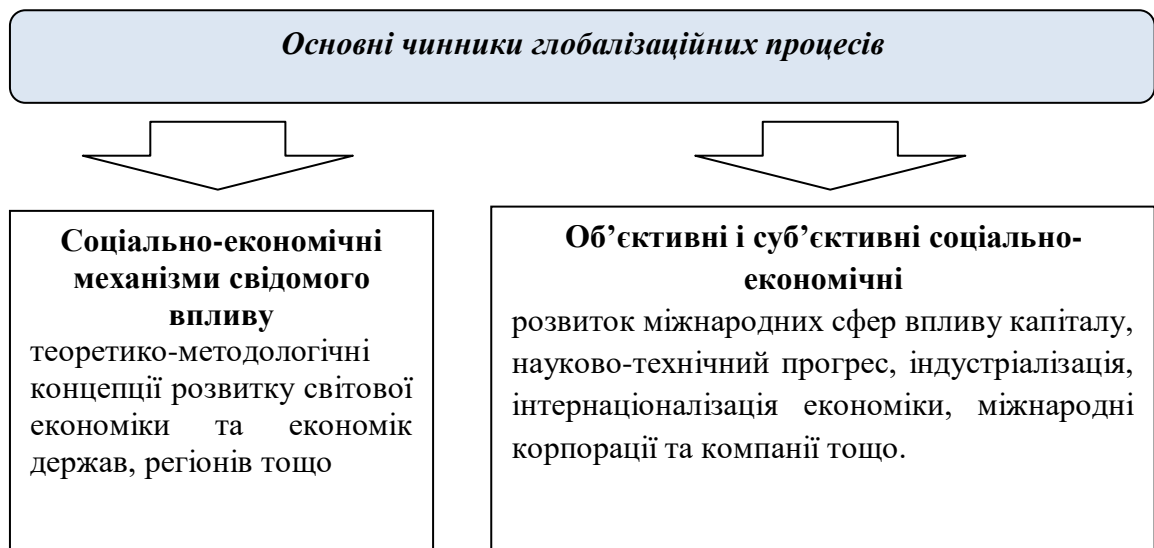

Рис. 1.5. Основні чинники глобалізаційних процесів

Маючи можливість прогнозування впливів глобальних процесів науковці закликають заздалегідь напрацьовувати відповідні напрями їх вирішення.

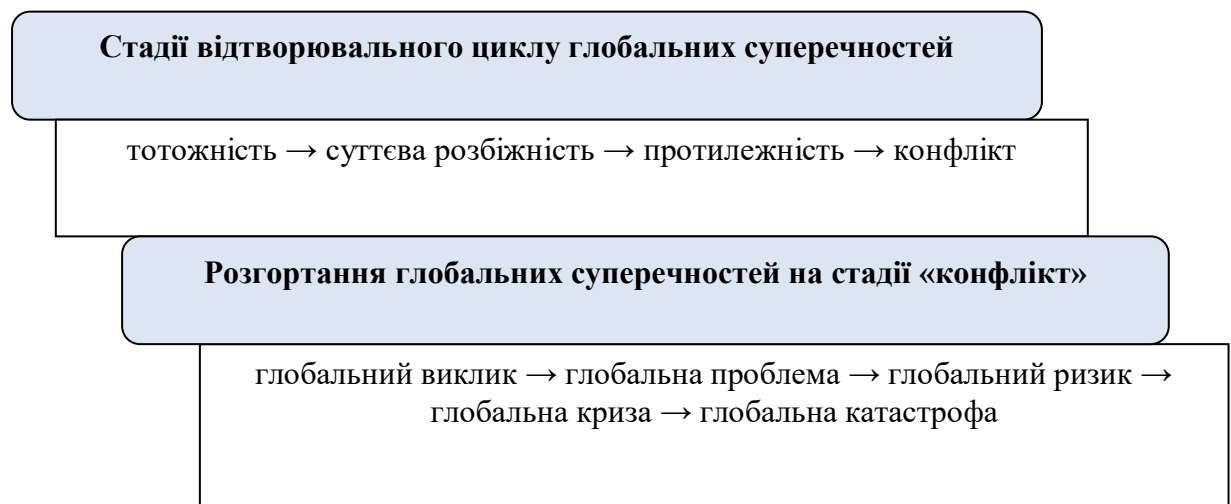

Рис. 1.6. Особливості стадії «конфлікт» у відтворювальному циклі глобальних суперечностей

Джерело: [26, с. 21].

Фактично на кожній стадії необхідно розробляти відповідний план дій, що не відбувалось загострення та перехід конфлікту з однієї стадії в іншу. Серед сучасних глобальних викликів є пандемія коронавірусної інфекції (COVID-19).

«Дослідження присвячені впливу існуючих та потенційних наслідків COVID-19 для соціально-економічних систем виявили наступні результати:

- у середньостроковій перспективі це зниження темпів економічного зростання провідних економік світу на 2,5-6,0% [27];

- збитки світової економіки біля 3,0 трлн дол. США, що співставно з рецесією, яка наступила в підсумку світової фінансової кризи 2008 р. [28];

- зниження конкурентоспроможності двох провідних економік світу – Китаю та США у результаті погіршення функціонування ланцюжків поставок і споживання сировини та продукції [29];

- спад ділової (біржової) активності в країнах Америки, Європи, Азійсько-Тихо-океанського регіону, зниження попиту та цін на нафту, погіршення кон'юнктури на ринку металів [30];

- ускладнення та уповільнення виробничих процесів практично по всьому світу через проблеми з поставками комплектуючих з Китаю, зниження рентабельності в авіаційному та морському транспорті, труднощі в туристичному й готельно-ресторанному бізнесі та навпаки – зростання прибутків ігрового бізнесу, компаній, які спеціалізуються на наданні послуг через мережу Інтернет» [31].

Отже, серед глобальних проблем, що спричинила пандемія COVID-19 є зниження темпів економічного зростання та конкурентоспроможності економік, погіршення логістичних шляхів, ускладнення та уповільнення виробничих процесів, що приведе до погіршення стану соціально-економічних систем. На фоні всього цього важливо відмітити про погіршення психічного та фізичного стану здоров'я всього суспільства. Вважаємо, що ефективне управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів дозволить забезпечити не тільки зміцнення психічного та фізичного стану здоров'я суспільства, а ще буде один із стратегічних напрямів зміцнення економічного зростання та конкурентоспроможності економік.

Серед основних особливостей управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні є державне регулювання. Леонова Ю. О. та Бондар А. С. наголошують, що «В умовах соціально-економічних змін і перетворень в українському суспільстві залишається актуальною необхідність державної підтримки сфери фізичної культури і спорту. Лише за умови ефективного державного регулювання можлива актуалізація та впровадження здорового способу життя, покращення фізичної підготовки людей різних вікових категорій, формування фізично і психологічно здорової особистості» [4, с.194]. Важливим аспектом в управлінні спортивно-оздоровчої діяльності є державне регулювання та підтримка, що забезпечить впровадження здорового способу життя та покращення фізичного й психологічного стану населення.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» зазначено, що «держава регулює відносини у спортивно-оздоровчій сфері шляхом формування державної політики в даній галузі, створення відповідних державних органів, фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, нормативно-правового та іншого забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, а також визнання широкого самодіяльного статусу фізкультурно-спортивного руху в Україні і комплексної взаємодії державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Держава визнає і всебічно підтримує олімпійський рух в Україні, діяльності всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, національних спортивних федерацій, інших громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості» [10]. Відповідно до законодавчо-нормативної бази, що регулює відносини у спортивно-оздоровчій діяльності, держава формує систему органів управління із забезпечення повноцінного функціонування цієї сфери. Важливим завданням управління спортивно-оздоровчої діяльності є комплексна взаємодія органів публічної влади із громадськими організаціями, що забезпечує функціонування та її регулювання, визначення

подальших перспектив розвитку. Однак, першочерговим завданням у сфері управління спортивно-оздоровчою діяльністю є формування державної політики.

Основні напрями державної політики у галузі регулювання ринку спортивно-оздоровчої діяльності зображено на рис. 1.7. До них відносять: організаційну діяльність з проведення масових змагань і спортивно-оздоровчих заходів та підготовку фахівців високої кваліфікації.

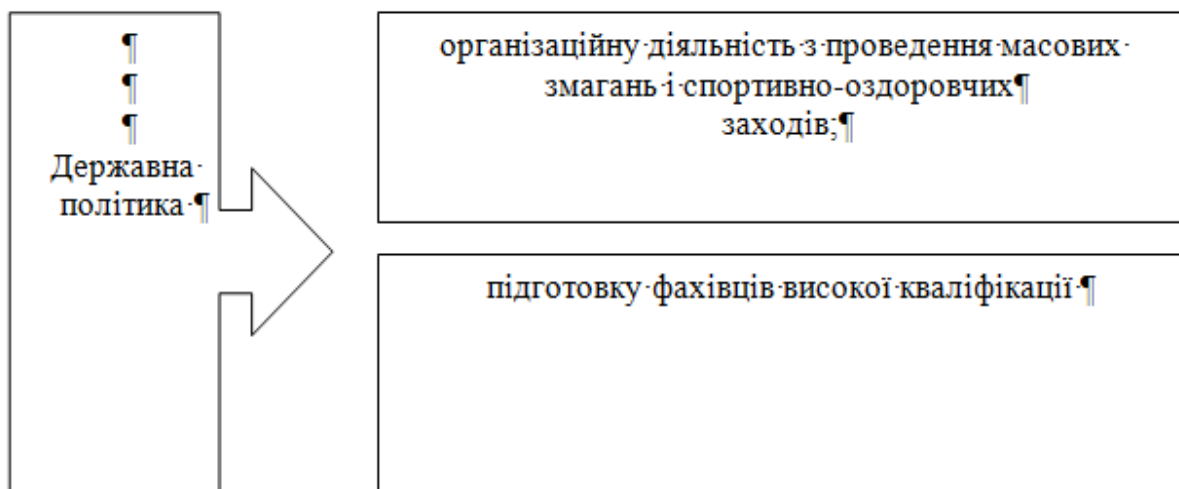

Рис. 1.7. Державна політика у галузі регулювання ринку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: згруповано автором [32, с. 227]

Вважаємо, що спортивно-оздоровча діяльність повинна формуватися на таких принципах:

- спортивно-оздоровча діяльність є невід’ємною частиною культури.
- спортивно-оздоровча діяльність сприяють фізичному та психічному здоров’ю та благополуччю, а також розвитку соціальних, організаційних і комунікативних навичок:
  - спортивно-оздоровчі об’єкти, послуги та інфраструктура мають бути доступними для всіх верств населення України;
  - спортивні досягнення слід заохочувати та визнавати;

- громадські спортивні клуби повинні пропагувати та заохочувати включення та участь у всій громаді;
- чесність спорту повинна заохочуватися здоровими та прозорими структурами управління.

Основні напрями управління спортивно-оздоровчою діяльністю та чинники впливу на неї наведено на рисунку 1.8.

Рис. 1.8. Напрями управління спортивно-оздоровчою діяльністю та чинники впливу на неї

Джерело: згруповано автором [33, с.76]

До напрямів управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні належить: розробка законодавчо-нормативної бази, удосконалення структур управління та адаптація програмно-цільове управління. До чинників, що мають найбільш суттєвий вплив на управління спортивно-оздоровчою діяльністю належить: системи фінансування, в тому числі цільове, поліпшення та покращення системи підготовки кадрів і науково-методичного

забезпечення, розширення міжнародної діяльності та використання передового досвіду.

Отже, серед основних особливостей управління спортивно-оздоровчою діяльністю є формування державної політики та державне регулювання. Однак більшість науковців наголошують, що надмірне державне регулювання може негативно вплинути на подальший розвиток спортивно-оздоровчої діяльності. Фактори негативного впливу державного регулювання розвитку спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні наведено на рисунку 1.9.

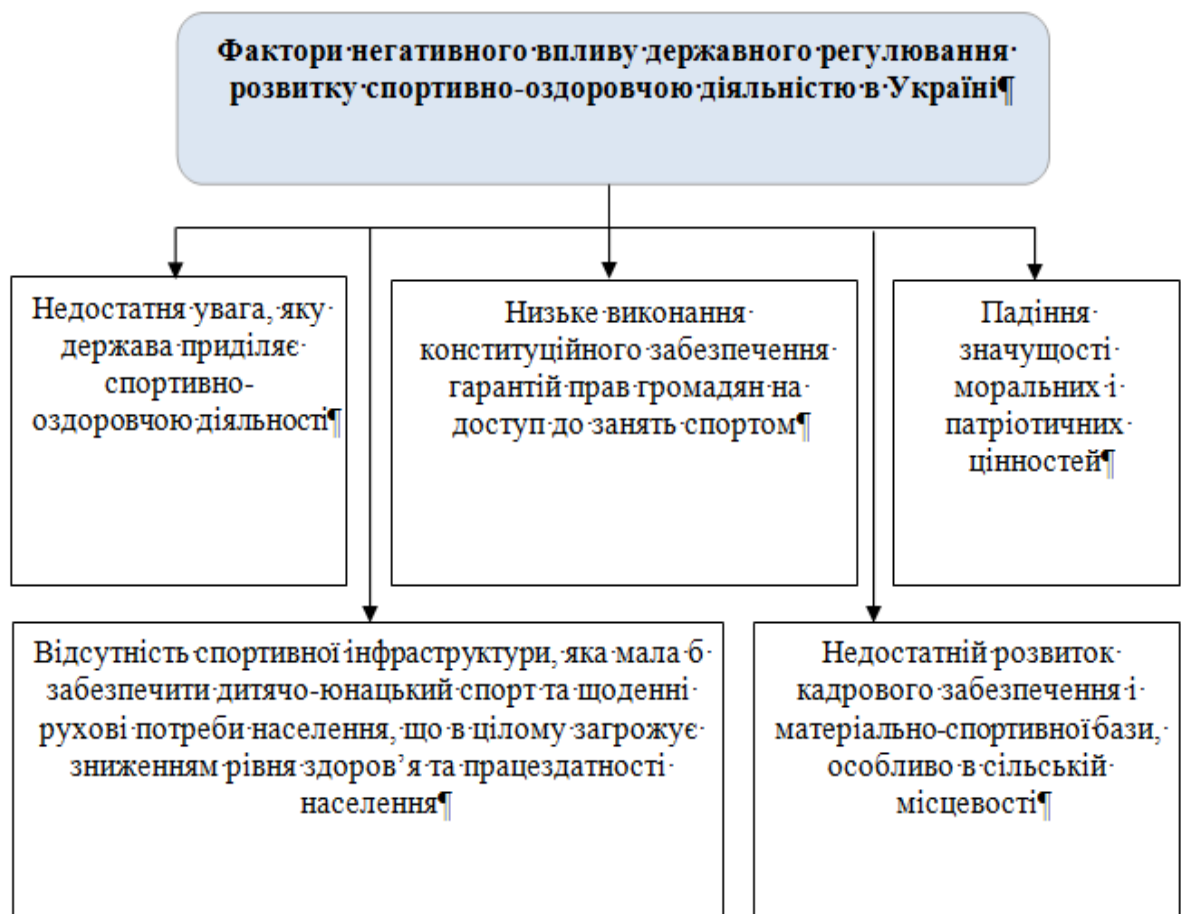

Рис. 1.9. Фактори негативного впливу державного регулювання розвитку спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні

Джерело: [34].

До факторів негативного впливу державного регулювання розвитку спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні відносять: низькій рівень уваги з боку держави щодо розвитку спортивно-оздоровчої діяльності та

забезпечення конституційних прав громадян до доступу заняття спортом, незначне фінансування розвитку спортивної інфраструктури, низька якість надання спортивно-оздоровчих послуг, відтік висококваліфікованих кадрів. Окрім державного регулювання, більшість світових країн показують позитивний досвід у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності завдяки працедавцям. Саме працедавці стимулюють свій персонал до зайняття спортивно-оздоровчою діяльністю, створюючи відповідну спортивну інфраструктуру. Однак, на відміну від розвинених країн, роботодавці України не стимулюють своїх працівників, які займаються спортом і ведуть здоровий спосіб життя.

Отже, окрім завдань державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності, необхідно відмітити перспективи її розвитку. Завдання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності наведено на рис. 1.10.

Рис. 1.10. Завдання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: [34, с. 61].

В цілому, управління спортивно-оздоровчої діяльності як основна сфера економіки поділяється на відповідні рівні та завдання (рис. 1.11).

Рис. 1.11. Рівні та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю

Джерело: сформовано автором на основі [18].

Рівні управління спортивно-оздоровчою діяльністю поділяють на макро- мезо- та мікрорівні. До макрорівня належить державне управління спортивно-оздоровчою діяльністю в цілому. Мезорівень управління

спортивно-оздоровчою діяльністю на окремих територіях (регіон, ОТГ тощо). Мікрорівень охоплює управління спортивно-оздоровчою діяльністю на рівні окремих спортивних та оздоровчих організацій, клубів, федерацій та інших об'єднань. До основних завдань управління спортивно-оздоровчої діяльності належить: накопичення, систематизація, генерація нових знань, визначення тенденцій розвитку та формування практичних рекомендацій щодо підвищення ролі сфери фізичної культури і спорту.

В цілому уряд повинен заохочувати та надавати доступ до спортивно-оздоровчих об'єктів для учасників з певною статтю, інвалідністю, культурними чи релігійними потребами. Також, вважаємо за доцільне прийняття кодексів практики у спорті, які перешкоджають насильницькій або антисоціальної поведінці та заохочують культуру поваги до всіх людей, незалежно від раси, статі чи сексуальної орієнтації. Як показує досвід розвинутих країн, членські внески та витрати на участь у спорті повинні бути структуровані таким чином, щоб не бути перешкодою для людей з низьким рівнем доходу.

Сьогодні в умовах формування гендерних стереотипів набуває все більшої необхідності у популяризації та фінансової підтримки жіночого спорту. Саме тому, розвиток та підтримка жіночого спорту (нетболу, художнього плавання, рингетт) дозволить скоротити обмежувальну кількість професійних можливостей.

При формуванні стратегій розвитку територіальних громад, або національної вважаємо за необхідне здійснювати пошук фінансових ресурсів для фізичного відпочинку та участі в спортивних заходах для формування здорової нації мають стати пріоритетними. Важливим в умовах сьогодення повинен стати справедливий доступ до фінансування з урахуванням соціально-економічних факторів і можливості доступу до альтернативних фондів.

Також необхідно відміти, серед основних завдань розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні є державне-приватне партнерство, що

забезпечить оптимальне поєднання державного управління зі створенням умов для ринкового регулювання соціально-економічних процесів у цій галузі. Цимбалюк С. наголошує, що «Партнерство між державою і спортивним рухом призводить до формування загального курсу національної політики» [1, с. 61].

Розкрито сутність, особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів. Охарактеризовано сутність поняття «глобальний виклик». Визначено ключові глобальні виклики сучасності. Розкрито основні чинники глобалізаційних процесів. Наведено особливості стадії «конфлікт» у відтворювальному циклі глобальних суперечностей. Визначено напрями державної політики у галузі регулювання ринку спортивно-оздоровчої діяльності. Охарактеризовано напрями управління спортивно-оздоровчою діяльністю та чинники впливу на неї. Розкрито фактори негативного впливу державного регулювання розвитку спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні. Наведено завдання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Сформовано рівні та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю.

1.3. Сутність та зміст державне регулювання й управління у сфері спортивно-оздоровчої діяльності

Пандемія коронавірусної інфекції показала слабкі місця в системі медицини та незадовільного стану здоров'я населення, що призвело до серйозних наслідків із демографічною ситуацією не тільки в Україні, а й у всьому світі. Саме тому, населення повинно слідкувати за власним здоров'ям, різними шляхами зміцнювати його. Всім відомо, що найпростіший шлях це заняття спортивно-оздоровчими видами діяльності. Відповідно державне регулювання та структури управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні є досить своєчасним та актуальним дослідженням.

«Виконанню програм зі спортивно-оздоровчої роботи з населенням приділяється увага у кожній країні». [35] «Збереження здоров'я нації» є пріоритетним напрямком державної політики. Узгоджене функціонування спортивно-оздоровчих організацій та забезпечувальних установ створює сприятливе середовище для здійснення стратегічних завдань розвитку людини і підтримки її якнайдовше у працездатному віці. Оптимальне управління осередками окресленої спрямованості прагне до створення і забезпечення умов, що відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства» [36]. Отже, важливу роль в забезпеченні спортивно-оздоровчої діяльності займає державне регулювання.

Ліщук С.В. зазначає, що «система державного управління фізичною культурою і спортом включає в себе Міністерство молоді і спорту, його підрозділи на рівні областей, Департамент фізичної культури і Департамент олімпійського спорту, Республіканський комітет по фізичній культурі і спорту, Управління у справах сім'ї, молоді і спорту обласної державної адміністрації, відділ у справах сім'ї, молоді і спорту районної, районної державної адміністрації (державні органи); постійні комісії, комітети, відділи органів місцевого самоврядування; Національний Олімпійський Комітет, його підрозділи на обласному рівні, Національні спортивні федерації і Місцеві спортивні федерації з видів спорту, визнаних в Україні, фонди, велика кількість громадських організацій (недержавні організації) і т.ін., що у свою чергу загострює існуючі проблеми розмежування повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування» [37]. Отже, система державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності має відповідну ієрархічну структуру.

Окрім цього державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється:

«- на центральному рівні – органи управління з питань фізичної культури і спорту ;

- на регіональному рівні – органи управління фізичною культурою і спортом;
- на місцевому рівні - місцеві органи управління Комітети з фізичної культури і спорту районних адміністрацій і міських рад;
- на рівні селищних утворень – громадські комісії або відділи з фізичної культури і спорту» [38]. Отже, система державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності поділяється на центральний, регіональний, місцевий та селищний рівні. Органи державного управління сфери розвитку фізичної культури та спорту в Україні наведено на рис. 1.12.

Рис. 1.12. Державне управління сфери розвитку фізичної культури та спорту в Україні

Джерело: побудовано автором на підставі [5].

Найвищими органами державного управління у сфері розвитку фізичної культури та спорту в Україні є Верховна Рада України, Кабінет

Міністрів України, Міністерство молоді і спорту України, Департамент олімпійського спорту та Департамент фізичної культури.

У статті 3 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» зазначено, що «держава регулює відносини у спортивно-оздоровчій сфері шляхом формування державної політики в даній галузі, створення відповідних державних органів, фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, нормативно-правового та іншого забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, а також визнання широкого самодіяльного статусу фізкультурно-спортивного руху в Україні і комплексної взаємодії державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Держава визнає і всебічно підтримує олімпійський рух в Україні, діяльність всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, національних спортивних федерацій, інших громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості» [10]. Отже, державне регулювання у сфері спортивно-оздоровчої діяльності відбувається шляхом формування державної політики, створення державних органів та відповідного функціонального забезпечення її розвитку.

Цимбалюк І. О. наголошує, що «Для того, аби реалізація вказаних норм законодавства була успішною, необхідно забезпечити цілеспрямовану злагоджену роботу державних інституцій, територіальних громад, приватних спортивних організацій, громадських об'єднань та фахівців цієї сфери. Сьогодні в Україні найбільшого розвитку зазнав саме спорт вищих досягнень – напрям спорту, орієнтований на досягнення найвищих спортивних результатів. До системи спорту вищих досягнень в Україні відносять: центри олімпійської підготовки, основний склад національних збірних команд, спортивні клуби, школи вищої спортивної майстерності. Окрім цього, в Україні, як і в усьому світі, порушується тема інклюзивного суспільства, де громадяни з інвалідністю залучені до активного життя держави і перебувають на рівних правах з представниками інших груп населення. Спорт є одним із шляхів толерантності, рівності та взаємоповаги до осіб з

інвалідністю. Розвиток інклюзивного спорту є однією зі складових частин реалізації концепції інклюзивного розвитку» [39], «який визнаний європейською спільнотою одним із ключових напрямків соціально-економічного зростання та досягнення сталого розвитку» [40]. Отже, для виконання законодавчих норм у сфері розвитку фізичної культури та спорту в Україні необхідна консолідація всіх суб'єктів: держави, суспільства та бізнесу. Окрім цього важливим є закордонний досвід управління сфери розвитку фізичної культури та спорту в Україні.

Необхідно відміти, що Україна у формуванні інклюзивного суспільства здійснила значні кроки. Створення безбар'єрного середовища, формування інклюзивної освіти все це соціалізує людей із інвалідністю. За останні роки наші паралімпійські спортсмени завоювали значну кількість нагород та входять в п'ятірку найсильніших команд.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» «суб'єктами параолімпійського і дефлімпійського руху в Україні є національні спортивні федерації інвалідів або їх спілки, що є членами Міжнародного параолімпійського комітету, Міжнародного спортивного комітету глухих, які діють відповідно до Конституції Міжнародного параолімпійського комітету, Конституції Міжнародного комітету глухих» [5].

Цимбалюк С. М. зазначає, що «Залучення інклюзивного суспільства до параолімпійського і дефлімпійського руху повинно бути одним із основних національних пріоритетів розвитку суспільства нашої держави. Досягнення цієї мети потребує удосконалення організаційно-економічних засад розвитку спортивно-оздоровчої сфери, зокрема вітчизняної нормативно-правової бази, матеріально-технічного та наукового забезпечення. Також це неможливо без оптимізації системи управління фізичною культурою і спортом, постійної підтримки з боку держави, зокрема і шляхом виділення достатнього рівня фінансової допомоги» [8, с. 34].

«Залучення інклюзивного суспільства до параолімпійського і дефлімпійського руху повинно бути одним із основних національних пріоритетів розвитку суспільства нашої держави. Досягнення цієї мети потребує удосконалення організаційно-економічних засад розвитку спортивно-оздоровчої сфери, зокрема вітчизняної нормативно-правової бази, матеріально-технічного та наукового забезпечення. Також це неможливо без оптимізації системи управління фізичною культурою і спортом, постійної підтримки з боку держави, зокрема і шляхом виділення достатнього рівня фінансової допомоги» [8, с. 34].

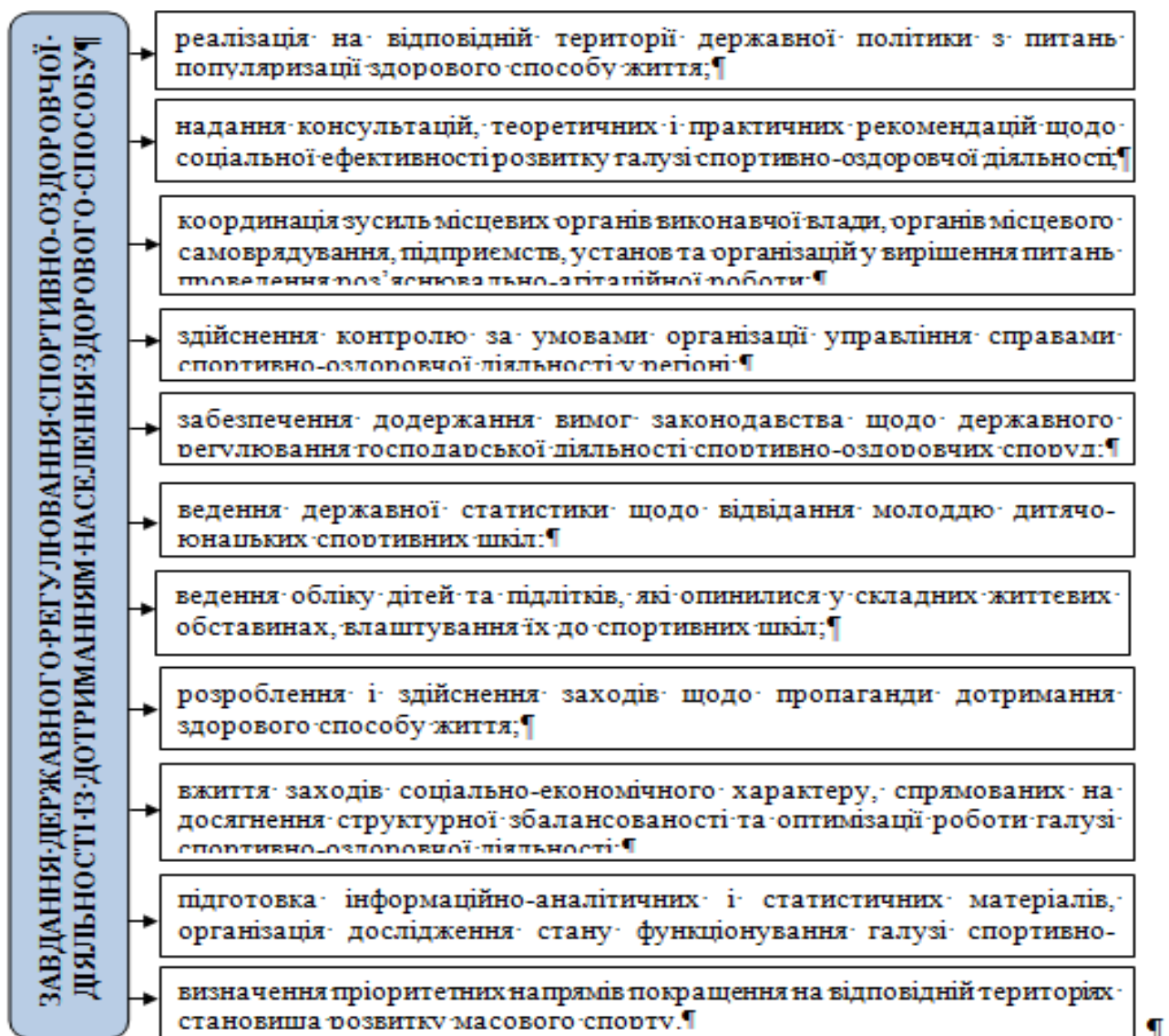

Рис. 1.13. Завдання державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності з метою дотримання здорового способу життя

Отже, формування параолімпійського і дефлімпійського спорту повинна стати для держави стратегічною цілю розвитку у сфері розвитку фізичної культури та спорту в Україні. На рис. 1.13. зображено основні завдання державного регулювання фізкультурно-оздоровчої діяльності з метою дотримання здорового способу життя, серед них: планування, реалізація, координація та контроль діяльності органів публічної влади щодо підвищення ролі спортивно-оздоровчої сфери у суспільному житті населення.

Домбровська С.М., Вавренюк С.А. та Палюх В.В. зазначають, що «Як свідчить аналіз фізкультурно-оздоровчої діяльності, така практика виконує і соціально-інтегруючу функцію, яка забезпечує не тільки реальну, стільки символічну інтеграцію. Забезпечення колективної ідентичності являється однією з найважливіших соціальних функцій культури, яка виявляє інтеграційний потенціал спорту і виступає як його найважливіша символічна атрибутка. Затребуваність потенціалу фізичної культури пов'язана з його направленістю на цінність вищого, демонстративно-очевидного результату чи публічного успіху. У сучасному соціокультурному просторі дана цінність є домінуючою, що визначає високу міру її актуалізації». [41, с.44].

Мельниченко О. А. визначає, що об'єктом регуляторного впливу держави є “суб'єкти, результати, процеси та/або явища”. Зважаючи на специфіку досліджуваної проблематики, об'єктом державного регулювання може бути [42, с. 56]:

- розвиток фізичної культури та спорту як сфери діяльності;
- розвиток окремих складових цієї сфери національної економіки (спорту вищих досягнень, спорту для всіх; фізичного виховання);
- розвиток окремих видів спорту (літніх, зимових, олімпійських, неолімпійських, для людей без вад здоров'я, для інвалідів (дефлімпійських, паралімпійських) тощо); розвиток фізичного виховання в навчальних закладах (залежно від їх рівня, статусу тощо); фізична підготовка особового складу Збройних сил України (інших силових структур держави);

- забезпечення (інституціональне, кадрове, матеріально-технічне, медичне, науково-методичне, нормативно-правове, фармакологічне, фінансове) розвитку окремих видів спорту (зокрема, допінг-контроль, натуралізація, реабілітація спортсменів);
- фінансування будівництва об'єктів спортивної інфраструктури; ефективне використання цих об'єктів;
- успішне проведення мегаподій (олімпійських ігор, світових і європейських чемпіонатів, міжнародних змагань);
- сприяння успішному виступу вітчизняних спортсменів на змаганнях (передусім, міжнародних);
- фізкультурно-оздоровча діяльність; забезпечення здорового способу життя населення;
- реформування системи державного управління розвитком фізичної культури та спорту; взаємодія з національними та міжнародними спортивними організаціями (комітетами, федераціями...);
- розвиток суміжних до спорту галузей/сфер національної економіки (виробництво спортивного спорядження та інвентарю, транспортного й готельного господарства) тощо. До основних напрямів державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності в Україні відносять: стратегічні цілі розвитку, забезпечення, фінансування та сприяння фізичної культури та спорту як сфери діяльності. Етапи управління діяльністю спортивно-оздоровчої на рівні організації наведено на рис. 1.14.

До основних етапів управління діяльністю спортивно-оздоровчої на рівні організації відносять: оцінка потенційних можливостей, вибору стратегії та визначення місії суб'єкта господарювання.

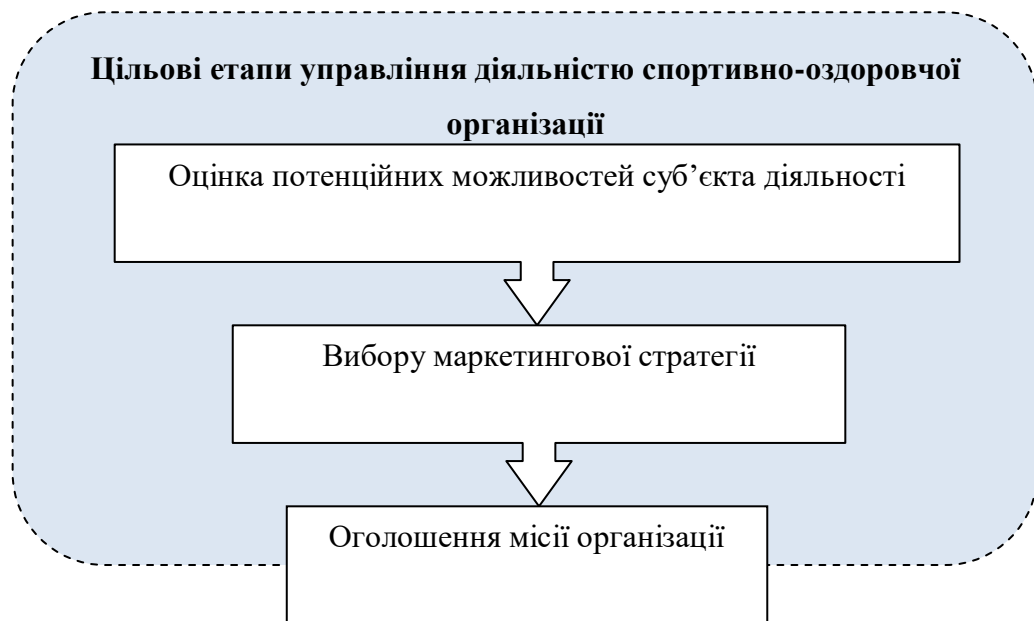

Рис. 1.14. Етапи управління діяльністю спортивно-оздоровчої на рівні організації

Історія людства дозволяє помітити трансформацію людини поглядів на світобудову з накопиченням практики взаємодіючи з природою, спілкуючись між собою, розширюючись колективна пам'ять. Аналіз формування уявлень і поглядів на біосоці цілісності особистості в історичному аспекті, а також вивчення його зароджувального характеру, дав змогу представити суспільство, в особистість та її біосоціальна цілісність не як результат, а як «результат разом із його формуванням». Незавершений і, можливо, неможливий завершена біосоціальна цілісність, самореалізована особистістю в суспільстві, виступає джерелом подальшого розвитку суспільства.

«Проблема біосоціальної цілісності особистості в у контексті розглянуто сучасний етап розвитку науки аналізу взаємодії особистості з соціальним середовищем, його діяльність і специфічний вплив соціалізуючих інституцій, у яких людина включена протягом усього свого життя. Найбільше поширення розуміння сутності біосоціальної цілісності особистості у сучасних дослідженнях можна трактувати як процес найповне виявлення і реалізація особистістю своїх здібностей, досягнення цілей у вирішенні особистісно значущих проблем, що дозволяє індивіду реалізувати свій біосоціальний потенціал в максимально можливому обсязі.

Хоча поняття біосоціальної цілісності досить широко використовується в науковій галузі сьогодні практично відсутній поглиблений аналіз онтологічні та гносеологічні основи біосоці цілісність особистості та вплив соціального простору на вказане майно фізичної особи. Ми вважаємо, що проблема Біосоціальна цілісність особистості як об'єкт філософського дослідження є найбільш адекватно вивчається в рамках природного середовища для особистості – суспільство та його структурні елементи – малі групи суспільства» [43].

Дослідження державного регулювання та структури управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні дозволило сформулювати сучасну систему управління та напрями її регулювання. Охарактеризовано державне управління сфери розвитку фізичної культури та спорту в Україні. Наведено основні завдання державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності з метою дотримання здорового способу життя. Розкрито етапи управління діяльністю спортивно-оздоровчої на рівні організації.

Висновки до розділу 1

У першому розділі обґрунтовано наукові засади управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів, розкрито теоретичний базис сутнісних характеристик спортивно-оздоровчої діяльності, визначено особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів, досліджено сутність та зміст державного регулювання й управління у сфері спортивно-оздоровчої діяльності, що дають можливість зробити наступні висновки:

1. Досліджено сутність поняття «спортивно-оздоровча діяльність», розкрито класифікаційних ознак та інструментів. Розкрито трактування вітчизняних науковців понять «спортивно-оздоровча послуга», «спортивно-оздоровча сфера» та «спортивно-оздоровча діяльність». Визначено авторське

тлумачення поняття «спортивно-оздоровча діяльність», що трактується як процес активної взаємодії суспільства, органів публічної влади із об'єктами спортивного-оздоровчої сфери для реалізації надання ефективних спортивно-оздоровчих послуг, які вплинуть на зміцнення здоров'я та покращення якості життя населення.

2. Розкрито класифікацію спортивно-оздоровчої діяльності. Класифікують спортивно-оздоровчої діяльність за ознаками: за формою розподілу суспільних фондів споживання, за мотивами виробництва послуги, за мотивами споживання, за ступенем важливості для споживача та за змістом потреби, що задовольняється споживанням. Перелік класифікаційних ознак можливо збільшувати.

3. Визначено ключові тенденції спортивно-оздоровчої діяльності. Наголошено, що інструментами розвитку спортивно-оздоровчої діяльності повинні формуватися на основні створення контенту, маркетингових досліджень з метою розширення кола потенційних споживачів, розроблення інноваційних комунікаційних стратегій. Саме маркетингові інструменти дозволять підвищити конкурентоспроможність спортивно-оздоровчої діяльності не тільки в Україні, а і за її межами.

4. Досліджено особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів. Визначено, що важливим аспектом в управління спортивно-оздоровчої діяльності є державне регулювання та підтримка, що забезпечить впровадження здорового способу життя та покращення фізичного й психологічного стану населення. Розкрито основні напрями державної політики у галузі регулювання ринку спортивно-оздоровчої діяльності, до них відносять: організаційну діяльність з проведення масових змагань і спортивно-оздоровчих заходів та підготовку фахівців високої кваліфікації.

5. Визначено напрями управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні, до яких належить: розробка законодавчо-нормативної бази, удосконалення структур управління та перехід на програмно-цільове

управління. Розкрито чинники, що мають найбільш суттєвий вплив на управління спортивно-оздоровчою діяльністю належить: системи фінансування, в тому числі цільове, поліпшення та покращення системи підготовки кадрів і науково-методичного забезпечення, розширення міжнародної діяльності та використання передового досвіду. Наголошено, що серед основних завдань розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні є державне-приватне партнерство, що забезпечить оптимальне поєднання державного управління зі створенням умов для ринкового регулювання соціально-економічних процесів у цій галузі.

6. Досліджено державне регулювання та структуру управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Наведено систему державного управління сфери розвитку фізичної культури та спорту в Україні. Розкрито, що система державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності поділяється на центральний, регіональний, місцевий та селищний рівні. Визначено, що державне регулювання у сфері спортивно-оздоровчої діяльності формує політику в даній галузі шляхом створення відповідних органів з матеріально-технічного, фінансового, інформаційного, кадрового, нормативно-правового забезпечення розвитку. Визначено, що державна політика формує самодіяльний статус спортивно-оздоровчого руху в Україні із комплексною взаємодією державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості.

7. Наголошено, що Україна у формуванні інклюзивного суспільства здійснила значні кроки. Створення безбар'єрного середовища, формування інклюзивної освіти все це соціалізує людей із інвалідністю. Визначено, за останні роки українські паралімпійські спортсмени завоювали значну кількість нагород та входять в п'ятірку найсильніших команд. Наголошено на необхідності формування параолімпійського і дефлімпійського спорту як стратегічної цілі розвитку держави у сфері розвитку фізичної культури та спорту в Україні.

8. Доведено, що під глобальним викликом вважають проблеми, що пов'язують з ризиками в економіці. Наголошено, що глобальні виклики приводять до дисбалансу не тільки економічного, а ще й інституційного середовищ. Визначено ключові глобальні виклики сучасності, до яких відносить: геополітична, екологічна, економічна, культурна та соціальна кризи, погіршення стану здоров'я населення, зростання дефіциту природних та продовольчих ресурсів, посилення демографічного дисбалансу, пов'язаного з прискореним старінням населення.

9. Розкрито рівні та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні. Визначено, що рівні управління спортивно-оздоровчою діяльністю поділяють на макро- мезо- та мікрорівні. Відповідно до макрорівня належить державне управління спортивно-оздоровчою діяльністю в цілому, при цьому мезорівень охоплює управління спортивно-оздоровчою діяльністю на окремій території (регіон, ОТГ тощо). Визначено, що мікрорівень включає управління спортивно-оздоровчою діяльністю на рівні окремих спортивних та оздоровчих організацій, клубів, федерацій та інших об'єднань. Охарактеризовано, що до основних завдань управління спортивно-оздоровчої діяльності належить: накопичення, систематизація, генерація нових знань, визначення тенденцій розвитку та формування практичних рекомендацій щодо підвищення ролі сфери фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Цимбалюк С. Сутність та економічна роль спортивно-оздоровчої сфери регіону. *Економічний дискурс*. 2021. Вип. 1-2. С. 57–65.

2. Стахів І. Класифікація спортивно-оздоровчих послуг в ринкових умовах. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2014. Віт. 33. Ч. 2. С. 107-

3. Дорофєєва Т. І. Зв'язок між якістю фізкультурно-спортивних послуг та станом організації, що їх надає. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/142/4172/8727-1?inline=1> (дата звернення 10.04.2022 року)
4. Леонова Ю. О., Бондар А. С. Управління ринком спортивно-оздоровчих послуг: проблеми та особливості. *Інфраструктура ринку*. 2020. №43. С. 189–195. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/43_2020_ukr/36.pdf(дата звернення 10.04.2022 року)
5. Винник Н. М. Сутність і зміст поняття спортивно-оздоровчої діяльності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. Vol. 42. Is. 87. P. 45–49.
6. Рибалко Л. М. Роль фізкультурно-оздоровчих технологій у фізичному вихованні студентів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. №4(1). С. 94–102.;
7. Цимбалюк С. М. Стан та перспективи розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4, Том 3. С.31-36 DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-6>
8. Танклевська Н. С., Вибранський В. В. Сучасні концепції спортивного менеджменту. *Фінансовий Простір*. 2020. №1 (37). С. 52–62.;
9. Пащук О. В. Маркетинг послуг: стратегічний підхід. Київ, 2005. 558 с.;
10. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3809-ХІІ / ВВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>(дата звернення 10.04.2022 року)
11. Талан І.О., Колумбет О.М. Критерії та компоненти змісту фізкультурно-спортивних послуг. «Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Підприємницькі ініціативи»: V Всеукраїнська наукова інтернет-конференція. URL.

https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15127/1/OIP2019_P402-409.pdf(дата звернення 10.04.2022 року)

12. Галкин В. В. Экономика спорта и спортивный бизнес. М.: КНОРУС, 2006. 320 с.
13. Золотов М. И. Экономика физической культуры. М.: СпортАкадемПресс, 2001. 189 с.
14. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку (закономірності функціонування та розвитку). К.: Олімпійська література, 2007. 218 с.
15. Забаштанська Т. В. Діджиталізація маркетингових інструментів підприємств спортивно-оздоровчої сфери. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(26). С. 115–123
16. Стахів І. М. та інші. Особливості та необхідність контролю і бухгалтерського обліку в спортивно-оздоровчих організаціях. *Market economy: modern management theory and practice*. 2020. Vol. 19. Issue 2 (45), С.399-414 DOI: 10.18524/2413-9998/2020.2(45).201931
17. Петришин Д.. Фінансово-економічна підтримка сфери фізичної культури та спорту. *Sport Science of Ukraine*. 2015. №2 (66). С.60-64
18. Стахів І.М. Спортивно-оздоровча сфера як галузь економіки. *Економіка та регіон*. 2014. №1 (44). С. 46-49
19. Щупаківський Р. В. Сучасні виклики глобалізації та актуальність їх державного регулювання в системі забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Економіка і суспільство*. 2021. Випуск 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-97>
20. Сіденко В. Р. Нові глобальні виклики та їх вплив на формування суспільних цінностей. *Український соціум*. 2014. №1(48). С. 7–21.
21. Рогач О. І. Міжнародні фінанси: навч. посіб. Київ: Либідь, 2003. 784 с.;
22. Сіденко В. Р. Нові глобальні виклики та їх вплив на формування суспільних цінностей. *Український соціум*. 2014. № 1 (48). С. 7-18.;

23. Шимаї М. Виклики для посткризової глобальної системи. *Економіка України*. 2010. № 4. С. 22-29.;
24. Цікановська Н. А. Механізм забезпечення фінансової безпеки недержавних пенсійних фондів: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Університет банківської справи Національного банку України. Київ, 2013.;
25. Кричевська Т. Фінансово-економічна криза і виклики для грошово-кредитної політики. *Економіка України*. 2010. № 4. С. 65–75.
26. Дейнека Т. А. Виклики, суперечності та ризики сучасної глобальної економіки. *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 19–25.
27. Блінов А. Вірус рецесії: чим обернеться епідемія COVID-19 і хто постраждає найбільше. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/18/pogljad/ekonomika/virus-recesi-ychym-obernetsya-epidemiya-covid19-xto-postrazhdaye-najbilshe>(дата звернення 10.04.2022 року)
28. Коронавірус може призвести до масштабного економічного шоку в Європі – Лагард. URL: <https://suspilne.media/18912-koronavirus-moze-prizvesti-do-masstabnogo-ekonomichnogo-soku-v-evropi-lagard>
29. Каценельсон В. Коронавірус вб'є економіку? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yakepidemiya-vpline-na-ekonomiku-kitayu-i-ssha-50074292.html>(дата звернення 10.04.2022 року)
30. Уроки китайського коронавірусу. Частина 1. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2881684-urokikitajskogo-koronavirusu-castina-1.html>(дата звернення 10.04.2022 року)
31. Даниленко Ю. Приводи для оптимізму, міфи та економічні наслідки. *Коронавірусний дайджест*. 2020. № 3. URL: <https://voxukraine.org/uk/privodi-dlya-optimizmu-mifi-ta-ekonomichni-naslidki-koronavirusnij-dajdzhest-3>(дата звернення 10.04.2022 року)
32. Кузьменко О.О. Реалізація державної програми у сфері фізичної культури і спорту. *Науковий вісник молодих вчених*. 2010. Вип. 1 (1). С.225-229

33. Павелко А. Спорт як специфічний об'єкт державної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2007. Вип.1 (27). С.76-82
34. Нікітенко С. В. Особливості фінансування фізичної культури та спорту в Україні. *Державне управління*. 2016. №1 (53). С. 54–58
35. Дубовой О. В., Саенко В. Г. Збереження здоров'я студентської молоді – запорука ефективного розвитку держави. *Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013: IX Miedz. nauk.-prakt. konf.* Vol. 25. Przemysl: Nauka i studia, 2013. pp. 17-22
36. Саенко В. Г. Прагматическая оценка услуг физкультурно-оздоровительной спортивной сферы. *Економіка та держава*. 2016. № 9. С. 45–50
37. Ліщук С.В. Система державного регулювання у сфері фізичної культури та спорту в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014.№ 12, URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=794>(дата звернення 10.04.2022 року)
38. Кузьменко О.О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою та спортом в Україні та Європі. URL: http://archive.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/Dtr_du/2011_3/files/DU311_07.pdf(дата звернення 10.04.2022 року)
39. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 340 с.
40. Павліха Н. В. Європейська інтеграція щодо досягнення перспектив сталого просторового розвитку. Європейська інтеграція: досвід Польщі та України: колективна монографія. Луцьк Люблін: «Drukarnia Kolor Lublin», 2013. С.140–159.
41. Домбровська С.М., Вавренюк С.А., Палюх В.В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні: монографія. НУЦЗУ, 2020. 313 с.

42. Мельниченко О. А. Управління структурними зрушеннями : підручник. Х. : Оберіг, 2013. 300 с.

43. Romanenko S. S. The problem of individual's biosocial integrity as an object of philosophical study. *Philosophical and methodological challenges of the study of modern society* : collective monograph / T. V. Andrushchenko, Z. M. Atamaniuk, Ye. R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubska, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. PP. 168-190.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ВЕКТОРІВ УПРАВЛІННЯ СПОРТИВНО- ОЗДОРОВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Методичні підходи щодо оцінювання економічних інтересів суб'єктів спортивно-оздоровчої діяльності

Останнім часом загострюється проблема із забезпеченням належного стану здоров'я людини. Більшість науковців здійснюють обґрунтування та експериментування спортивно-реабілітаційних програм для підвищення рівня здоров'я населення. Тим самими спровоковує зростаючий попит на спортивно-оздоровчі послуги серед населення. Більшість суб'єктів господарювання в процесі надмірного попиту на спортивно-оздоровчі послуги знайшли для себе економічний інтерес їх надані. Саме тому, в сучасних умовах господарювання дослідження сутності поняття «економічні інтереси», визначення важливості їх для держави та інших суб'єктів і стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні є досить актуальними.

Дослідження важливості розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні для всіх суб'єктів господарювання присвячені праці відомих учених, зокрема: К. Богатирьова, І. Бошинди, С. Вавренюк, С. Домбровська, І. Іртищевої, Ю. Наумко, М. Стегней, Р. Сіренко, В. Солопенко, М. Третьякової, І. Лاپичка, В. Палюх, С. Цимбалюк та ін. Однак більшість наукових праць присвячені важливості розвитку спортивно-оздоровчої діяльності як головного чинника зміцнення здоров'я. Вважаємо за доцільне розглянути економічні інтереси для стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні.

Відповідно до поставленої мети, здійснено дослідження теоретичних підходів до визначення поняття «економічні інтереси». Кірік А. В. та Будник В. А. під економічним інтересом розуміють породженням і соціальний прояв потреби. «Економічний інтерес для стейкхолдерів виникає, коли задоволення потреби усвідомлюється конкретна мета (максимізація прибутку, привласнення товару, користування або володіння певним товаром тощо)» [1].

Міщук Є.В. пропонує розуміти під поняттям економічні інтереси (його стейкхолдерів) «економічну форму прояву їх потреб, яка обумовлює цілеутворення, отже, є спонукальним мотивом їх функціонування та розвитку у заданому напрямі, визначаючи їх економічні відносини, тактику та стратегію. Задоволення економічних інтересів приводить не до їх згасання, а до появи нових економічних інтересів. Отже, слід визначати синергетичний ефект від одночасного задоволення всіх видів економічних інтересів» [2]. Отже, більшість науковців визначають, що економічний інтерес є проявом потреби отримання прибутку, що формує ціну на відповідні послуги або товари.

Колектив авторів під поняттям «економічний інтерес» розуміють «реальний, зумовлений відносинами власності та принципом економічної вигоди мотивів і стимулів соціальних дій щодо задоволення динамічних систем індивідуальних потреб» [3]. Погоджуємося з думкою авторів, що економічний інтерес – це мотив і стимул дій щодо отримання економічної вигоди від здійснення діяльності. Відповідно економічний інтерес має основні елементи характеристики (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Класифікація основних елементів понятті «економічний інтерес»

Джерело: сформовано автором

Отже, поняття економічний інтерес розглядають, як дію, мотив, задоволення потреб та усвідомлення необхідності. Якщо розглядати спортивно-оздоровчу діяльність, то необхідно зауважити, що економічний інтерес це мотив і стимул дій щодо отримання економічної вигоди від надання спортивно-оздоровчих послуг та соціального ефекту. Економічні вигоди отримують суб'єкти господарювання, які надають спортивно-оздоровчі послуги, а також держава у вигляді податків та зборів.

Імас Є. В. та Мічуда Ю. П. наголошують, що «Економічні відносини між державою і представниками суспільного сектору економіки фізичної культури і спорту. За часів командної системи одне із провідних місць у фізкультурно-спортивному русі посідали добровільні фізкультурно-спортивні товариства, які відігравали помітну роль в організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності серед населення, яке працює, проводили масові спортивні змагання, здійснювали підготовку спортсменів високої кваліфікації – членів збірних команд України з різних

видів спорту. Головними джерелами їхнього фінансування були цільові кошти галузевих профспілок та членські внески. Сьогодні з об'єктивних причин вони фактично позбавлені вказаних джерел існування. Намагаючись відновити втрачені позиції, керівництво товариств звертається до держави за фінансовою підтримкою замість того, аби адаптуватися до вимог ринку, віднаходити нові форми економічних стосунків зі споживачами фізкультурно-спортивних послуг, які б ґрунтувалися на обопільних інтересах сторін» [4]. Отже, окрім органів публічного управління, суб'єктів надання послуг необхідно розглядати і інших стейкхолдерів.

Кравченко О. під поняттям стейкхолдер (stakeholder) «розуміє особу або групу осіб чи організації, чії дії, поведінка або рішення можуть впливати на прибуток у компанії та процеси в ній. Стейкхолдери можуть знаходитися в середині проекту, тобто бути його безпосередніми учасниками, усередині організації (внутрішні) та за її межами (зовнішні), а також первинними (наприклад, акціонери) і вторинними (наприклад, органи державної та місцевої влади). Та границю між ними можна побачити не завжди. З одними відбувається короткострокова взаємодія, з іншими – тривала» [6, с. 47]. Отже, стейкхолдери мають вплив як прямий, так і опосередкований на розвиток діяльності.

Ляшенко О. наголошує, що «стейкхолдерам підприємства властива сукупність різноманітних взаємопов'язаних і взаємодіючих економічних інтересів, які утворюють єдину систему. Проте система економічних інтересів стейкхолдерів підприємства завжди є суперечливою. Реалізація економічних інтересів здійснюється через досягнення їхніми суб'єктами конкретних економічних цілей. У реальній діяльності підприємств узгодження економічних інтересів їх стейкхолдерів здійснюється шляхом принаймні часткового задоволення кожного з інтересів. Процес задоволення інтересів є достатньо складним стейкхолдерів зовнішнього середовища, що підлягають узгодженню у процесі взаємодії як з підприємством, так і між собою; складності та суперечливості обох груп економічних інтересів і

можливостей та способів їх узгодження тощо» [7, с.56]. Економічні інтереси стейкхолдерів повинні бути взаємоузгодженими між цілями та можливостями їх отримання. Саме тому в спортивно-оздоровчій діяльності економічними інтересами стейкхолдерами, може бути отримання соціального задоволення потреб, що в свою чергу приведе до підвищення продуктивності та отримання прибутку.

Однак Дутчак М. В. наголошує, що «Головним елементом розвитку спорту, її найважливішим суб'єктом та об'єктом є людина – носій потреб та інтересу до рухової активності. Інші елементи цієї системи покликані функціонувати для реалізації інтересу людини до рухової активності шляхом задоволення її потреб у фізкультурно-оздоровчих і спортивно-оздоровчих послугах» [8]. При цьому Кравченко О. вважає, що «потенційні та дійсні споживачі є досить пріоритетними стейкхолдерами. Проте для залучення нових споживачів необхідно набагато більше зусиль і ресурсів, ніж на утримання старих» [6, с. 49].

Важким етапом в дослідженні економічних інтересів є ранжування зацікавлених сторін за критеріями інтересів та впливу. Для ефективного комунікативного зв'язку організацій спортивно-оздоровчої діяльності із стейкхолдерами використаємо сітку влади/інтересів (рис. 2.2). Приклад її використання можна побачити в адаптації цієї сітки британськими вченими К. Еденом та Ф. Акерманом [6, с. 49].

Сітка інтересів стейкхолдерів характеризує вплив на відповідальність їх потреби, визначають найбільш впливові, найменш важливі та з тими з ким необхідно рахуватися. Зацікавлені сторони (стейкхолдери) люди, групи або організації, які мають пряму чи опосередковану зацікавленість в організації спортивно-оздоровчих послуг, оскільки це може впливати на дії, цілі та політику їх організації або на них впливають.

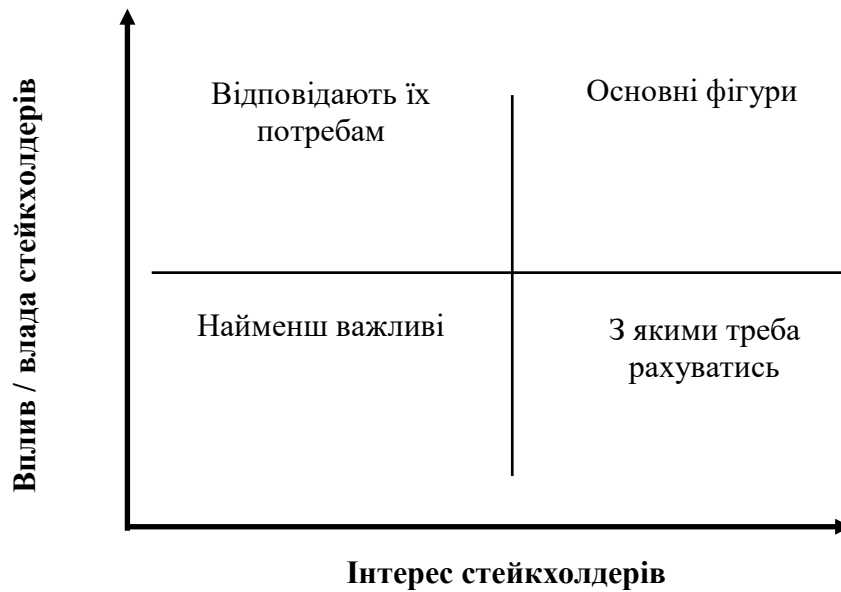

Рис. 2.2. Сітка влади/інтересів

Джерело: [9]

Леонов Я. В. зазначає, що «Спортивна індустрія є динамічним і швидко зростаючим сектором з недооціненим макроекономічним впливом і може сприяти зростанню, розвитку та створенню робочих місць. Вона може служити інструментом для місцевого і регіонального розвитку, міського відродження або розвитку сільських районів. Спортивна індустрія має синергію з туризмом і може стимулювати модернізацію інфраструктури та появу нових партнерств для фінансування спортивних та розважальних закладів. Крім того потенціал спортивного руху, що сприяє зміцненню фізичної активності, часто залишається недостатньо використовуваним і потребує розробки актуальної державної спортивно-оздоровчої політики» [9]. Отже, узгодженість інтересів всіх стейкхолдерів дозволяє сформулювати пріоритети розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні.

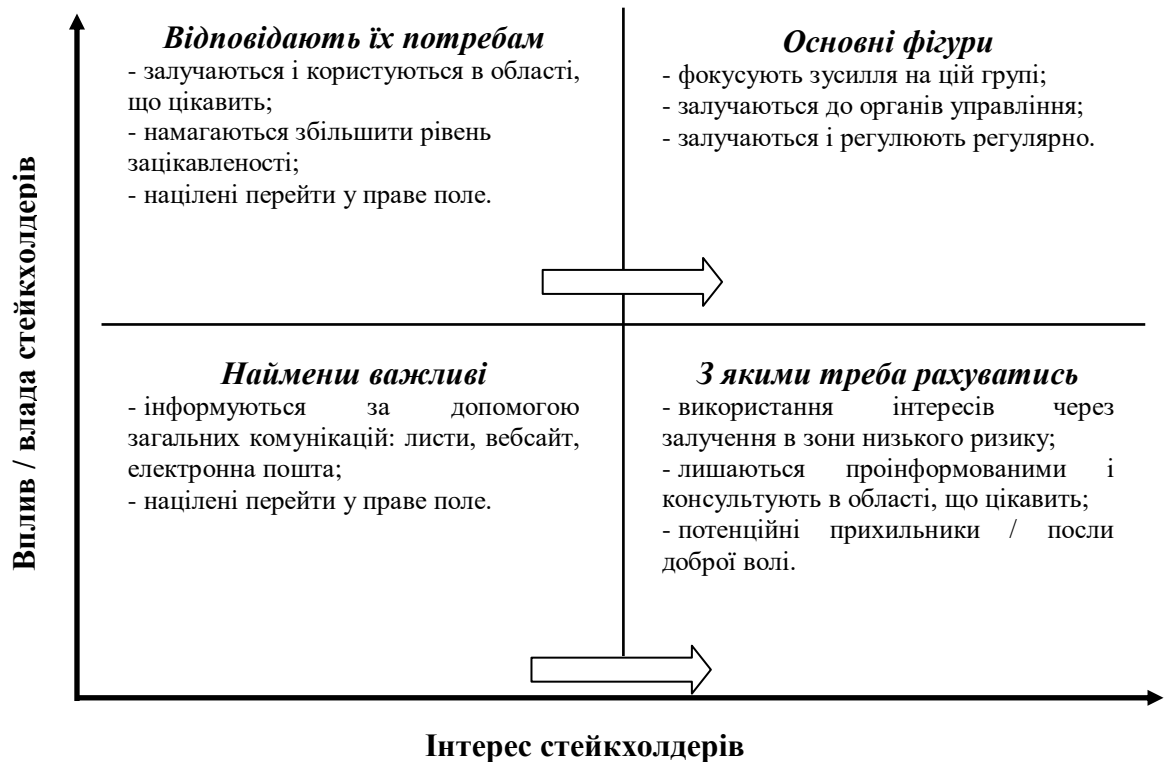

Рис. 2.3. Сітка влади/інтересів адаптована К. Еденом та Ф. Акерманом

Джерело: [10].

Практики залучення та участі зацікавлених сторін все більше стають частиною основного спортивно-оздоровчого бізнесу. Вони використовуються як засіб для покращення комунікації, отримання ширшої підтримки спільноти або підтримки проєктів, збору корисних даних та ідей і забезпечення більш стійкого прийняття рішень. Потенційні переваги впровадження високоякісних процедур залучення включають:

- зміцнення демократії шляхом заохочення більш активної участі громад та інших зацікавлених сторін
- підвищення якості та сталості послуг, що надаються організацією;
- створення більшої згуртованості громади.

Вважаємо, що стейкхолдери за рівнем важливості і впливу для розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні повинні систематизуватися на основні та другорядні (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Систематизація стейкхолдерів за рівнем важливості і впливу для розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні

Джерело: згруповано автором

До основних належать стейкхолдери з високим рівнем важливості і впливу (фізичні та юридичні особи; держава; органи публічного адміністрування). До другорядних стейкхолдери з високим рівнем впливу та низьким рівнем важливості (місцеві органи публічної влади, громадські організації), стейкхолдери з низьким рівнем впливу, але високим рівнем важливості (власники підприємств, установ, організацій з надання спортивно-оздоровчих послуг; наукові та освітянські установи; інвестиційні компанії), стейкхолдери з низьким рівнем впливу та низьким рівнем важливості (інформаційні центри (платформи), фінансові організації).

Зирін Б.О. наголошує, що «держава та інші суб'єкти, що створюють умови для фізкультурно-оздоровчої діяльності, здійснюють адміністративно-

правове регулювання зі спеціальною метою – з метою покращення здатності людини ефективно працювати, насолоджуватися вільним часом, бути здоровим, чинити опір гіпокінетичним хворобам і протистояти надзвичайним ситуаціям». [10, с.232].

Отже, ключовим компонентом інновацій у дослідженнях спортивно-оздоровчої діяльності є участь і залучення зацікавлених сторін, тобто залучення кінцевих користувачів і учасників процесу дослідження, на яких можуть вплинути результати дослідження. У сфері спортивно-оздоровчої діяльності кілька дослідницьких структур постійно рекомендують залучення зацікавлених сторін як частину дослідницького процесу. Залучення зацікавлених сторін може бути організовано на основі континууму на основі відносин зацікавлених сторін до дослідження та того, наскільки вони залучені в процес прийняття рішень у проекті. Цей континуум можна використовувати як рейтингову шкалу для оцінки та моніторингу ступеня передбачуваної участі зацікавлених сторін у дослідницьких проектах. Існують різні шляхи до інновацій у дослідницькій діяльності, які взаємопов'язані, між якими перетікають ідеї та знання.

Саме тому, Шевчук О. Р. наголошує, що «З погляду державно-управлінських критеріїв суспільні блага проводяться, надаються й оплачуються як державою, так і приватним сектором. Особливе питання, який припустимий ступінь участі держави у фінансуванні змішаних і приватних суспільних благ. Незважаючи на те, що між класифікаційними групами благ немає чіткої грані, мабуть, що при формуванні державної політики у сфері фізичної культури й спорту головними орієнтирами повинні виступати уяви про те, які саме соціальні гарантії населенню й у яких обсягах можуть бути реалізовані за допомогою бюджету і які альтернативні можливості заміни безкоштовних послуг платними» [13].

Спортивно-оздоровча діяльність все більше розглядається науковцями як сфера економіки, що повинна приносити відповідні прибутки суб'єктам господарювання та державі в цілому. Постійні глобальні виклики (пандемія

коронавірусної інфекції, загострення бойових дій) призводять до того, що спортивно-оздоровча діяльність потерпає від зменшення обсягів державного фінансування і постає необхідність у самофінансуванні, пошуках додаткових ресурсів для подальшого її розвитку. Приватний бізнес готовий вкладати фінансові ресурси у розвиток спортивно-оздоровчої діяльності. Саме тому розроблення та застосування відповідних маркетингових стратегій розвитку спортивно-оздоровчої діяльності дозволить швидко завоювати ринок таких послуг. Використання маркетингових інструментів (брендингу) дозволить розширити ринок спортивно-оздоровчої діяльності, не тільки на окремій території, а й в цілому в Україні та за її межами. Відповідно управління спортивно-оздоровчою діяльністю на засадах брендингу є досить актуальним дослідженням.

Аналізу та використання різних інструментів управління спортивно-оздоровчої діяльності, зокрема маркетингових присвячені праці відомих учених: К. Богатирьова, І. Бошинди, Л. Ібрагімової, Е. Ібрагімова, І. Іртищевої, Т. Забаштанської, Ю. Наумко, М. Стегней, Р. Сіренко, В. Солопенко, М. Третьякової, І. Лапичка, І. Черданцева, С. Цимбалюк та ін. Однак розгляд спортивно-оздоровчої діяльності як сфери економіки стимулює при її управлінні використовувати сучасні маркетингові методи, для збільшення обсягів продажу відповідних послуг. Саме тому, дослідження управління спортивно-оздоровчою діяльністю та вдосконалення його на засадах брендингу є досить актуальним.

Черданцева І. Г., Ібрагімова Л. С. та Ібрагімов Е. Ю. зазначають, що «З економічної точки зору спортивно-оздоровчі послуги правомірно розглядати як галузь економіки, що належить до сфери послуг. Підприємства, організації та заклади спортивно-оздоровчої спрямованості покликані здійснювати суспільно корисну діяльність щодо надання населенню послуг, які передбачають організацію занять фізичними вправами та спортом, спортивних видовищ та консультацій для тих, хто займається» [14].

Погоджуємося з думкою автора, що спортивно-оздоровча діяльність є галуззю економіки, що приносить суспільну користь.

Потапюк І. П., Вотінова О. С. та Стрельнік С. В. наголошують, що «Останнім часом спортивно-оздоровча діяльність стала одним з основних складників сфери послуг переважної більшості країн. До неї здебільшого залучені численні фінансові кошти і значна кількість робочої сили. Така спортивно-оздоровча діяльність передбачає передусім постійне вдосконалення наявних і розроблення інноваційних моделей управління. Однак невпинні процеси комерціалізації, професіоналізації та конкуренції щодо бюджетних коштів свідчать про те, що підприємства, які надають спортивно-оздоровчі послуги, мають докласти максимум зусиль, аби отримати із наявних ресурсів якомога більший прибуток. На жаль, численні підприємства даної сфери не впевнені у тому, що зможуть успішно функціонувати без орієнтирів на ринкову економіку. Для того щоб сформувати сучасні ринкові відносини, необхідно збільшити участь сфери послуг у забезпеченні довгострокового економічного зростання» [15, с. 110]. Отже, більшість суб'єктів господарювання в сучасних ринкових умовах не зможуть створити реальну конкуренцію більш прогресивним. Саме тому постійне дослідження інноваційних методів управління сприяє підвищенню конкурентоспроможності.

Забаштанська Т. визначає, що «Сьогодні спортивно-оздоровча сфера відіграє надзвичайно важливу та соціально значущу роль у становленні та розвитку суспільства. З різних поглядів – спорт став не лише способом повсякденного життя, що виступає джерелом позитивної енергії та сприяє здоровому життю, але і є символом могутності націй та свого роду чинником, що впливає на різні аспекти соціального розвитку суспільства. Саме тому активний розвиток маркетингових відносин, залучення нових інноваційних маркетингових інструментів забезпечення їх належної результативності, набувають вагомого значення в умовах цифровізації навколишнього середовища» [16].

Використання маркетингових інструментів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, також актуалізується і в умовах цифрової трансформації. Розуміючи всю складність сьогодні в наданні безпекових спортивно-оздоровчих послуг суб'єктам господарювання необхідно переходити до інноваційних інструментів, що дозволять зберегти вже існуючих клієнтів та залучити нових. Саме використання суб'єктами господарювання маркетингових інструментів дозволить втримати ринок спортивно-оздоровчих послуг та підвищити свою конкурентоспроможність. Серед основних дієвих маркетингових інструментів є брендинг. Вважаємо, що використання брендингу у спортивно-оздоровчій діяльності дозволить не тільки сформувати імідж для окремого суб'єкта, й ще для окремого виду спорту та країни в цілому.

С. Кумбер, один з фахівців-класиків маркетингу, вважає, що «брендинг» – це створення, розвиток і підтримка постійного двостороннього зв'язку виробника з стратегічно важливою групою споживачів [17]. Брендинг вважається діяльністю, що спрямованою на створення довгострокових споживчих переваг, які включають також активні способи просування та позиціонування певного товару чи послуги [18].

Також, необхідно відмитити, що величезна кількість позитивних емоцій, які супроводжують спортивні заходи приводять до сприятливого впливу на створення бренду через спортивний маркетинг і спонсорство. Крім того, спорт являє собою великий ринок, на якому зустрічаються різні споживачі: уболівальники, організатори, симпатички, волонтери, учасники спорту діяльності та спортсменів. Через характерні риси, які окреслюють діяльність спортсменів, так і спонсорів. Через вище описані характерні особливості, спортивний маркетинг суттєво відрізняється від традиційного маркетингу наступним:

- співпраця між організацією та маркетинговим середовищем;
- широкий спектр знань серед аудиторії (клієнтів);
- непередбачуваний характер пропозиції;

- нестабільні ринкові тенденції;
- специфічний спосіб споживання;
- непередбачуваність результату послуги та невеликий вплив на форму і ефект кінцевого продукту.

Основні характеристики брендів підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги наведено на рис. 2.5. До основних характеристик брендів підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги належить: цінність, відмінні особливості та пізнаваність. Саме ці характеристики є найбільш особливими для споживачів спортивно-оздоровчих послуг.

Ліндстром М. та Котлер Ф. вважають, що «Сьогодні і підприємства, і споживачі приділяють брендам усе більше уваги. Правильно створений бренд приносить великі прибутки. Людині властива потреба тягтися до речей, які він знає, яким довіряє й якими прагне володіти. Сильні бренди з унікальною привабливістю, які користуються підтримкою сповнених ентузіазмом керівників, стають тілом і душою сучасних компаній. Саме від творців бренда залежать його привабливість і успішність. Ці потужні рушійні сили ділового росту створюють новий тип компаній із конкурентною перевагою. Бренди забезпечують емоційний зв'язок між споживчим сприйняттям і функціональністю продукту, вони покликані впорядковувати знання споживачів про товар, створювати товарні сходи в уявленнях споживачів, надавати їм картину розміщення сил у товарних групах. Будучи коштовним нематеріальним активом, бренд має властивість переконання лояльних до нього споживачів у їхньому виборі. Бренд відносять до класу соціальних об'єктів. Він є унікальною композицією трьох складників: чуттєвих, або фізичних (як бренд виглядає, «пахне», «звучить»); раціональних (що бренд містить у собі, як сконструйований, як працює); емоційних (які настрої бренд викликає, психологічні відчуття від користування ним)» [19].

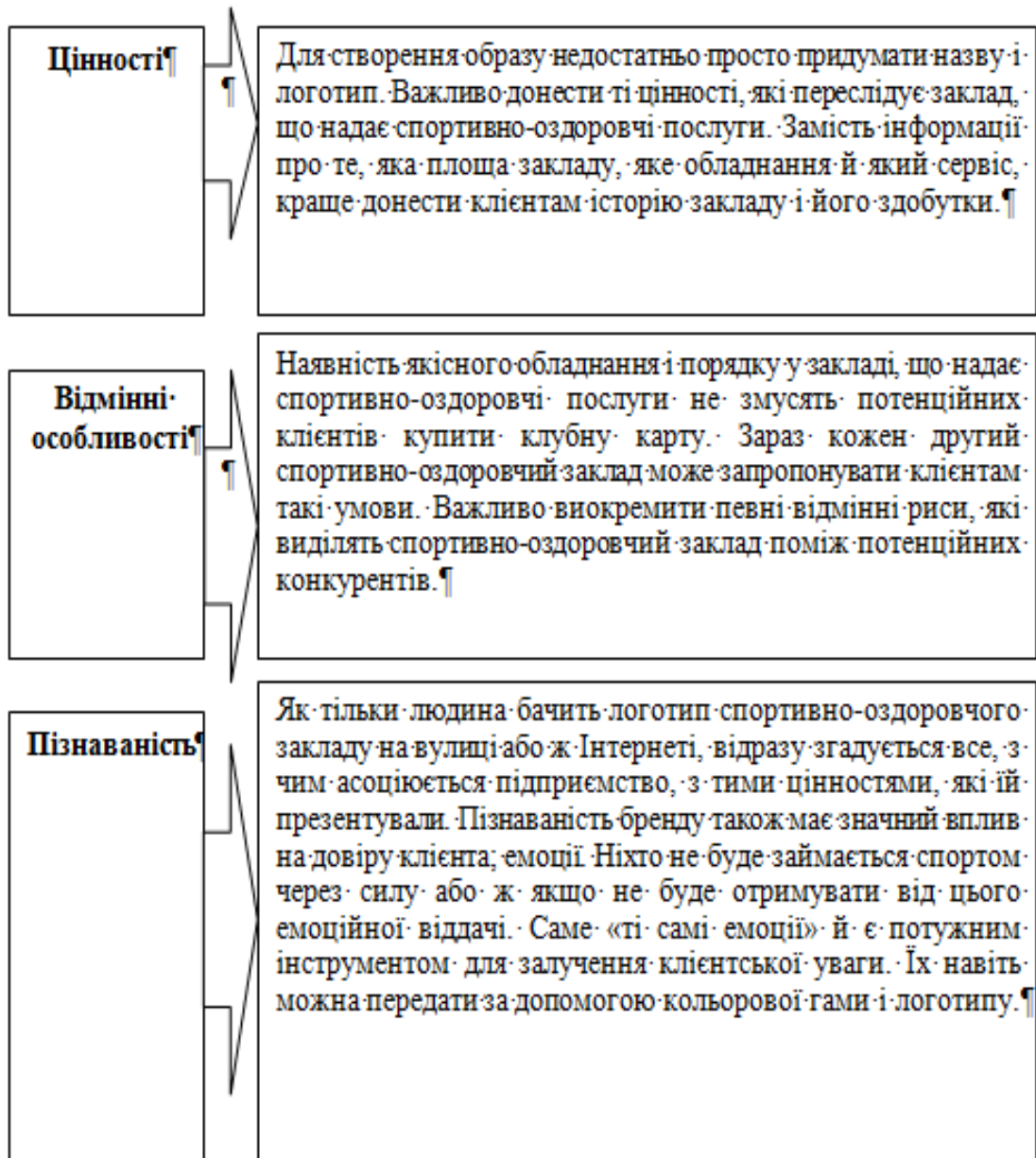

Рис. 2.5. Основні характеристики брендів підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги

Джерело: згруповано автором

Саме тому використання брендингу дозволить вивести на новий рівень спортивно-оздоровчу діяльність в Україні, де є найбільший потенціал в Європі. Основні складники бренду підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги наведено на рисунку 2.6.

До основних складників бренду спортивно-оздоровчої діяльності належать: логотип та колір. Зазначають, що логотип є найбільш пізнаваним

елементом бренду, а колір необхідно вибирати колір виходячи не із особистих побажань.

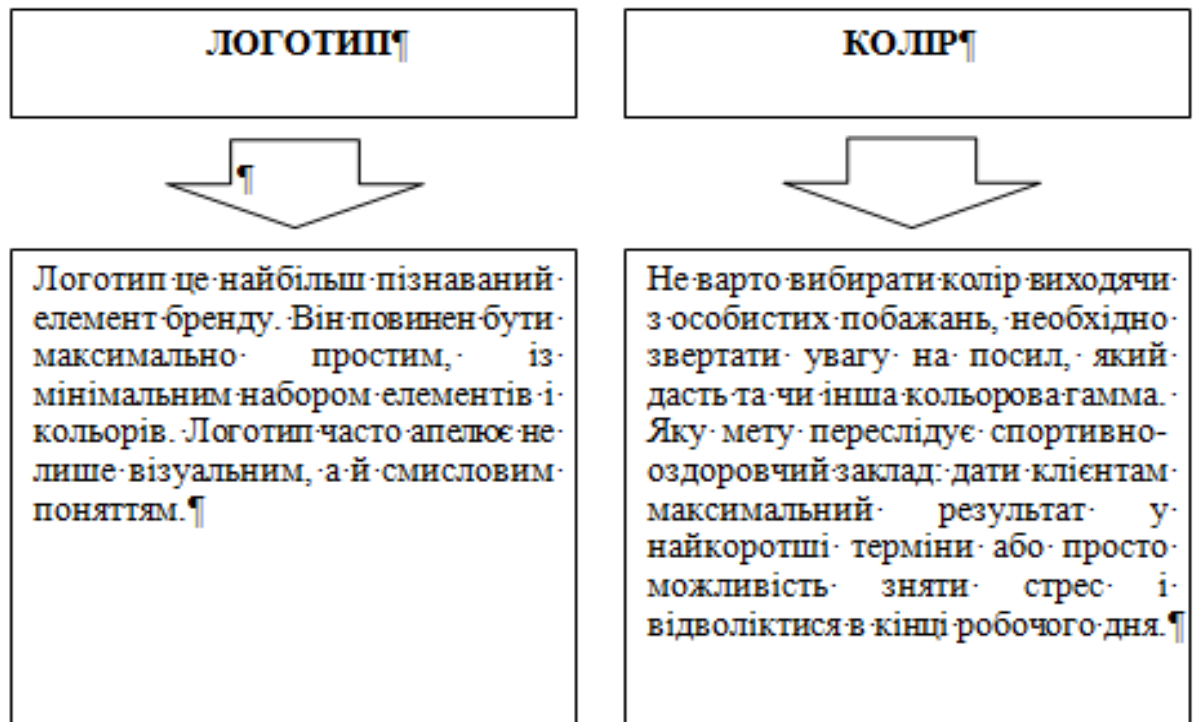

Рис. 2.6. Складники бренду підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги

Джерело: згруповано автором

Сьогодні «Запорукою успіху є також продуктивна робота маркетологів, а саме: надання конкретної інформації, необхідної для потенційних і наявних клієнтів, розповсюдження реклами у різних соціальних мережах, проведення заохочувальних конкурсів та акцій. Сьогодні Інтернет є ідеальним ресурсом для розвитку нетрадиційного маркетингу, що дає змогу розповсюджувати рекламу з мінімальними затратами»[15, с. 112].

Саме маркетингові комунікації брендів на спортивних спорудах, атрибутах, одязі, тощо (включаючи спортивні майданчики, зали, стадіони, комплекси) існують для побудови позитивного іміджу бренду, підвищуючи таким чином позитивне сприйняття даного бренду.

Широкий спектр зацікавлених сторін спортивно-оздоровчих послуг надає можливість брендів для участі в унікальних заходах і для передачі

іміджу. Створена довіра у такий спосіб створює міцні зв'язки, які перетворюються на інтерес до продукту або послуга, що пропонується під певним брендом. Користь від занять спортом для цілей маркетингу та спонсорства є дуже бажаними та спокусливими для суб'єкта господарювання. Презентація продукту або бренду протягом короткої спортивної події може принести величезну маркетингову користь, але тривалу ефектів можна досягти лише послідовними, систематичними довгостроковими зусиллями. Саме використання брендингу з використанням цифрових технологій дозволить збільшити сегмент ринку спортивно-оздоровчих послуг. Основні джерела використання унікальності бренду закладами спортивно-оздоровчої діяльності (рис. 2.7.).

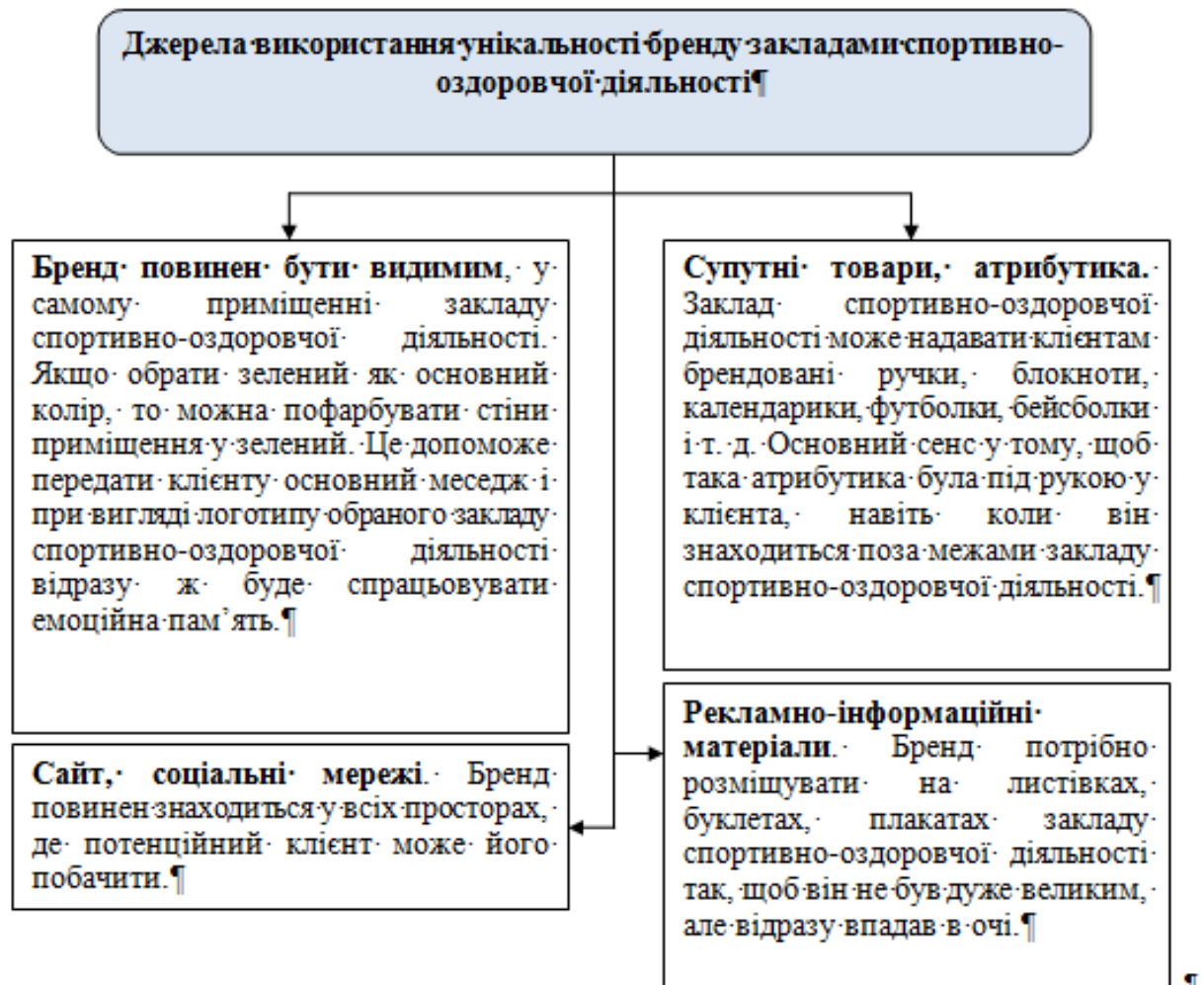

Рис. 2.7. Джерела використання унікальності бренду закладами спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: згруповано автором

До основних джерел використання бренду закладами спортивно-оздоровчої діяльності відносять: сайти, соціальні мережі, рекламно-інформаційні матеріали, а також приміщення закладу спортивно-оздоровчої діяльності (саме видне місце) й на супутніх товарах (атрибутика). Однак є і негативні фактори, що стримують розвиток бренду спортивно-оздоровчих послуг в Україні (рис. 2.8).

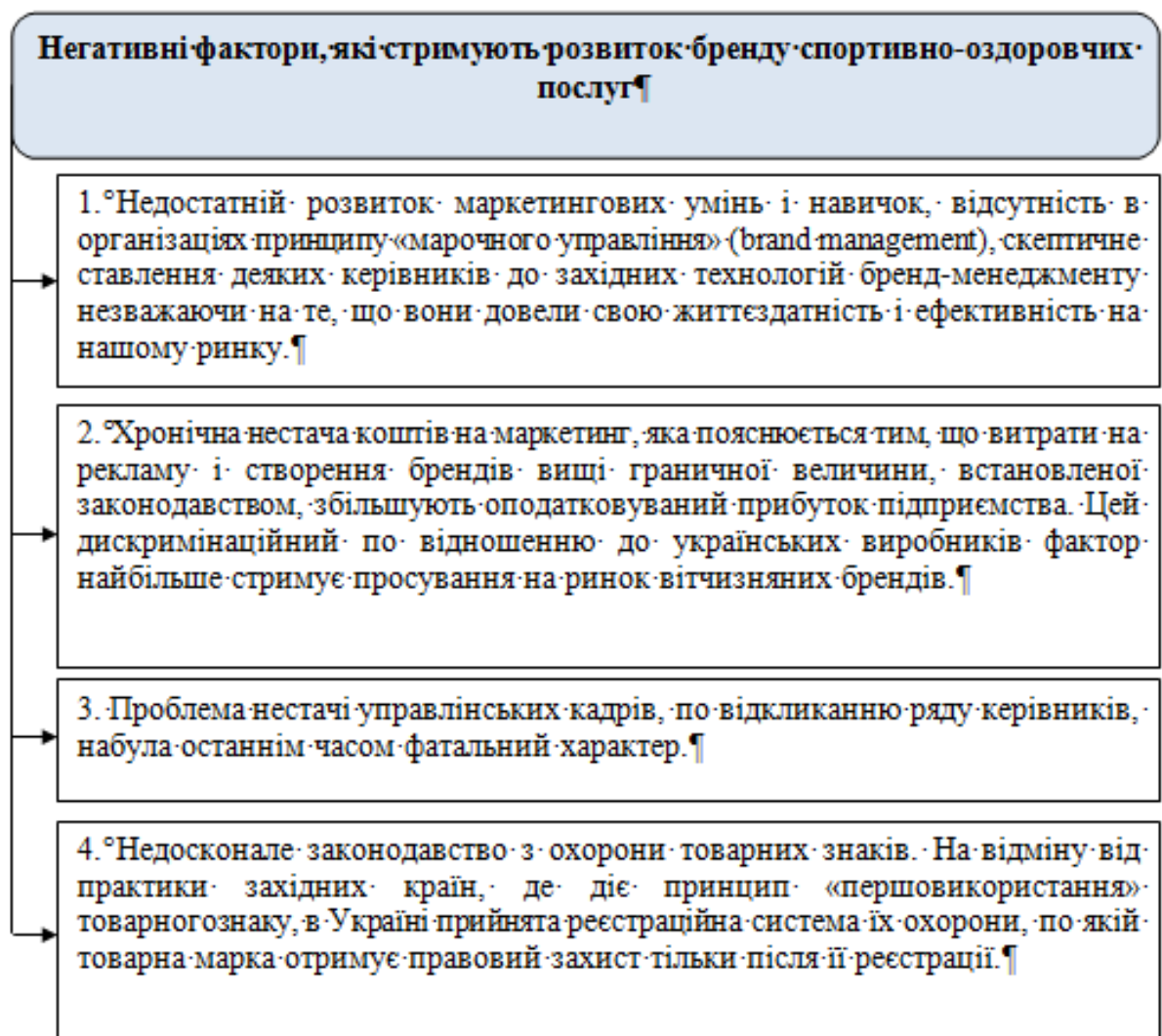

Рис. 2.8. Негативні фактори, які стримують розвиток бренду спортивно-оздоровчих послуг

Джерело: [7].

До основних негативних факторів, що стримують розвиток бренду спортивно-оздоровчих послуг належить: відсутність маркетингових умінь і

навичок та управлінських кадрів, нестаток фінансових ресурсів для використання маркетингових інструментів, недосконале законодавство з охорони товарних знаків.

Удосконалено концептуальну модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю (рис. 2.9).

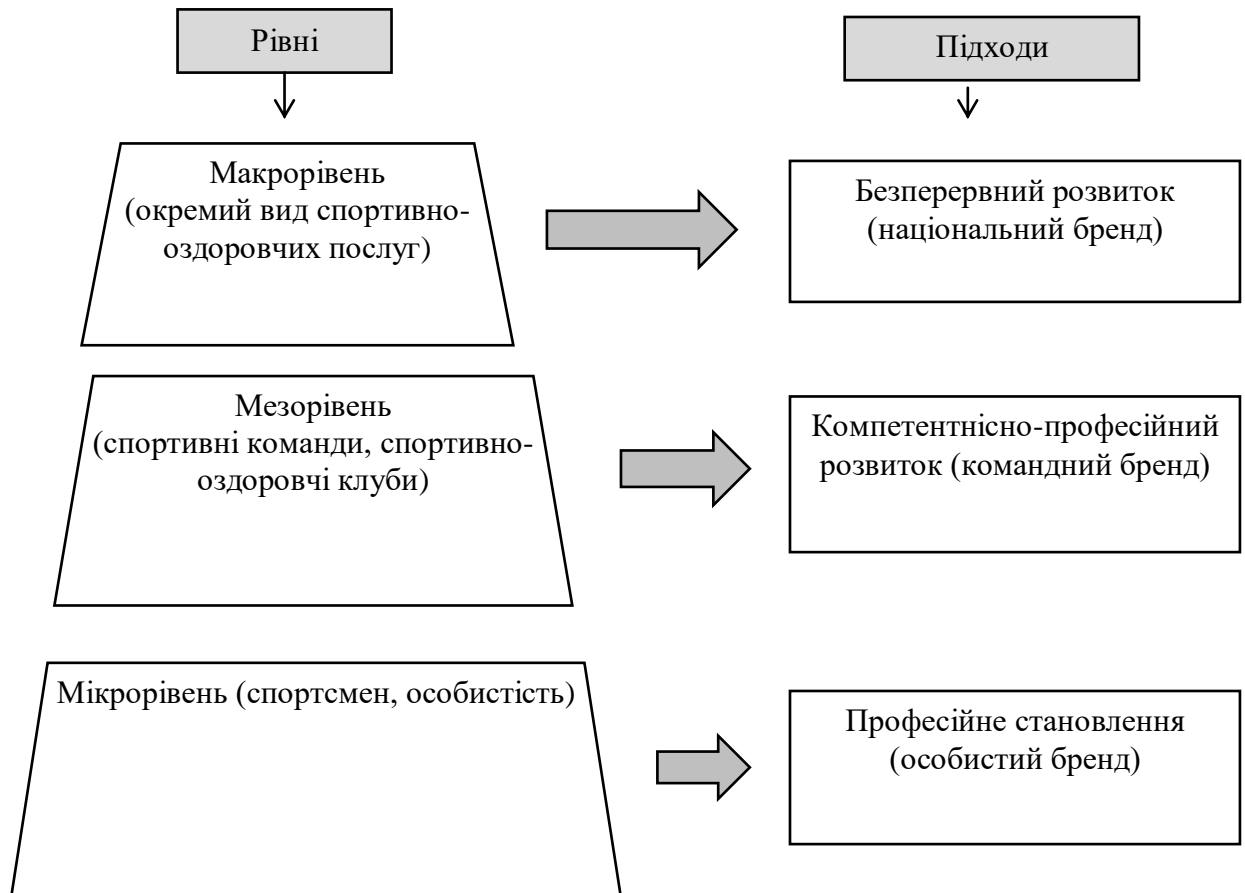

Рис. 2.9. Концептуальна модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю на засадах брендингу

Джерело: запропоновано автором

Запропонована модель формується на засадах брендингу та поєднує у собі три рівні управління визначаючи при цьому підходи до управління ними. Рівні управління поділяються на макрорівень (окремий вид спортивно-оздоровчих послуг), мезорівень (спортивні команди, спортивно-оздоровчі клуби) та мікрорівень (спортсмен, особистість). Визначено, що на

кожному рівні відбувається індивідуальний підхід до управління, а саме на макrorівні - безперервний розвиток, мезорівні - компетентнісно-професійний розвиток та мікрорівні - професійного становлення). Удосконалена модель дозволяє більш ефективно зорієнтуватися на розкритті, реалізації та розвитку спортивно-оздоровчих послуг при формуванні та популяризації власного бренду в Україні.

Отже, «бренди спортивно-оздоровчих клубів мають свою особливість. Це пов'язано зі специфікою діяльності зазначених підприємств. По-перше, багатoproфільні фітнес-центри надають комплексні послуги, розраховані на задоволення різноманітних запитів різних груп населення. По-друге, вивести однозначні критерії якості й попиту на послуги, що надаються, важко в силу того, що вони (критерії) залежать від суб'єктивних чинників, передусім від рівня запитів населення. Тобто якість послуги повинна бути невіддільною від якості взаємодії з обслуговуючим персоналом» [21, с. 82]. Вважаємо за доцільне створення концептуальної моделі управління спортивно-оздоровчою діяльністю на засадах брендингу.

Розуміння того, що таке маркетинг у спорті, сьогодні відкриває нові сфери для маркетингу комунікацій та є невикористаною достатньо в Україні. Масовість спорту може підтримати маркетинг та сприятиме формуванню позитивного іміджу бренду, не лише в цільовій групі, але й у широкому соціальному середовищі. Правильно побудований маркетинг комунікацій повинен бути підпорядкована цій меті. Викриття бренду відповідно до поставленої мети буде успішним, підвищуючи його імідж та сприяє позитивному сприйняттю. Всі сторони учасники брендингових відносин отримують від цього користь. Однак неправильний маркетинг і фінансові відносини між усіма зацікавленими сторонами можуть створити проблему.

В цілому, спортивно-оздоровча діяльність має величезний вплив на повсякденне життя та здоров'я людини. Заняття фізичною діяльністю, наприклад спортом, покращують роботу серця, знижують ризик діабету, контролюють рівень цукру в крові та знижують рівень напруги та стресу. Це

також приносить у суспільне життя позитивну енергію, дисципліну та інші похвальні якості. Заняття спортом зміцнюють фізичний стан, а також покращують м'язову пам'ять і координацію м'язів, що ще раз підтверджує суспільну значущість спортивно-оздоровчої діяльності.

Досліджено економічні інтереси держави та інших суб'єктів і стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Розкрита сітка влади/інтересів адаптована К. Еденом та Ф. Акерманом. Здійснено систематизацію стейкхолдерів за рівнем важливості і впливу для розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Наголошено про важливість використання інноваційних інструментів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, таких як брендинг. Розкрито основні характеристики брендів підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги. Наведено складники бренду підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги. Охарактеризовано джерела використання унікальності бренду закладами спортивно-оздоровчої діяльності. Визначено негативні фактори, які стримують розвиток бренду спортивно-оздоровчих послуг. Обґрунтовано концептуальну модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю на засадах брендингу.

2.2. Моделі та методи формування й оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності

Трансформаційні процеси, що постійно супроводжують національну економіку, спричинені постійними глобальними викликами, призводять до зміни в інституційному управлінні. Інституційні зрушення в управлінні відбуваються відповідно до сучасних вимог. Відповідно постійний аналіз інституційних зрушень дозволяє оцінити їх ефективність. Для здійснення аналізу необхідно дослідити моделі та методи оцінки дієвості інституційних зрушень, саме за допомогою визначених інструментів є можливість

визначити результативність таких змін. Відповідно аналіз моделей та методів оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобалізації є важливим напрямом дослідження.

Традиційно значна кількість літератури про спорт направлена на економічний, демографічний та соціальний вплив спорту на фізичну активність людини, громади та суспільства в цілому. Сьогодні з'являється все більше доказів про детермінанти впливу спортивною та фізичною активності, а також їхній вплив на здоров'я та працю, ринкові результати, а також інші важливі суспільні цілі. Одна з цілей державної політики в багатьох розвинених країнах спрямована на покращення участі суспільства в спорті та іншій фізичній активності всіх верств населення.

Дослідженню інституційних змін в управлінні спортивно-оздоровчої діяльності присвячені праці відомих учених, зокрема: К. Богатирьова, І. Бошинди, І. Іртищевої, Ю. Наумко, М. Стегней, Р. Сіренко, В. Солопенко, М. Третьякової, І. Лапичка, С. Цимбалюк та ін. Однак здійснення оцінювання ефективності інституційних змін у сфері спортивно-оздоровчої діяльності не набуло достатньої уваги. Саме тому, дослідження моделей та методів формування й оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності в сучасних умовах є досить актуальним.

Корнєєв В.В. визначає, що «В економіці України інституційні зрушення є відображенням трансформаційних процесів, що відбуваються і спостерігаються в останні роки. Їх актуальність об'єктивно обумовлюється перманентним впровадженням нових форм і правил економічної, у тому числі й фінансової поведінки. Упорядкування змінного ринкового середовища, взаємне пристосування регулятивних вимог і можливостей співробітництва, співіснування економічних контрагентів формулюють функціональний абрис інституційних змін» [22]. Отже, інституційні зрушення відбувається у всіх сферах національної економіки та приводять до формування відкритого ринкового середовища.

О.І. Колядич зазначає, що «пояснення і прогнозування їх траєкторії передбачає врахування багатовекторних зв'язків між господарством і суспільством, економічними і неекономічними змінними. Актуальність такої оцінки є значною при самих різних джерелах інституційних змін, будь то інституційне проектування, «трансплантація» (запозичення) інститутів, цілеспрямована інноваційна діяльність та ін. Така оцінка необхідна для вибору таких стратегій економічної і соціальної політики при здійсненні інституційних реформ, які сприяли б зростанню внеску останніх в підвищення конкурентоспроможності та життєздатності даного суспільства, підвищували б ефективність використання обмежених економічних ресурсів і людського потенціалу, зменшували соціальні витрати реалізації економічних реформ» [23]. Необхідно погодитися з думкою автора, що важливим в процесі інституційних змін є оцінювання їх ефективності, що проявляється у підвищенні конкурентоспроможності та життєздатності суспільства, ефективності використання обмежених економічних ресурсів і людського потенціалу, зменшенні соціальних витрат реалізації економічних реформ.

Горняк О. В. наголошує, що «Інституційні зрушення в контексті державних перетворень мають також інші аспекти. Йдеться про зростання ролі людського капіталу в сучасному суспільстві взагалі та економіки, зокрема. Механізми державного регулювання повинні бути модифікованими в напрямі врахування динаміки та біфуркаційності процесів, що регулюються, оскільки неефективність інститутів державного регулювання в сучасних умовах пояснюється, зокрема, і недостатнім врахуванням змін, що відбуваються з людським фактором, з його новою якістю та роллю. Слід відзначити також, що у державному регулюванні необхідно поступово відходити від економічного детермінізму і починати сприймати соціально-економічний простір як цілісність, де людина є не лише суб'єктом, але й об'єктом соціально-економічних змін і розвитку» [3]. Саме тому, взаємозв'язок формування людського капіталу з розвитком спортивно-оздоровчої діяльності має пряму залежність. Від здорового морального та

фізичного стану залежить продуктивність та працездатність людини. Саме ці головні чинники формують в подальшому людський капітал та соціально-економічний простір в цілому.

Довготривалий час відбуваються позитивні інституційні зрушення в системі управління спортивно-оздоровчою діяльністю. Окрім створення органів виконавчої влади, для реалізації діяльності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності поряд, функціонують інститути громадського суспільства.

Необхідно відмітити, що культура спорту та фізичного відпочинку глибоко майже вкорінена вже в наше суспільства і підтримується сприятливими соціально-економічними обставинами, що відображається підвищенням рівня життя, рівністю статей, великою кількістю спортивних споруд, також шкільна система, що активно сприяє фізичній активності молоді, сильні добровільні спортивні клуби, гуртки, сектори формуються через високий рівень батьківського внеску. Необхідно відмітити, що саме ці показники формують ефективність управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні.

Здійснено аналіз основної діяльності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності органів виконавчої влади. Реалізації державної політики у сфері спортивно-оздоровчої діяльності неможлива без координаційних дій всіх органів влади (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень, державні адміністрації та органи місцевого самоврядування). Основна діяльність у сфері спортивно-оздоровчої діяльності органів виконавчої влади наведено у таблиці 2.1.

Отже, основними видами діяльності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності органів виконавчої влади є формування державної політики, регулювання у сфері фізичної культури і спорту, суспільних відносин між державою та всіма учасниками спортивного руху, створення та прийняття законодавчо-нормативної бази, що дозволяє успішно її реалізовувати.

Таблиця 2.1

Основна діяльність у сфері спортивно-оздоровчої діяльності органів
виконавчої влади

Органи виконавчої влади	Основна діяльність у сфері спортивно-оздоровчої діяльності
Верховна Рада України	«Ратифікація Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті та прийнято Постанову «Про недопущення закриття та перепрофілювання закладів фізичної культури і спорту, баз олімпійської підготовки, фізкультурно-оздоровчих і спортивних споруд, лікувально-фізкультурних закладів»
Президент України	Видано 16 указів з питань розвитку фізичної культури і спорту, серед яких «Про затвердження Цільової комплексної програми «Фізичне виховання здоров'я нації» (програма визначала основні завдання та заходи з розвитку фізичної культури і спорту на 1998-2005 роки); «Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту в Україні» (встановлено 140 стипендій для видатних спортсменів та тренерів з олімпійських видів спорту); «Про державні стипендії чемпіонам і призерам Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор», «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту»
Кабінет Міністрів України	Видано понад 90 постанов та розпоряджень. За рішенням Уряду формується мережа центрів фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» та центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», функціонує штатна збірна команда України та Національний антидопінговий центр, встановлено 100 стипендій Кабінету Міністрів України для видатних спортсменів, тренерів та діячів фізичної культури і спорту
Міністерство молоді та спорту України	«Центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту, спрямовує діяльність на формуванні оптимальних суспільних відносин між державою та всіма учасниками спортивного руху (Національним олімпійським комітетом України, Національним комітетом спорту інвалідів України, Спортивним комітетом України, фізкультурно-спортивними товариствами, спортивними федераціями та іншими громадськими організаціями»

Джерело: згруповано автором [4]

Важливу роль у сфері фізичної культури і спорту відіграють інститути громадського суспільства. Класифікація груп громадських організацій спортивно-оздоровчої спрямованості наведено на рис. 2.10.

Рис. 2.10. Класифікація груп громадських організацій спортивно-оздоровчої спрямованості

Джерело: згруповано автором [25]

В Україні налічується значна кількість громадських організацій спортивно-оздоровчої спрямованості, на жаль точного обліку не має за рахунок проблем із їх реєстрацією. Відповідно громадські організації

спортивно-оздоровчої спрямованості поділяються на загальнонаціональні спортивні об'єднання, фізкультурно-спортивні товариства, об'єднання, об'єднання соціальних груп, спортивні клуби різної організаційно-правової форми та колективи фізичної культури.

«На сьогоднішній день існує чітке протиріччя між завданнями, які визначаються державою у сфері фізичної культури та спорту, задекларованих прав громадян на заняття фізичною культурою, оздоровленням свого організму та спортом, з одного боку, та умов діяльності, а особливо фінансових джерел діяльності, спортивних товариств та клубів, з іншого» [25].

Для здійснення аналізу ефективності оцінювання інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності необхідно сформулювати методи та інструменти дослідження. Оскільки фізична активність все частіше проводиться організовано, роль спорту в суспільстві з роками стає все більш важливою не лише для окремої людини, але й для здоров'я суспільства. Роль громадських організацій спортивно-оздоровчої спрямованості визначається необхідністю посередництва між суспільством та державою, в процесі формування концепцій розвитку.

Цимбалюк І. О. та Уніга О. В. пропонують, що «Задля комплексної оцінки необхідним є застосування різних методів – як формалізованих, в основі яких лежать аналітичні залежності (методи економічної статистики, математико-статистичні та економетричні методи), так і неформалізованих (метод експертних оцінок, формування системи показників і аналітичних таблиць)» [26].

Однак Цимбалюк С. М. вважає, що «Досить часто використовуваним, а отже, виправданим є метод інтегральної оцінки. Він передбачає розрахунок інтегрального індексу та розроблення формалізованої регресійної моделі для визначення тісноти взаємозв'язку та величини впливу основних чинників на розвиток досліджуваного об'єкта. Застосування цього методу задля оцінювання сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіонів надасть

можливість визначити її стан, основні чинники, а також на основі інтегрального показника здійснити рейтингове оцінювання галузі у різних регіонах країни» [27, с. 100]. Вважаємо, що визначені авторами методи доцільно використовувати при аналізі структурних зрушень у сфері управління спортивно-оздоровчою діяльністю, зокрема методи економічної статистики, математико-статистичні та економетричні методи, метод експертних оцінок, формування інтегрального індексу та розроблення формалізованої регресійної моделі. Найбільш сприйнятливий метод це формування інтегрального індексу.

Формування математичної моделі для оцінки інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою сферою здійснюється за наступними етапами, вона відображає вплив визначених передумов на рівень інтегрального показника (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Етапи методології побудови інтегрального індикатора інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю

До основних етапів методології побудови інтегрального індикатора інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю належить: формування абсолютних та відносних показників, систематизація відібраного переліку кількісних показників та їх групування, розрахунок часткових критеріїв та інтегрального індексу та здійснення бальної оцінки та проведення якісного аналізу.

Інституційні зрушення в управлінні спортивно-оздоровчою сферою визначаються комплексом передумов, що склалися у конкретному країні у цілому (рис. 2.12). До основних передумов інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю належать: інституційно-правові, екологічні, економічні та соціально-демографічні.

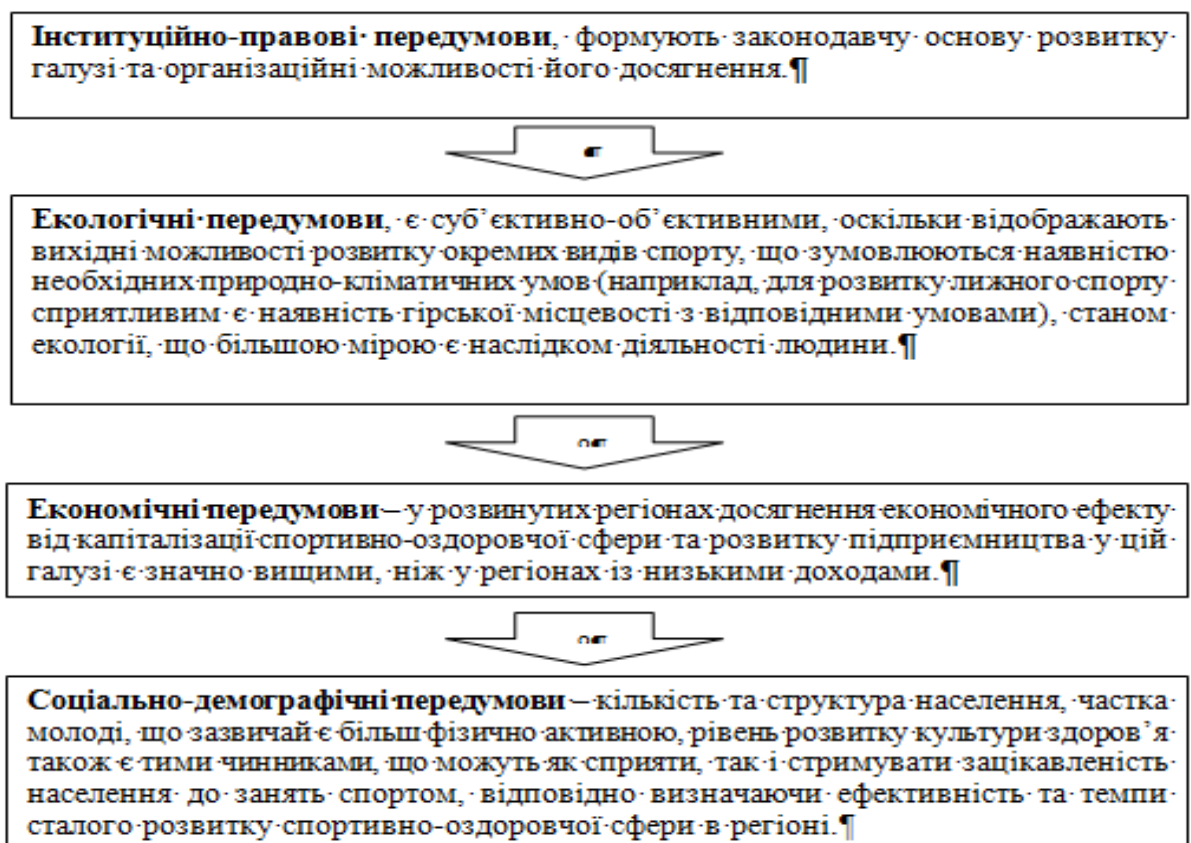

Рис. 2.13. Передумови інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю

Необхідно відміти, що Цимбалюк С.М., обґрунтував методика оцінки сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону, практична значимість якої «полягає у формуванні наукового підґрунтя для визначення стратегічних перспектив сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону, формуванні організаційно-економічного механізму та розробленні рекомендацій щодо розвитку спортивно-оздоровчої сфери в регіонах України за умов децентралізації» [27, с. 102]. Отже, в основні зазначеної методики є аналіз ефективності організаційно-економічний механізм сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери в регіоні.

Автор запропонував «Організаційно-економічний механізм сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери в регіоні – це система методів та інструментів цілеспрямованого впливу на суб'єктів спортивно-оздоровчої діяльності в регіоні задля збільшення кількісних та якісних показників сталого розвитку галузі, що відображають стан спортивно-оздоровчої інфраструктури, економічні результати підприємницької діяльності, соціальні ефекти від підвищення рівня фізичної культури й зміцнення здоров'я населення, екологічну стабільність у регіоні» [28, с. 18]. Методи і інструменти організаційно-економічного механізму сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону наведено на рисунку 2.14.

Отже, оцінювання ефективності запропонованого механізму буде здійснюватися на підставі використанні податкових пільг суб'єктами господарювання у сфері спортивно-оздоровчої діяльності, обсягів програмно-цільового фінансування розвитку спорту в регіоні, рівнем підготовка кадрів відповідної кваліфікації.

Перспективами подальших досліджень є формування методів оцінювання ефективності інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності.

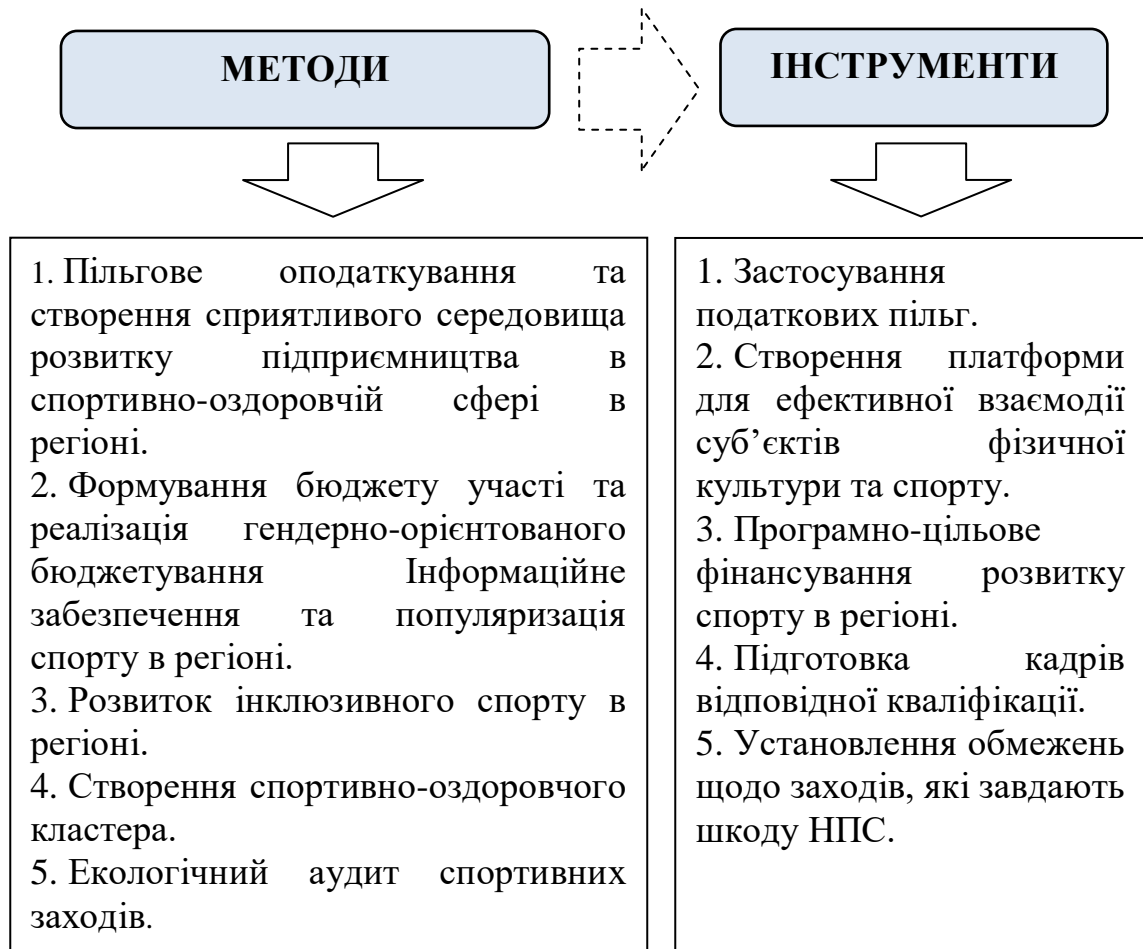

Рис. 2.14. Методи і інструменти організаційно-економічного механізму сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону

Джерело: [28, с. 19].

Бачинская Н. В. та Саричев В. І. наголошують, що «У сучасних умовах господарювання спортивно-оздоровча сфера як соціальний інститут і специфічний вид професійної діяльності активно впливає на розвиток здорового суспільства і зазнає глибоких кількісних, структурних і якісних перетворень. Зокрема, відсутність методик економічного аналізу діяльності спортивних споруд на ринку негативно позначається на розвитку спортивно-оздоровчої діяльності [29-30]:

- ефективності використання та цільової спрямованості бюджетних коштів, що виділяються на розвиток фізичної культури і спорту;

- інвестиційній активності (у тому числі іноземних інвесторів) у сфері будівництва, реконструкції, модернізації спортивних споруд та залучення нових технологій;
- стратегії розвитку спорту і побудові моделі спортивної індустрії країни;
- результативності фізичної підготовки спортсменів і якості надаваних фізкультурно-оздоровчих послуг населенню. Це зумовлює необхідність обґрунтування методики оцінки та виявлення факторів ефективності експлуатації та використання фізкультурно-спортивних споруд, що дозволяє визначити їх завантаження і реальну потребу регіону в об'єктах фізичної культури і спорту» [31, с. 190].

Погоджуємося з думкою авторів, що «Правильний вибір показників ефективності особливо важливий в контексті використання такого інструменту аналізу і планування як система збалансованих показників. Цілі і показники в даному випадку повинні формуватися в залежності від стратегічних цілей соціальної політики країни і розглядатися за критеріями соціально-економічної ефективності, споживчої ефективності, внутрішнім бізнес-процесом (механізмом функціонування галузі), а також інфраструктури. Сам процес становлення системи збалансованих показників прояснює стратегічні цілі і визначає критичні параметри їх досягнення. Головна стратегічна мета системи, як правило, характеризується загальним інтегральним показником. У сфері фізичної культури і спорту такий показник повинен відображати ступінь її впливу на досягнення загальних глобальних соціально-економічних цілей. причому з соціально-економічний ефектом може виражатися як у фінансових, так і не фінансових (натуральних) показниках» [5, с. 247].

Дослідження показують, що фізична активність позитивно корелює з наявністю відповідної спортивної інфраструктури. Люди мають тенденцію бути більш активними, якщо вони мають доступні для них умови то населення схильно використовувати різні зручності, коли вони доступні.

Наголошено, що стать, вік, освіта та інфраструктура доволі сильно впливають на рівень фізичної активності, нині дослідники зрозуміли, що необхідно враховувати соціологічні та психологічні фактори, які також спонукають до занять спортом.

«Управління фізичною культурою і спортом визначають як спосіб цілеспрямованої дії керівника спортивно-оздоровчої організації на підлеглих та здійснення контролю за їх діяльністю. До економічних регуляторів, які використовуються в управлінні ринком спортивно-оздоровчих послуг, належать: бюджетне фінансування, капітальні вклади, дотації, економічні санкції, кооперування ресурсів, амортизаційні витрати, податки, матеріальне стимулювання» [32].

Досліджено моделі та методи формування й оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності. Розкрито основну діяльність у сфері спортивно-оздоровчої діяльності органів виконавчої влади. Здійснено класифікацію груп громадських організацій спортивно-оздоровчої спрямованості. Наведено етапи методології побудови інтегрального індикатора інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю. Визначено передумову інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю. Розкрито методи і інструменти організаційно-економічного механізму сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону.

2.3. Системно-динамічні моделі в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю

В Україні створено підґрунтя для розбудови спортивно-оздоровчої діяльності. Наразі діє Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року, що визначає мету, стратегічні вектори та принципи розбудови спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Однак довгострокові документи

не враховують сучасні тенденції змін. Не встигла економіка країни зміцнитися після пандемії коронавірусної інфекція, як почалася повномасштабна війна росії проти України, що призвело до значного скорочення фінансування сфери фізичної культури і спорту та не виконання поставлених стратегічних задач.

Також, погоджуємося з думкою Стахова І. М., що «В сучасних умовах держава відіграє значну роль у забезпеченні ефективного функціонування індустрії спорту. Активна політика держави у даній сфері обумовлюється її інтересами, які полягають у тому, аби створити умови для збереження генофонду країни шляхом залучення населення до здорового способу життя, забезпечити сприятливі умови для відтворення сукупної робочої сили, використати досягнення вітчизняних спортсменів на престижних міжнародних змаганнях з метою створення та підтримання позитивного іміджу країни, виховання патріотичних почуттів у громадян» [33]. Саме тому, в сучасних умовах важливо здійснювати дослідження стратегічних векторів управління спортивно-оздоровчої діяльності та визначати шляхи їх удосконалення.

Формуванню стратегічних напрямів спортивно-оздоровчої діяльності в Україні присвячені праці відомих учених, зокрема: К. Богатирьова, І. Бошинди, І. Іртищевої, Ю. Наумко, М. Стегней, Р. Сіренко, В. Солопенко, М. Третьякової, І. Лапичка, С. Цимбалюк та ін. Однак сучасні глобальні виклики впливають на переоцінювання визначених стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Саме тому, дослідження стратегічних векторів управління спортивно-оздоровчої діяльності та визначення шляхів їх удосконалення в сучасних умовах є досить актуальним.

Головний документ, що регламентує стратегічні вектори розвитку спортивно-оздоровчої діяльності є Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року (надалі, Стратегія). Мета і вектори Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року відображено на рис. 2.15.

Формування стратегічних векторів повинно бути в першу чергу направлено на підвищення фізичної активності, що спрямовано на надихання всіх зацікавлених сторін. Стратегічними векторами підвищення рівня фізичної активності серед усіх громадян є:

- сприяння фізичній активності та зменшення «сидячої» поведінки;
- забезпечення сприятливого середовища, яке підтримує фізичну активність через залучення та безпечно побудоване середовища, доступні громадські місця та інфраструктура;
- забезпечення рівних можливостей для фізичної активності незалежно від статі, віку, доходу, освіти, етнічна приналежність або інвалідність;
- усунення перешкод і сприяння фізичній активності;
- сприяння інтегрованим, багатогалузевим, стійким підходам на основі партнерства;
- забезпечення адаптивності програм фізичної активності (втручання) до різних контекстів;
- використання стратегій, заснованих на фактичних даних, для сприяння фізичній діяльності та контролю її поточної реалізації.

Отже, виконання визначених стратегічних векторів дозволить підвищити рухову активність, що є однією з основних функцій людини. Це важлива основа здоров'я життя. Його відомі переваги для здоров'я включають зниження ризику серцево-судинних захворювань, гіпертонії, діабету тощо форми раку; він також відіграє важливу роль у лікуванні деяких хронічних захворювань.

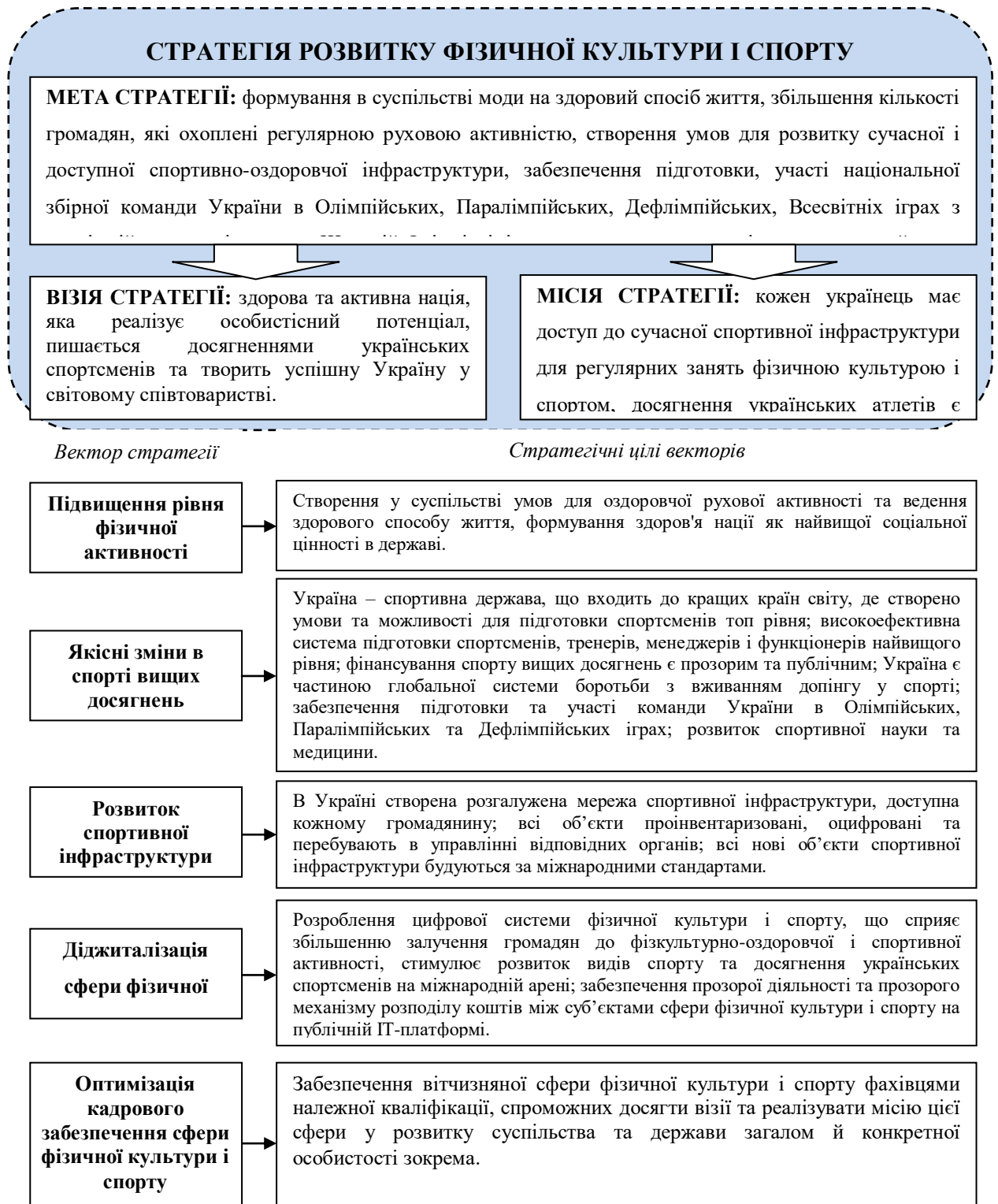

Рис. 2.15. Мета і вектори Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року

Джерело: згруповано автором [34].

Крім того, вона має позитивний вплив на психічне здоров'я шляхом зменшення реакцій на стрес, тривоги та депресії та можливої затримки наслідки хвороби Альцгеймера та інших форм деменції.

Крім того, фізична активність є ключовим визначальним фактором витрат енергії і, отже, є фундаментальним для досягнення енергетичного балансу та ваги.

Отже, саме основною метою Стратегії є «формування в суспільстві моди на здоровий спосіб життя, збільшення кількості громадян, які охоплені регулярною руховою активністю, створення умов для розвитку сучасної і доступної спортивно-оздоровчої інфраструктури, забезпечення підготовки, участі національної збірної команди України в Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту, Шаховій Олімпіаді, інших представницьких світових та європейських змаганнях, сприяння входженню України до числа кращих держав» [34]. Відповідно до поставленої мети визначені наступні вектори розвитку: підвищення рівня фізичної активності, якісні зміни в спорті вищих досягнень, розвиток спортивної інфраструктури, діджиталізація та оптимізація кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту.

Важаємо, що стратегія повинна бути удосконалена для безпечного відновлення рівня участі до рівня до COVID-19. А саме, що пандемія особливо вплинула на людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями та сім'ї, які живуть у районах з високим рівнем депривації, які займаються спортом і займаються фізичною активністю. Значна роль сьогодні належить місцевим спортивним клубам, що під час першого карантину підтримали найбільш уразливі частини своїх громад. Окрім відновлення впевненості людей у фізичній активності, необхідно підтримувати та розвивати почуття спільнотного духу та згуртованості, які виникли під час пандемії.

Визначаючи сучасний стан можливості реалізації стратегічних векторів, необхідно звернути увагу, що тільки розвиток спортивної

інфраструктури є сьогодні не доцільним. Інтенсивні бойові дії на значній території країни призводять до руйнування не тільки військових об'єктів, а ще й і спортивної інфраструктури. Саме тому фінансування виконання визначеного вектору є не доцільним. В цілому ж визначені в Стратегії стратегічні вектори розвитку є прийнятними до сучасних умов їх реалізації.

Однак реалізації визначених в Стратегії стратегічних векторів розвитку несе за собою відповідні ризики (рис. 2.16). До найбільш суттєвих ризиків впливу на реалізацію стратегічних векторів є погіршення соціально-економічної ситуації; міграція людського капіталу високого класу; висока собівартість розроблення продуктів цифрової трансформації спортивно-оздоровчої діяльності, що в умовах обмеженого фінансування може затягнути процес розробки, тестування та впровадження в експлуатацію, дефіцит різних видів ресурсів (людських, фінансових, організаційних). Визначені ризики сьогодні найбільш суттєво сплину на реалізацію стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.

Також, вважаємо, що пріоритети спорту та фізичної активності в Україні повинні стати:

- формувати вмотивованість українців щоб стати фізично активними, для забезпечення здоров'я нації;
- визначити необхідність у потребні здорових громадян для забезпечення довгострокового процвітання;
- необхідності максимізації синергії між спортом, фізичною активністю та природним середовищем;
- формувати у населення необхідність бути більш «фізично грамотними»;
- потреба у більше фізично-активних громадах;
- потреба у систематичному і стійкому успіху у пріоритетних видах спорту.

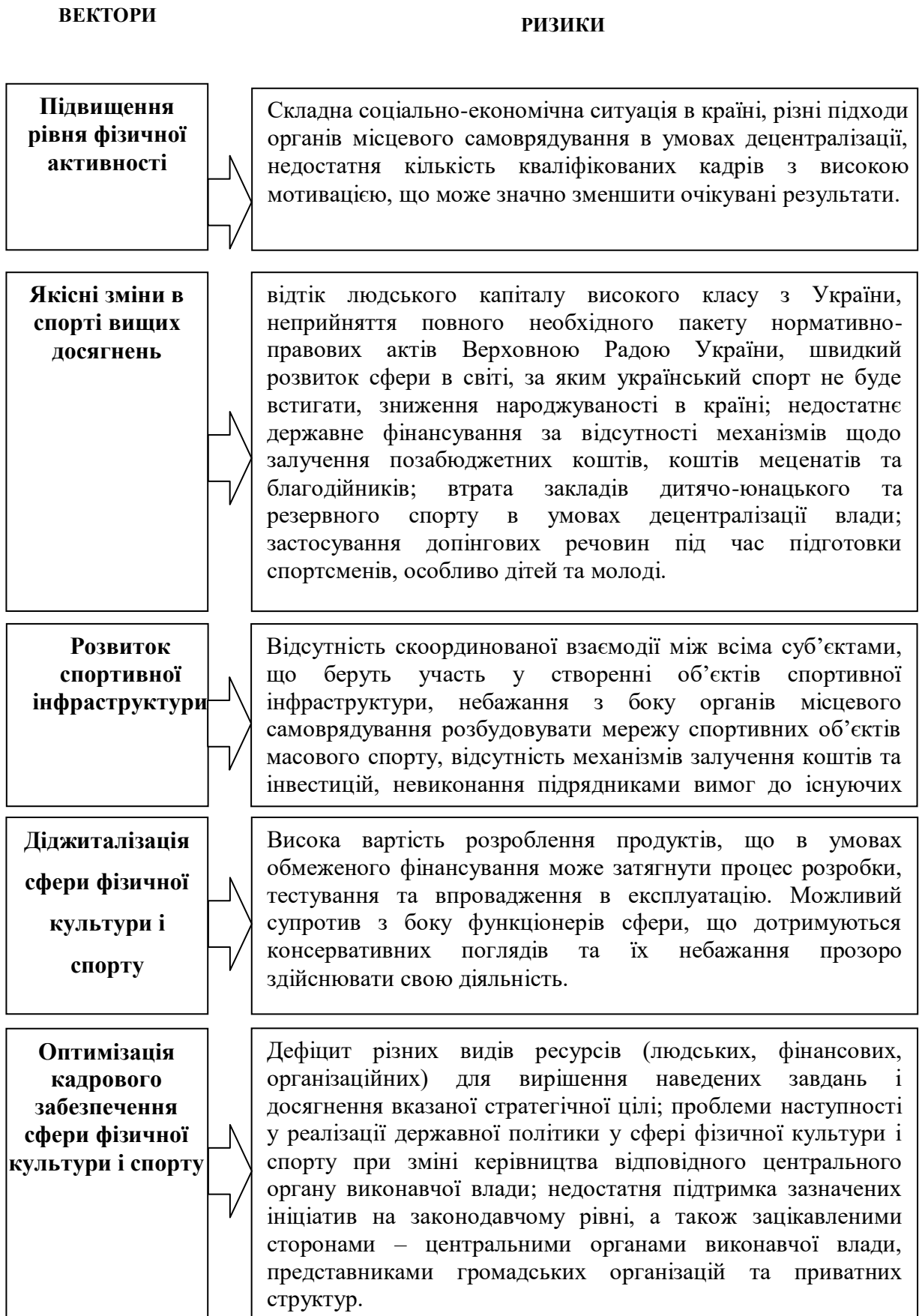

Рис. 2.16. Ризики векторів Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року

Джерело: згруповано автором [34]

Передбачено що реалізація стратегічних векторів Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року принесе певний ефект як для економіки країни так і для соціуму в цілому (рис. 2.17).

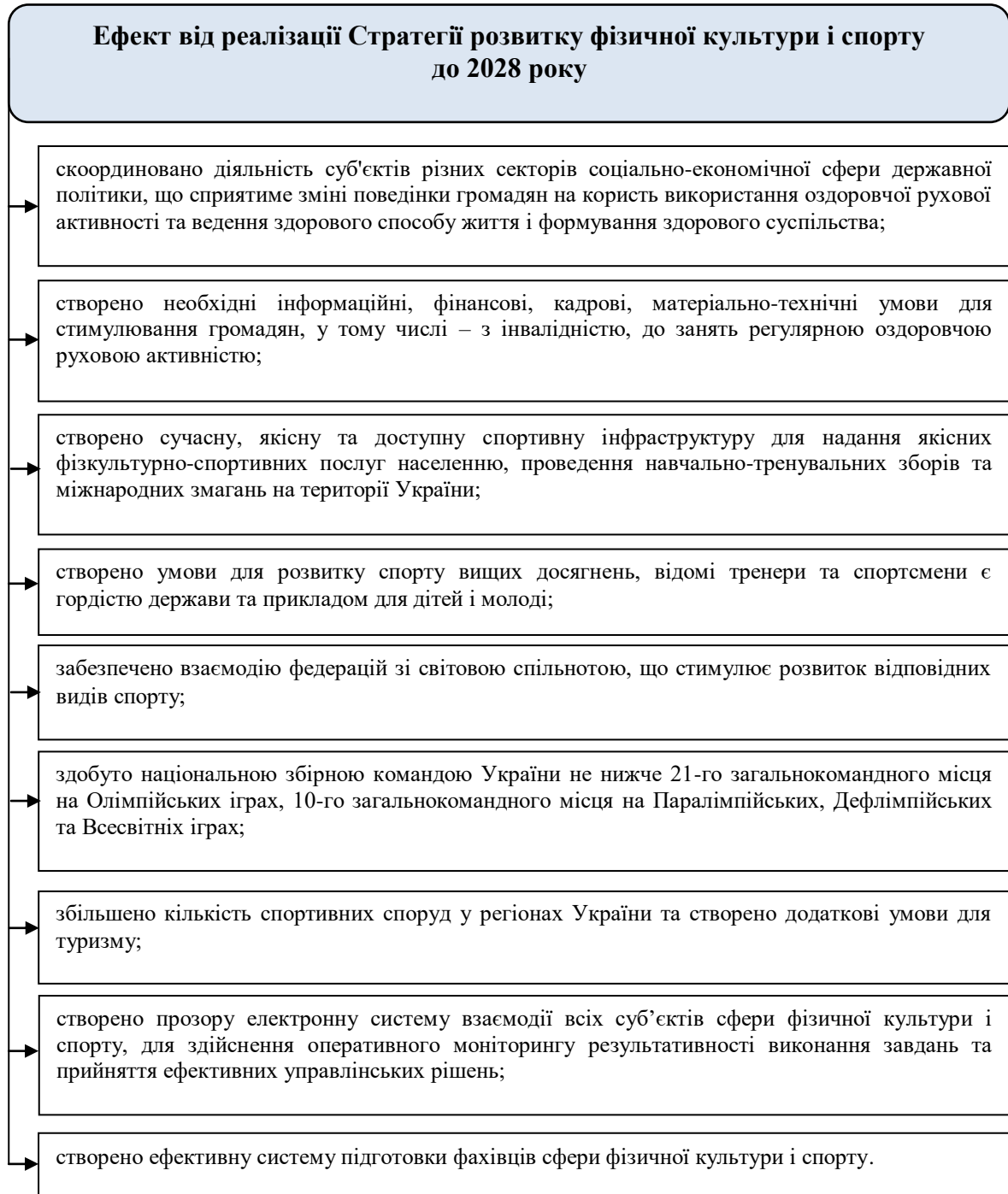

Рис. 2.18. Ефект від реалізації Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року

Джерело: згруповано автором [34]

Серед основних результатів впровадження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року передбачено координація діяльності суб'єктів різних секторів соціально-економічної сфери; створення інформаційних, фінансових, кадрових, матеріально-технічних умов для стимулювання населення та сучасної, якісної та доступної спортивної інфраструктури для надання якісних фізкультурно-спортивних послуг, що дозволить підвищити фізичну та рухову активність громадян та принесе найвищі досягнення.

Стахів І.М. наголошує, що при реалізації Стратегії важливе місце займають принципи та засади державної політики у спортивно-оздоровчій сфері (рис. 2.19).

Рис. 2.19. Концептуальні основи державної політики у спортивно-оздоровчій сфері

Джерело: [35].

Окрім створення умов для розвитку спортивно-оздоровчої діяльності необхідно також дотримуватися основних принципів, серед них: гарантування рівних прав та можливостей громадян, утвердження етичних та моральних цінностей, створення умов для соціального та правового захисту громадян, забезпечення якості та орієнтація на міжнародні стандарти.

Леонов Я. В. наголошує, що сталий розвиток ринкової економіки має певні соціальні орієнтири на якість життєдіяльності населення, на виховання людини, яка має гармонійне поєднання в собі духовних, моральних якостей та фізичної досконалості через формування потреби у веденні здорового способу життя. Отже, організаційна, управлінська та економічна діяльність організацій спортивно-оздоровчої сфери повинна бути спрямована на задоволення зростаючих потреб населення в фізкультурно-оздоровчих послугах високої якості, які сприятимуть розвитку людського потенціалу, формування людського капіталу, впровадженню європейської системи цінностей та розвитку спортивно-оздоровчої сфери [36]. Концептуальна модель забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності запропонована Леоновим Я.В. наведено на рисунку 2.20.

Зображена концептуальна модель забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності будується на новітніх технологіях управління спортивно-оздоровчої сфери (кластеризація, управління потенціалом розвитку, стратегічне управління) та має відповідний центр управління, що дозволяє здійснювати комплексну оцінку ресурсних можливостей системи спортивно-оздоровчої сфери та розробляти інноваційну стратегію.

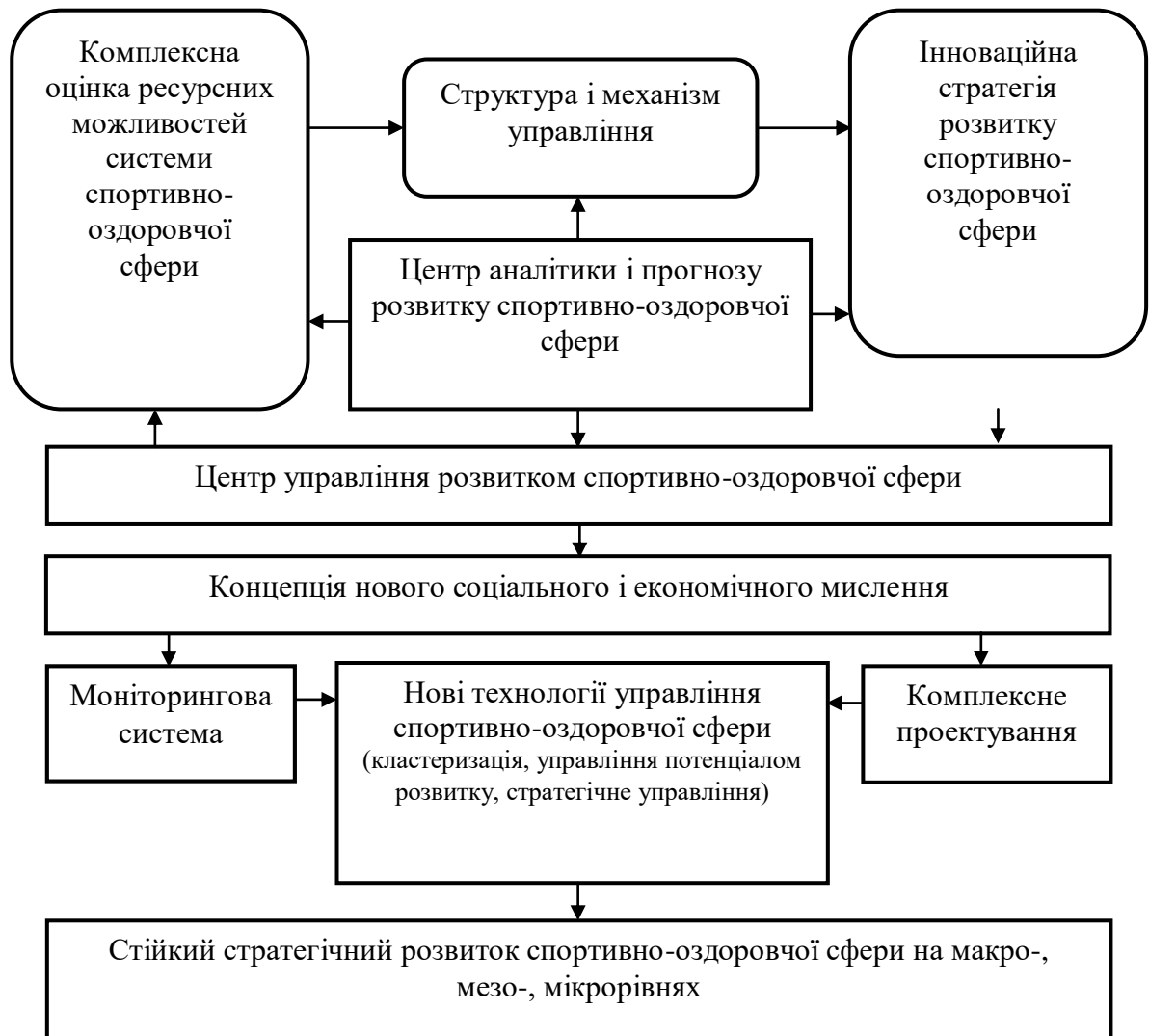

Рис. 2.20. Концептуальна модель забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: [36].

Створення певних умов функціонування організацій спортивно-оздоровчої сфери в Україні є першочерговим завданням державної політики розвитку спортивної індустрії, що спрямована на розвиток соціально-економічного та гуманітарного суспільства й особистості [36]. Для реалізації даної політики за європейськими нормами, передбачається поєднання освіти, науки, технологій, інновацій та виробництва (рис. 2.21)

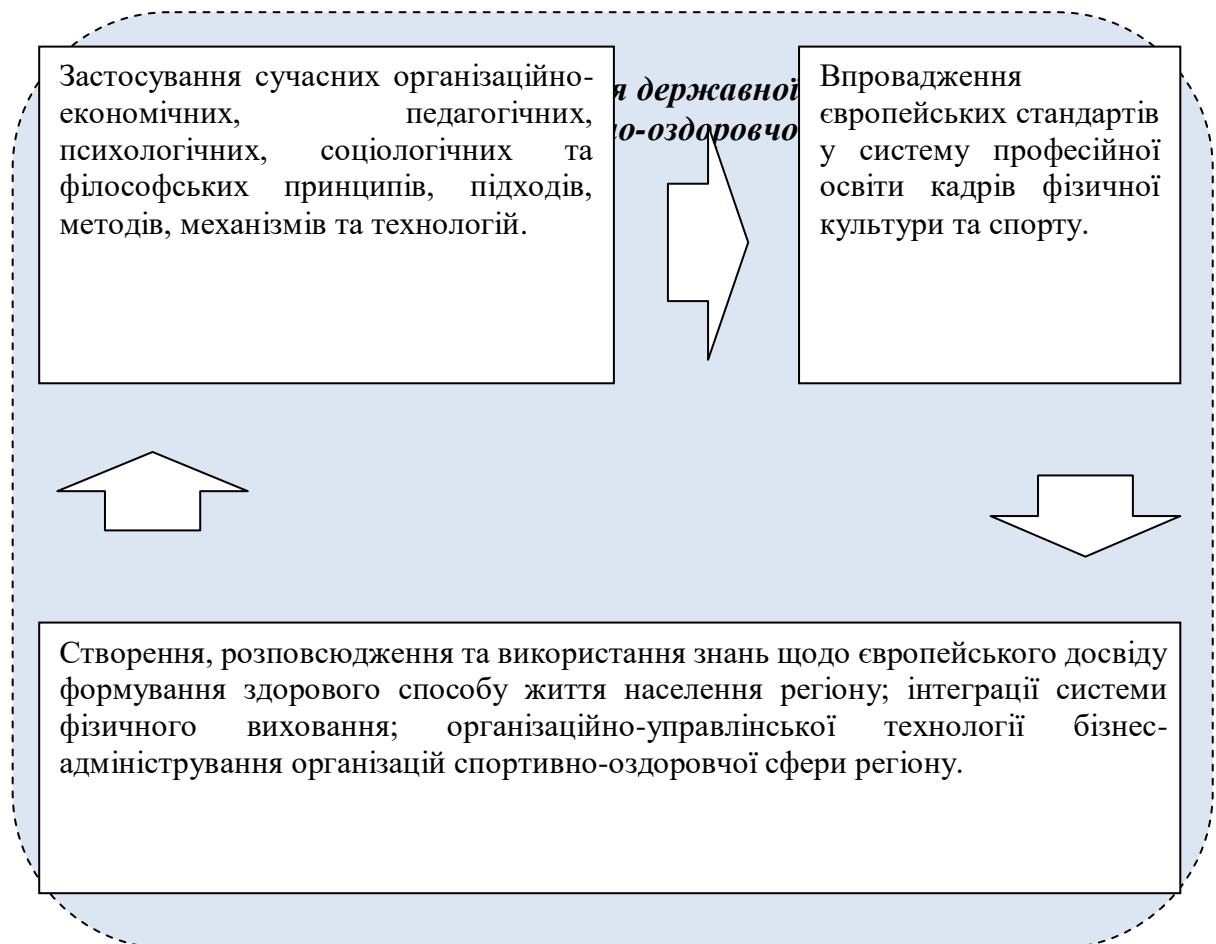

Рис. 2.21. Першочергові завдання державної політики розвитку спортивно-оздоровчої сфери

Джерело: [36].

Рейтинг фізкультурно-спортивного руху досить високий: понад 80% опитаних розуміють і усвідомлюють необхідність ведення здорового і активного способу життя. Зміцнення ролі спортивної індустрії в житті суспільства підтверджується позицією Міністерства освіти і науки, Міністерства молоді та спорту, НОК, СКУ: «Фізкультурно-спортивний рух в Україні має перспективи і головне – інноваційні ідеї і розробки» [5]. Разом з тим, проблемний характер функціонування організацій спортивної індустрії проявляється гостро і повсякденно, а колишні методи роботи не забезпечують необхідної ефективності.

Для вирішення цієї проблеми в Україні прийнято Стратегію розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року [34]. Її реалізацію передбачено в здійснювати в три етапи: перший – 2021-2022 роки, другий –

2023-2024 роки, третій – 2025-2028 роки. Метою Стратегії визначено виховання фізично активної нації та формування позитивного іміджу України як передової спортивної держави на основі сучасної і доступної спортивної інфраструктури.

Зокрема, Стратегією визначено п'ять ключових завдань, що охоплюють популяризацію фізичної культури і спорту; посилення уваги до підготовки спортсменів для участі у топових спортивних змаганнях, підвищення рівня і якості спортивної медицини, науковий супровід підготовки спортсменів, автономія спортивних федерацій щодо розвитку видів спорту; створення мережі спортивної інфраструктури світового рівня, забезпечення доступності та привабливості спортивних об'єктів; цифровізація сфери фізичної культури і спорту, підтримка ініціатив у сфері спортивних ІТ-стартапів; забезпечення спортивно-оздоровчої сфери кваліфікованим кадровим потенціалом [38].

Стратегія заохочення фізичної активності та зменшення малорухливого способу життя має базуватися на найкращих наявних наукових доказах та прикладах найкращої практики з оцінених дій. Такі докази включають наслідки фізичної активності для здоров'я та ефективності різних заходів для сприяння фізичної активності, а також різноманітних політичних інструментів у сприянні фізичній активності. Головний наголос слід робити на впровадженні дій, що ґрунтуються на доказах, а також на подальших кроках на їх основі розвиток та обмін передовими практиками для інституціоналізованого та розширеного впровадження ефективних втручань і політики. Особливу увагу слід приділити зусиллям з перетворення знань у дії, включаючи моніторинг та оцінку.

Отже, розглядаючи спортивно-оздоровчу сферу України варто окремо виділити функціональні сектори, кожен з яких потребує розробки так званого «стратегічного набору», що включає механізми його розвитку, функціонування, управлінського, ресурсного й інформаційного забезпечення. Зважаючи на те, що кожний з наведених секторів характеризується певними специфічними ознаками, суб'єктною спрямованістю, потребами та

особливостями розвитку, вважаємо за доцільне виокремлення кожного блоку та розроблення окремої стратегії, що входить у загальний стратегічний набір. Такий підхід забезпечить диференціацію у системах ресурсного забезпечення, розробці механізмів державного стимулювання галузей а також розробленню систем оцінки ефективності розвитку кожної окресленої сфери.

Необхідно зазначити, що Стратегія розвитку спортивно-оздоровчої діяльності повинна базуватися на концепції для покращення здоров'я та благополуччя суспільства, а саме:

- створення більших можливостей для суспільства бути активними способами, які вписуються в повсякденне життя та відповідають індивідуальним потребам, обставинам та інтересам;
- усунення бар'єрів, з якими стикаються люди на шляху до активності, і заохочення людей зрозуміти, як подолати ці бар'єри;
- розширення міжгалузевої співпраці на національному, місцевому та громадському рівнях для заохочення фізичної активності на всіх рівнях;
- створення сприятливого середовище, де фізична активність стає нормальною;
- пропагування передових практик та нових моделей участі, які активізують більше людей;
- залучення громади до планування, контролю та управління спортивними та рекреаційними спорудами;
- проведення спортивних заходів та будівництво спортивних споруд з метою мінімізації впливу на навколишнє середовище;
- сприяння спільному використанню шкіл та інших державних спортивних споруд з місцевими громадами;
- створення споруд в парках, велосипедних доріжок та затінення дитячих майданчиків для активного відпочинку;
- визначення важливості партнерства та інтеграції;
- забезпечення інклюзії та спільних просторів і місць;

– належна підтримка та забезпечення ресурсами для місцевих спортивних клубів та громадських закладів.

В цілому, удосконалення Стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності повинно забезпечити реалізацію Цілей сталого розвитку:

– забезпечити здорове життя та сприяти добробуту для всіх у будь-якому віці;

– забезпечити інклюзивну та якісну освіту для всіх і сприяти навчанню впродовж життя;

– досягнення гендерної рівності та розширення можливостей усіх жінок і дівчат;

– зробити міста інклюзивними, безпечними, стійкими та сталими;

– сприяти справедливим, мирним та інклюзивним суспільствам;

– відновити глобальне партнерство для сталого розвитку.

Україна увійшла в нове тисячоліття носієм молоді незалежної державності, і саме зараз, у ситуації надзвичайної складні зовнішньополітичні виклики, внутрішньополітична боротьба, економічна нестабільність і соціальні негаразди українське суспільство перебуває в стані етап формування та визначення шляху його розвитку. Український народ зробив свій вибір, орієнтуючись на європейський шлях розвитку, на громадянське суспільство. Події Майдану та агресія східного сусіда тільки посилилася (ціною численні людські життя) позиція прогресивних сил, європ. зорієнтованих громадян на те, що формування здорового громадянського суспільства сьогодні є вкрай необхідним.

Чи може громадянське суспільство бути тією метою, до якої ми прагнемо, у своїй автономії від політичного життя, від державної зовнішньої оболонки, як незалежної і самодостатня одиниця, початкова для всіх інших функцій і формувань, а принципово первинна структура, в якій відбувається основний життєвий процес, а особи та її інтереси реалізуються? Зорієнтуватися цілком необхідно суспільства, і насамперед його передової

частини, авангарду, який є сформований середнім класом, для досягнення цієї мети, якого можливо досягти, хоча й не в своєму поколінні проліт.

По відношенню до сучасного суспільства України, це означає необхідність постійного моніторингу за стихійні суспільні явища та цілеспрямована підтримка їх процеси, які здаються позитивними і раціональними з точки зору в трансформація громадянського суспільства. Мудрість політиків і прогресивний характер суспільства полягає в точному визначенні місця і час підтримки тих нових соціальних явищ, які сприяють до реалізації ідей гуманізму та розбудови громадянського суспільства.

«Визначальною метою для наших громадян має бути ідея громадянського суспільства, але не як самоціль для кожного, а як інструмент, як засіб реалізації своїх прав, свобод та інтересів, реалізувати як суб'єкт соціально-правових відносин у державі.

Неефективно доручати вирішення всіх проблем тільки своїм влади – це політична аксіома. Утопічно вірити в цю силу може керувати всім одразу й одночасно. Теза «сильний держава – це слабкий народ» – це погано. Погано в тому числі й те, що люди в у цій справі відсутні мотиви для зростання. Наприклад, підприємець у цьому справа шукає не резерви внутрішнього розвитку, а своє чиновник кому давати хабар. Він швидше буде займатися рідиною бізнес, торгівля, фінансове шахрайство. Отже, відсутність громадянського суспільства закладів формує мобілізаційний тип економіки, який не має стимули до саморозвитку, але рухається лише з вольовими імпульси зверху» [39].

Визначено передумови визначення стратегічних векторів спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Розкрито мету і вектори Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. Наведено ризики векторів Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. Визначено ефект від реалізації Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. Розкрито концептуальні основи державної політики у спортивно-оздоровчій сфері. Охарактеризовано концептуальну модель забезпечення стратегічного

розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Наведено першочергові завдання державної політики розвитку спортивно-оздоровчої сфери.

Висновки до розділу 2

У другому розділі розкрито методологічні підходи щодо формування стратегічних векторів управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів, обґрунтовано методичні підходи щодо оцінювання економічних інтересів суб'єктів спортивно-оздоровчої діяльності, наведено моделі та методи формування й оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності, розкрито системно-динамічні моделі в управлінні спортивно-оздоровчої діяльності, що дають можливість зробити наступні висновки:

1. Досліджено сутність поняття «економічні інтереси», визначено важливість їх для держави та інших суб'єктів і стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Визначено, що під поняттям «економічний інтерес» розглядають дію, мотив, задоволення потреб та усвідомлення необхідності. Висловлено авторську позицію, що економічний інтерес це мотив і стимул дій щодо отримання економічної вигоди від надання спортивно-оздоровчих послуг та соціального ефекту. Наголошено, що економічні вигоди отримують суб'єкти господарювання, які надають спортивно-оздоровчі послуги, а також держава у вигляді податків та зборів.

2. Здійснено систематизацію стейкхолдерів за рівнем важливості і впливу для розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. Визначено, що стейкхолдери за рівнем важливості і впливу для розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні повинні систематизуватися на основні та другорядні. До основних належать стейкхолдери з високим рівнем важливості і впливу (фізичні та юридичні особи; держава; органи публічного адміністрування). До другорядних стейкхолдери з високим рівнем впливу та низьким рівнем важливості (місцеві органи публічної влади, громадські організації), стейкхолдери з низьким рівнем впливу, але високим рівнем

важливості (власники підприємств, установ, організацій з надання спортивно-оздоровчих послуг; наукові та освітянські установи; інвестиційні компанії), стейкхолдери з низьким рівнем впливу та низьким рівнем важливості (інформаційні центри (платформи), фінансові організації).

3. Досліджено перспективи та переваги управління спортивно-оздоровчої діяльності на засадах брендингу. Визначено, що до основних характеристик брендів підприємств, що надають спортивно-оздоровчі послуги належить: цінність, відмінні особливості та пізнаваність. Зауважено, що ці характеристики є найбільш особливими для споживачів спортивно-оздоровчих послуг. Доведено, що до основних складників бренду спортивно-оздоровчої діяльності належать: логотип та колір. зазначають, що логотип є найбільш пізнаваним елементом бренду, а колір необхідно вибирати колір виходячи не із особистих побажань.

4. Розкрито, що до основних джерел використання бренду закладами спортивно-оздоровчої діяльності відносять: сайти, соціальні мережі, рекламно-інформаційні матеріали, а також приміщення закладу спортивно-оздоровчої діяльності (саме видне місце) й на супутніх товарах (атрибутика). Визначено негативні фактори, що стримують розвиток бренду спортивно-оздоровчих послуг належить: відсутність маркетингових умінь і навичок та управлінських кадрів, нестаток фінансових ресурсів для використання маркетингових інструментів, недосконале законодавство з охорони товарних знаків.

5. Удосконалено концептуальну модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю, що формується на засадах брендингу та на відміну від попередніх, дає змогу поєднати три рівні управління (макро-, мезо- та мікрорівні) одночасно із трьома підходами до цих рівнів управління (безперервний розвиток, компетентнісно-професійний розвиток та професійного становлення), це дозволяє більш ефективно зорієнтуватися на розкритті, реалізації та розвитку спортивно-оздоровчих послуг при формуванні та популяризації власного бренду в Україні.

6. Здійснено дослідження моделей та методів формування й оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності. Здійснено аналіз основної діяльності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності органів виконавчої влади, серед якої є формування державної політики, регулювання у сфері фізичної культури і спорту, суспільних відносин між державою та всіма учасниками спортивного руху, створення та прийняття законодавчо-нормативної бази, що дозволяє успішно її реалізовувати. Визначено важливу роль у сфері фізичної культури і спорту відіграють інститути громадського суспільства. Наведено класифікацію груп громадських організацій спортивно-оздоровчої, що поділяється на загальнонаціональні спортивні об'єднання, фізкультурно-спортивні товариства, об'єднання, об'єднання соціальних груп, спортивні клуби різної організаційно-правової форми та колективи фізичної культури.

7. Розкрито, що до основних етапів методології побудови інтегрального індикатора інституційних зрушень в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю належить: формування абсолютних та відносних показників, систематизація відібраного переліку кількісних показників та їх групування, розрахунок часткових критеріїв та інтегрального індексу та здійснення бальної оцінки та проведення якісного аналізу. Визначено, що перспективами подальших досліджень є формування методів оцінювання ефективності інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності.

8. Досліджено стратегічні вектори управління спортивно-оздоровчої діяльності та визначено шляхи їх удосконалення. Розкрито мету і вектори Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. Визначено ризики векторів та ефект від реалізації Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. Наголошено, що за сучасного стану не можливо реалізувати важливі стратегічні вектори. Введення інтенсивних бойових дії на значній території країни призводять до руйнування не тільки військових об'єктів, а ще й і спортивної інфраструктури. Визначено, що за

умов фінансування виконання визначеного вектору є не доцільним. В цілому ж визначені в Стратегії стратегічні вектори розвитку є прийнятними до сучасних умов їх реалізації.

9. Наведено концептуальну модель забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Розкрито першочергові завдання державної політики розвитку спортивно-оздоровчої сфери. Обґрунтовано, що для спортивно-оздоровчої сфери в Україні варто окремо виділити функціональні сектори, кожен з яких потребує розробки так званого «стратегічного набору», що включає механізми його розвитку, функціонування, управлінського, ресурсного й інформаційного забезпечення. Наголошено, що кожний з наведених секторів характеризується певними специфічними ознаками, суб'єктною спрямованістю, потребами та особливостями розвитку, вважаємо за доцільне виокремлення кожного блоку та розроблення окремої стратегії, що входить у загальний стратегічний набір.

10. Доведено о необхідності удосконалення Стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, що повинна базуватися на концепції для покращення здоров'я та благополуччя суспільства та враховувати: створення більших можливостей для суспільства бути активними способами, які вписуються в повсякденне життя та відповідають індивідуальним потребам, обставинам та інтересам; усунення бар'єрів, з якими стикаються люди на шляху до активності, і заохочення людей зрозуміти, як подолати ці бар'єри; розширення міжгалузевої співпраці на національному, місцевому та громадському рівнях для заохочення фізичної активності на всіх рівнях; створення сприятливого середовище, де фізична активність стає нормальною; пропагування передових практик та нових моделей участі, які активізують більше людей; залучення громади до планування, контролю та управління спортивними та рекреаційними спорудами; проведення спортивних заходів та будівництво спортивних споруд з метою мінімізації впливу на навколишнє середовище тощо.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Кірік А. В., Будник В. А. Узгодження інтересів стейкхолдерів транспортних підприємств. *Ефективна економіка*. 2017. № 12 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5945> (дата звернення 20.05.2022 року)
2. Міщук Є. В. Економічні інтереси підприємства та його стейкхолдерів у контексті їх економічної безпеки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Випуск 2(70). С.132–138
3. Климко Г. Н., Нестеренко В. П., Каніщенко Л. О., Чухно А. А. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник. Київ: Вища школа, 1999. 743 с.
4. Імас Є. В., Мічуда Ю. П. Протиріччя економіки фізичної культури і спорту в перехідних суспільних системах. *Економіка та держава*. 2008. № 2. С. 40.
5. Домбровська С. М., Вавренюк С. А., Палюх В. В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2020. 313 с.
6. Кравченко О. Стейкхолдери як агенти зовнішніх та внутрішніх комунікацій в організаціях сфери масового спорту та спорту для всіх. *Молода спортивна наука України*. 2014. № 4. С. 47–52.
7. Ляшенко О. Економічні інтереси стейкхолдерів підприємства: діалектична взаємодія, систематизація, вибір способів узгодження. *Вісник ТНЕУ*. 2013. №2. С.54–61.
8. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика. Київ: Олімп. л-ра, 2009. 280 с.

9. Stakeholder Analysis. URL: <http://www.stakeholdermap.com/stakeholder-analysis.html>(дата звернення 20.05.2022 року)
10. Леонов Я. В. Роль спортивної індустрії в сучасному суспільстві. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/131.pdf(дата звернення 20.05.2022 року)
11. Eden C. Making Strategy: The Journey of Strategic Management / C.Eden, Ackermann. London: Sage Publications,1998.
12. Зирін Б.О. Поняття й основні елементи фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Випуск 3. Том 1. С. 228–232.
13. Шевчук О. Р. Механізми державного регулювання фізичної культури й спорту в Україні. Дисертація на присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління; Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління. Державна служба України з надзвичайних ситуацій національний університет цивільного захисту України. Харків, 2019. 202 с.
14. Черданцева І. Г., Ібрагімова Л. С., Ібрагімов Е. Ю. Теоретичні аспекти реалізації маркетингової концепції на ринку спортивно-оздоровчих послуг. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. 2018. Вип. 49. С. 59–67.
15. Потапюк І. П., Вотінова О. С., Стрельнік С. В. Роль бренду в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 1(12). С. 110–114. URL: <http://rev.kpu.zp.ua/vypusk-1-12>
16. Забаштанська Т. Діджиталізація маркетингових інструментів підприємств спортивно-оздоровчої сфери. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(26). С.115–123.
17. Кумбер С. Брендинг / пер. с англ. В.Б. Боброва. Москва, 2003. 174 с.
18. Котляр А. Б. Бренд-менеджмент у системі стратегічного управління підприємством. Достижения высшей школы – 2010. *Education and*

Science.

2010.

URL:

http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/73784(дата звернення 20.05.2022 року)

19. Ліндстром М., Котлер Ф. Почуття бренду. Роль п'яти органів почуттів у створенні видатних брендів. /з англ. М. Ліндстром. Москва, 2006. 272 с.

20. Вихляєв Ю., Корольова Н. Бренд-менеджмент як інструмент успішного управління спортивно-оздоровчою діяльністю. *Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості*: матеріали II Всеукраїнська конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених (18 листопада 2021 р., м. Київ). Київ, 2021. С. 78–82.

21. Ринок фітнесу в Україні: велике перезавантаження. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/rinok-fitnessu-vukrayini-velikeperezavantazhennya-08062016143500>. (дата звернення 20.05.2022 року)

22. Корнеєв В. В. Інституційні орієнтири ринкових перетворень. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_82_uk.pdf (дата звернення 20.05.2022 року)

23. Колядич О. І. Реперні точки методологічної шкали інституційних змін у суспільстві, економіці, соціально-трудої сфер. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (2-3 листопада 2017 р.). / відп. ред. О. П. Нестеренко. Київ, 2017. С. 108–112.

24. Горняк О. В. Особливості формування сучасної економічної політики держави: зовнішні та внутрішні впливи. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/29667/1/130-133.pdf> (дата звернення 20.05.2022 року)

25. Ціпов'яз А. Т., Бондаренко В. В. Організація і управління фізичною культурою і спортом: навч. посіб. Кременчук: КПК, 2019. 128 с.

26. Цимбалюк І. О., Уніга О. В. Методичні підходи до оцінювання розвитку ринку праці прикордонного регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 18. С. 235–240.

27. Цимбалюк С. М. Методичний підхід до оцінювання сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 66. С. 98–103.

28. Цимбалюк С. М. Організаційно-економічний механізм сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021 Вип. 2 (148). С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-2-3>

29. Бачинская Н. В., Сарычев В. И. Олимпийский и профессиональный спорт в Украине: проблемы и перспективы. *Вестник Днепрпетровского национального университета имени Олеся Гончара*. 2018. № 2 (48). С. 98–103.;

30. Нікітенко С. В. Особливості фінансування фізичної культури та спорту в Україні. *Державне управління*. 2016. №1 (53). С. 54–58.

31. Леонова Ю. О., Бондар А. С. Управління ринком спортивно-оздоровчих послуг: проблеми та особливості. Інфраструктура ринку. Серія: *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Вип. 43. С. 189–195. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct43-34>. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/43_2020_ukr/36.pdf (дата звернення 20.05.2022 року)

32. Сятнікова Н. С. Сучасний стан фінансування Олімпійського руху в Україні. *Державне управління*. 2014. № 1. С. 34–38.

33. Стахів І. М. Основні засади державного регулювання спортивно-оздоровчих послуг. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/10916/1/ecfor_2014_4_6.pdf (дата звернення 20.05.2022 року)

34. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. URL: <https://mizhiria-osvita.gov.ua/uploads/1-1.pdf>(дата звернення 20.05.2022 року)

35. Стахів І. М. Регулювання ринку спортивно-оздоровчих послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2017. 22 с.

36. Леонов Я. В. Забезпечення стратегічного розвитку спортивної індустрії в харківському регіоні. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/75.pdf (дата звернення 20.05.2022 року)

37. Міністерство молоді та спорту України. URL: <http://dsmsu.gov.ua> (дата звернення 20.05.2022 року)

38. Цимбалюк С. М. Стан та перспективи розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020 № 4, Том 3. С.31-36 DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-6>

39. Romanenko S. S. Trends and prospects for transforming civil society in Ukraine: socio-cultural aspect. *Comprehension of the formation of the world in different philosophical approaches* : collective monograph / Z. M. Atamaniuk, Ye. R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubska, V. V. Okorokova, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. С.124-147.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА УМОВ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Національні та глобальні тренди розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку спортивно-оздоровча діяльність стає однією з пріоритетних сфер розвитку національних економік, популярним соціальним і культурним трендом та іміджевим фактором країн.

Фізичне виховання, спорт та суміжні сфери діяльності які сприяють розвитку культури здорового способу життя у світовій практиці користуються всебічною державною підтримкою.

Безумовно, спорт та оздоровча діяльність є одним з головних цивілізаційних трендів, які набирають оберти впродовж останніх 10 років. У країнах із розвинутою економікою розроблено безліч національних та регіональних програм, що мають на меті стимулювати громадян до ведення активного способу життя та заняття спортом. Починаючи з 2010 років ведеться статистика не тільки спорту вищих досягнень, а також статистика фізичної активності населення у розрізі різних вікових, соціальних груп тощо. Численні дослідження спрямовані на пошук взаємозв'язків між спортом та економікою, соціальним розвитком, політикою, охороною здоров'я та іншими сферами життєдіяльності людини.

Спортивно-оздоровчій сфері належить пріоритетне значення в системі соціально-економічного розвитку більшості цивілізованих держав. Саму систему охорони здоров'я в першу чергу пов'язують із спортивною діяльністю, оскільки остання має вплив на стан здоров'я нації. Поряд із персональною відповідальністю людини, за своє здоров'я виступає державна відповідальність, а точніше – серед першочергових пріоритетів державної

політики висувається питання розвитку спортивно-оздоровчої сфери. Кожна держава повинна прагнути забезпечити здоров'я не тільки теперішнього покоління, а і майбутніх поколінь, для чого необхідно розвивати систему спортивно-оздоровчої діяльності, яка повинна бути підкріплена базовими складовими індивідуального підходу до забезпечення здоров'я окремої людини (дотримання режиму, збереження активності через заняття спортом та спостереження за показниками здоров'я).

Заняття фізичною культурою і спортом допомагають підвищити фізичні можливості організму людини, сприяють всебічному гармонійному розвитку, покращанню розумової і фізичної працездатності, формують фізичне самовдосконалення, виховують організаторські навички, навички особистої гігієни та загартовування організму, формують уміння складати та виконувати вправи з комплексів ранкової гімнастики; виховують патріотичні, морально-вольові та естетичні якості; удосконалюють спортивну майстерність тощо.

Заняття спортивною діяльністю взаємопов'язане із здоров'ям та знаходиться під впливом сучасних явищ урбанізації, стрімкого розвитку науково-технічного прогресу та цифрових технологій. Зростання автоматизації людської праці призводить, нажаль, до зменшення фізичної активності населення. Карантинні умови під час пандемії COVID-19 надали поширенню дистанційній формі навчання та роботі, онлайн покупкам, спілкуванням в соц-мережах та інтернет-чатах. Люди почали більше часу знаходитися вдома, стали менше рухатися, що додатково збільшило вразливість людського організму до різних захворювань. Таким чином, вималювалися нові ризики для здоров'я нації.

В умовах карантинних обмежень, частіше стали підніматися питання вакцинації та вимоги збільшення рухової активності, занять спортом. «Адже люди з міцним імунітетом у випадку зараження вірусом мають значно вищі шанси на м'яке протікання хвороби. Спорт може допомогти побороти коронавірус. ВООЗ загалом рекомендує займатися спортом на витривалість

150–300 хвилин на тиждень. Окремих рекомендацій на час пандемії організація не оприлюднювала. Спорт необхідний для профілактики серцево-судинних захворювань, діабету, високого тиску, раку або депресії тощо» [1].

В Україні на державному рівні визнається право громадян на охорону здоров'я і забезпечується можливість займатися фізичною культурою і спортом, проте не потрібно нівелювати обов'язок кожного громадянина, який полягає у необхідності піклуватися про своє здоров'я, не завдавати шкоди іншим і забезпечувати можливість здорового існування нащадкам. Розумне збалансоване заняття спортом та профілактичні огляди у лікарів є способами збереження здоров'я та оздоровлення населення, а додатковим інструментом, особливо в умовах пандемії Covid, є дотримання графіку вакцинації.

Результати проведених досліджень у різних країнах світу показали, що існує прямий зв'язок між фізичною активністю людини та її здоров'ям, психоемоційним станом, рівнем депресії, здатністю до роботи в команді та встановлення соціальних зв'язків, інтелектуальним розвитком та загальним почуттям задоволеності від життя. Зокрема, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, регулярні фізичні навантаження дозволяють знизити ризик смерті у середньому на 30-40%, раку грудей та товстої кишки на 21-25%, рівень депресії на 30% та зниження ризику настання багатьох інших захворювань.

За даними Євростату [2], питома вага населення у віці 18+ років, що займається тими чи іншими видами фізичної активності (але не менше одного фізичного тренування на тиждень) у середньому у країнах Європи за період 2015-2020 роки зросла на 27%. Найвищий відсоток людей, що задіяні у масовому, професійному та інших видах спорту й фізкультури (понад 70%) спостерігається у скандинавських країнах, найнижчий (менше 10% населення) - в Туреччині, Болгарії та Румунії.

Цікавою тенденцією у країнах з розвинутою економікою останніх років є зростання відсотку людей літнього віку, що активно займаються спортом,

беруть участь у спортивних змаганнях, марафонах, відвідують спортивні зали та фітнес-клуби. До прикладу, питома вага фізично активних літніх людей (65+) у Великобританії за період 2015 по 2020 рік зросла з 28 до 40%, в Австралії – з 27% до майже 80%, в Нідерландах – з 30% до 48%. Отже, спортивно оздоровча діяльність відіграє одну з провідних ролей у забезпеченні якості життя населення, підвищенні продуктивності праці та тривалості продуктивного функціонування.

Додатковим поштовхом для розвитку спортивно-оздоровчої сфери є зростання покоління Z, тобто людей, що народилися після 2000 року. За підрахунками науковців, до 2030 року їх питома вага у структурі економічно-активного населення сягатиме понад 40%. Особливістю даного покоління є формування своєї культури, спрямованої на підтримку здорового способу життя, відмови від паління, вибору спорту у якості важливої складової стилю життя.

Водночас, попри поширення ідеалів здорового способу життя та відповідної моди на такий стиль у соціальних мережах, загрозою для розвитку спортивної активності серед підлітків стає подальша цифровізація. Підлітки все частіше обирають віртуальні ігри, кіберспорт на противагу реальним фізичним навантаженням, спортивним іграм та проведенню часу на свіжому повітрі. Саме тому, необхідно розроблювати державні стратегії, соціальні програми та створювати інформаційні, економічні та соціальні умови для залучення молоді у реальний спорт.

Варто зазначити, що розвиток спортивно-оздоровчої сфери не тільки опосередковано впливає на якісні характеристики соціуму та розвитку соціально-економічних систем, а також має прямий вплив на економічний розвиток країни, якщо розглядати спорт та здоров'я з позицій бізнес-підходу. Ринок спортивної індустрії у світі стрімко та динамічно розвивається. При цьому, зростання спостерігається в усіх секторах: медійному, промисловому, інформаційному та безпосередньому ринку спортивних послуг та продуктів.

За даними дослідження, [3], світовий спортивний ринок у 2020 році досяг майже 388,3 мільярда доларів, збільшившись із сумарним річним темпом зростання на 3,4% з 2015 року. У 2020 році обсяги ринку становили 388,3 млрд. дол. і скоротилися порівняно з попереднім 2019 роком на 15,4%. Зниження в основному пов'язане з карантинном та нормами соціального дистанціювання, які вводилися різними країнами у цей період, а також спадом ділової активності через спалах COVID-19 та заходами для його стримування. Попри незначні труднощі ринок адаптується і очікується його зростання до 599,9 мільярдів доларів у 2025 році і 826,0 мільярдів доларів до 2030 року.

«Згідно досліджень компанії McKinsey, у 2021 році на ринку спортивних товарів спостерігається значне відновлення. На глобальному рівні ринок спортивного одягу у 2021 році майже повністю відновився до продажу до COVID-19, чому сприяли споживачі у Китаї (23-% зростання порівняно з 2020 роком) та США (15 %). Загалом, спостерігається 14 % річне зростання у 2021 році, що більш ніж удвічі перевищило середньорічний темп зростання у період з 2015 до 2019 року (5 %)» [4].

«Тренд на підтримку здорового способу життя сформувався у світі протягом 10-20 останніх років під впливом багатьох чинників, серед яких: розвиток технологій що сприяють зниженню рухової активності людей (транспорт, обладнані робочі місця, засоби переміщення, автоматизація праці, розвиток дистанційної праці тощо), зростання добробуту населення та чисельності середнього класу, зростання усвідомленості та обізнаності про переваги здорового способу життя, популяризація фізичної форми та привабливої зовнішності» [5].

Одним з важливих засобів міжнародного культурного обміну та чинником що консолідує націю, сприяє соціально-економічному піднесенню та виступає важливим визначником місця країни у глобальній системі культурних і соціальних зв'язків є розвиток професійного спорту та спорту найвищих досягнень. У цьому контексті погоджуємося з твердженням, що

«На сьогодні пріоритетним напрямом державної політики має бути оздоровлення нації, формування здорового способу життя населення, гармонічне виховання здорового, фізично міцного покоління, а також гідний виступ українських спортсменів на найбільших міжнародних спортивних змаганнях» [6, с.107] .

Нажаль, в Україні попри високий рівень людського потенціалу, розвиток професійного спорту знаходиться у стані стагнації. За умови не достатньої фінансової підтримки з боку держави та місцевих органів влади, проведення спортивних заходів стає можливим лише за умови спонсорської підтримки, у більшості регіонів відсутні умови для тренувань (застаріла інфраструктура, високі витрати на енергоносії, низький рівень оплати тренерів), вибір молоді обмежений щодо розвитку у різних видах спорту, більшість діючих секцій надають лише платні послуги, що знижує їх доступність для дітей та молоді з малозабезпечених сімей. Наведені чинники, а також ряд системних проблем у розвитку професійного спорту зумовлений деструктивними явищами соціального та економічного характеру, що притаманні розвитку соціально-економічних систем в Україні останніми роками призвели до втрати загальних позицій України на міжнародній спортивній арені, відтоку частини талановитих спортсменів і тренерів за кордон та погіршення загального іміджу. Про це свідчить також динаміка нагород, що здобувають українські спортсмени на олімпійських іграх останніми роками, кількість яких знизилася з 23 у 1996, 2000 та 2008 роках до 6 у 2020.

До важливих проблем, що повинні вирішуватися у сфері професійного спорту, окрім фінансових науковці вбачають такі:

- 1) Економічна та фінансова недоступність спортивних секцій та клубів в дітей сімей з низьким рівнем доходу, що обмежує ефективність селекційного відбору;
- 2) Розвиток корупційних процесів у сфері професійного спорту;
- 3) Проблеми з допінгом;

4) Недостатній рівень розвитку психологічно та фізичної реабілітації та інші.

На думку Гасюка І.Л., «Соціально-економічна група факторів є провідною за силою впливу на міру професійної привабливості сфери фізичної культури та спорту, показники плинності та стабільності складу кадрового корпусу галузі. Середній рівень заробітної плати найманого працівника в галузі фізичної культури і спорту у більшості регіонів України є меншим від розміру мінімальної заробітної плати, гарантованої державою, а в державних закладах і установах знаходиться на мінімально можливому рівні, що значною мірою впливає на привабливість галузі з точки зору вибору нею молоддю як сфери своїх професійних інтересів. Слід відзначити, що в сфері фізичної культури та спорту практично відсутня цілеспрямована політика соціального захисту працівників галузі, яка має фрагментарний характер у вигляді заохочувальної стипендіальної системи тренерсько-викладацького складу та спортсменів, які досягли вагомих результатів на змаганнях європейського та світового рівнів» [7].

Суттєвий вплив на розвиток професійного спорту в Україні, як і в більшості інших країн спричинили карантинні обмеження, спричинені поширенням Ковід 19. На загальне зменшення кількості осіб, що займаються спортом, в основному вплинуло зменшення кількості осіб, що займалися в ДЮСШ та у спортивних клубах, діяльність яких була заборонена під час впровадження карантинних заходів (рис. 3.1).

Найбільше скоротилася кількість спортсменів, що займається літніми олімпійськими видами спорту, що пов'язано насамперед із закриттям на карантин відповідних спортивних установ. Разом з цим, чисельність зайнятих у зимніх олімпійських видах спорту та неолімпійських зросла. Окрім загальних проблем, пов'язаних з карантинними заходами, важливими проблемами розвитку професійного спорту надалі залишаються питання утримання спортивних споруд, що у зв'язку із зростанням цін на енергоносії зіштовхнулися з суттєвими витратами.

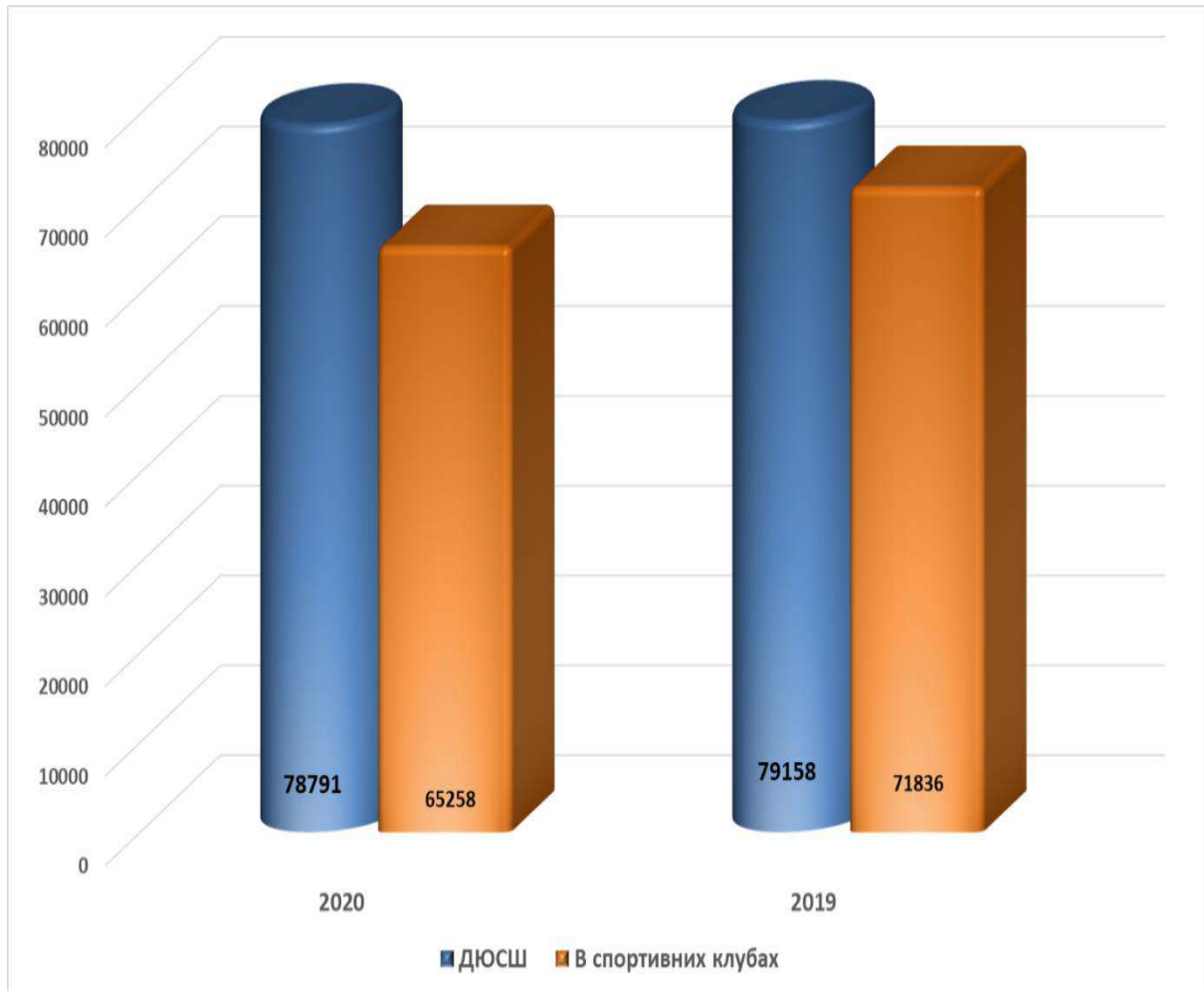

Рис. 3.1. Динаміка зміни кількості осіб, що займалися спортом в Україні за 2019-2020 роки (за період поширення Ковід 19) у ДЮСШ та спортивних клубах

Джерело: побудовано за даними Міністерства молоді і спорту України [8]

Світовий досвід свідчить про тісний взаємозв'язок масовості спорту і рівня досягнень спортсменів вищої кваліфікації. Тобто спортивні результати, що демонструють провідні спортсмени, особливо в популярних видах спорту, служать ефективним засобом популяризації активних занять фізичною культурою і спортом серед широких верств населення [9, с.70]. Саме тому, створення умов для розвитку спорту і фізичної культури на сьогодні є важливим пріоритетом державної політики на всіх рівнях.

Загалом чисельність спортсменів, задіяних у галузі професійного спорту в Україні скоротилася за 2020 рік на 6372 особи (табл. 3.1). Негативним є також суттєве скорочення всіх показників спортивної діяльності у сфері професійного спорту України, що пов'язано зі зменшенням фінансування.

Таблиця 3.1.

Показники спортивної діяльності у сфері професійного спорту України

Назва показника	Період	Кількість осіб, які займаються спортом, усього	У тому числі у					Кількість працівників фізичної культури і спорту, які проводять заняття, усього	
			ДЮСШ	ШВСМ	ЦОП	спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю	спортивних клубів		регіональних центрах "Інваспорт"
Усі види спорту	2020	144907	78791	213	12	465	65258	168	5093
	2019	151279	79158	15	0	186	71836	84	4911
Абсолютне відхилення		-6372	-367	198	12	279	-6578	84	182
Літні олімпійські види спорту	2020	109087	68083	213	12	447	40332	0	3771
	2019	124652	71880	15	0	186	52571	0	4020
Абсолютне відхилення		-15565	-3797	198	12	261	-12239	0	-249
Зимові олімпійські види спорту	2020	2531	1741	0	0	18	772	0	125
	2019	1492	1237	0	0	0	255	0	82
Абсолютне відхилення		1039	504	0	0	18	517	0	43
Неолімпійські види спорту	2020	32704	8598	0	0	0	24106	0	1159
	2019	24691	5969	0	0	0	18722	0	804
Абсолютне відхилення		8013	2629	0	0	0	5384	0	355
Види спорту осіб з інвалідністю	2020	585	369	0	0	0	48	168	38
	2019	444	72	0	0	0	288	84	5
Абсолютне відхилення		141	297	0	0	0	-240	84	33

Джерело: дані Міністерства молоді і спорту України [8]

У країнах з розвинутою економікою система управління спортивно-оздоровчою діяльністю є однією з державних функцій і здійснюється відповідними органами влади. Разом з цим, у різних країнах існують відмінності, що полягають у рівні децентралізації управління а також фокусуванні визначених повноважень з управління сферою фізичної культури і спорту на регіональний рівень, диференціацією і класифікацією видів діяльності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності та їх віднесення до сфер впливу галузей економіки а також різним ступенем участі держави у їх фінансуванні. Саме ці відмінності є важливими в умовах формування законодавчих основ, розробки механізмів регулювання діяльності установ і організацій у сфері фізичної культури і спорту визначення «правил гри» на ринку спортивно-оздоровчих послуг, механізмів фінансового, матеріально-технічного і кадрового забезпечення. Таким чином, ефективність державного управління розвитком фізичної культури, спорту та оздоровчої діяльності залежить насамперед від міри збалансування інтересів всіх учасників ринку, оптимальності прийнятих рішень, належного рівня функціональності відповідних органів та служб, економічності, гнучкості та оперативності створених організаційних структур управління. Таким чином, базовою основою розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у будь-якій країні виступає держава, яка створює та підтримує спортивну галузь, визначає пріоритети та політику у даній сфері, створює нормативно-правову базу та механізми координації між спортивними організаціями різних типів та рівнів, визначає роль країни у міжнародному спортивному середовищі.

Відомо, що у Європейських країнах важливу роль у розвитку фізичної культури і спорту в відіграють місцеві органи влади. При тому, що згідно законодавства країн, регулювання і підтримка розвитку спорту офіційно не встановлюється законодавством у якості обов'язкових функцій місцевих органів управління, саме на цьому рівні формується найбільша фінансова підтримка розвитку масового спорту. Недоліком є те, що обсяги такої

підтримки у більшості випадків залежать від ставлення керівництва до спорту, але висока підтримка громадян стимулює політику розвитку спорту.

Як стверджують експерти інституту майбутнього, «Фізична активність і аматорський спорт є вкрай недооціненими інструментами стимулювання економічного зростання України. Українці – одна з найбільш фізично неактивних націй у Європі. Частка фізично активних людей в Україні становить 17% для порівняння в Болгарії – 68% , в Румунії – 63% , в сусідній Польщі та в Латвії - по 56% [10]. За підрахунками спеціалістів, у результаті недостатнього рівня розвитку спортивно-оздоровчої сфери та низького рівня фізичної активності населення економіка України недоотримала протягом 2010-2020 років 73 млрд. дол. ВВП. Таким чином, можна вважати, що роль спортивно-оздоровчої діяльності та розвитку супутніх сфер в економіці України є суттєво недооціненою.

Попри наявність різних стратегій і програм щодо розвитку спорту в Україні, управління даною сферою носить несистемний характер. Хронічний дефіцит державних ресурсів, гострі соціальні та економічні проблеми, що виходять на перший план державного регулювання а також загальне зниження інвестиційної привабливості країни стримують інвестиційне забезпечення розвитку даної сфери та переносять проблеми розвитку молоді і спорту на другорядний рівень.

На думку науковців Леонової Ю.О. та Бондар А.С., «Нині державне регулювання розвитку фізичної культури і спорту в Україні характеризується такими чинниками:

- недостатньою увагою, яку держава приділяє цій галузі;
- низьким виконанням конституційного забезпечення гарантій прав громадян на доступ до занять спортом;
- падінням значущості моральних і патріотичних цінностей;
- недостатнім розвитком кадрового забезпечення і матеріально-спортивної бази, особливо в сільській місцевості;

– відсутністю спортивної інфраструктури, яка мала б забезпечити дитячо-юнацький спорт та щоденні рухові потреби населення, що в цілому загрожує зниженням рівня здоров'я та працездатності населення» [11, с.194].

Не менш важливим напрямком розвитку спортивно-оздоровчої сфери є популяризація та стимулювання розвитку непрофесійного (масового) спорту. За даними Міністерства молоді і спорту України, [8], питома вага населення у віці від 18 років, що займається аматорським спортом на кінець 2020 року становила близько 17%, що суттєво нижче за середній показник у країнах ЄС. Порівняльні показники України та окремих країн ЄС наведено на рис. 3.2.

Попри визначені проблеми, світові тенденції певним чином позначилися на розвитку спорту та спортивно-оздоровчих послуг в Україні. Зокрема, за останні 10 років, загальна кількість суб'єктів господарювання, діючих у сфері спорту збільшилася у 2,6 разів, а кількість спортивних клубів і фітнес-центрів по Україні зросла у 4 рази (рис. 3.2.).

Зростання кількості спортивних клубів, секцій та фітнес-центрів є насамперед результатом підвищення попиту та заняття спортом серед населення внаслідок впливу світових трендів сталого розвитку та формування відповідної масової культури.

У цьому контексті Леонов Я. зазначає, що «в Україні через низку об'єктивних і суб'єктивних причин залишаються значні резерви підвищення мотивації населення до рухової активності, формування відповідних інтересів, використання організаційно-управлінських можливостей різних суб'єктів спортивної галузі. Визначення стратегічних напрямків та впровадження інноваційних технологій для створення комфортного середовища дозволяє залучати населення до фізичної активності. Основним виробником спортивного продукту ще не так давно були традиційні спортивні організації (спортивні клуби, спортивні клуби, спортивні школи тощо), які фінансувалися з бюджету та здійснювали неприбуткову діяльність. Проте з початку 2000 р. в Україні розвивається світовий напрямок з надання спортивно-оздоровчих послуг - фітнес-індустрія. До її складу організаційно

входять спортивні організації комерційного типу (фітнес-центри, фітнес-клуби, фітнес-зали тощо), які надають якісніші фізкультурно-оздоровчі послуги, ніж традиційні організації» [13, с. 91].

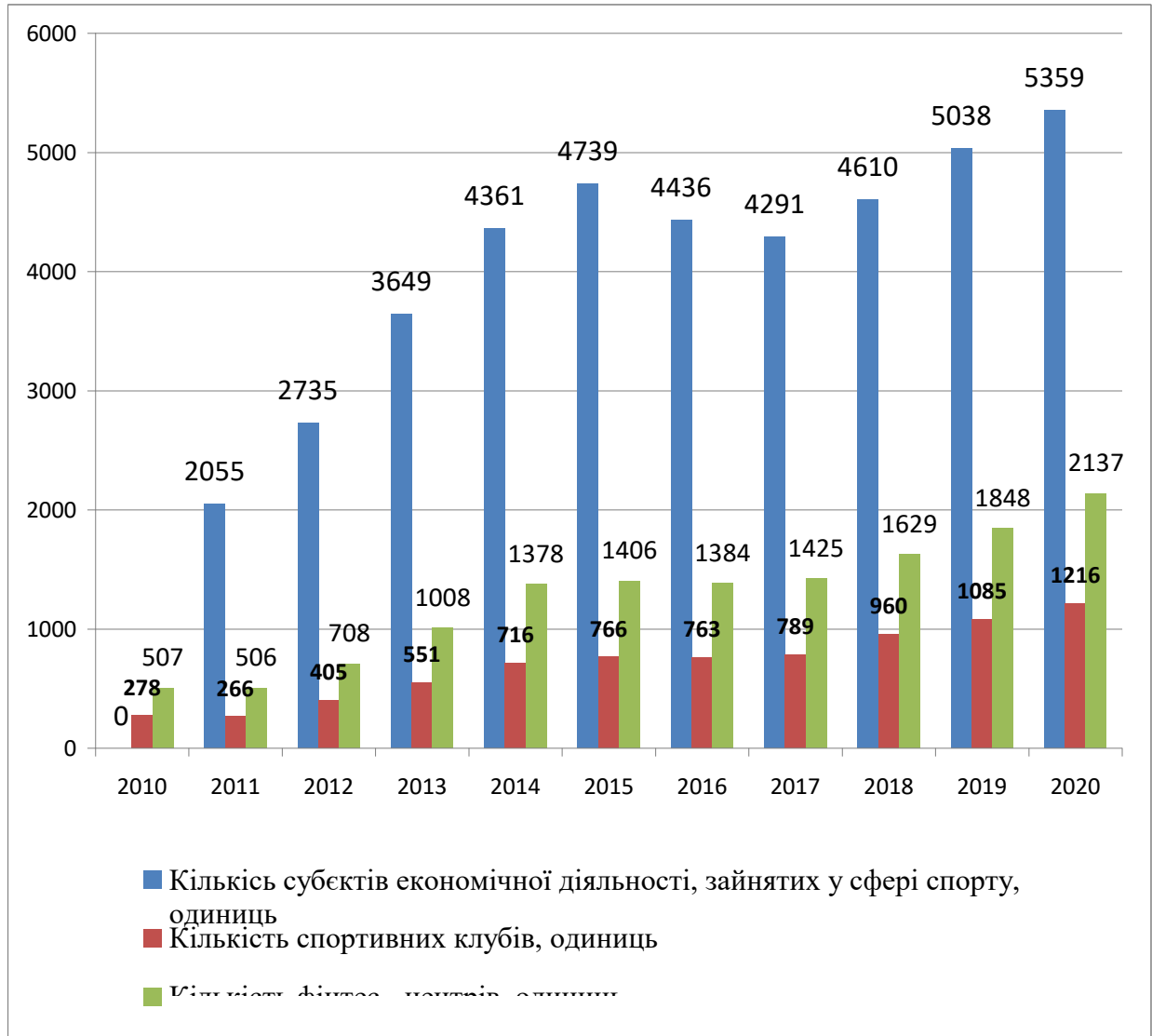

Рис. 3.2. Кількість діючих суб'єктів господарювання зайнятих у сфері спорту в Україні

Джерело : дані Державної служби статистики України [12]

У таблиці 3.2. наведено динаміку основних показників розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні. Дані таблиці свідчать, що за період 2016-2020 років загальна чисельність громадян, що певним чином задіяні у фізичній культурі і спорті збільшилася на 21%. В динаміці також

спостерігається зростання питомої ваги населення, що займається спортивно-оздоровчою діяльністю з 11,6% у 2016 році до 17,1% у 2020.

Таблиця 3.2.

Показники розвитку спортивно-оздоровчої сфери у Україні

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Приріст 2020/2016, %
Чисельність населення, млн. чол.	45,8	42,8	42,6	42,2	41,9	-8,5
Чисельність людей, здіяних у фізичній культурі і спорті, тис. чол.	5474,7	5841	6147	6383	6638	21,3
Чисельність працівників, зайнятих у сфері фізичної культури і спорту, тис. чол.	19	18	21	21	20	6,9
Спортивні споруди, всього од.	80193	81910	82719	80315	79880	-0,4
у тому числі						
басейни	534	557	545	557	560	4,9
спортивні зали площею не менше 162 м ²	14664	14791	14771	14634	14675	0,1
дитячі майданчики з тренажерами	12435	13208	13726	13955	13973	12,4

Джерело: [12]

Не зважаючи на карантинні обмеження та погіршення загального економічного становища, чисельність працівників, зайнятих у досліджуваній сфері зростає. Це пояснюється насамперед психологічними чинниками: люди більше турбуються про власне здоров'я, а перехід частини працівників, учнів та студентів на дистанційну форму навчання і роботи викликає потребу у пошуку альтернатив для підтримки фізичного балансу.

Важливою складовою державної політики у сфері спортивно-оздоровчої діяльності є розвиток інваспорту та здійснення заходів щодо спортивної реабілітації та оздоровлення осіб з інвалідністю. «В Україні

застосовуються п'ять видів заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю, а саме:

1) реабілітаційно-спортивні збори для осіб з інвалідністю (проводить Український центр з фізичної культури і спорту інвалідів “Інваспорт”);

2) всеукраїнські оздоровчі табори для осіб з інвалідністю (проводить Національний комітет спорту інвалідів України);

3) табори фізкультурно-спортивної реабілітації для осіб з інвалідністю (проводять Фонд соціального захисту інвалідів та регіональні центри з фізичної культури і спорту інвалідів “Інваспорт”);

4) реабілітаційно-спортивні збори за участі бійців АТО, які отримали поранення або інвалідність внаслідок участі в бойових діях на сході України (проводить Національний комітет спорту інвалідів України);

5) програма активної реабілітації «Повернення до життя» (проводять Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна асамблея інвалідів України», Національний комітет спорту інвалідів України за підтримки Офісу Агенції НАТО з підтримки і постачання (NSPA) в Україні, Міністерство соціальної політики України та Міністерство молоді та спорту України).

Заходи з фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю проводяться на базі Західного реабілітаційно-спортивного центру, участь в яких беруть особи з інвалідністю з усіх регіонів України» [8].

Наразі в Україні діє мережа з регіональних центрів розвитку фізичної культури та спорту серед інвалідів, що нараховує 25 дитячо-юнацьких спортивних шкіл для дітей з інвалідністю, спеціалізовані школи для дітей з інвалідністю параолімпійського резерву, з міські та 3 районні центри фізкультури та спорту для осіб з інвалідністю а також 103 регіональні клуби реабілітаційно-спортивної спрямованості для осіб з інвалідністю.

Позитивним є поступове збільшення кількості діючих спортивних споруд, зокрема басейнів та дитячих майданчиків. Проте, їх кількості

критично недостатньо для розвитку масового спорту серед дітей та молоді, особливо у сільській місцевості.

«Важливим чинником, що визначає умови розвитку сфери спорту та оздоровлення є наявність відповідно матеріальної бази. Варто зазначити, що починаючи з 2018 року, у багатьох містах України розпочалося (і в деяких вже завершилося) будівництво нових спортивних об'єктів: фізкультурно-оздоровчих комплексів, басейнів та спортивних майданчиків. Зокрема, за даними Міністерства розвитку громад і територій» [14] за останні 2 роки введено у дію понад 100 великих спортивних комплексів у різних містах, оновлено та реставровано понад 1500 об'єктів спортивної інфраструктури. Основними джерелами фінансування виступають: кошти державного бюджету, кошти об'єднаних територіальних громад та власні або спонсорські кошти.

В цілому, рівень зносу об'єктів спортивної інфраструктури та інфраструктури розваг в Україні є порівняно нижчим, ніж у більшості галузей. Позитивною є також тенденція до зниження показника у 2020 році до 26,4%. У таблиці 3.3. наведено стан матеріальних активів підприємств, що функціонують у сфері спорту, розваг та відпочинку.

Таблиця 3.3.

Наявність і рух матеріальних активів у сфері спорту, розваг та відпочинку

Показники	2015	2020
Первісна (переоцінена) вартість матеріальних активів на початок року, тис.грн	14443249	16992058
Вартість матеріальних активів, що надійшли за рік, тис.грн	3367442	4489923
У тому числі вартість уведених у дію нових матеріальних активів, тис.грн	2659823	3410030
Вартість матеріальних активів, що вибули за рік, тис.грн	1278673	1374917
Амортизація (знос) матеріальних активів за рік, тис.грн	890011,3	936854
Ступінь зносу матеріальних активів, %	34,2	26,4

Джерело: Державна служба статистики України [12]

Тенденції останніх п'яти років засвідчують позитивні зміни в обсягах та структурі матеріально-технічної бази спортивно-оздоровчої сфери. Разом з цим, наявні тенденції є недостатніми для забезпечення населення належним рівнем спортивної інфраструктури. Як зазначають Є.Пристапа, О.Жданова та Л. Чеховська: «в Україні більшість фізкультурно-спортивних споруд державної власності перебувають у господарському віданні або оперативному управлінні професійних спортивних організацій (спеціалізованих навчально-спортивних закладів, клубів) і числяться на балансі цих організацій. На сьогодні в Україні слабкою є матеріально-технічна база фізичної культури і спорту. За рівнем забезпеченості басейнами та спортивними залами України у 2-3 рази поступається провідним країнам світу. Забезпеченість площами басейнів в Україні становить лише 14 % від нормативних; 80% спортивних споруд не відповідають сучасним вимогам» [15, с. 82].

«За даними міністерства молоді і спорту, «загальна кількість спортивних споруд в Україні становить 96678 одиниць. Зазвичай це об'єкти комунальної власності, спортивних товариств, спортивних шкіл, різних відомств та державних підприємств. Інформація, що міститься в Єдиному електронному всеукраїнському реєстрі спортивних споруд систематично не актуалізується, Міністерство не володіє точними даними про стан споруд, їх завантаженість, наявність інвентарю та обладнання, що об'єктивно знижує ефективність роботи. Більшість спортивних споруд не відповідають міжнародним стандартам проведення змагань, відсутній механізм взаємодії з національними спортивними федераціями щодо планування та створення об'єктів спорту. В результаті проводиться незначна кількість рейтингових міжнародних спортивних змагань в Україні» [16].

Позитивними тенденціями в Україні, як і в країнах ЄС, є зростання обсягів наданих послуг у сфері спорту. Порівняльні індекси приросту обсягів наданих послуг в Україні та ЄС наведено на рис. 3.3.

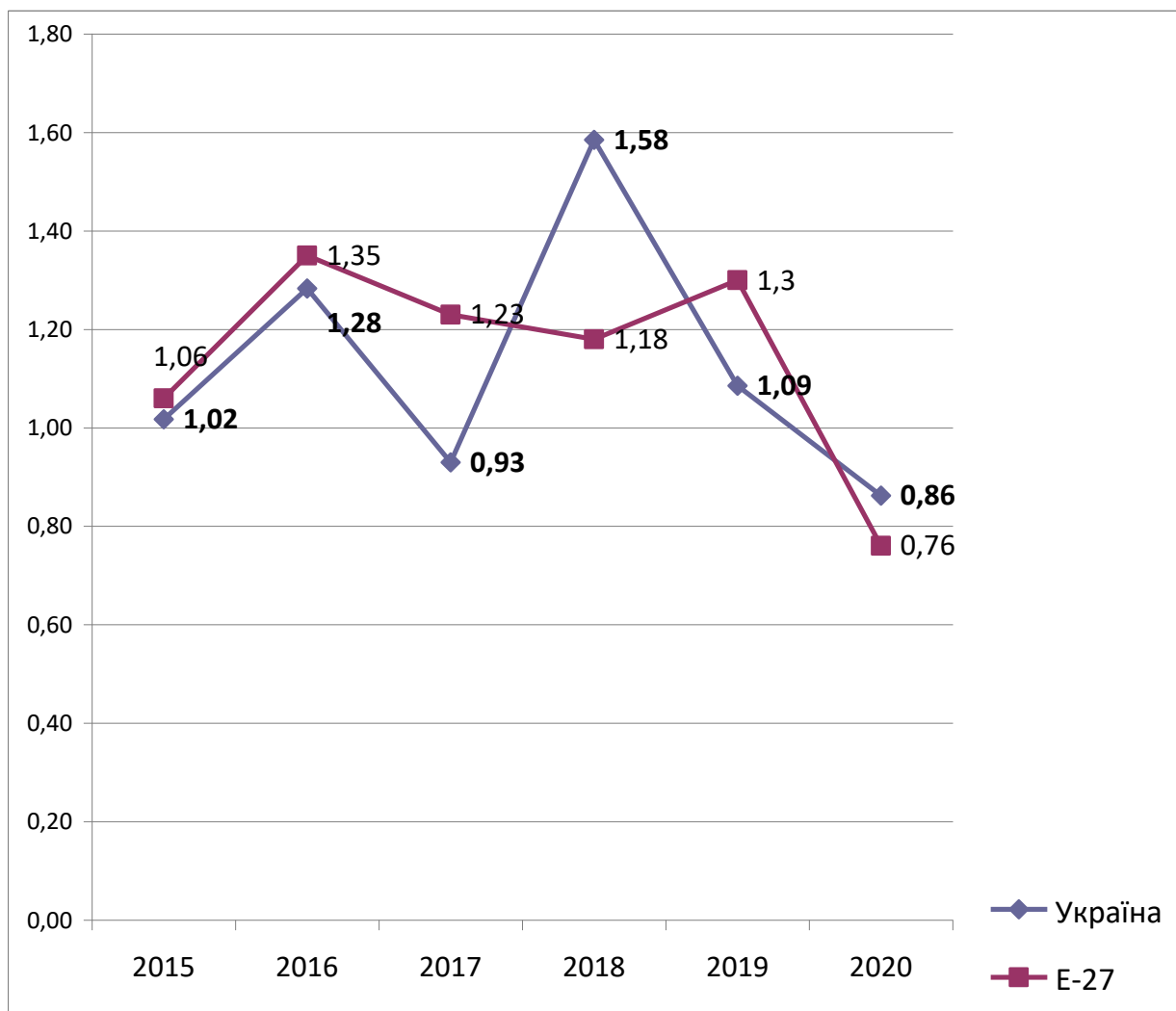

Рис. 3.3. Порівняльні індекси приросту обсягів наданих послуг у сфері спорту в Україні та ЄС (% до попереднього періоду).

Джерело: розраховано автором за даними [2; 12]

Аналізуючи індекси приросту обсягів надання послуг у сфері спорту слід відмітити, що тенденції, які спостерігаються в Україні та ЄС у загальному є схожими. Тобто, різке збільшення обсягів послуг у 2016 порівняно з 2015 роком є характерним як для України так і для країн ЄС. При цьому в ЄС темпи приросту демонстрували позитивне значення впродовж майже усього періоду з 2016 до 2020 року. Загальний приріст за цей період склав майже 88%. В Україні після стрімкого зростання у 2016 році відбулося скорочення в 2017 (-7% порівняно з попереднім періодом), а у 2018 знову зростання на 58%. Суттєвий вплив на розвиток спортивно-оздоровчої

діяльності має епідемія Ковід 19, що у 2020 році внаслідок жорстких обмежувальних заходів призвела до скорочення ринку спортивних послуг на 14% в Україні та на 24% у країнах ЄС.

Протягом 2021 року тренди на посилення ринку спортивних послуг та індустрій поступово відновилися завдяки проведеній роботі у сфері вакцинації населення, що дозволило поступово відкривати спортивні зали, секції, ігри та проводити різні спортивні заходи для громадян. Це позитивно позначилося на рості спортивного ринку. Разом з цим, все більш відчутними стають зміни, що відбуваються у сфері спорту, своєрідним тригером для яких став пандемічний період. Фахівці консалтингової компанії «Deloitte Consulting LLP» виділяють 56 ключових трендів розвитку спортивного ринку у 2022 та подальших роках:

1) Діджиталізація спорту – перехід переважної частини спортивних змагань у цифровий формат, використання технологій BIG DATA для прогнозування результатів змагань, впровадження цифрових технологій в спортивний одяг та інше спортивне знаряддя;

2) Посилення індивідуалізму у спорті, виникнення та поширення нових видів спорту;

3) Подальше зростання ринку кіберспорту;

4) Розвиток блокчейн технологій, що дозволять відкрити абсолютно нові ринки та можливості для уболівальників а також нові джерелі фінансування спорту;

5) Ролі та обов'язку спорту в суспільстві й надалі приділятиметься підвищена увага, з акцентом на стійкість та психічне здоров'я.

Аналізуючи структуру наданих послуг у розрізі основних сфер діяльності у сфері спорту слід зазначити, що спостерігаються тенденції до збільшення послуг наданих приватними установами та фітнес-центрами у структурі на тлі поступового скорочення послуг діяльності спортивних клубів і секцій. У таблиці 3.4. наведено структурно-динамічні зміни у розвитку спортивного ринку послуг в Україні.

Таблиця 3.4.

Тенденції розвитку ринку спортивних послуг в Україні у розрізі основних галузей

Показники, тис. грн.	2015	2017	2018	2019	2020	Приріст, %
Усього	4862996,4	5899335,0	9348325,2	10147453,0	8746480,2	79,9
Функціонування спортивних споруд	759587,3	1167885,0	1309205,4	1930141,8	1128810,0	48,6
% у структурі	15,6	19,8	14,0	19,0	12,9	-2,7
Діяльність спортивних клубів	3206443,0	3075914,7	5846868,4	5276969,9	5181465,0	61,6
% у структурі	65,9	52,1	62,5	52,0	59,2	-6,7
Діяльність фітнес-центрів	504644,1	845569,0	1101207,1	1444418,2	1480444,1	193,4
% у структурі	10,4	14,3	11,8	14,2	16,9	6,5
Інша діяльність у сфері спорту	476253,1	809966,3	1091044,3	1495923,1	955761,1	100,7
% у структурі	9,8	13,7	11,7	14,7	10,9	1,1

Джерело: розраховано автором [12]

За останні 5 років, спостерігається суттєве зростання обсягів спортивних послуг, що надаються фітнес-центрами (193%) та суб'єктами господарювання, що надають інші види послуг у сфері спорту. Це свідчить насамперед про процеси розвитку приватного бізнесу в даній сфері, оскільки переважна частина послуг у сфері функціонування спортивних споруд та діяльності спортивних клубів і секцій здійснюються під керівництвом або частково за підтримки державних та місцевих органів влади. Наведені структурні зміни підтверджують світові тенденції щодо розвитку бізнесу у сфері спорту та розвитку масового спорту серед населення.

Цікавим є суттєве зростання у структурі послуг частки підприємств, що здійснюють інші види діяльності у сфері спорту. Згідно класифікатора КВЕД 2010, «Інша діяльність у сфері спорту включає»:

- діяльність зі сприяння та підготовки спортивних заходів при наявності або відсутності спортивних споруд;
- діяльність самостійних спортсменів і атлетів, суддів, хронометражистів тощо;
- діяльність спортивних ліг і регулюючих органів;
- діяльність, яка стосується проведення спортивних заходів;
- діяльність стаєнь для утримання скакових і бігових коней, псарень для утримання бігових собак і гаражів для спортивних гоночних автомобілів;
- мисливство як вид спорту або відпочинку та надання пов'язаних із ним послуг;
- діяльність заповідників для спортивного рибальства;
- послуги гірських провідників;
- допоміжну діяльність зі спортивного рибальства та мисливства» [17].

На основі приведених фактів можна зробити висновок про поступове дистанціювання держави у сфері розвитку спортивно-оздоровчих послуг та реалізацію переважно регулюючих функцій в умовах розвитку приватного бізнесу в даному секторі. В умовах зростання попиту на спортивно-оздоровчі послуги серед населення, що є наслідком світових трендів роль держави повинна спрямовуватися на формування ефективних організаційно-економічних механізмів підтримки даного бізнесу, здійснення інформаційно-пропагандистської діяльності та забезпечення умов для розвитку дитячо-юнацького спорту й спорту вищих досягнень.

Ще однією з тенденцій, що характерна для країн з розвинутою економікою є популяризація праці у сфері спорту, що призвело до збільшення кваліфікованих працівників у даній галузі. За даними Євростату, загальна кількість працівників, зайнятих у сфері професійного та аматорського спорту в загальному по Європейських країнах збільшилася за останні 5 років (2015-2020) на 15%. Найбільше зростання чисельності найманих працівників, що зайняті у сфері надання спортивних послуг (тренери та адміністративний персонал) за цей період спостерігається у

Франції (+28%), Італії (+26%) та Нідерландах (+18%). Динаміка чисельні працівників, зайнятих у спортивні сфері в Україні також демонструє позитивні тренди. На рис. 3.4. Наведено динаміку кількості працівників, зайнятих у сфері фізкультури і спорту в Україні.

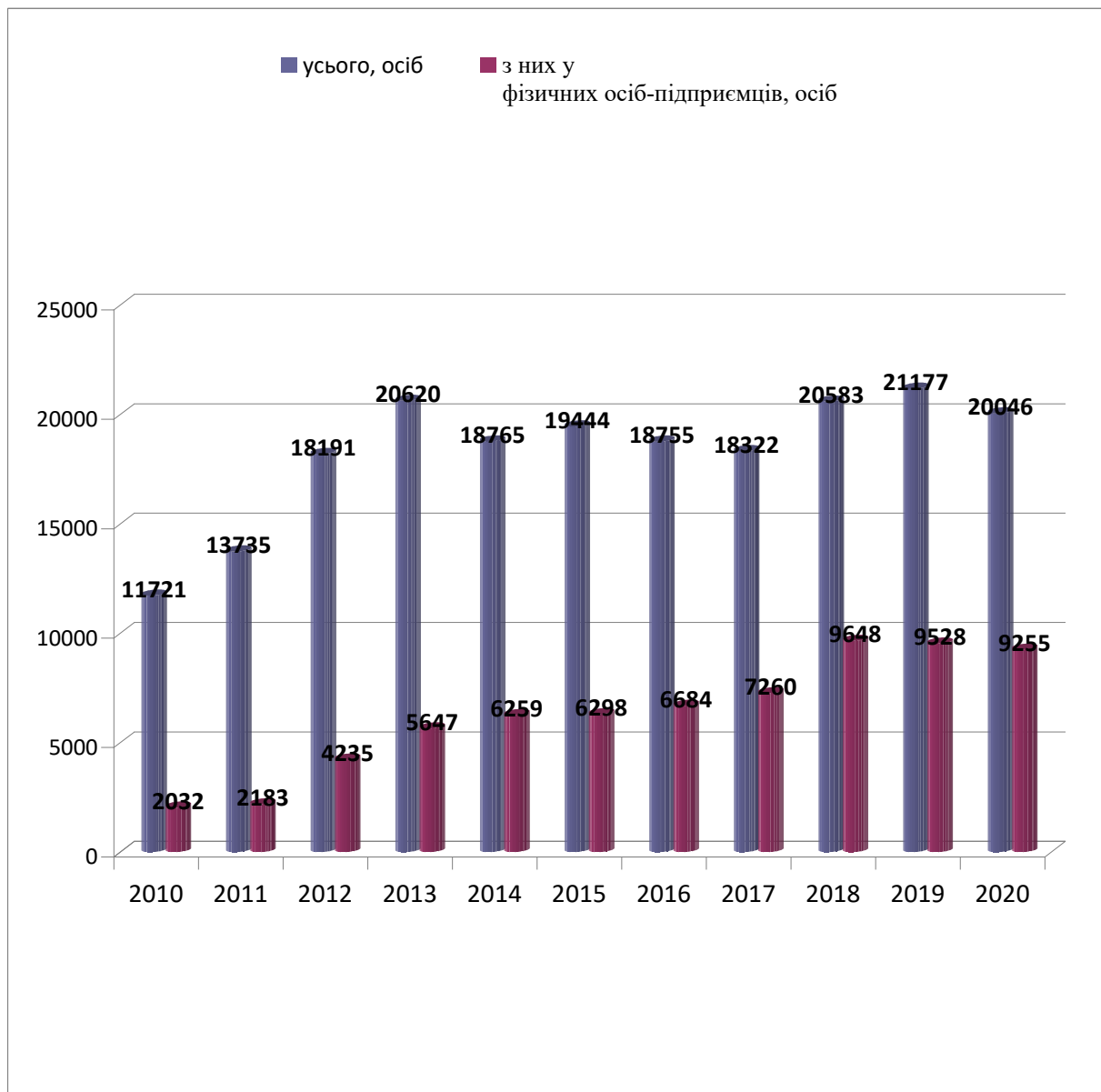

Рис. 3.4. Динаміка чисельності працівників, зайнятих у сфері фізкультури і спорту в Україні

Джерело: дані Державної служби статистики України

Діяльність закладів сфери фізичної культури і спорту спрямована на задоволення культурно-спортивно-оздоровчих потреб різних верств населення. Усі заклади розгалуженої мережі фізичної культури і спорту або

безпосередньо здійснюють спортивно-оздоровчу діяльність або сприяють її розвитку, популяризуючи здоровий спосіб життя та спорт. Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту забезпечують розвиток різних напрямків спорту, розвиток відповідних спортивно-оздоровчих здібностей у населення, створюють належні умови для здорового фізичного розвитку та оздоровлення, для фізичної активності та загартованості, для здорового провадження відпочинку та здорового способу життя загалом.

Статистичні дані показують, що за період 2015-2020 років, загальна чисельність працівників сфери фізкультури і спорту зросла на 3%, а чисельність фізичних осіб підприємців на 46%. Загалом за 10-тилітній період чисельність персоналу даної галузі збільшилася на 71%, у тому числі фізичних осіб-підприємців – більш, ніж у 3 рази. Карантинні обмеження, пов'язані поширенням корона вірусної хвороби також позначилися на чисельності працівників, зайнятих у сфері спорту. Їх чисельність у 2020 році знизилася порівняно з попереднім періодом на 5% у загальному та на 3% серед приватних осіб-підприємців. Проте, таке скорочення є тимчасовим і у подальшому прогнозується ріст даного ринку праці.

Однією з сфер спортивно-оздоровчої діяльності, що активно розвивається у світі є спортивний туризм. Як зазначає Шпильова В. О., «Спортивно-оздоровчий туризм в Україні розвивається як невід'ємна складова туристської галузі і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристських подорожах, мандрівних подорожах активного туризму. Разом з тим, спортивний туризм сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, а отже, має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції» [18].

Спортивний туризм є важливою складовою національної організації фізичної культури і спорту а також патріотичного і духовного виховання

молоді. Наразі, спортивний туризм відноситься до офіційно визнаних видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор.

«Розвиток спортивного туризму (СТ) в Україні переживає суттєвої зміни. Зокрема, перестають бути актуальними такі риси спортивного туризму, як його соціальний і масовий характер, державна фінансова підтримка, в тому числі і дитячо-юнацького туризму, система підготовки спортивних та громадських туристських кадрів. Такі зміни зумовлені низкою чинників, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру» [19].

Сфера спортивного туризму в світі завойовує все більшої популярності. Це один сегментів туристичної індустрії, що найбільш динамічно розвивається та в якому туристи стають активними учасниками реалізації багатьох видів діяльності, таких як піші та велосипедні прогулянки, водні види спорту, теніс, гольф, лижі, їзда, спортивні ігри, екстремальні види спорту. Про це свідчать дані Всесвітньої туристичної організації (UNWTO): у 2019 році майже 880 мільйонів людей подорожували по всьому світу. За прогнозами, у 2025 р. кількість туристів порівняно з 2019 роком збільшиться на 4% (131 млн осіб), а в 2030 році перевищить 1,6 млрд осіб. При цьому, частка спортивного туризму в усіх видах туристичної діяльності у 2019 році складала майже 18% і зросла за останні 10 років на 9%.

Варто зазначити, що Україна володіє значним природно-рекреаційним потенціалом для розвитку даного виду туризму, який використовується не достатньо через відсутність державної підтримки, якісного рекламного супроводу, недостатньо розвиненої інфраструктури.

За даними державної служби статистики України (таблиця 3.5), у 2020 році загальна кількість людей, що здійснювали туристичні подорожі з ціллю спортивно-оздоровчого туризму склала 1165 осіб, що на 2788 чол. менше, ніж у попередньому році, і на 1428 осіб порівняно з 2017 роком.

Порівняно з попередніми періодами позитивним є зростання кількості іноземних туристів, що прагнуть здобути досвід спортивного туризму в Україні. У динаміці 2017-2019 року кількість туристів в даному сегменті

зростала. Найбільший приріст спостерігався у внутрішньому туризмі, що свідчить про поступовий розвиток та популяризацію даного напрямку а також розширення асортименту послуг в Україні. Найбільш привабливим для громадян з цієї позиції є Карпатський регіон, де розміщена найбільша кількість об'єктів туристичної інфраструктури для активного туризму, а саме: гірськолижних курорті, пішохідних маршрутів, маршрутів для сплаву з гірськими річками тощо.

Таблиця 3.5.

Кількість осіб, обслуговуваних у сфері спортивно-оздоровчого туризму

Кількість туристів, чол	2017	2018	2019	2020	Приріст, 2020/2017		Приріст, 2020/2019	
					чол.	%	чол.	%
	2593	3352	3953	1165	-1428	-55	-2788	-71
у тому числі обслуговано								
туроператорами	1706	1934	2132	755	-951	-56	-1377	-65
турагентами	887	1418	1821	410	-477	-54	-1411	-77
з них								
в'їзних (іноземних) туристів	225	235	194	256	31	14	62	32
у тому числі обслуговано								
туроператорами	225	205	175	256	31	14	81	46
турагентами	–	30	19					
виїзних туристів	1235	1793	1451	336	-899	-73	-1115	-77
внутрішніх туристів	1133	1324	2308	573	-560	-49	-1735	-75

Джерело: Державна служба статистики України [12]

Розвиток спортивного туризму в Україні, матиме позитивний на соціально-економічне становище у регіонах його розвитку, зокрема:

- оздоровлення населення та формування культури здорового способу життя;

- підтримка навичок юних спортсменів у програмах підвищення кваліфікації, забезпечуючи, щоб виявлення та розвиток талановитих спортсменів включало освітню та професійну підтримку спортсмена;

- підвищення престижу та іміджу регіонів України;
- розвитку супутніх послуг туризму, оздоровлення та культури;
- покращення іміджу та активізації міжнародних відносин;
- створення нових робочих місць;
- отримання додаткових надходжень до місцевих бюджетів;
- сприяння сталого розвитку.

Таким чином, дослідивши особливості розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні та світі можна відзначити ряд спільних ознак і трендів, серед яких:

- поширення масової культури спорту та здорового способу життя, що стимулює населення до займання фізкультурою і спортом та стимулює попит на якісні спортивні послуги, зокрема сприяє розвитку спортивних секцій, клубів та фітнес-центрів;

- зростання ролі спорту у системі суспільних відносин, а також престижності професій, пов'язаних із спортивною діяльністю;

- активізація діяльності державних органів у сприянні розбудови спортивної інфраструктури;

- зростання популярності спортивного туризму.

Разом з цим, в спортивно-оздоровчій сфері України існує ряд системних проблем, що стримують розвиток як професійного спорту так і масового: низький рівень доходів населення, корупція у спорті, низький рівень державного фінансування інфраструктури та діяльності у сфері спорту, зокрема розвитку дитячого та юнацького спорту. Додатковими проблемами є наслідки ситуації з пандемією, що суттєво позначилися на становищі суб'єктів господарювання в сфері культури і спорту та спричинили зниження фізичної активності населення через карантинні заходи та перехід до дистанційної форми роботи і навчання більшістю установ.

3.2. Регіональні особливості та пріоритети спортивно-оздоровчої діяльності в Україні

Розвиток спортивно-оздоровчої діяльності є важливою складовою регіональної політики, що як прямо, так і опосередковано впливає на соціальний, культурний та економічний потенціал регіону, є одним з визначників його конкурентоспроможності та рівня добробуту громадян.

Як зазначає Цимбалюк С., «на сьогодні місцеві органи самоврядування наділені достатніми повноваженнями щодо сприяння розвитку спортивно-оздоровчої сфери в регіоні шляхом визначення пріоритетів розвитку території, які зазначаються у стратегії, фінансування відповідних проектів спортивно-оздоровчого спрямування. Зокрема до повноважень органів місцевого самоврядування належать: управління закладами фізкультури й спорту, оздоровчими закладами, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення» [20].

Реформа децентралізації дає можливість місцевим органам влади не очікуючи вказівок від вищих інституцій виявляти ініціативу, планувати та розвивати спортивно-оздоровчу діяльність на свої території. Варто зазначити, що на сьогодні рівень розвитку фізкультури і спорту, а також самої спортивної індустрії є одним критеріїв формування конкурентних переваг, що свідчить про якість життя населення у регіоні та стимулює розвиток людського потенціалу, сприяє активізації міжрегіональних та міжнародних контактів, слугує одним із засобів мобілізації населення та створення позитивного соціального клімату, стимулює розвиток супутніх сфер, зокрема туризму. Окрім того, наявність та будівництво сучасних об'єктів інфраструктури у регіоні створює мультиплікативний ефект для інвестування у розвиток інших інфраструктур (туристичної, фінансової, інфраструктури зв'язку), що позначається на розвитку інвестиційного потенціалу регіону загалом, зростанні кількості робочих місць та бізнес-активності.

Основне завдання регіонального управління сферою спортивно-оздоровчої діяльності є забезпечення на відповідній території ефективної реалізації державної політики та Стратегії розвитку фізкультури і спорту з урахуванням регіональних чинників та особливостей, збалансування історичного досвіду та сучасних інноваційних тенденцій.

Для окреслення основних пріоритетів та визначення основних завдань а також уточнення повноважень і відповідальності щодо розвитку фізкультури і спорту, зокрема на регіональному рівні та рівні територіальних громад у 2020 році затверджено Урядову стратегію розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року [16]. У стратегії акцентується на тому, реалізація програм та активізація сфери спортивно-оздоровчої діяльності у регіонах та на рівні територіальних громад потребує налагодження ефективного діалогу та консолідації зусиль місцевих органів влади, бізнесу, громадянського суспільства та інших стейкхолдерів для створення фізичних (розвиток інфраструктури для забезпечення рухової активності населення та розвитку фізкультури і спорту людей всіх вікових груп), організаційних (проведення масових заходів, челенджів, спортивних змагань тощо) умов та якісного інформаційного забезпечення. Важливими моментом також є формування ефективної і прозорої системи моніторингу, що дозволяє визначати на скільки досягнута мета щодо збільшення рухової активності та які ще існують бар'єри.

Погоджуємося з думкою Цимбалюка С., що «спортивно-оздоровча сфера визнана пріоритетним напрямом соціально-економічного розвитку держави і за умов децентралізації має займати відповідне місце у політиці органів місцевого самоврядування через фінансову, ресурсно-організаційну та інфраструктурну підтримку. Зарубіжний досвід свідчить, що основна робота щодо стимулювання й координації спортивно-оздоровчої діяльності проводиться на місцевому рівні та покладається на територіальні органи управління. В Україні за результатами проведеної реформи сформована

широка нормативно-правова база, що наділяє місцеві органи самоврядування широкими повноваженнями щодо розвитку цієї галузі» [22]

У регіональному розрізі в Україні спостерігається досить значні диспропорції щодо розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, зумовлені насамперед рівнем соціально-економічного розвитку, спортивними традиціями регіону та роллю спортивно-оздоровчої сфери в соціально-економічній політиці.

Розглядаючи діяльність органів місцевого самоврядування в реалізації програм розвитку оздоровчої рухової активності науковець В. Макашов систематизує наступні фактори, що впливають на підвищення рухової активності населення:

- наявність спортивної інфраструктури – місць, де можна займатися спортом, фітнесом, фізкультурою: це і спеціальні спортивні комплекси, стадіони, спортивні майданчики, спортивні центри;

- наявність іншої інфраструктури, яка сприяє розвитку рухової активності: парки з доріжками для пішої ходи і бігу, велосипедні доріжки в містах та в парках (в сучасних умовах – це також інтеграція велосипедної інфраструктури в транспортну інфраструктуру міста);

- наявність послуг, які сприяють зростанню рухової активності (прокат спортивного інвентарю, велосипедів, в тому числі, «міських велосипедів», послуги тренерів, які ведуть «аматорські» групи);

- інформованість населення про спортивні об'єкти, спортивні послуги;
- транспортна доступність спортивної інфраструктури для населення;

- цінова доступність спортивної інфраструктури та послуг (вартість відвідування спортивного об'єкта, прокату спортивного інвентарю, прокату велосипедів та інше);

- територіальна доступність спортивної інфраструктури та послуг з метою оздоровлення (наприклад, доступність басейнів в Україні є дуже обмеженою, адже вони є в широкому доступі тільки на рівні обласних центрів чи столиці);

– ідеологія «здорового способу життя» серед населення» [22].

До основних показників, що дозволяють визначити регіональні особливості та рівень розвитку фізкультури і спорту у регіонах насамперед відносять: стан та рівень розвитку спортивної інфраструктури, питома вага населення, залученого до спортивних занять, обсяги та структура фінансування розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.

Оцінюючи чисельність та питому вагу наявного населення, задіяного у сфері спортивної діяльності слід зазначити певні міжрегіональні диспропорції. Статистичні дані щодо чисельності населення, залученого до фізкультури і спорту в регіонах за 2019-2020 роки наведено у таблиці 3.6.

У 2020 році питома вага постійного населення, що офіційно займалася різними видами спорту є найвищою у Дніпропетровській та Донецькій областях, де до фізкультури залучено майже 5% постійного населення. До регіонів з середнім рівнем замученості громадян до спортивно-оздоровчої діяльності можна віднести: Херсонську (2,97%), Чернігівську (2,9%), Львівську (2,86%), Київську (2,72%), Одеську (2,63%) та Миколаївську(2,53%) області. Попри статус столиці та найбільші питомі витрати на розвиток фізкультури і спорту в м. Київ, досліджуваний показник є одним з найнижчих по регіонах і становить 1,94%. Порівняно низькі значення (нижче 2%) у Полтавській, Вінницькій, Тернопільській, Волинській та Івано-Франківській областях.

Статистичні дані показують, що певні корективи у розвиток спорту та рухової активності громадян, як в цілому, так і в окремих регіонах внесли карантинні заходи і обмеження, зумовлені поширенням коронавірусної хвороби. Так, у 2020 році внаслідок тимчасового закриття спортивних об'єктів, карантинних простоїв та переведення освітньої сфери у дистанційний режим праці, питома вага населення, що залучена до спортивної та фізкультурної діяльності скоротилася у середньому по регіонах на 6-10%. Також внаслідок відсутності державної підтримки та неурегульованих питань щодо оренди та інших економічних відносин було

припинено діяльність багатьма центрами фізичної підготовки, фітнесу та спорту, зокрема у сільській місцевості та невеликих містах.

Таблиця 3.6.

Рівень залучення населення до фізкультури і спорту у регіонах України

Регіон	Загальна чисельність постійного населення, осіб		Загальна кількість осіб, які займаються видами спорту			
	2019	2020	2019	%	2020	%
Вінницька	1 536 964	1 520 629	24 541	1,60	23 122	1,52
Волинська	1 028 477	1 024 403	18 144	1,76	14 549	1,42
Дніпропетровська	3 170 913	3 135 527	156547	4,94	155 648	4,96
Донецька	1660 165	1 865 205	83 825	5,05	83 250	4,46
Житомирська	1 208 039	1 195 078	28 430	2,35	27 346	2,29
Закарпатська	1250 812	1 246 871	27 912	2,23	27 156	2,18
Запорізька	1685 105	1663 592	44 651	2,65	44 061	2,65
Івано-Франківська	1 364 807	1 357 580	21 974	1,61	22 818	1,68
Київська	1 776 130	1 782 567	49 080	2,76	48 404	2,72
Кіровоградська	925 646	912 467	22 546	2,44	21 778	2,39
Луганська	675 828	684 622	11 001	1,63	11 038	1,61
Львівська	2 302 618	2 4 77 527	72 463	2,61	73 421	2,86
Миколаївська	1 118 409	1 106 428	28 411	2,54	27 977	2,53
Одеська	2 365 644	2 355 534	63 926	2,70	61 946	2,63
Полтавська	1 378 129	1 362 293	21 802	1,58	20 928	1,54
Рівненська	1 151 644	1 146 864	21 289	1,85	20 247	1,77
Сумська	1 064 941	1 049 941	20 688	1,94	19 750	1,88
Тернопільська	1 034 932	1 026 646	17 103	1,65	16 595	1,62
Харківська	2 641 113	2 615 500	63 058	2,39	67 154	2,57
Херсонська	1 025 581	1 014 034	32 176	3,14	30 106	2,97
Хмельницька	1 250 767	1 239 478	26 063	2,08	25 724	2,08
Черкаська	1 187 464	1 173 264	21 222	1,79	21 200	1,81
Чернівецька	898 156	893 211	15 642	1,74	14 556	1,63
Чернігівська	981 659	966 737	26 998	2,75	28 053	2,90
м. Київ	2 925 978	2 918 956	50 989	1,74	56 623	1,94

Джерело [23]

Це все негативно позначилося на розвитку масового спорту. Ситуація почала певним чином вирівнюватися вже у 2021 році завдяки передусім

проведення заходів з вакцинації. Проте, не прогнозованість наступних хвиль пандемії, небажання частини суспільства вакцинуватися та впровадження різних обмежень щодо не вакцинованих громадян стримують вільний розвиток спортивно-оздоровчої діяльності.

Важливо підкреслити, що важливим чинником стимулювання фізичної активності та спорту серед населення є наявність сучасної та розвинутої інфраструктури. Як зазначено у Стратегії розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року: «В Україні не вистачає сучасної, якісної та доступної спортивної інфраструктури, яка є основою для занять руховою активністю та спортом. Це є проблемою сфери, яка накопичувалася роками та суттєво гальмує її розвиток. У сучасних умовах у провідних країнах світу дуже велику роль у розвитку спорту та фізичної активності відіграють місцеві органи влади, які несуть відповідальність за розвиток спортивної інфраструктури» [23].

Функції щодо розвитку спортивно-оздоровчої інфраструктури, що включають будівництво, ремонт, модернізацію та планування нових об'єктів віднесено до компетенції територіальних громад. Основними джерелами коштів для здійснення робіт у даній сфері є власні кошти місцевих громад, спонсорські кошти та кошти міжнародних організацій і фондів, субвенції з державного бюджету. Для удосконалення механізмів перерозподілу субвенцій на капітальне будівництво спортивних споруд Урядом затверджено умови та критерії за якими відбиратимуться проекти.

За даними Міністерства молоді і спорту, загальна кількість спортивних споруд усіх видів в Україні на кінець 2020 року складала 95876 одиниць. Аналізуючи розподіл спортивних споруд по регіонах слід відмітити, що враховуючи їх загальну кількість можна зробити висновок про наявність суттєвих диспропорцій їх територіального розміщення. Цікавим також є рівень завантаженості спортивних споруд у розрахунку на одну особу, залучену до спортивно-фізкультурної діяльності, яка, на нашу думку є дуже

низькою і складає у середньому 65 осіб на одну споруду. На рис. 3.5. наведено регіональний розподіл спортивних споруд усіх видів у 2020 році.

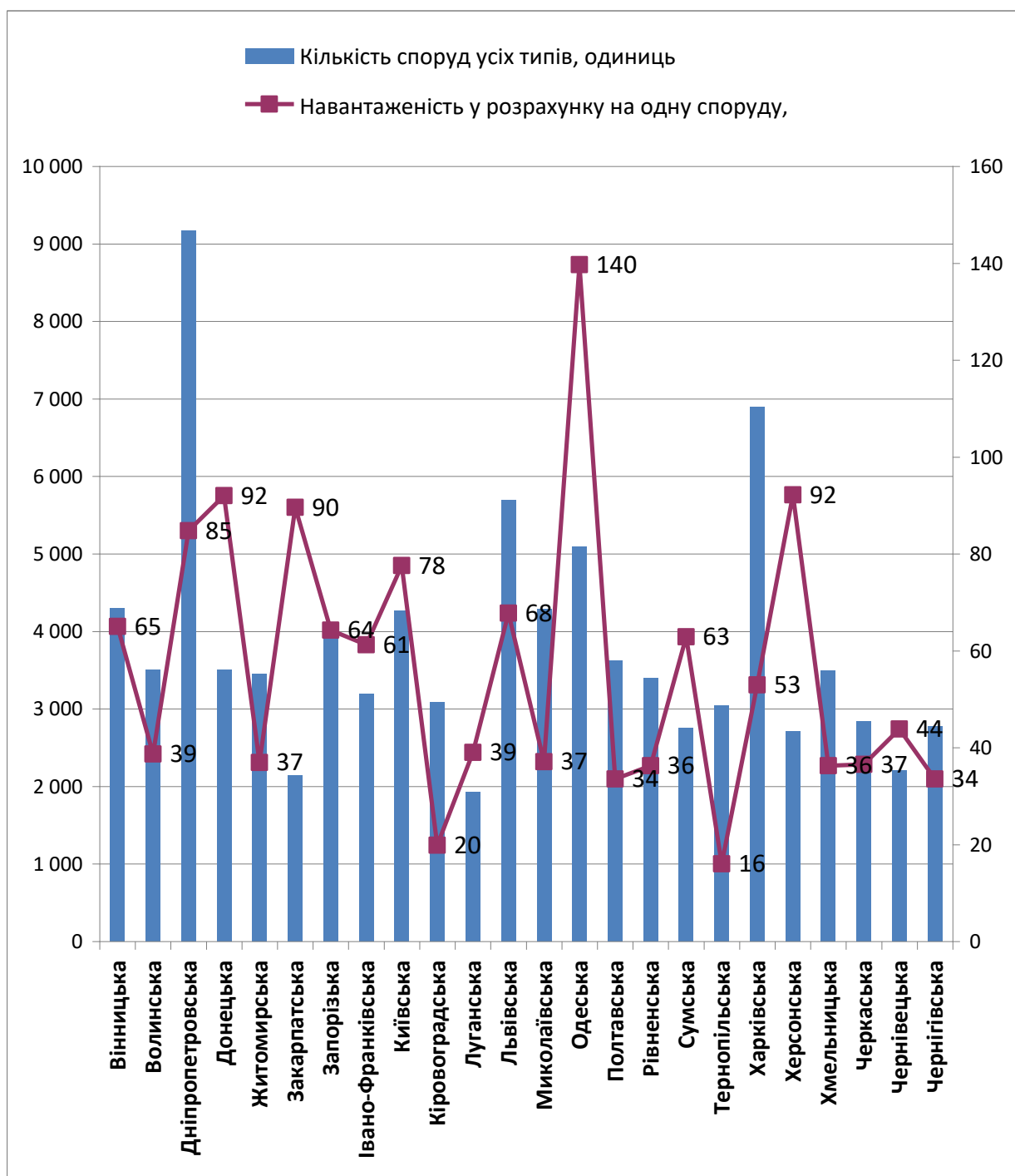

Рис. 3.5. Розподіл спортивних споруд та рівень їх завантаженості у регіонах України

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [8]

Дані, представлені на рисунку, свідчать про високий рівень інфраструктурного забезпечення спортивно-оздоровчої діяльності у регіонах

України з точки зору кількості осіб, задіяних у спортивно-фізкультурній діяльності у розрахунку на одну спортивну споруду. Найбільша кількість споруд спортивної інфраструктури зосереджена у Дніпропетровській (9175), Харківській (6896), Львівській (5692) та Одеській (5090) областях. Регіонами з найменш розвинутою інфраструктурою залишаються Луганська (1924), Закарпатська (2136) та Херсонська (2706) області. Цікавим є рівень завантаженості спортивних споруд, яка у більшості регіонів не відповідає наявному потенціалу спортивної інфраструктури.

Проблемними питаннями розвитку спортивної інфраструктури у регіонах залишається їх технічний стан, диверсифікованість за видами спортивної діяльності, недостатній рівень використання наявного потенціалу, невідповідність соціальним потребам та сучасним трендам розвитку спорту.

Як зазначають експерти Українського інституту майбутнього, «Загальна кількість спортивних споруд охоплює також інфраструктуру навчальних закладів (спортзали, поля), яка використовується неефективно – тільки учнями (студентами) у навчальний час, для громадського користувача вони заблоковані. Інфраструктура для професійного спорту не використовується для фізичної активності й аматорського спорту. До того ж, за методологією Мінспорту, якщо спортивний майданчик має футбольне поле, турніки, бігову доріжку – все це враховується як різні спортивні споруди і дублюється в різних групах інфраструктури, тобто фактично кількість спортивних споруд в Україні набагато менше ніж 95 тис. Важливою є якість інфраструктури. ДЮСШ, школи вищої майстерності і більшість інших споруд залишилися у спадок від СРСР – їх багато, але стан інфраструктури незадовільний, обладнання та самі будівлі вимагають модернізації» [10].

Базовим орієнтиром розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у регіонах є забезпечення умов для спортивних занять людей з раннього дитинства, прививання молоді любові до спорту та культивування

престижності спорту, формування відповідної культури, що здійснює вплив на вибір людини протягом усього життя.

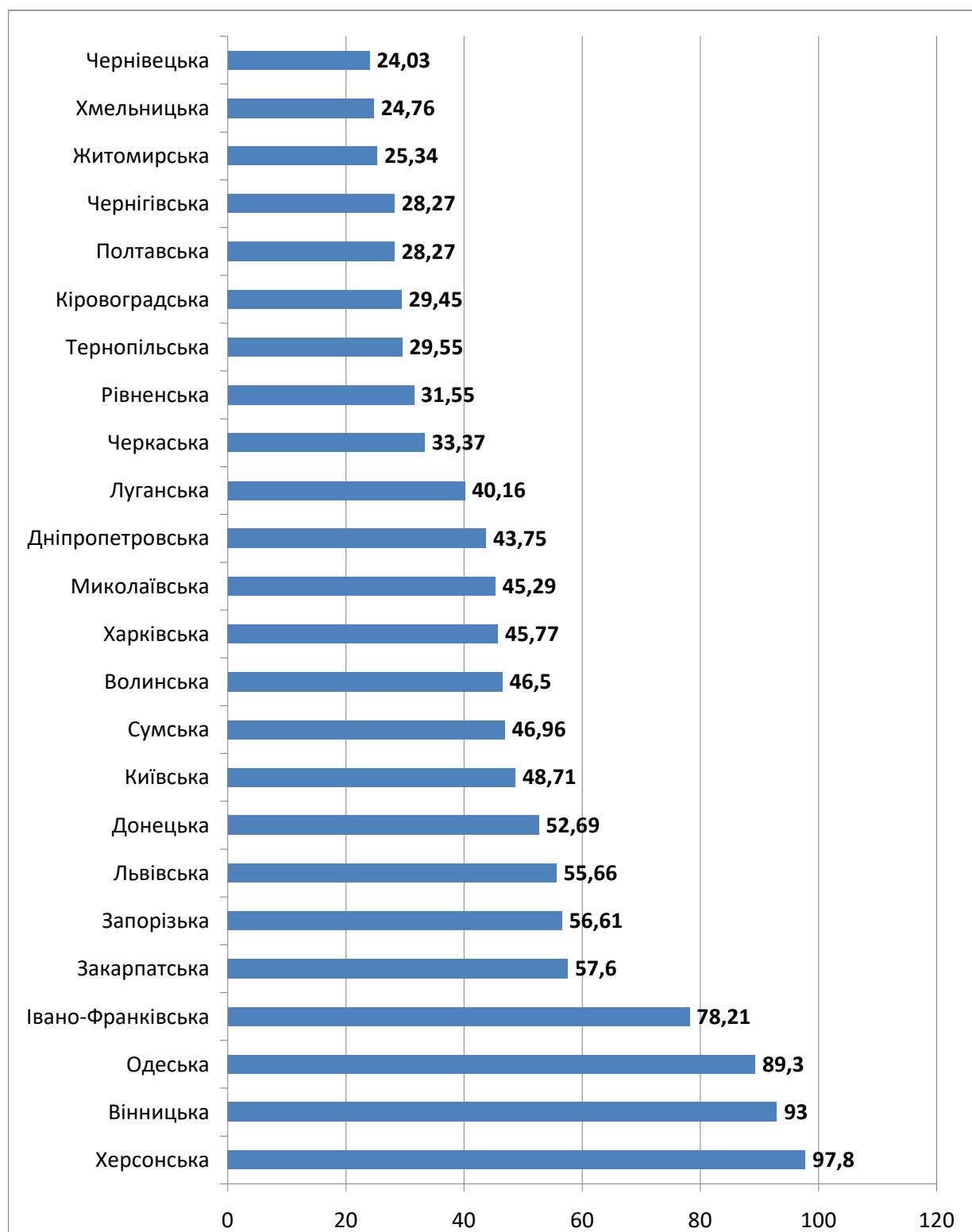

Рис. 3.6. Питома вага молоді, що займається спортивно-оздоровчою.

діяльністю у закладах освіти по регіонах, %

Джерело: побудовано за даними [8]

Як зазначає науковець Сіренко Р.Р., «фізична культура і масовий спорт мають бути обов'язковим компонентом середньої та вищої освіти і забезпечити всебічний розвиток особистості. Обов'язком вищих навчальних закладів є створення умов для фізичного виховання студентів, здійснення спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи. Заняття фізичною культурою і спортом повинне здійснюватися відповідно до навчальних програм і стандартів, а спортивні змагання бути невід'ємною складовою навчального процесу. Медичне та кадрове забезпечення навчально-виховного процесу, моніторинг фізичного стану та здоров'я молоді є важливими напрямками роботи з розвитку шкільної та студентської фізичної культури та спорту» [24].

Аналізуючи рівень залученості молоді до занять фізкультурою і спортом у закладах освіти (дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої) слід відмітити порівняно низький відсоток охоплення молодшого покоління фізичною активністю та наявність регіональних асиметрій за даним показником (рис. 3.6).

Найвищий рівень залученості молоді до спортивно-оздоровчої діяльності (понад 75% всі учнів, студентів та вихованців) спостерігається у Херсонській, Одеській, Вінницькій та Івано-Франківські областях. Найнижчими (менше 30%) є показники майже половини регіонів України. Такі диспропорції свідчать про недостатню увагу, що приділяється розвитку фізкультурно-спортивного виховання як у розрізі регіонів, так і у різних закладах освіти. Вирішення даної проблеми потребує розроблення дієвих регіональних програм розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, належного фінансового і кадрового забезпечення та моніторингу.

Безумовно, однією з базових проблем, що стримує активізацію та розвитку процесів спортивно-оздоровчої діяльності у всіх сферах людського розвитку є другорядність даної проблематики у порядку денному сучасних проблем регіонального управління, відсутність чіткого розподілу

повноважень та завдань у сфері фізкультури і спорту між різними інституціями та недостатній рівень фінансового забезпечення.

Як зауважує Солопенко В. В., «За обсягами річних видатків з усіх джерел фінансування з розрахунку на одну особу Україна майже у 30 разів поступається Фінляндії, у 15 разів – Японії та Австралії, у 10 разів – Німеччині. На розвиток фізичної культури і спорту традиційно виділяється з державного бюджету 0,5 %, а з регіональних – 1,5-2 % від їх видаткової частини, що у 3-4 рази менше середньоєвропейських показників» [25].

Окрім бюджетного фінансування розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у країнах з розвинутою економікою функціонують механізми непрямой державної підтримки розвитку фізкультури і спорту, що стимулюють додаткові фінансові надходження з різних джерел а також приватні інвестиції у розвиток даного сектору. До таких механізмів можна віднести: податкові пільги на кошти, що спрямовуються підприємствами всіх форм власності на спортивно-оздоровчу діяльність; безкоштовна або пільгова соціальна реклама в засобах масової інформації спортивних заходів, послуг та стилю життя в цілому; державне фінансування підготовки й участі у спортивних та оздоровчих заходах представників соціально-незахищених верств населення; податкові канікули для підприємств та організацій в рамках будівництва або облаштування на їх базі спортивно-оздоровчих клубів або центрів; надання податкових пільг спортивним організаціям на закупівлю спортивного інвентарю та будівництво спортивних споруд; реалізація проектів державно-приватного партнерства.

В Україні бюджетне фінансування спортивно-оздоровчих послуг, що являє собою надання з бюджету у безповоротному порядку коштів на видатки, пов'язані із здійсненням державних замовлень, виконанням державних спортивно-оздоровчих програм, утриманням державних і комунальних установ та організацій спортивно-оздоровчого характеру, ґрунтується на двох основних принципах: плановості виділення та цільовому характері використання коштів» [26, с. 98].

В умовах децентралізації значна частина коштів державного бюджету на розвиток спортивно-оздоровчої діяльності перерозподіляється через бюджети територіальних громад. Так у 2020 році фінансування спортивно-оздоровчої діяльності (82% коштів) здійснювалося через місцеві бюджети, у тому числі 76% - через бюджети об'єднаних територіальних громад. Порівняно з попереднім 2019 роком, питома вага прямого бюджетного фінансування в загальному по регіонах скоротилася з 14 до 12%.

Ще однією тенденцією, що спостерігається у фінансуванні розвитку спорту в регіонах є скорочення обсягів та питомої ваги позабюджетних коштів у структурі джерел. Зокрема, лише а 2019-2020 роки загальний обсяг позабюджетного фінансування скоротився на 247155,9 тис грн., а його питома вага у структурі фінансування в загальному по регіонах з 6,8 до 4,1%. Серед іншого, це пов'язано насамперед з карантинними обмеженнями, що зумовили суттєве скорочення прибутків спортивних організацій від продажу квитків, організації масових спортивних заходів та отримання виплат за рекламу. Також скорочення позабюджетних надходжень свідчить про неефективність економічної політики та діючих організаційно-правових механізмів регулювання відносин на ринку спортивної індустрії.

У розрізі регіонів у 2020 році спостерігається різні структурні співвідношення основних джерел фінансування сфери фізкультури і спорту. Обсяги та структура фінансування фізкультури і спорту у регіонах України наведено у таблиці 3.7.

Аналізуючи обсяги фінансування фізкультури і спорту можна зробити висновок щодо різнонаправленості тенденцій, що спостерігалися у регіонах. У більшості регіонів обсяги фінансування даної сфери скоротилися у 2020 році порівняно з попереднім періодом. Більш, ніж на 15% скоротилося фінансування досліджуваної сфери в Кіровоградській (-74%), Тернопільській (-35,2%), Черкаській (-29,5%) та Рівненській областях. У той же час збільшилося фінансування в Донецькій (+46%), Запорізькій (+53,7%), Івано-

Франківській (+30%) та Чернігівській (+14%). В інших регіонах зміни у фінансуванні протягом року не настільки суттєві.

Таблиця 3.7.

Фінансування фізкультури і спорту у регіонах України у 2020 році

Регіони	Використано коштів, усього	Приріст % до 2019	У тому числі, %		
			Державного бюджету	Місцевих бюджетів	Позабюджетних надходжень
Вінницька	350725,8	8,2	17,8	79,5	2,7
Волинська	251249,4	-2,4	11,6	86,8	1,6
Дніпропетровська	1287661,0	3,6	9,9	86,6	3,4
Донецька	1049843,0	46,8	13,6	80,9	5,5
Житомирська	277954,6	5,7	11,7	88,3	0,0
Закарпатська	208893,8	13,6	25,2	74,3	0,5
Запорізька	513985,6	53,7	21,7	72,5	5,8
Івано-Франківська	241168,4	30,9	15,4	84,5	0,1
Київська	402584,7	-0,1	1,9	98,1	0,0
Кіровоградська	50291,7	-74,3	6,8	91,5	1,7
Луганська	210880,2	2,3	27,3	71,2	1,5
Львівська	484435,3	1,4	17,4	78,2	4,4
Миколаївська	309851,2	9,0	6,9	91,1	2,0
Одеська	445701,3	17,9	8,2	84,9	6,8
Полтавська	346945,7	-2,7	8,3	90,7	1,1
Рівненська	347629,4	-19,7	26,7	66,8	6,5
Сумська	222292,6	6,9	9,5	88,6	1,9
Тернопільська	129677,1	-35,2	2,0	96,6	1,4
Харківська	772547,5	-9,1	9,6	89,5	0,8
Херсонська	238811,8	9,0	1,3	93,9	4,7
Хмельницька	186506,3	-3,3	26,6	62,9	10,5
Черкаська	194798,0	-29,5	11,6	86,9	1,6
Чернівецька	115247,8	6,4	2,1	96,3	1,6
Чернігівська	242876,2	14,1	19,4	76,9	3,7

Джерело: розраховано автором за даними [23]

Зважаючи на структуру фінансування, розвиток спортивно-оздоровчої сфери наразі залежить насамперед від діючої гуманітарної політики та фінансової спроможності регіонів щодо її реалізації. У 2020 році найвищим є рівень фінансової незалежності у фінансуванні сфери фізкультури і спорту у Київській, Тернопільській, Чернівецькій та Херсонській областях, де понад 90% бюджету спорту фінансується за рахунок коштів місцевих громад.

Найбільш успішними у контексті залучення позабюджетних коштів на розвиток спорту є Хмельницька, Запорізька, Рівненська, Одеська та Донецька області у яких понад 5% надходжень забезпечуються із зовнішніх джерел.

На сучасному етапі ОТГ перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом та мають право отримувати з державного бюджету кошти на формування спортивної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку територіальної громади. Головним розпорядником коштів на субвенцію є міністерство молоді і спорту, що здійснює експертизу проектів розбудови спортивної інфраструктури у громадах та приймає рішення щодо цільового направлення такої субвенції та її відповідності затвердженим урядом критеріям.

Згідно порядку надання у 2021 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури, «Субвенція спрямовується на виконання нових та завершення розпочатих у попередніх періодах робіт з будівництва та реконструкції об'єктів спортивної інфраструктури (багатофункціональних спортивних комплексів, спортивних залів для ігрових видів спорту, різних видів єдиноборств, плавальних спортивних басейнів, льодових арен, спортивних стадіонів, палаців спорту), що призначені для проведення всеукраїнських та міжнародних змагань, а також навчально-тренувальних зборів для національних збірних команд з не менше ніж п'яти олімпійських видів спорту за таких умов:

1) для створення нових спортивних об'єктів:

- співфінансування у 2021 році з місцевих бюджетів та позабюджетних коштів, не заборонених законодавством, в обсязі не менше ніж 10 відсотків загальної вартості робіт з будівництва та реконструкції спортивних об'єктів, запланованих на перший рік;

- наявність необхідних для проведення робіт документів, зокрема проектно-кошторисної документації, дозволу на виконання робіт з будівництва та реконструкції спортивних об'єктів, експертного звіту, затверджених в установленому порядку;

- подання матеріалів щодо плану використання коштів у 2021 році відповідно до затвердженого титула спортивного об'єкта на проведення робіт з будівництва та реконструкції;

2) для завершення розпочатих у попередніх періодах робіт з будівництва та реконструкції спортивних об'єктів, які виконувалися за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво/реконструкцію палаців спорту та спортивних басейнів:

- співфінансування у 2021 році з місцевих бюджетів та позабюджетних коштів, не заборонених законодавством, в обсязі не менше ніж 10 відсотків залишкової вартості робіт з будівництва та реконструкції спортивних об'єктів;

- подання фінансово-економічного обґрунтування щодо подальшого плану розвитку та експлуатації спортивного об'єкта з визначенням джерел фінансування на короткостроковий період (до трьох років);

- подання матеріалів щодо використаних коштів та виконаних робіт з будівництва та реконструкції спортивних об'єктів у минулих бюджетних періодах, включаючи документи щодо проведення робіт з будівництва та реконструкції спортивних об'єктів, які були виконані за рахунок коштів місцевого бюджету, міжбюджетних трансфертів та інших джерел, не заборонених законодавством» [27].

До основних проблем, що стримують розвиток інфраструктури можна віднести насамперед не достатньо прозорі механізми використання коштів та невиконання проектних робіт у заплановані проміжки часу, недостатність фахівців у сфері планування проектів та їх реалізації на місцях, затримки надходження коштів, що в умовах інфляції не дозволяють підрядникам вкладатися у заявлений кошторис.

Додатковими джерелами залучення коштів, що використовуються спортивними клубами і федераціями в Україні є: кошти від надання додаткових послуг, реалізації спортінвентарю, реалізації буклетів, газет та реклами, надходження від трансляції матчів чи заходів, білетів і лотерей;

членські внески, спонсорські кошти та меценатська допомога. Нажаль, механізми залучення позабюджетних коштів у розвиток спортивно-оздоровчої діяльності не достатньо урегульовані, що призводить до скорочення надходжень з таких джерел та стимулює розвиток тіньових схем.

Важливим показником розвитку масового спорту є обсяги реалізованих послуг організаціями спортивного профілю (табл. 3.8).

Таблиця 3.8.

Обсяги наданих послуг за видом економічної діяльності «Діяльність у сфері спорту» у регіонах України

Регіони	2015	2019	2020	Приріст, 2020/2015%	Приріст, 2020/2019,%
Україна	4946928	10147453	8746480	77	-14
Вінницька область	15401	49686	72256	369	45
Волинська область	43599	33732	39146	-10	16
Дніпропетровська область	52519	483809	377650	619	-22
Донецька область	9867	48003	54771	455	14
Житомирська область	9273	34717	42775	361	23
Закарпатська область	24937	72272	50801	104	-30
Запорізька область	41787	78931	72130	73	-9
Івано – Франківська область	13431	61255	61114	355	0
Київська область	44050	448534	339201	670	-24
Кіровоградська область	4784	20224	23599	393	17
Луганська область	2818	16374	12233	334	-25
Львівська область	141320	414235	210680	49	-49
Миколаївська область	12413	43173	57892	366	34
Одеська область	164582	309069	293591	78	-5
Полтавська область	27804	57985	82148	195	42
Рівненська область	7000	22383	31726	353	42
Сумська область	12385	36084	36084	191	0
Тернопільська область	4492	20245	22366	398	10
Харківська область	211069	557865	521206	147	-7
Херсонська область	13067	46635	43770	235	-6
Хмельницька область	11691	42057	40867	250	-3
Черкаська область	7865	74081	42534	441	-43
Чернівецька область	13390	21195	21003	57	-1
Чернігівська область	11804	36180	37365	217	3
м. Київ	1712366	3589139	3545538	107	-1

Джерело: Державна служба статистики України

У регіональному розрізі найбільші обсяги послуг у сфері спорту у 2020 році надано в м. Київ, Дніпропетровській, Харківській, Львівській і Одеській областях, що є природним з позицій чисельності населення в даних регіонах. Разом з цим, у динаміці найвищі темпи (збільшення майже у 3-6 разів) ринку спортивних послуг за період 2015-2020 років спостерігається в Дніпропетровській (+619%), Київській (+670%), Вінницькій (+369%), Житомирській (+361%), Донецькій (+455%), Тернопільській (+398%) областях.

У 2020 році порівняно з попереднім 2019 роком скорочення ринку становило в загальному 14%. Найбільше скоротився ринок спортивних послуг у Львівській (-49%), Черкаській (-43%), Закарпатській (-30%), Київській (-25%), Дніпропетровській (-22%) та Луганській (-25%) областях.

На думку дослідниці Стахів І. М., «попит споживачів на продукти сфери фізичної культури і спорту крім загальної соціально-економічної ситуації в країні багато в чому залежить від таких факторів, як створення та формування певних спортивних традицій, моди на заняття спортом і відвідування спортивних змагань, а також цілеспрямована робота спортивних, спортивно-оздоровчих організацій щодо залучення глядачів і вболівальників на спортивні змагання. На зростання попиту у спортивно-оздоровчій сфері впливають умови відтворення робочої сили у ринковій економіці. Пропозиція на ринку спортивно-оздоровчих послуг формується в результаті діяльності спортивно-оздоровчих фірм, що відносяться до різних форм власності» [28]. Саме тому, однією з умов розвитку масового спорту у регіонах, окрім фінансування розвитку фізкультури і спорту з місцевого бюджету, є всебічна підтримка малого підприємництва, що функціонує у сфері спортивної індустрії, здійснення масових заходів спортивно-оздоровчої діяльності для населення, активізація міжнародної та міжрегіональної співпраці у цьому напрямку.

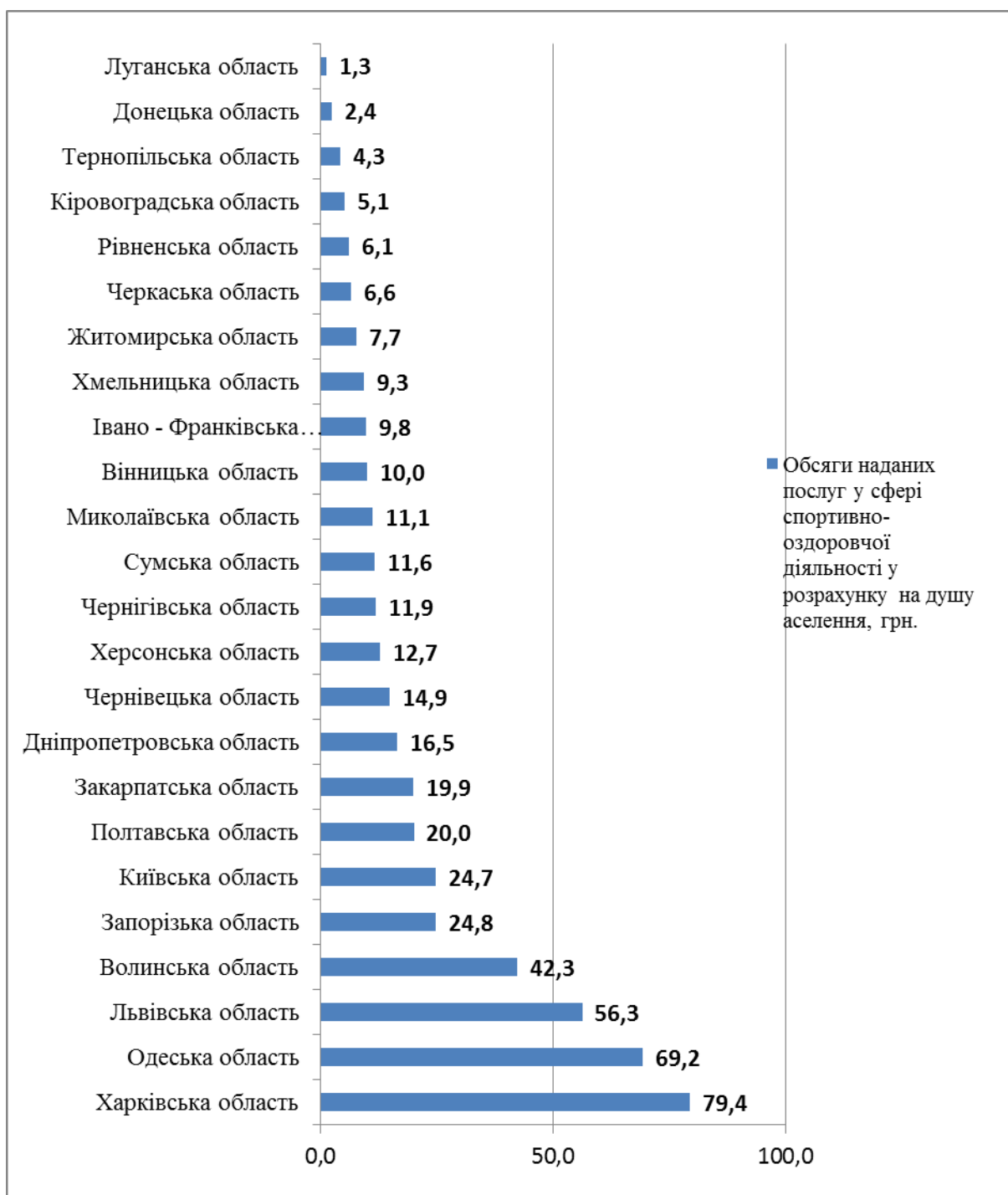

Рис. 3.7. Рейтинг регіонів України за обсягами наданих спортивно-оздоровчих послуг у розрахунку на одного наявного жителя

Джерело: побудовано за даними [8]

Погоджуємося з думкою Макашова В., що «Факторами позитивного впливу на підвищення рухової активності місцевих жителів є наявність спортивної інфраструктури; наявність іншої інфраструктури, яка сприяє розвитку рухової активності; наявність послуг, які сприяють зростанню

рухової активності; належний рівень інформованості населення; цінова доступність спортивної інфраструктури та послуг; ідеологія «здорового способу життя» городян та інші. Розробка та застосування релевантних показників моніторингу та оцінки розвитком рухової активності населення є важливим елементом програмно-цільового методу управління» [22].

Однією з важливих функцій державного регулювання та державної політики у соціальній сфері є забезпечення рівного доступу громадян до необхідних послуг, продуктів та гарантування їх прав не залежно від місця проживання та будь-яких інших чинників. З огляду на принцип рівного доступу важливо проаналізувати на скільки громадяни України забезпечені послугами у сфері спорту, відповідною інфраструктурою, начальними закладами тощо. Розрахунки показують, що попри достатньо високі показники приросту ринку послуг в Україні та регіонах, їх обсяги у розрахунку на душу наявного населення є мізерними. На рис. 3.7. наведено обсяги послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності у розрахунку на одну особу наявного населення у розрізі регіонів України у 2020 році.

Перш за все слід відмітити, що попри поступове зростання, обсяги реалізованих послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності у розрахунку на одного жителя на рік є мізерними. Найбільше послуг (79 грн.) у розрахунку на душу наявного населення реалізовано у Харківській, Одеській, Львівській та Волинській областях. У деяких регіонах, серед яких Донецька, Луганська та Тернопільська обсяг послуг не перевищував 5 грн. Для порівняння, у м. Київ обсяг наданих послуг населенню у 2020 році склав 577 грн. Що, в чергове підтверджує тісний взаємозв'язок між рівнем доходів населення, що є порівняно вищими у столиці та містах обласного значення а також наявності розвинутої інфраструктури. Важливим чинником є також вікова і соціальна структура населення. Соціологічні дослідження свідчать, що найбільш активними користувачами послуг у сфері спортивної діяльності є люди вікової групи 18-40 років, а також населення, що відносить себе до «середнього класу».

Основними напрямками регіональної (муніципальної, політики ОТГ) у сфері розвитку спортивно-оздоровчої діяльності повинні стати:

1) організація взаємодії між органами управління фізичною культурою і спортом та спортивними об'єднаннями і організаціями, у тому числі громадськими;

2) створення умов та облаштування інфраструктури для заняття спортом, якою можуть користуватися громадяни (велодоріжок, стадіонів, спортивних залів, басейнів)

3) застосування механізмів бюджетного фінансування масового спорту як чинника запуску процесів залучення додаткових фінансових ресурсів у галузь;

4) вирішення питання щодо виділення земельних ділянок для побудови спортивної інфраструктури у місцях фізичного доступу громадян;

5) проведення масових змагань, запровадження нетрадиційних видів спорту і активного відпочинку;

6) активізація роботи у сфері маркетингу спорту.

3.3. Фінансово-економічні передумови розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні

Сучасні дослідження свідчать, що спортивно-оздоровча діяльність є важливим системо утворюючим елементом соціально-економічних систем, розвиток якої здійснює мультиплікативний ефект на широке коло сфер суспільного та економічного життя.

«На даному етапі розвитку світової економіки, спорт робить безпосередній внесок в економічний розвиток, його можна використовувати як засіб для генерування широкого кола нових видів економічної діяльності, що стимулюють інновації та соціальних рухів, враховуючи його потужний мотивуючий фактор для різних індивідів і груп. Спорт і фізична активність

можуть мати серйозні економічні та соціальні наслідки, особливо на місцевому чи регіональному рівні за умови ефективного управління даними сектором» [29].

«За традиційним підходом сфера фізичної культури і спорту розглядається вченими в контексті її впливу на здоров'я та спосіб життя населення, формування відповідної культури поведінки. Згідно із цим підходом основним завданням цієї сфери є зміцнення фізичних характеристик стану людини. Саме цей ефект і визначає ту специфіку, яка ставить галузь у ряд основоположних щодо забезпечення соціально-економічного зростання будь-якої людської спільноти» [2]. У цьому контексті розвиток спортивно-оздоровчої сфери та підвищення рухової активності населення визначається науковцями як один з важливих чинників розвитку трудового потенціалу, підвищення продуктивності праці та зниження витрат на охорону здоров'я.

Більшість наукових досліджень, спрямованих на визначення економічного ефекту від розвитку фізичної культури і спорту у контексті їх впливу на розвиток національної, регіональної та економіки підприємств доводять, що інвестиції вкладені у підвищення рухової активності громадян призводять до формування сталого соціального та економічного ефектів, а саме: сприяють покращенню здоров'я та самопочуття, зниженню рівня конфліктів і стресів, підвищують якість соціальних зв'язків і комунікацій, стимулюють людей до роботи в команді та лідерства, що в кінцевому результаті сприяє росту продуктивності праці, генерації креативних ідей, зниженню витрат на оплату лікарняних та зростанню загального добробуту.

Таким чином, зростання фізичної активності громадян зокрема за рахунок розвитку аматорського спорту може стати потужним драйвером економічного зростання завдяки насамперед двом мультиплікативним ефектам, а саме: зростання продуктивності праці та розвитку спортивної індустрії.

«За оцінками UIF, через низьку фізичну активність населення і відповідні наслідки у вигляді хвороб, нижчої продуктивності праці і тривалості життя, економіка України за останні 10 років недоотримала 73 млрд дол. ВВП (сукупно за період 2011-2020 років). Вища продуктивність, більша кількість економічно активного і зайнятого населення могли б забезпечити більшу кількість створених у країні товарів і послуг. Відповідно - до Бюджету України надійшло б більше податків у вигляді ПДВ, корпоративних податків, податків на працю, включно з ПДФО. Сукупні втрати Бюджету України за 10 років, за оцінками UIF, становлять не менше 23 млрд дол.» [10].

Оскільки сфера спорту в Україні становить усього 0,2% ВВП, її фінансування з економічної точки зору розглядають за залишковим принципом. Проте, в економічних розрахунках не враховується мультиплікативний ефект від розвитку даного сектору на економіку. На рисунку 3.8. наведено механізм впливу спортивно-оздоровчої діяльності на національну економіку, визначений спеціалістами Українського інституту Майбутнього.

З метою визначення впливу розвитку фізичної культури і спорту на ВВП через механізми державного фінансування даної галузі та отримання зворотного зв'язку а також роль даної сфери в системі оздоровлення населення України нами проведено кореляційно-регресійний аналіз. Виходячи з доступних статистичних даних, здійснено спробу визначити чи існує кореляція між державною політикою у сфері фінансування галузі фізичної культури і спорту та фінансуванням розвитку системи охорони здоров'я, рівнем захворюваності населення, обсягом наданих послуг у сфері спорту та ВВП.

Відповідний механізм повинен забезпечувати розробку інноваційних програм громадської освіти, які пропагують переваги фізичної активності протягом усього життя.

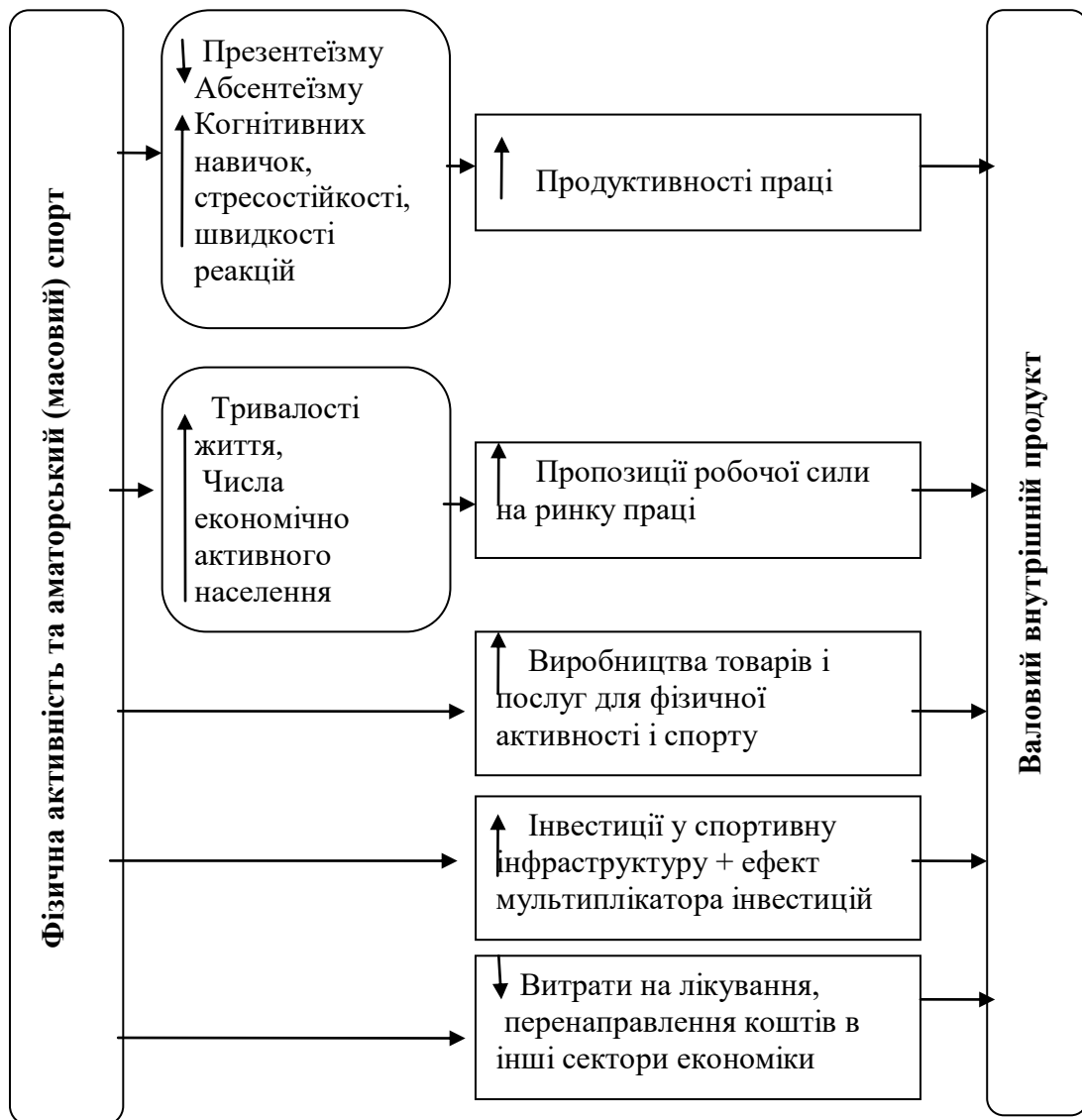

Рис 3.8. Механізм впливу фізичної активності та занять спортом на економіку

Джерело: [10].

В основу дослідження покладено гіпотезу, що підтверджується на практиці більшості країн з розвинутою економікою і припускає такі судження:

1) Зростання витрат на охорону здоров'я, за умови їх ефективного перерозподілу, сприяє підвищенню рівня здоров'я населення, зниженню рівня захворюваності та збільшення тривалості життя. Це, у свою чергу, підвищує продуктивність трудового потенціалу, сприяє зростанню чисельності

економічно-активного населення, продуктивності праці та загального добробуту що позитивно відображається на рості ВВП.

2) Підвищення рівня здоров'я та добробуту населення стимулює розвиток сфери культури і спорту, що позитивно позначається як на подальшому скороченні захворюваності (зокрема і психоемоційних розладів) так і стимулює економічне зростання даної сфери, зокрема через збільшення обсягу наданих послуг, що у свою чергу, також позитивно позначається на ВВП.

3) Збільшення державних витрат на фінансування сфери фізкультури і спорту позитивно впливає на розвиток та популяризацію спорту, збільшенню приватних інвестицій у її розвиток та сприяє залученню у дану сферу ширшого кола населення через підвищення фізичної та економічної доступності.

4) Збільшення питомої ваги населення, фізкультура і спорт для кого є важливим атрибутом стилю життя сприяє зниженню рівня захворюваності з різних причин, стимулює підвищення продуктивності праці та, відповідно – зростання ВВП.

Отже, гіпотетично, сфера охорони здоров'я, фізкультури і спорту та бізнесу тісно взаємопов'язані і в сукупності, за умови проведення ефективної державної політики в цих галузях створюють певний синергічний ефект, що призводить до росту ВВП. Звичайно, існує безліч чинників, що впливають на розвиток сфер, які розглядаються. Але, на нашу думку, за умови абстрагування від дії інших чинників на рівні національних систем повинна зберігатися певна кореляція, що свідчитиме про ефективність та співмірність розвитку економічної та соціальної складових на прикладі сфери медичного забезпечення та спорту. З метою визначення наявності зв'язків між дослідженими факторами та перевірки представлених суджень нами проведено кореляційний аналіз. Вихідні дані для аналізу наведено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Вихідні дані для проведення кореляційного аналізу зв'язків між економічною, медичною та сферою спорту в Україні

Період	ВВП, млн. грн.	Кінцеві споживчі витрати державного сектору на охорону здоров'я, млн. грн	Кількість уперше zareєстровани х випадків захворювань, тис.	Сукупні обсяги фінансування сфери розвитку фізкультури і спорту, млн. грн.	Обсяги виконаних робіт (наданих послуг) у сфері спортивної діяльності, тис. грн.
	X1	X2	X3	X4	X5
2012	1404669	56182	31162	6907,3	4868608
2013	1465198	59826	31024	5733,846	4593027
2014	1586915	59741	26881	4410,434	4862996
2015	1988544	69234	26789	5642,999	4946928
2016	2385367	69959	27361	5710,9	6345548
2017	2983882	95246	26615	3855,45	5899335
2018	3560596	112019	26532	10778,23	9348325
2019	3974564	126238	25481	964,2784	10147453

Джерело: [8; 12]

Використовуючи функцію *MS Excel* «КОРЕЛЯЦІЯ», визначено функціональні зв'язки між наведеними у таблиці 3.6. змінними. Результати кореляційного аналізу наведено у таблиці 3.10.

Результати кореляційного аналізу показали, що існують тісні функціональні зв'язки між рівнем ВВП та державними витратами на охорону здоров'я (0,98), обсягами наданих послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності (0,98) та рівнем захворюваності населення (-0,74). Разом з цим не виявлено жодної кореляції між обсягами державних видатків на розвиток фізкультури і спорту та іншими досліджуваними змінними. Це пояснюється насамперед тим, що переважна частина видатків спрямовується у розвиток спорту вищих досягнень а також фінансування фізкультурних заходів та уроків у закладах середньої освіти, що не має суттєвого ефекту для економіки та оздоровчої сфери в цілому.

Обсяги наданих послуг у сфері спорту тісно корелюють з показниками витрат на охорону здоров'я (0,92), рівнем захворюваності (-0,61) та ВВП (0,93). Це підтверджує гіпотезу про роль масового спорту в забезпеченні здоров'я населення та росту ВВП.

Таблиця 3.10.

Кореляційна залежність між досліджуваними змінними

	<i>ВВП, млн. грн.</i>	<i>Кінцеві споживчі витрати державного сектору на охорону здоров'я, млн. грн</i>	<i>Кількість уперше zareєстрованих випадків захворювань, тис.</i>	<i>Сукупні обсяги фінансування сфери розвитку фізкультури і спорту, млн. грн.</i>	<i>Обсяги виконаних робіт (наданих послуг) у сфері спортивної діяльності , тис. грн.</i>
	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X3</i>	<i>X4</i>	<i>X5</i>
ВВП, млн. грн. <i>X1</i>	1				
Кінцеві споживчі витрати державного сектору на охорону здоров'я, млн. грн <i>X2</i>	0,98	1			
Кількість уперше zareєстрованих випадків захворювань, тис. <i>X3</i>	-0,74	-0,69	1		
Сукупні обсяги фінансування сфери розвитку фізкультури і спорту, млн. грн. <i>X4</i>	-0,14	-0,16	0,29	1	
Обсяги виконаних робіт (наданих послуг) у сфері спортивної діяльності , тис. грн. <i>X5</i>	0,93	0,92	-0,61	-0,04	1

Джерело: розраховано автором

Для уточнення даних, що можуть використовуватися для прогнозування та формування програм розвитку спорту, здійснено кореляційно-регресійний аналіз. З метою уникнення автокореляції регресійний аналіз проводився у розрізі пар показників, що визначають зв'язки економічних та соціальних факторів спортивно-оздоровчої діяльності. Результати проведеного аналізу наведено у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11.

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язків між розвитком спортивно-оздоровчої діяльності та ВВП

Показники	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації R^2
1. Вплив обсягів кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я на ВВП	$y = -543990 + 0,0036x$ де, у -ВВП, млн. грн.; х- кінцеві споживчі видатки на охорону здоров'я, млн. грн.	0,97
2. Вплив рівня захворюваності населення на обсяги кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я	$Y = 31987,6 - 8,61x$ де, у- кінцеві споживчі видатки на охорону здоров'я, млн. грн; у-кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань, тис.	0,47
3. Вплив обсягів наданих послуг у сфері спорту на рівень захворюваності населення	$Y = 31571 - 0,0006x$ де, у – кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань, тис. х- обсяги виконаних робіт (наданих послуг) у сфері спортивною діяльності , тис. грн.	0,37
4. Вплив обсягів наданих послуг у сфері спорту на обсяги кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я	$y = 7686 - 0,012x$ де, у- кінцеві споживчі видатки на охорону здоров'я, млн. грн; х- обсяги виконаних робіт (наданих послуг) у сфері спортивною діяльності , тис. грн.	0,89
5. Вплив ВВП на обсяги наданих послуг у сфері спорту	$y = 1406378 + 2,05x$ де, у- обсяги виконаних робіт (наданих послуг) у сфері спортивною діяльності , тис. грн. х-ВВП, млн. грн.	0,88

Джерело: авторські розрахунки

Проведений аналіз дозволив зробити наступні висновки:

1) Не встановлено суттєвих функціональних залежностей між обсягами державних витрат на охорону здоров'я та рівнем захворюваності населення. Отриманий коефіцієнт детермінації є нижчим за рівень його статистичної значущості (0,47). Такі результати можуть свідчити про недостатній рівень ефективності бюджетної політики у сфері охорони здоров'я, тобто спрямування державних видатків на подолання наслідків захворювання, а не їх попередження) або з необ'єктивність статистики у сфері охорони здоров'я. Також не підтвердилися функціональні зв'язки між обсягами наданих послуг у сфері спорту з рівнем захворюваності, тобто кількістю уперше зареєстрованих випадків захворюваності з різних причин., що також є наслідком необ'єктивності статистики у сфері охорони здоров'я а також все ще низьким рівнем поширення масового спорту в Україні.

2) Існує досить висока залежність між кінцевими споживчими державними видатками на охорону здоров'я та ВВП. Зокрема, при збільшенні таких видатків на 1 млн. грн., ВВП потенційно зростає на 0,0036 млн. грн. На нашу думку, функціональні зв'язки зумовлені серед іншого станом фармацевтичного ринку, а також, частково, за рахунок підвищення працездатності громадян за умови успішного лікування зокрема хронічних захворювань.

4) Досить тісна але обернена залежність спостерігається між показниками обсягів наданих послуг у сфері спорту та обсягами державних видатків на охорону здоров'я. Тобто, збільшення перших на 1 тис. грн. призводить до скорочення державних витрат на медицину на 0,012 млн. грн. Такі співвідношення можна пояснити частково позитивним впливом підвищення фізичної активності громадян, проте зважаючи на їх все ще низьку питому вагу у структурі населення, результат такого співвідношення вбачається у дії інших чинників, а саме скорочення видатків у сфері охорони здоров'я у перерахунку на душу населення, скорочення кількості лікарень та перехід частини населення на використання платних медичних послуг тощо.

5) Встановлені тісні взаємозв'язки між ВВП та обсягами наданих послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності, при яких орієнтовно зростання ВВП на 1 млн. грн. призводить до збільшення обсягів наданих послуг у сфері спорту на 2,05 тис. грн. підтверджує гіпотезу про залежність розвитку спортивної та культурної сфери від економічних чинників.

Отже, проведені дослідження показали, що саме рівень залученості громадян у сферу спортивно-оздоровчої діяльності є одним з чинників, що впливають на розвиток національної економіки. Саме тому, інвестиції у розвиток та інформаційний супровід сфери масового спорту, пропагування здорового способу життя та створення умов для розвитку спортивних організацій всіх типів має стати одним з пріоритетів державної політики в Україні. У свою чергу розвиток спорту вищих досягнень повинен бути також на вищому рівні, оскільки саме спортсмени та їх досягнення є важливим чинником популяризації спорту та відповідного стилю життя серед молоді.

Рис. 3.9. Динаміка ВВП України

Джерело: [30]

Слід відмітити, що у третьому кварталі 2020 року в Україні, як і в цілому світі, спостерігалось погравлення економічної активності викликане послабленням карантинних обмежень. Це призвело до уповільненню динаміки падіння ВВП (рис. 3.9).

Окрім послаблення карантинних обмежень на зміну ВВП за період 2019-2021 роки вплинуло ще багато факторів (рис. 3.10), які можливо розділити на дві групи: позитивні та негативні. Слід зазначити, що пандемія Ковід вплинула не тільки на розвиток економіки України, а і в цілому всіх держав світу. «Розвиток економіки в Україні з початком пандемії COVID-19 знаходиться у руслі світових тенденцій, пов'язаних із вимушеними обмеженнями економічної активності, спрямованими на захист від біологічної небезпеки. Така ситуація як для світової економіки, так і для вітчизняної, є історично безпрецедентною, призводить до неочікуваних втрат і несе в собі значні ризики подальшої невизначеності. У відповідь на пандемію COVID-19 відбулись суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу, і України у тому числі. Так, було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлено обмеження виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн; посилено роль державного управління в надзвичайних умовах; встановлені обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти. Головним негативним економічним наслідком пандемії COVID-19 в цілому у світовій економіці є загальне зниження попиту, яке призвело в більшості економічно розвинених країн до втрати робочих місць, згортання певних виробничих потужностей, зниження зовнішньоекономічної активності та необхідності штучного стимулювання економіки» [30].

Рис. 3.10. Позитивні та негативні фактори впливу на ВВП

Джерело: узагальнено на підставі [30]

Майже у всіх державах світу відбулося падіння ВВП під впливом пандемії COVID-19 (рис. 3.11).

Важливим чинником розвитку будь-якої сфери національної економіки є забезпечення належного рівня фінансування а також ефективний розподіл фінансових ресурсів у відповідності до потреб та визначених цілей. Основними джерелами розвитку спорту та фізкультури у залежності від сфери діяльності є кошти державного і місцевого бюджетів також територіальних громад, кошти спонсорів та міжнародних організацій, кошти приватного бізнесу та населення.

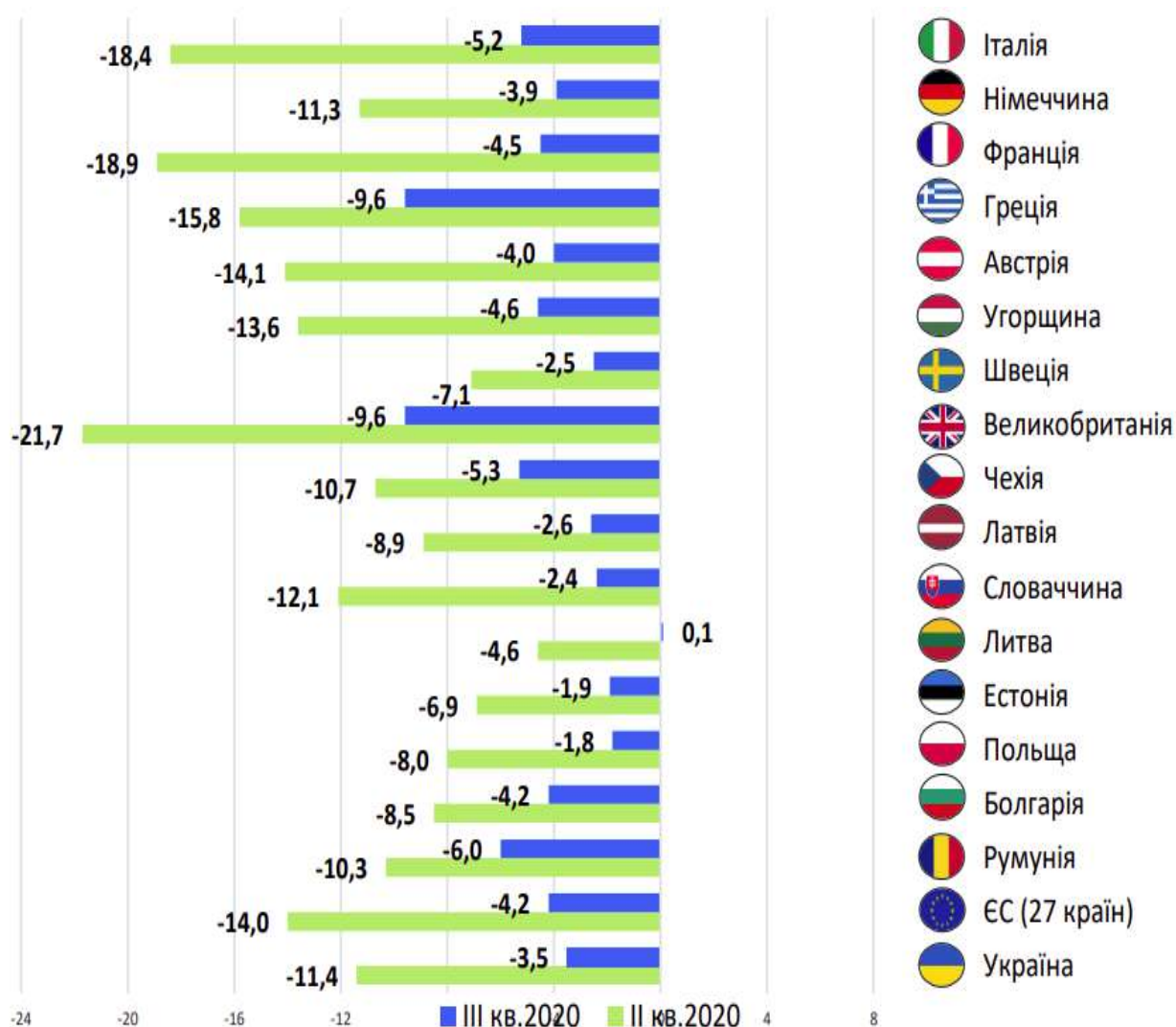

Рис. 3.11. Зміна ВВП країн світу та України

Джерело: [30]

Статистичні дані (табл. 3.12) свідчать про суттєве скорочення обсягів фінансування сфери фізкультури і спорту в Україні. Зокрема, за період 2015-2020 років загальні видатки на розвиток фізкультури і спорту скоротилися на 81,9%, а фінансування галузі з державного бюджету – на 92,3%. Таке скорочення видатків пов'язано із погіршенням загальної економічної ситуації та спрямуванням коштів на фінансування більш нагальних з точки зору урядовців проблем, а саме – фінансування армії та забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, розвитку транспортної інфраструктури тощо. Проте, на думку експертів, недофінансування сфери спортивно-оздоровчої

діяльності у стратегічній перспективі загрожує подальшим скорочення середньої тривалості життя населення, рівня захворюваності, посилення процесів маргіналізації підлітків та розвитку інших проблем, що створюють загрози для не тільки для соціальної а також економічної безпеки держави.

Протягом дослідженого періоду бачимо також суттєві зміни у структурі джерел фінансування видатків на розвиток фізкультури і спорту. Зокрема це перерозподіл видатків між державним та місцевими бюджетами.

Таблиця 3.12.

Джерела фінансування фізкультури і спорту в Україні

Джерела фінансування	2015		2018		2019		2020		Приріст 2020/2015, %
	Млн грн.	% у структурі	Млн грн.	% у структурі	Млн грн.	% у структурі	Млн грн.	% у структурі	
Усього видатків	5643,0	100	10778	100	964,3	100	1023,0	100	-81,9
Державного бюджету	1338,1	23,7	3702,5	34,4	95,1	9,9	103,6	10,1	-92,3
Місцевих бюджетів	2603,9	46,1	6448,7	59,8	831,3	86,2	896,9	87,7	-65,6
з них									
Обласних	840,0	14,9	2367,1	22,0	132,3	13,7	45,3	4,4	-94,6
Районних та міст обласного значення	1340,5	23,8	2894,9	26,9	340,6	35,3	259,0	25,3	-80,7
Міських (крім міст обласного значення), сільських та селищних рад	423,3	7,5	825,2	7,7	168,0	17,4	161,3	15,8	-61,9
Об'єднаних територіальних громад	-	-	361,5	3,4	190,4	19,7	431,3	42,2	-
позабюджетних надходжень	57,7	1,0	627,0	5,8	37,8	3,9	22,6	2,2	-60,9
Громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування	1643,4	29,1	84,2	0,8	2,7	0,3	0,4	0,0	-100,0

Джерело: розраховано за даними Міністерства молоді і спорту України [23]

У 2015 році питома вага державного бюджету структурі фінансових джерел становила 23%, а місцевих регіональних бюджетів – 46,1%. У 2020 ситуація суттєво змінилася, і питома вага державного бюджету скоротилася до 10%, а місцевих бюджетів – зросла до 87,7%. Такий перерозподіл джерел

фінансування пов'язаний насамперед з реалізацією реформи децентралізації, за якої фінансування значної частини гуманітарної сфери перейшло на рівень районних бюджетів та територіальних громад. У результаті реформи лише за період 2018-2020 років, питома вага фінансування фізкультури і спорту у структурі видатків з бюджетів територіальних громад зростає з 3,4% до 42,2%.

Зростання ролі територіальних громад у фінансуванні культури і спорту є позитивною тенденцією оскільки саме на рівні територіальних громад створюються та фінансуються основні проекти та програми з розвитку фізкультури і спорту відповідно до потреб населення а також організація фізичного виховання на базі шкільної та професійно-технічної освіти. Такий підхід також розширює можливості для розвитку проектів у сільській місцевості. Разом з цим, більшість територіальних громад залишаються фінансово неспроможними для збільшення обсягів цього фінансування, оскільки обмежені наявними бюджетними надходженнями та необхідністю забезпечення пріоритетності видатків на фінансування соціально-захисних статей.

Негативними тенденціями щодо фінансування розвитку фізкультури і спорту є суттєве скорочення майже на 100 відсотків ролі громадських організації фізкультурно-спортивного спрямування. У країнах з розвинутою економікою громадські організації та фонди відіграють важливу роль у розвитку спорту та отримують різноманітні преференції від держави.

Як доречно зазначає Москальов А.А. «За часів командної системи одне із провідних місць у фізкультурно-спортивному русі посідали добровільні фізкультурно-спортивні товариства, які відігравали помітну роль в організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності серед працюючого населення, проводили масові спортивні змагання, здійснювали підготовку спортсменів високої кваліфікації – членів збірних команд України з різних видів спорту. Головними джерелами їх фінансування були цільові кошти галузевих профспілок та членські внески. Сьогодні з об'єктивних причин вони фактично позбавлені вказаних джерел існування. Намагаючись

відновити втрачені позиції, керівництво товариств звертається до держави за фінансовою підтримкою замість того, аби адаптуватись до вимог ринку, знаходити нові форми економічних стосунків зі споживачами фізкультурно-спортивних послуг, які б ґрунтувались на обопільних інтересах сторін» [31, с.284]. Активізація діяльності даних організацій та посилення їх впливу на розвиток фінансового забезпечення фізкультури і спорту потребує удосконалення законодавства в цій сфері та створення ефективних правових відносин між державою та громадськими організаціями на умовах партнерства.

Аналізуючи структуру державних видатків за напрямками фінансування доцільно зазначити, що 95% бюджету витрачається на фінансування фізичної культури в системі освітніх закладів та розвитку спорту вищих досягнень. Водночас, розвиток масового спорту критично недофінансовується. У таблиці 3.13. наведено структуру бюджетних видатків у сфері розвитку фізкультури і спорту за основними статтями витрат у 2020 році.

Отже, 73,5% бюджетних коштів у 2020 році спрямовано на поточне фінансування галузі, зокрема оплату праці та відповідні нарахування (48,5%), проведення спортивних заходів та оздоровчо-навчальної і тренувальної роботи (11,6%) придбання спортивного інвентарю та інші. Лише 26,5 % коштів спрямовано на капітальне інвестування. Тобто, бюджет фізкультури і спорту не можна назвати бюджетом розвитку, а тільки бюджетом виживання.

За даними аналітичного порталу «Слово і діло», «у 2020 році на підготовку та участь національних збірних в міжнародних змаганнях (Олімпійські ігри, Всесвітні ігри та ін.) держава витратила 69,7 млн грн, а у 2021 році передбачено 447,8 млн грн (+542,4%). Підготовка та участь національних збірних у Паралімпійських та Дефлімпійських іграх минулого року фінансувалася на рівні 50,8 млн грн. На державну підтримку фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» у 2020 році виділено 20,2 млн грн, а в 2021 – 49,09 млн. Грн.» [32].

Таблиця 3.13.

Структура бюджетних видатків на розвиток фізкультури і спорту в Україні за
2020 рік

Статті витрат	Обсяги видатків, тис. грн.	% у структурі
Видатки усіх видів	1023002	100
Поточні видатки	752265,4	73,5
з них		
Оплата праці	404647,6	39,6
Нарахування на оплату праці	90720,0	8,9
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	31152,2	3,0
Соціальне забезпечення (стипендії, грошові винагороди спортсменам, тренерам)	3628,4	0,4
Спортивні заходи, фізкультурно-оздоровча та навчально-тренувальна робота	118734,1	11,6
Придбання спортивного обладнання та інвентарю	79342,2	7,8
Видатки на інші заходи та послуги	24040,9	2,4
Капітальні видатки	270736,2	26,5
з них капітальний ремонт та реконструкція спортивних споруд	104208,7	10,2
придбання спортивного обладнання та інвентарю довгострокового користування	35364,1	3,5
будівництво нових спортивних споруд	131163,4	12,8

Джерело: [23]

Погоджуємося з думкою науковців, що наразі одним з бар'єрів, що стримує інвестиції та загалом фінансування сфери спорту є невизначеність роботи спортивних закладів, відсутність прозорих механізмів руху коштів, неефективний розподіл повноважень між суб'єктами управління. «Фактично в Україні маємо проблему в системі організування роботи спортивних закладів. Україна досі зберігає радянську систему, де всіма питаннями розвитку спорту керує держава. Крім того, сьогодні маємо розмиті функції учасників процесу, а саме: держава, федерації з видів спорту, органи місцевого самоврядування, клуби, спонсори та меценати, батьки, організатори спортивної роботи в навчальних закладах і силових структурах – численна кількість учасників та незрозуміла система відповідальності за

отримані результати (спортивні), а також відсутність чіткого розуміння «замовника» спортивної послуги. Немає ефективної взаємодії між учасниками, їхня діяльність не взаємодоповнює, а часто суперечить одна одній, переслідуючи різні цілі та маючи різні завдання і пріоритети» [33].

Негативними тенденціями у сфері фінансування розвитку спорту в Україні є скорочення капітальних видатків на підтримку та розвиток інфраструктури. Динаміка капітального інвестування даної сфери з бюджетів усіх рівнів наведена на рис. 3.12.

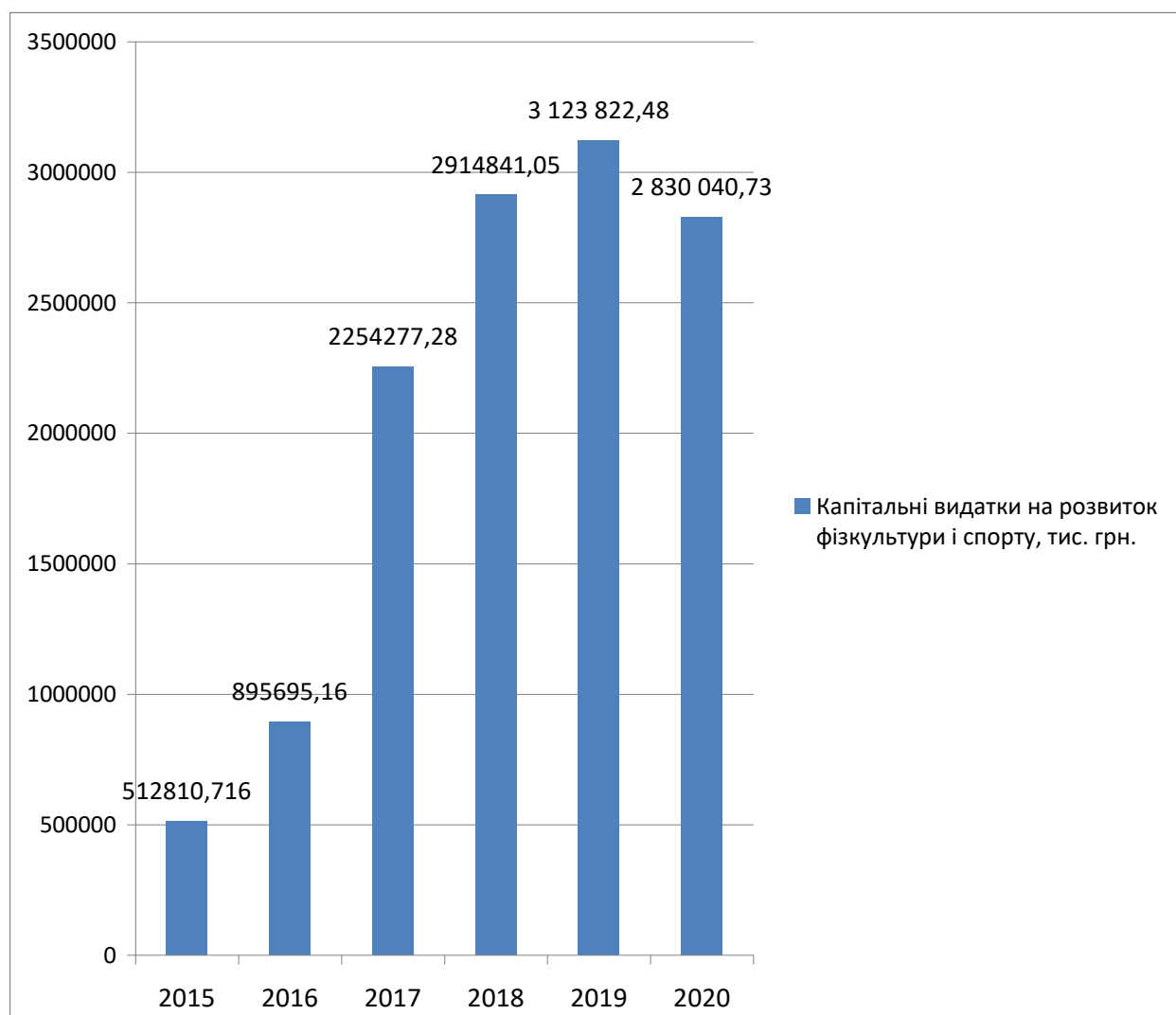

Рис. 3.12. Динаміка капітальних видатків з бюджетів усіх рівнів на фінансування спорту в Україні

Джерело: Побудовано за даними Міністерства молоді і спорту України [8]

Як свідчать статистичні дані, обсяги капітальних видатків на розвиток інфраструктури спорту, зокрема будівництво нових об'єктів та реконструкцію діючих за рахунок бюджетних коштів у 2019 та 2020 роках суттєво скоротилися. До причин такого скорочення можна віднести насамперед переорієнтацію бюджетних видатків на інші сфери соціального забезпечення та скорочення загальних обсягів бюджетних надходжень, зокрема на місцевому рівні.

Проведений аналіз свідчить про необхідність пошуку альтернативних джерел інвестиційних ресурсів для розвитку сфери фізкультури і спорту, зокрема із урахуванням світового досвіду в цій сфері.

Аналіз капітальних інвестицій у сфері спорту за рахунок коштів приватного сектору показав, що найбільш активними інвесторами в даній сфері є малі підприємства. На рис. 3.13. наведено обсяги та динаміку капітальних інвестицій підприємств, що функціонують у сфері спортивних послуг в Україні.

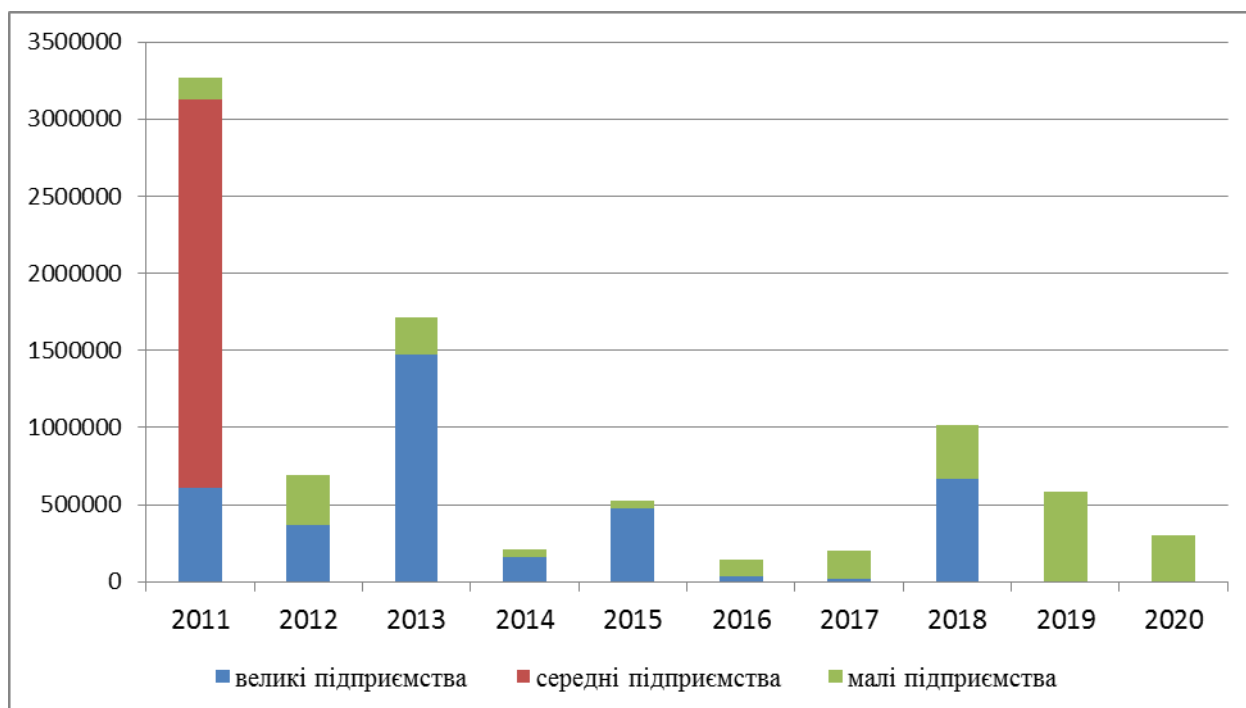

Рис. 3.13. Капітальні інвестиції підприємств у галузі спорту в Україні

Джерело: Побудовано за даними Міністерства молоді і спорту України [8]

Загальні тенденції показують, що найбільший обсяг приватних інвестицій у розвиток спортивних об'єктів протягом дослідженого періоду вкладено у 2011 році. Це пояснюється інвестиційним бумом, пов'язаним з підготовкою України до проведення чемпіонату «Євро 2012». В цей період вкладено значні обсяги приватних, державних та міжнародних інвестицій у розвиток спортивної та суміжної інфраструктури, реконструкцію та будівництво нових спортивних об'єктів, закупівлю спортивного інвентарю. Найбільш активними інвесторами у даний період були представники великого і середнього бізнесу, частина з яких виграли тендери на будівництво та обладнання спортивних об'єктів.

В наступні періоди спостерігається різна динаміка інвестиційних вкладень у приватному секторі. У 2013 році обсяги інвестицій з боку великих підприємств зросли порівняно з попереднім періодом, проте вже у наступні роки, окрім 2018, їх активність була незначною. У 2019 та 2020 роках капітальне інвестування в галузі здійснювалося виключно представниками малого бізнесу, найбільш активними серед яких були підприємства, що спеціалізуються на наданні послуг спортивних залів та фітнесу.

Таким чином важливою умовою інвестиційного розвитку та збільшення обсягів фінансування галузі є формування ефективних механізмів, що стимулюватимуть залучення приватних інвестицій у сферу фізкультури і спорту, зокрема у сферу масового спорту.

Аналізуючи фінансовий стан підприємств, що функціонують у сфері спортивно-оздоровчої діяльності слід зазначити, що більшість з них є неприбутковими, що суттєво обмежує їх інвестиційні та фінансові можливості щодо активного розвитку. Цим пояснюється потреба у додатковій державній підтримці а також створення сприятливих умов для пошуку альтернативних джерел фінансування. У таблиці 3.14 наведено фінансові показники господарської діяльності підприємств, що функціонують у сфері спорту.

Фінансові результати діяльності підприємств у сфері спорту

Період	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, тис. грн.	Підприємства, які отримали прибуток		Підприємства, які отримали збиток	
		Питома вага у загальній кількості підприємств, %.	тис. грн.	Питома вага у загальній кількості підприємств, %	тис. грн.
2010	-1649549,0	44,6	66567,8	55,4	1716116,8
2011	-1783378,7	47,4	38547,5	52,6	1821926,2
2012	-1897450,7	49,2	29998,4	50,8	1927449,1
2013	-1378454,7	50,4	175142,5	49,6	1553597,2
2014	-1824876,8	50,7	1197386,8	49,3	3022263,6
2015	-2586958,1	55,0	41458,2	45,0	2628416,3
2016	-1026845,5	58,0	1206762,1	42,0	2233607,6
2017	-1911379,2	57,6	338806,7	42,4	2250185,9
2018	-524129,9	60,3	227888,4	39,7	752018,3
2019	-653043,2	62,3	670902,3	37,7	1323945,5
2020	-1341230,7	49,4	687906,6	50,6	2029137,3

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Таким чином, попри поступове збільшення обсягів наданих послуг у сфері спорту, ринок спортивної діяльності в Україні є недостатньо розвиненим. Обсяги отриманих збитків впродовж останніх 10 років є вищими, ніж прибутки. У 2020 році половина підприємств, задіяних у спортивному бізнесі була збитковою у той час як у попередніх періодах, зокрема 2018 та 2019 роках спостерігалася тенденція до поступового відновлення позицій. Така ситуація є наслідком недостатньо ефективної державної політики в даній галузі, зокрема фіскальної що зумовлює переведення частини бізнесу в тіньовий сектор економіки а також численними адміністративними, законодавчими та іншими обмеженнями, що діють на даному ринку. Окрім того на розвитку галузі в 2020 та 2021 роках позначилися карантинні обмеження та загальна ситуація з захворюваністю на Ковід 19 внаслідок якої суттєво постраждали всі галузі сфери культури, спорту та туризму не тільки в Україні, а й в усьому світі.

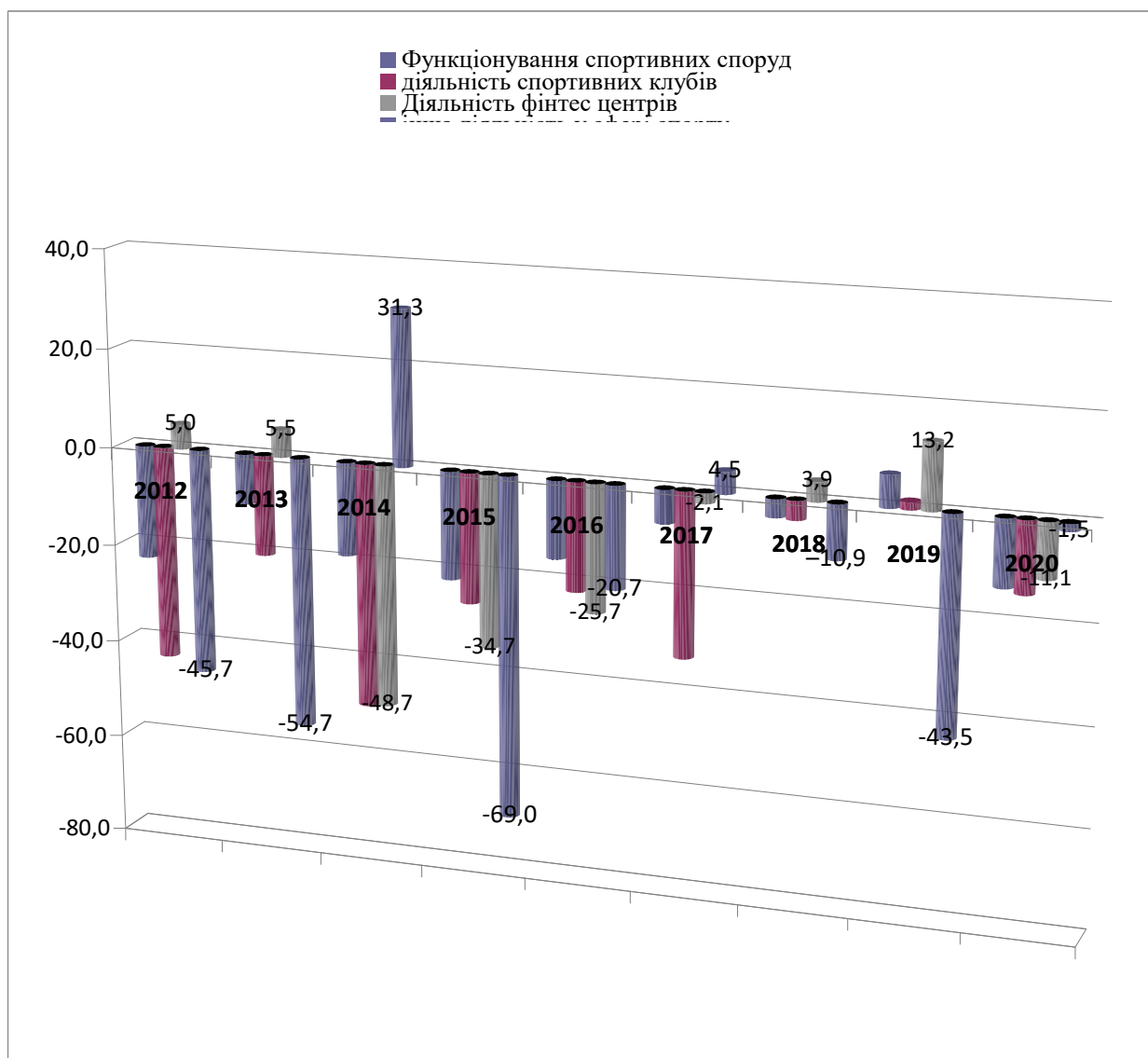

Рис. 3. 14. Динаміка операційної рентабельності видів діяльності у сфері спорту

Джерело: Побудовано за даними Міністерства молоді і спорту України [8]

Аналізуючи рентабельність операційної діяльності у розрізі основних галузей спортивної діяльності (рис. 3.14) можливо зробити висновок, що попри від'ємне значення, у 2019 році майже всі види діяльності у спорті окрім іншої діяльності були рентабельними. Тобто, за умов поступового подолання пандемії та створення сприятливого бізнес-клімату є шанси на позитивні тренди розвитку сфери спорту, зокрема і бізнесу в даному секторі.

Як зауважують В.М. Черба та Є.В. Герасимова, «в Україні всі комерційні позиції, пов'язані зі спортом, працюють дуже слабо. Це обумовлено перш за все загальною бідністю країни. Медійні права великих доходів не приносять, а пропонувати небагато населенню платні трансляції нераціонально. Так само, як і дорогі квитки на змагання. Культура пропаганди спорту знаходиться на низькому рівні: Українські масмедія часто віддають перевагу інформаціям про "розкручених" зарубіжних зірок і змагання, залишаючи на другому плані досягнення вітчизняних спортсменів» [9, с.73].

На думку науковців Ткачука І.Я. Городинського С.І. та Чубатенко С.Ю., «важливим напрямів державної політики у сфері фінансування спорту є удосконалення механізмів державного фінансування громадських організацій. Зокрема це, «урегулювання законодавства у сфері запровадження механізму відсоткової філантропії, що дозволить диверсифікувати джерела залучення коштів громадськими організаціями, що функціонують у сфері фізкультури і спорту. Такий механізм дає змогу населенню на власний розсуд обирати ті громадські організації, які найбільше заслуговують на його підтримку, шляхом переадресації частини сплаченого податку на їхню користь. Таким чином, величина фінансової підтримки громадських організацій (у тому числі і фізкультурно-спортивного спрямування) залежить не від загальнодержавної політики чи спроможності Державного бюджету, а від волі конкретного платника податку, який у своєму виборі мотивується ефективністю діяльності тієї чи іншої громадської організації» [34, с. 119].

Зважаючи на те, що в Україні сфера спорту не набула достатнього поширення, а розвиток спортивних організацій не виходить на рівень окупності нагальними є питання удосконалення законодавства, урегулювання питань пов'язаних із залучення різних джерел у фінансування спорту. У більшості країн із розвинутою економікою, окрім бюджетного фінансування та залучення коштів населення, спортивні клуби, заклади та інші установи фінансуються з різних додаткових джерел, зокрема: продажу

лотерей та відсотку від букмекерської діяльності, спонсорства, надання додаткових послуг населенню чи державі, створення спеціалізованих фондів тощо. В Україні наведені джерела також застосовуються, але через відсутність чітких правових норм, їх формування та використання у більшості випадків є непрозорим та супроводжується високим рівнем корупції.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі досліджено національні та глобальні тренди, проаналізовано регіональні особливості, проблеми та пріоритети розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні, систематизовано фінансово-економічні чинники та їх вплив на розвиток сфери оздоровлення і спорту в Україні. За результатами дослідження зроблено наступні висновки:

1. Спорт та оздоровча діяльність на сьогодні стають одними з головних цивілізаційних трендів, що здійснюють системний вплив на розвиток суспільних відносин, формування людського потенціалу та економічного зростання. Свідченням цього є щорічний приріст питомої ваги населення, задіяного у різних видах професійного та масового спорту, які присвячують частину свого життя активним тренуванням, приймають участь у масових спортивно-оздоровчих заходах та мікропідприємствах. Зростання попиту зумовило активний ріст ринку спортивної індустрії та впровадження інноваційних технологій у даній сфері, що також є важливим чинником економічного розвитку, міжнародної інтеграції та універсалізації світових культурних зразків та цінностей.

2. Результати проведених досліджень у різних країнах світу показали, що існує прямий зв'язок між фізичною активністю людини та її здоров'ям, психоемоційним станом, рівнем депресії, здатністю до роботи в команді та встановлення соціальних зв'язків, інтелектуальним розвитком та загальним почуттям задоволеності від життя. Зокрема, за даними Всесвітньої

організації охорони здоров'я, регулярні фізичні навантаження дозволяють знизити ризик смерті у середньому на 30-40%, раку грудей та товстої кишки на 21-25%, рівень депресії на 30% та зниження ризику настання багатьох інших захворювань.

3. В Україні, попри високий рівень людського потенціалу, розвиток професійного спорту знаходиться у стані стагнації. За умови не достатньої фінансової підтримки з боку держави та місцевих органів влади, проведення спортивних заходів стає можливим лише за умови спонсорської підтримки, у більшості регіонів відсутні умови для тренувань (застаріла інфраструктура, високі витрати на енергоносії, низький рівень оплати тренерів), вибір молоді обмежений щодо розвитку у різних видах спорту, більшість діючих секцій надають лише платні послуги, що знижує їх доступність для дітей та молоді з малозабезпечених сімей. Наведені чинники, а також ряд системних проблем у розвитку професійного спорту зумовлений деструктивними явищами соціального та економічного характеру, що притаманні розвитку соціально-економічних систем в Україні останніми роками призвели до втрати загальних позицій України на міжнародній спортивній арені, відтоку частини талановитих спортсменів і тренерів за кордон та погіршення загального іміджу країни.

4. Визначено, що реформа децентралізації дає можливість місцевим органам влади не очікуючи вказівок від вищих інституцій виявляти ініціативу, планувати та розвивати спортивно-оздоровчу діяльність на своїй території. Встановлено, що на сьогодні рівень розвитку фізкультури і спорту а також самої спортивної індустрії є одним критерієм формування конкурентних переваг, що свідчить про якість життя населення у регіоні та стимулює розвиток людського потенціалу, сприяє активізації міжрегіональних та міжнародних контактів, слугує одним із засобів мобілізації населення та створення позитивного соціального клімату, стимулює розвиток супутніх сфер, зокрема туризму. Окрім того, наявність та будівництво сучасних об'єктів інфраструктури у регіоні створює

мультиплікативний ефект для інвестування у розвиток інших інфраструктур (туристичної, фінансової, інфраструктури зв'язку), що позначається на розвитку інвестиційного потенціалу регіону загалом, зростанні кількості робочих місць та бізнес-активності.

5. На підставі аналізу статистичних даних встановлено, що певні корективи у розвиток спорту та рухової активності громадян, як в цілому, так і в окремих регіонах внесли карантинні заходи і обмеження, зумовлені поширенням коронавірусної хвороби. Так, у 2020 році внаслідок тимчасового закриття спортивних об'єктів, карантинних простоїв та переведення освітньої сфери у дистанційний режим праці, питома вага населення, що залучена до спортивної та фізкультурної діяльності скоротилася у середньому по регіонах на 6-10%. Також внаслідок відсутності державної підтримки та неурегульованих питань щодо оренди та інших економічних відносин було припинено діяльність багатьма центрами фізичної підготовки, фітнесу та спорту, зокрема у сільській місцевості та невеликих містах. Це все негативно позначилося на розвитку масового спорту. Ситуація почала певним чином вирівнюватися вже у 2021 році завдяки передусім проведення заходів з вакцинації. Проте, не прогнозованість наступних хвиль пандемії, небажання частини суспільства вакцинуватися та впровадження різних обмежень щодо не вакцинованих громадян стримують вільний розвиток спортивно-оздоровчої діяльності.

6. Аналіз розвитку масового (непрофесійного) спорту в Україні показує, що не зважаючи на складну економічну ситуацію, в даній сфері спостерігаються позитивна динаміка приросту питомої ваги населення задіяного у тих чи інших видах фізкультури та спорту (з 11,6% у 2016 році до 17,1% у 2020), збільшення обсягів наданих спортивно-оздоровчих послуг населенню на 79% за період з 2015 по 2020 роки, збільшення кількості суб'єктів приватного бізнесу в галузі спорту (спортивних залів, секцій, плавальних басейнів та фітнес-центрів). Така динаміка є насамперед результатом підвищення попиту та заняття спортом серед населення

внаслідок впливу світових трендів сталого розвитку та формування відповідної масової культури.

7. Відчутний вплив на розвиток спортивно-оздоровної діяльності у 2020-2021 роках спричинили карантинні обмеження та потреби щодо соціального дистанціювання, пов'язані з поширенням пандемії Ковід 19 у всьому світі, що призвело до тимчасової стагнації у розвитку спортивної індустрії, зменшення обсягів спортивно-оздоровчих послуг та туризму. Зокрема, у 2020 році як наслідок жорстких обмежувальних заходів ринок спортивних послуг в країнах ЄС скоротився на 24% , а в Україні на 14%.

8. У регіональному розрізі в Україні спостерігається досить значні диспропорції щодо розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, зумовлені насамперед рівнем соціально-економічного розвитку, спортивними традиціями регіону та роллю спортивно-оздоровчої сфери в соціально-економічній політиці. Згідно проведених досліджень, найбільш відчутними є регіональні асиметрії щодо інфраструктурного забезпечення регіонів та окремих територій, обсягів та структури фінансування фізкультури і спорту, рівня забезпеченості спортивними кадрами та ефективністю реалізації місцевих програм та ініціатив. Проблемними питаннями залишається рівень організації фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах освіти, що проявляється у низькому відсотку дітей та молоді задіяної у спортивних та фізкультурних заходах, що у більшості регіонів не перевищує 30%.

8. Досліджено переваги та недоліки системи фінансування розвитку фізкультури і спорту в умовах децентралізації, наслідком якої є перерозподіл понад 75% фінансового забезпечення галузі через бюджети об'єднаних територіальних громад. Децентралізація створює умови для більш ефективної адаптації державної політики у сфері фізкультури і спорту до особливостей, потреб та умов розвитку територій шляхом надання повноважень та дієвих інструментів щодо формування та реалізації інфраструктурних проектів, залучення додаткових ресурсів, стимулювання та підтримки спортивних організацій на місцевому рівні, що в сукупності

повинно сприяти наближенню можливостей спортивно-оздоровчої діяльності до кожного громадянина не залежно від території та місцевості проживання. Разом з цим, через наявність гострих соціально-економічних проблем, які повинні розв'язуватися на місцевому рівні, проблемам фізкультури і спорту у більшості випадків надається другорядна пріоритетність.

10. З метою визначення впливу розвитку фізичної культури і спорту на ВВП через механізми державного фінансування даної галузі та отримання зворотного зв'язку у формі соціального, оздоровчого та економічного ефекту у роботі проведено кореляційно-регресійний аналіз. Результати кореляційного аналізу показали, що існують тісні функціональні зв'язки між рівнем ВВП та державними витратами на охорону здоров'я (0,98), обсягами наданих послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності (0,98) та рівнем захворюваності населення (-0,74). Разом з цим не виявлено жодної кореляції між обсягами державних видатків на розвиток фізкультури і спорту та іншими досліджуваними змінними. Це пояснюється насамперед тим, що переважна частина видатків спрямовується у розвиток спорту вищих досягнень а також фінансування фізкультурних міроприємств та уроків у закладах середньої освіти, що не має суттєвого ефекту для економіки та оздоровчої сфери в цілому.

11. Результати попарних кореляційно-регресійних рівнянь між дослідженими чинниками, а саме: обсягів кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я та ВВП, обсягів наданих послуг у сфері спорту на обсяги кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я а також ВВП на обсяги наданих послуг у сфері спорту довели наявність стійких функціональних залежностей. Це, у загальному, підтвердило гіпотезу про опосередкований вплив розвитку сфери насамперед масового спорту на ВВП через скорочення рівня захворюваності громадян, зростання продуктивності і якості праці. Проведені дослідження показали, що саме рівень залученості громадян у сферу спортивно-оздоровчої діяльності є одним з чинників, що впливають на розвиток національної

економіки. Саме тому, інвестиції у розвиток та інформаційний супровід сфери масового спорту, пропагування здорового способу життя та створення умов для розвитку спортивних організацій всіх типів має стати одним з пріоритетів державної політики в Україні. У свою чергу, розвиток спорту вищих досягнень повинен бути також на вищому рівні, оскільки саме спортсмени та їх досягнення є важливим чинником популяризації спорту та відповідного стилю життя серед молоді.

12. Зважаючи на те, що в Україні сфера спорту не набула достатнього поширення, а розвиток спортивних організацій не виходить на рівень окупності нагальними є питання удосконалення законодавства, урегулювання питань пов'язаних із залучення різних джерел у фінансування спорту. У більшості країн із розвинутою економікою, окрім бюджетного фінансування та залучення коштів населення, спортивні клуби, заклади та інші установи фінансуються з різних додаткових джерел, зокрема: продажу лотерей та відсотку від букмекерської діяльності, спонсорства, надання додаткових послуг населенню чи державі, створення спеціалізованих фондів тощо. В Україні наведені джерела також застосовуються, але через відсутність чітких правових норм, їх формування та використання у більшості випадків є непрозорим та супроводжується високим рівнем корупції.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Коронавірус і спорт на свіжому повітрі: корисно чи ризиковано? Сайт: Новини й аналітика про Німеччину, Україну, Європу та світ. URL: <https://www.dw.com/uk/коронавірус-і-спорт-на-свіжому-повітрі-корисно-чи-ризовано/a-53028351>(дата звернення 15.05.2022 року)
2. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/sport/overview>(дата звернення 15.05.2022 року)

3. Sports Global Market Report 2021: COVID-19 Impact and Recovery to 2030. URL: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5240315/sports-global-market-report-2021-covid-19-impact>(дата звернення 15.05.2022 року)
4. McKinsey & Company URL: <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/sporting-goods-2022-the-new-normal-is-here>(дата звернення 15.05.2022 року)
5. EU sports policy: assessment and possible ways forward. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652251/IPOL_STU\(2021\)652251_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/652251/IPOL_STU(2021)652251_EN.pdf)(дата звернення 15.05.2022 року)
6. Ліщук С.В. Сучасний стан та тенденції державного регулювання в сфері професійного спорту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 5. С. 106-109
7. Гасюк Л.І. Спорт вищих досягнень: актуальні проблеми розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 11. http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2012/25.pdf(дата звернення 15.05.2022 року)
8. Міністерство молоді і спорту України URL: <https://mms.gov.ua/>(дата звернення 15.05.2022 року)
9. Черба В. М., Герасимова Є. В. Стан та перспективи розвитку сфери фізичної культури в Україні. *Економіка та держава*. 2017. № 7. С. 70-75.
10. Український інститут майбутнього. Як перетворити 1\$на15\$ або особливості впливу фізичної активності громадян на економіку країни: Доповідь. URL: <https://uifuture.org/>(дата звернення 15.05.2022 року)
11. Леонова Ю.О., Бондар А.С. Управління ринком спортивно-оздоровчих послуг: проблеми та особливості. *Інфраструктура ринку*. Випуск 43. 2020. С.189-195
12. Державна служба статистики України URL: <https://ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 15.05.2022 року)

13. Leonov Yaroslav. Current trends in the sports industry and their influence on the development of organizations. *Economics, Finance and Management Review*. 2020. Issue 4. С. 89-96
14. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/>(дата звернення 15.05.2022 року)
15. Приступа Є., Жданова О. та Чеховська Л. Аналіз ринку фізкультурно-оздоровчих послуг у Львові. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2017. №6. С. 79–84
16. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року. URL: <https://mizhiria-osvita.gov.ua/uploads/1-1.pdf>(дата звернення 15.05.2022 року)
17. КВЕД-2010. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/93/KVED10_93_19.html(дата звернення 15.05.2022 року)
18. Шпильова В.О. Сучасний стан спортивно-оздоровчого туризму в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С.88-91
19. Писарева І. В., Григоренко А. Ю. Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку спортивного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/955/913>(дата звернення 15.05.2022 року)
20. Цимбалюк С. Сутність та економічна роль спортивно-оздоровчої сфери регіону. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 1-2. С. 57-65. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-6>(дата звернення 15.05.2022 року)
21. Цимбалюк С.М. Роль ОМС у розвитку спортивно-оздоровчої сфери в територіальних громадах. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м.Миколаїв, 23-24 червня 2021 р.)*. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 60-63.
22. Макашов В. Діяльність органів місцевого самоврядування в реалізації програм розвитку оздоровчої рухової активності населення.

Аспекти публічного управління. 2021. Том 9. № 1. С.63-70 DOI: 10.15421/152106

23. Україна спортивна 2020. Інформаційний довідник. Міністерство молоді та спорту України. Київ, 2021.

24. Сіренко Р. Р. Державне управління системним розвитком сфери фізичної культури і масового спорту: програмно-цільовий підхід. DOI : 10.5281/zenodo.1038952

25. Солопенко В. В. Видатки на розвиток фізичної культури та спорту з державного та місцевого бюджетів: правові аспекти. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 146-150.

26. Стахів І. Фінансування спортивно-оздоровчих послуг. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2. С.95-102.

27. Про затвердження Порядку та умов надання у 2021 році субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток спортивної інфраструктури. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-2021-%D0%BF#Text>

28. Стахів І.М. Регулювання ринку спортивно-оздоровчих послуг в Україні. Автореферат дис. к.е.н. ЛНУ імені Франка., 2017

29. Arbu Mihai, Constantin Răzvan, Burcea George, Bogdan et.al. The contribution of sport to economic and Social development. *Studia ubb educatio artis gymn*. 2020. LXV, 1, pp. 27 – 38

30. Огляд ВВП у III кварталі 2020 року. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=62459016-a04f-41fc-9eeb-10de5d40d981&tag=ValoviiVnutrishniiProdukt> (дата звернення 15.05.2022 року)

31. Москальов А. А. Сучасний стан фінансування сфери фізичної культури і спорту в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 282–287.

32. Слово і діло. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2021/02/11/infografika/finansy/skilky-koshtiv-vytratyla-ukrayina-fizkulturu-ta-sport-ostanni-14-rokiv>(дата звернення 15.05.2022 року)

33. Коць О. О. Ярмошук А. Ю. Сучасні реалії фінансування спорту в Україні та закордоном. Фінансовий ринок: інституції та інструменти, (м. Львів, 3–6 червня 2018 року). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 56–57.

34. Ткачук І.Я. Городинський С.І., Чубатенко С.Ю. Пряме державне фінансування громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування в Україні. *Причорноморські економічні студії* . Випуск 26-2. 2018. С.117-120

РОЗДІЛ 4

ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Оцінка сучасного стану та національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

У сучасному світі спортивно-оздоровча сфера стає пріоритетним напрямком розвитку для багатьох держав. Дедалі частіше систему охорони здоров'я розглядають у нерозривному зв'язку із спортивною діяльністю. Окрім особистої відповідальності кожної людини, за її здоров'я несе відповідальність і держава, а точніше – серед першочергових пріоритетів державної політики висувається питання розвитку спортивно-оздоровчої сфери. На державному рівні забезпечується здоров'я не тільки теперішнього наявного населення, а і майбутніх поколінь населення, що можливо забезпечити через систему розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Адже три основні складові забезпечення здоров'я кожної окремої людини – дотримання режиму, збереження активності через заняття спортом та спостереження за показниками здоров'я.

Нерозривне поєднання спортивної діяльності із здоров'ям пояснюється сучасними умовами життя, урбанізацією, стрімким розвитком науково-технічного прогресу та цифрових технологій. Більшість видів людської діяльності стають настільки автоматизованими, що сильно зменшується фізична активність населення. А в умовах пандемії COVID-19 набули поширення дистанційна форми навчання та роботи, онлайн покупки, спілкування в соц-мережах та інтернет-чатах. Люди почали більше часу знаходитися вдома, що додатково вплинуло на зменшення рухової активності

і збільшило вразливість людського організму до різних захворювань. Таким чином, спостерігається зростання ризиків для здоров'я нації.

В умовах пандемії COVID-19, дедалі більше стали говорити не тільки про необхідність вакцинації, а і про потребу рухливої активності та занять спортом. «Адже люди з міцним імунітетом у випадку зараження коронавірусом мають значно вищі шанси на м'яке протікання хвороби Covid-19. Саме про це й ідеться: спорт може допомогти побороти коронавірус. Всесвітня організація охорони здоров'я загалом рекомендує займатися спортом на витривалість 150 , а краще 300 хвилин на тиждень. Окремих рекомендацій на час пандемії організація не оприлюднювала. Спорт необхідний для профілактики серцеечно-судинних захворювань, діабету, високого тиску, раку або депресії» [1].

Серед основних законодавчих актів, що регулюють спортивно-оздоровчу сферу в Україні є Конституція України [2], Цивільний кодекс України [3], Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [4], Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [5]. Перераховані нормативно-правові акти регламентують основні положення спортивно-оздоровчої діяльності (табл. 4.1).

Законодавство України спрямоване на нормативне регламентування державної політики спортивно-оздоровчої сфери, розподіляє її на окремі напрямки: оздоровчий (охорона здоров'я) та спортивний (фізична культура і спорт), відповідно до чого державна політика обох напрямків побудована з дотриманням принципів пріоритетності та гарантованості, гуманістичної спрямованості, рівнодоступності та забезпеченості, сучасної зорієнтованості, що ще раз доводить важливість поєднання спортивної та оздоровчої сфер на шляху досягнення основної мети – «збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя» [5].

Таблиця 4.1

Основні положення державної політики регулювання спортивно-оздоровчої діяльності в Україні

Назва нормативно-правового документу	Положення, категорії
Конституції України	<p>«Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань».</p> <p>«Життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю».</p>
Цивільний кодекс України	<p>«Особистими немайновими благами, які охороняються цивільним законодавством, є: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством» .</p>
ЗУ «Основи законодавства України про охорону здоров'я»	<p>Здоров'я – «стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби і фізичних вад»</p> <p>Охорона здоров'я – «система заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами – підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя».</p>
Закон України «Про фізичну культуру і спорт»	<p>Спорт – «діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них»;</p> <p>Спортивна діяльність – «заходи, що здійснюються суб'єктами сфери фізичної культури і спорту для розвитку спорту»;</p> <p>Фізкультурно-оздоровча діяльність – «заходи, що здійснюються суб'єктами сфери фізичної культури і спорту для розвитку фізичної культури».</p>

Джерело: згруповано автором [2-5]

Окрім вищезгаданих принципів, державна політика оздоровчої сфери будується на засадах-принципах комплексності, багатукладності та децентралізованості (рис. 4.1).

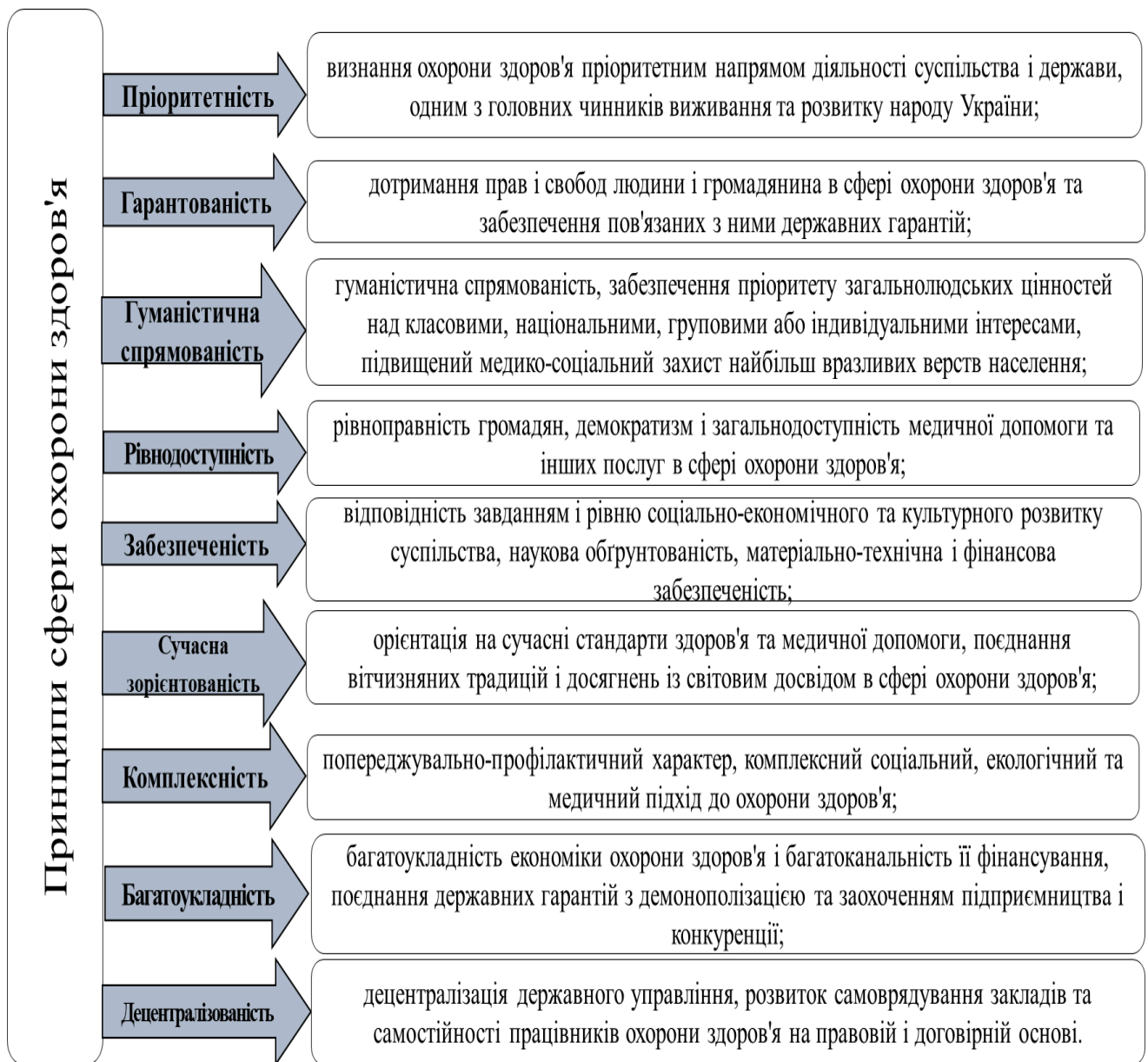

Рис. 4.1. Принципи побудови оздоровчої сфери

Джерело: [5]

Державна політика спортивної сфери (фізична культура і спорт) окрім вищезгаданих спільних зі сферою оздоровлення принципів доповнюється засадами-принципами патріотичності та духовності, безпечності та безперервності (рис. 4.2).

З метою реалізації прав та інтересів громадян у сфері спортивно-оздоровчої діяльності, в Україні функціонує розгорнута мережа закладів (суб'єктів) охорони здоров'я, фізичної культури та спорту.

До суб'єктів сфери охорони здоров'я відносяться «заклади охорони здоров'я та фізичні особи - підприємці, які провадять господарську діяльність, спрямовану на збереження і відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку» [6].

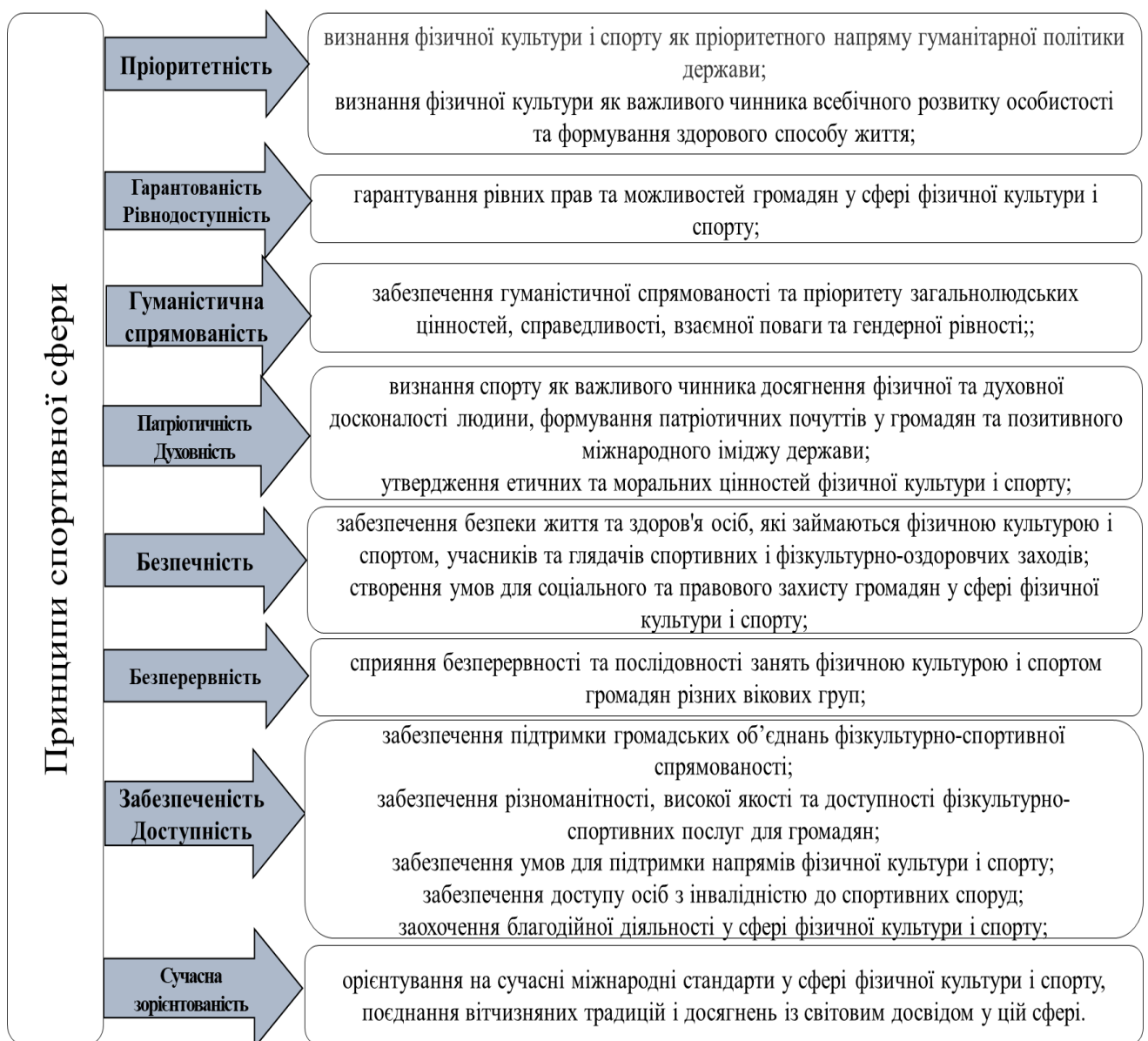

Рис. 4.2. Принципи державної політики спортивної сфери

Джерело: [5]

Мережа закладів спортивно-оздоровчої діяльності дуже розгалужена і цілеспрямована на задоволення потреб різних верств населення (рис. 4.3).

Таким чином, усі заклади розгалуженої мережі спортивно-оздоровчої діяльності або безпосередньо здійснюють спортивно-оздоровчу діяльність або сприяють її розвитку і популяризують спорт і здоровий спосіб життя. Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту забезпечують розвиток різних напрямків спорту, розвиток відповідних спортивно-оздоровчих здібностей у населення, створюють належні умови для здорового фізичного розвитку та оздоровлення, для фізичної активності та загартованості, для здорового провадження відпочинку та здорового способу життя загалом.

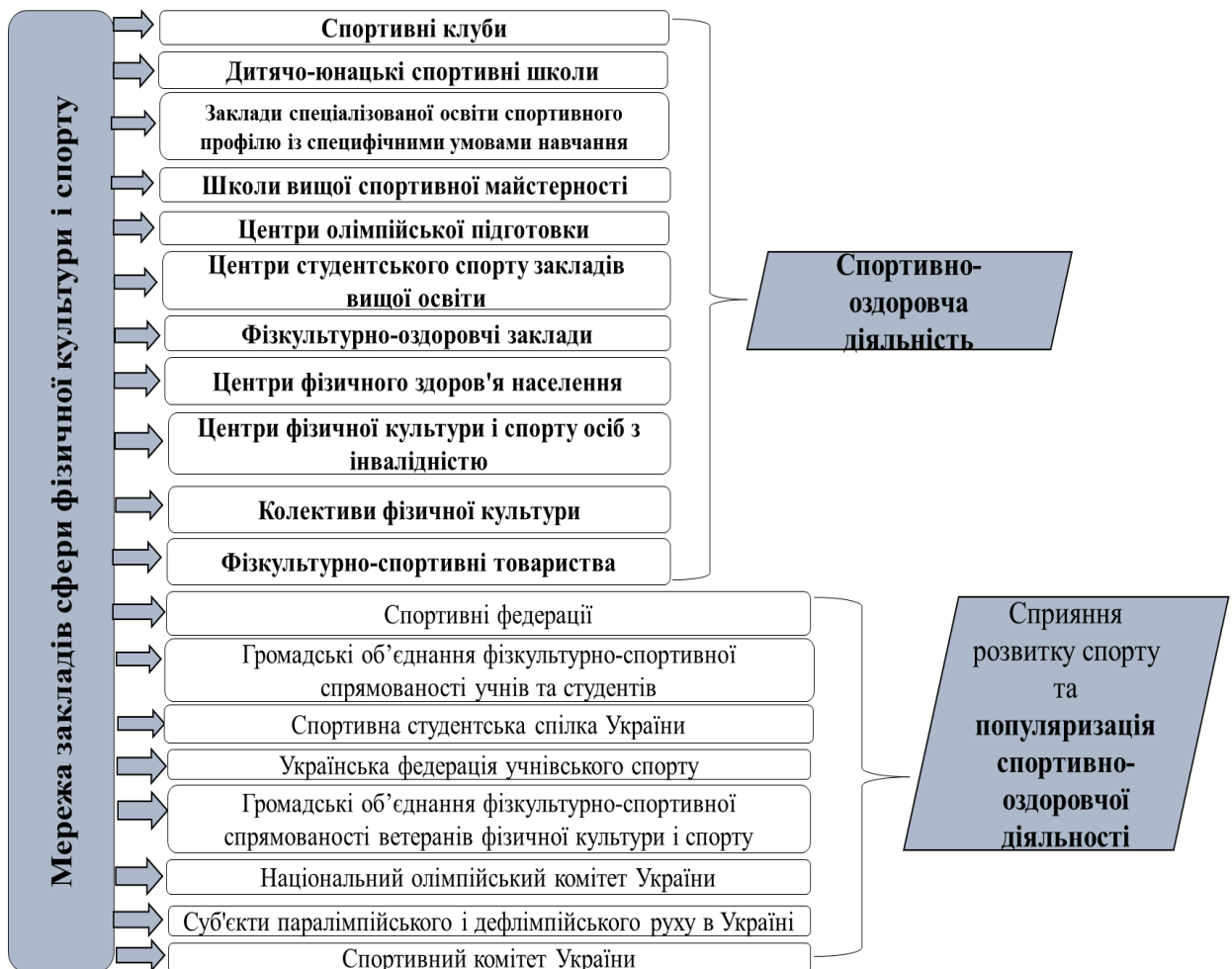

Рис. 4.3. Мережа закладів сфери фізичної культури і спорту

Джерело: побудовано автором на підставі [4]

В Україні сфера управління розвитком фізичної культури та спорту вважається державно-громадською (рис. 4.4).

Будь-який вид спорту – професійний чи любительський (побутовий) потребує серйозного ставлення та медичного супроводу. «Потік травмованих «любителів» спорту зростає – статистика свідчить, що травматизм серед людей, що займаються спортом «для здоров'я», сьогодні вже вище, ніж у професійному спорті. Зростаючий інтерес до здорового способу життя – це, безумовно, позитивний фактор, але заняття спортом без належної підготовки та контролю часто супроводжуються травмами. В результаті пошкодження, які раніше були притаманні професійним спортсменам, все частіше зустрічаються у любителів» [7].

Рис. 4.4. Державно-громадське управління сфери розвитку фізичної культури та спорту в Україні

Джерело: побудовано автором на підставі[4]

Таким чином, для всіх громадян важливою є можливість отримання медичної консультації та професійної медичної допомоги, яка в кожній цивілізованій країні гарантується державою. В Україні на безкоштовних засадах надаються наступні види послуг: екстрена медична допомога, первинна, вторинна та третинна медична допомога та паліативний догляд (рис. 4.5).

Як і в кожній цивілізованій державі, в Україні держава визнає право громадян на охорону здоров'я і забезпечує можливість займатися фізичною культурою і спортом, проте обов'язком кожного громадянина є дбати про своє здоров'я, не завдавати шкоди іншим і забезпечити можливість здорового існування нащадкам. Розумне збалансоване заняття спортом та профілактичні огляди у лікарів є способами збереження здоров'я та оздоровлення населення, а додатковим інструментом, особливо в умовах пандемії Covid, є дотримання графіку вакцинації.

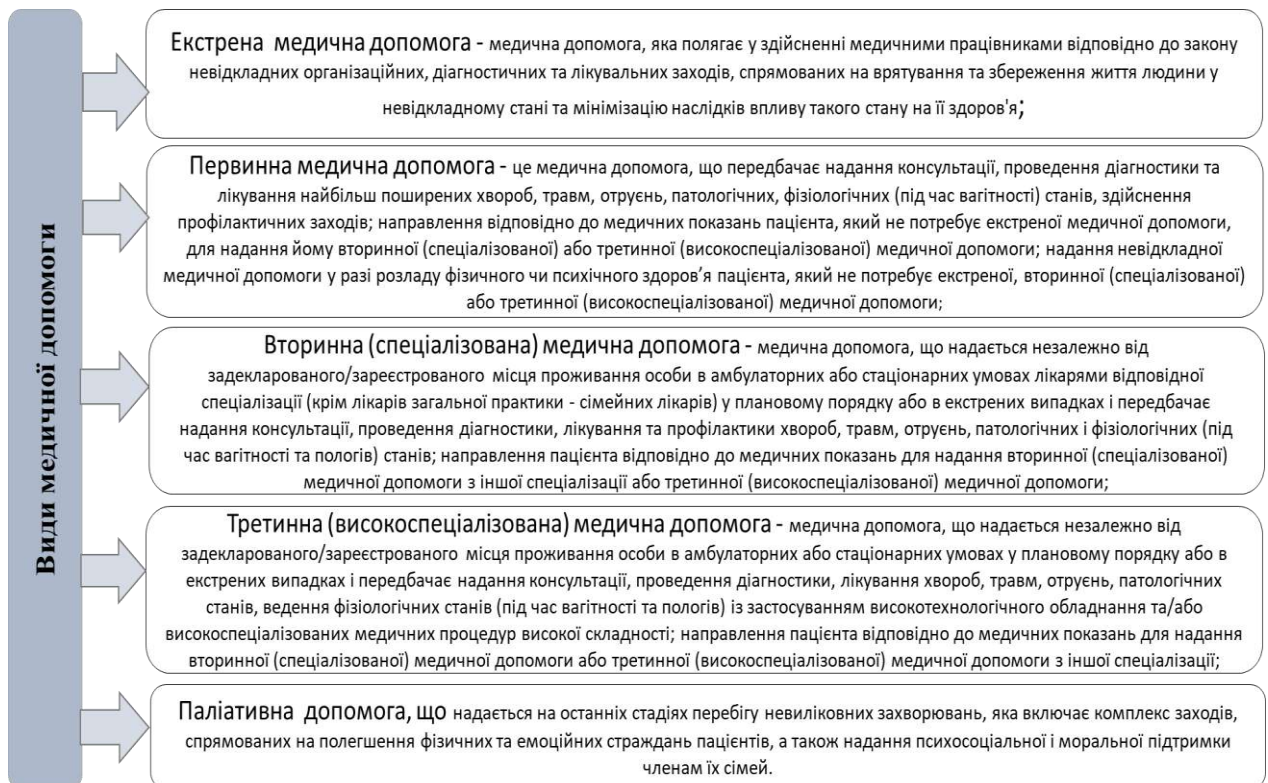

Рис. 4.5. Види безкоштовної медичної допомоги в Україні

Джерело: [5]

Світова практика фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я володіє різними прикладами і концептуальними підходами до побудови, зокрема найбільшу популярність має бюджетний підхід, який найбільш яскраво втілений у Великій Британії, і за якого 50-90% фінансування системи охорони здоров'я проходить за рахунок фінансових ресурсів державного та/або місцевих бюджетів (рис. 4.6).

Рис. 4.6. Концептуальні підходи до побудови системи фінансового забезпечення сфери охорони здоров'я

Джерело: [8]

У зв'язку із безутішними показниками відносно фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні підсилюється значення особистої відповідальності кожного громадянина за свій стан здоров'я та спортивно-рухову активність.

«В Україні фінансове забезпечення медичної сфери може здійснюватися з різних джерел:

- державний та місцеві бюджети;
- страхові та благодійні фонди;
- інші фінансові джерела, не заборонені законодавством» [5].

«Частка фінансування системи охорони здоров'я в Україні з державного та місцевого бюджетів є найбільшою, проте темпи приросту витрат на охорону здоров'я значно менші за відповідні характеристики зміни цін на медикаменти, профобладнання та відповідні послуги, що з кожним роком погіршує ситуацію з безоплатними медичними послугами» [9].

В Україні рівень бюджетних витрат на охорону здоров'я трохи перевищує 3% від ВВП, а за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ, англ. World Health Organization (WHO)), необхідною умовою ефективного функціонування медичної сфери, рівень бюджетних витрат на охорону здоров'я має коливатися від 6% до 8% визначених від величини ВВП [10]. «Були спроби встановити мінімальне значення для витрат з державного бюджету на рівні 5%. Згідно ЗУ «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»: «обсяг коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на реалізацію програми медичних гарантій, щорічно визначається в Законі України про Державний бюджет України як частка валового внутрішнього продукту (у відсотках) у розмірі не менше 5 відсотків валового внутрішнього продукту України. Видатки на програму медичних гарантій є захищеними статтями видатків бюджету.» [11]. Проте фактичного дотримання цієї граничної норми так і не було досягнуто. Згідно з проектом Державного бюджету України на 2022 рік, саме тепер вдалося максимально наблизитися до мінімального рівня видатків на охорону здоров'я, які передбачені «з урахуванням продовження медичної реформи та становлять у цілому по зведеному бюджету (державний і місцеві бюджети) 224 млрд гривень (4,2 % до ВВП). Видатки державного бюджету (з урахуванням трансфертів) на охорону здоров'я становлять 192,5 млрд грн

(+31,1 млрд грн до 2021 року). У структурі загальних видатків державного бюджету це 13,1%» [12].

Як вже зазначалося, за останні роки зростання видатків державного бюджету на сферу охорони здоров'я відбувається з більш уповільненими темпами ніж зростання цін. За 2015-2020 роки видатки на охорону здоров'я у розрахунку на душу населення зросли на 20% (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Характеристики динаміки системи фінансування охорони здоров'я в Україні
за 2015-2020 роки

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021** Оціночне значення	різниця у %	
								2020 -2015	2020 -2021
Консолідовані бюджетні видатки на охорону здоров'я									
Реальні видатки на охорону здоров'я на душу населення (2015, грн) *	1 657	1 553	1 850	1 897	1 959	1 988	1 848	20.2	-8.4
Реальні видатки на охорону здоров'я (2015, млрд грн) *	71.0	66.3	78.6	80.2	82.3	83.2	77.0	17.1	-8.7
Видатки на охорону здоров'я (% ВВП)	3.6	3.2	3.4	3.3	3.2	3.0	3.0	-14.8	0
Ключові фактори									
Чисельність населення (млн)	42.8	42.7	42.5	42.3	42.0	41.8	-	-2.4	-
Економічне зростання (зміна реального ВВПу %)	-9.8	2.4	2.5	3.4	3.2	3.7	-		-
Консолідовані видатки (% ВВП)	34.2	35.0	35.4	35.1	34.5	32.9	-	-3.7	-
Частка видатків на охорону здоров'я у консолідованих видатках	10.4	9.0	9.7	9.3	9.4	9.2	-	-11.5	-
* Числові вираження реальних видатків визначено із врахуванням похибки інфляції на основі змін ІСЦ у річному вираженні (даний показник характеризує зміни цін на підставі мінімального кошика споживчих товарів та послуг). Реальний темп зростання ВВП скоригований з урахуванням щорічних змін дефлятора ВВП, який за 2015-2020 роки зростає швидше, ніж ІСЦ. В результаті, реальне зростання ВВП з поправкою на дефлятор відображає значно повільнішу динаміку у порівнянні із змінами у реальних витратах з поправкою на ІСЦ.									
** Оціночне значення визначено із врахуванням: середнього значення темпу зміни чисельності населення за 2015-2020 роки, питомої ваги видатків на охорону здоров'я 2020 року у % від ВВП, ВВП та зміни цін на підставі медіанного значення Консенсус-прогнозу.									

Джерело: [13]

Дані таблиці свідчать, що в Україні відбувалося фактичне зниження рівня видатків на охорону здоров'я у % до ВВП із 3,6% до 3,0% за період 2015-2020 роки. Враховуючи одночасне зниження державних видатків у цілому за досліджуваний період, то можливо прогнозувати зниження рівня пріоритетності витрат на охорону здоров'я у структурі зменшуваних загальних видатків державного бюджету.

Таким чином, якщо розглядати «за 2015-2019 роки динаміку реальних видатків на охорону здоров'я у розрахунку на душу населення, то рівень цих видатків збільшився на 331 грн, проте дане збільшення нівелюється зменшенням чисельності населення за досліджуваний період на 1 млн осіб. Окрім того, за 2015-2020 рік в Україні зменшилися консолідовані видатки державного бюджету на охорону здоров'я на 1,3% (з 34,2% до 32,9% ВВП), що супроводжувалося зменшенням видатків на охорону здоров'я у % до ВВП (з 3,6% до 3,0% ВВП)» [13].

Одночасне зменшення рівня загальних видатків (базис розрахунку) у % до ВВП і видатків на охорону здоров'я у % до ВВП призвело до суттєвого зменшення фактичного рівня фінансування сфери охорони здоров'я. Додатковим фактором погіршення ситуації з фінансуванням сфери охорони здоров'я стало зменшення рівня частки бюджету, призначеної для охорони здоров'я (з 10,4% у 2015 році до 9,2% у 2020 році).

2015-2016 роки можливо вважати переломними у тенденціях фіскальної політики України. До цього, протягом 2014-2016 років в нашій державі було успішно подолано тенденцію квазіфіскального дефіциту та попередньої економічної кризи за рахунок вдалих державних програм фінансової консолідації та встановлення макроекономічного балансу, було скорочено рівень державного боргу (рис. 4.7).

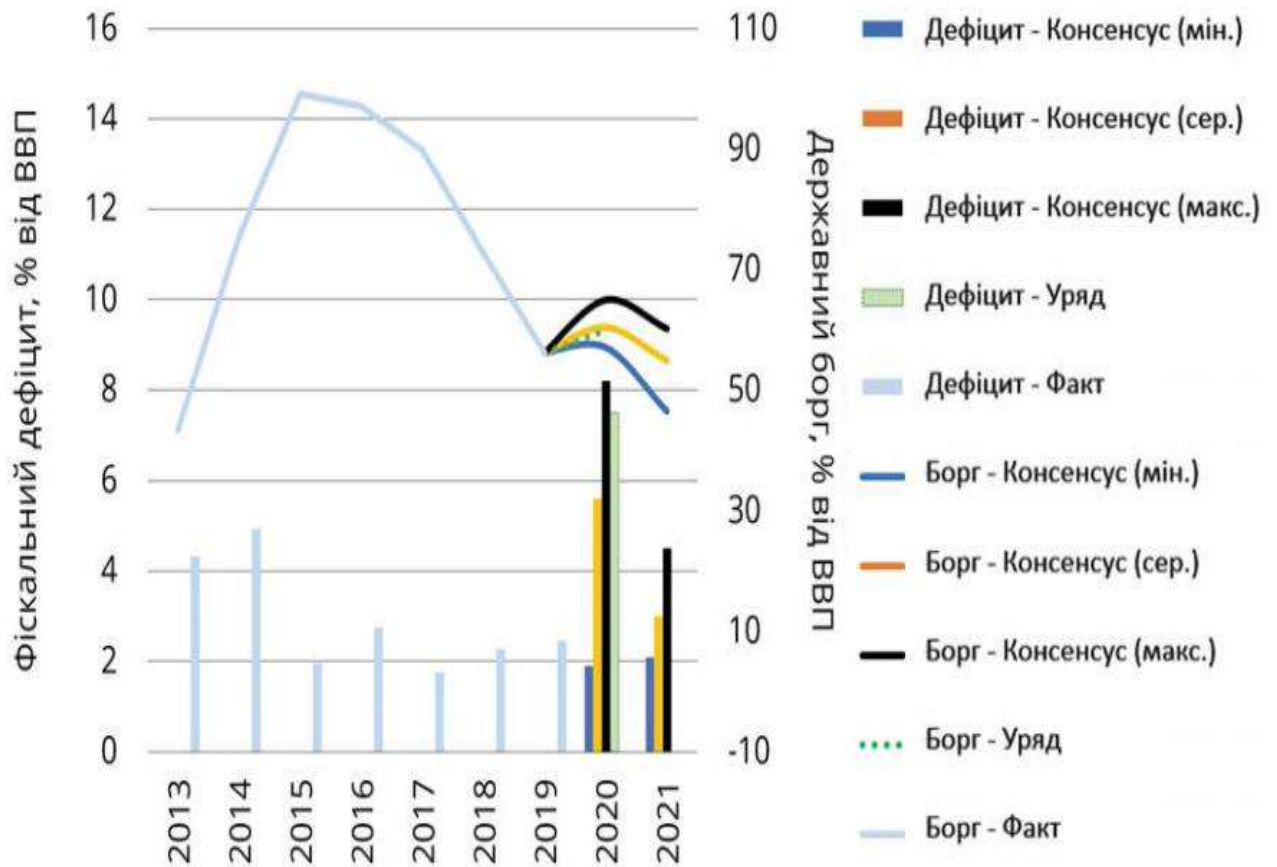

Рис. 4.7. Фіскальні характеристики дефіциту та державний боргу України (% від ВВП) за 2013-2021 роки

Джерело: [13]

Рівень державного боргу України скоротився з показника 4,9% ВВП за 2014 рік до показника 1,8% ВВП за 2017 рік. Тобто за 2015-2016 роки було відновлено тенденцію економічного зростання в Україні та знижено інфляцію. Ці зміни відбулися в основному за рахунок Механізму розширеного фінансування МВФ. Проте підтримки МВФ виявилось недостатньо, негативно на економічному стані відобразилася політична нестабільність, незбалансованість функціонування сфери бізнесу, недосконалість реформ судової, податкової та митної систем та недостатність антикорупційних заходів.

«Українська економіка почала скорочуватися ще до кризи COVID-2019. У другій половині 2019 року економічне зростання в Україні почало уповільнюватися. Підвищення курсу національної валюти негативно

вплинуло на умови торгівлі України, а глобальне сповільнення економіки знизило ціни на ключові експортні позиції. У той самий час державні видатки зменшилися, що відображало погіршення показників надходжень та скорочення видатків на житлові субсидії. Промислове виробництво почало скорочуватися, реагуючи на зниження попиту та зростання конкуренції. Починаючи з січня 2020 року, ВВП України почав своє падіння (на 0,5% порівняно з січнем 2019 року). Очікуючи та реагуючи на COVID-19 та пов'язану з ним економічну невизначеність, уряд України переглянув макроекономічний прогноз на 2020 рік у сторону зменшення, знизив очікування щодо зростання ВВП, збільшив прогнозні значення інфляції та безробіття (рис. 4.8) та призупинив середньострокове планування, обмеживши його часовим горизонтом в один рік» [13].

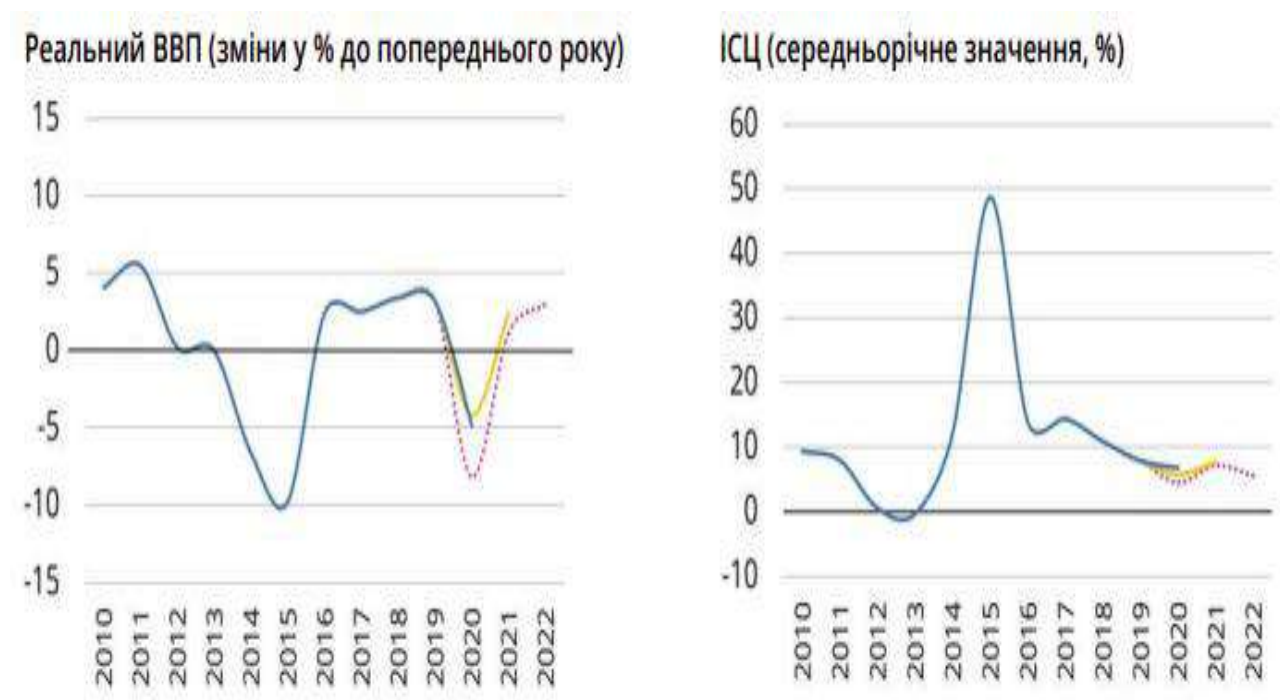

Рис. 4.8. Макроекономічні характеристики України за 2010-2022 роки

Джерело: [13]

У квітні 2020 року до Бюджетного кодексу України були внесені зміни (табл. 4.3), пов'язані з необхідністю подолання наслідків пандемії COVID-19, які були спрямовані на призупинення падіння основних макроекономічних характеристик.

Таблиця 4.3

Зміни внесені до Закону «Про Державний бюджет на 2020 рік»
(за квітень 2020 р.)

	Тисяч гривень				% від ВВП		
	Початковий	Змінений	Різниця (тисяч гривень)	Різниця (%)	Початкови й	Змінений	Різниця
Доходи	1095580446	975833650	-119746796	-10,9	27,5	24,5	-3
Витрати	1199231214	1281624506	82393292	6,9	30,1	32,2	2,1
Позичання	-7375047	-7386547	-11.500	0,2	-0,2	-0,2	0
Дефіцит	96275720	298404308	202128588	209,9	2,4	7,5	5,1

Джерело: Пояснювальні таблиці до проекту додаткових поправок до Закону Про Державний бюджет на 2020 рік (Верховна Рада України, 2020) [13]

«Заплановане у 2020 році збільшення видатків бюджету, в тому числі на охорону здоров'я в контексті необхідності подолання ковідної кризи, мало значення для підтримки відновлюваних процесів в економіці та спортивно-оздоровчій сфері, проте ефективність цих змін була незначною. В результаті було збільшено видатки на Національну службу здоров'я України (НСЗУ) (+15,8 млрд грн або +0,4% ВВП) та на Фонд боротьби з COVID-19 (+64,7 млрд грн або 1,6% ВВП)»[13].

Досліджуючи пріоритетність консолідованих видатків Державного бюджету України (табл. 4.4), слід зазначити, що сфери охорони здоров'я та фізичного розвитку потрапляючи до списку пріоритетних напрямків, невдало конкурують з витратами на освіту та соціальний захист. За період 2015-2020 роки відбувалося зменшення рівнів фінансування сфери охорони здоров'я і у співвідношенні % до ВВП, і у співвідношенні % Зведеного бюджету. Фінансування сфери освіти та соціального захисту за весь досліджуваний період витісняють видатки на охорону здоров'я в розрізі структури видатків Державного бюджету України, а починаючи із 2018 року навіть видатки на економічну діяльність випереджають видатки на охорону здоров'я.

Таблиця 4.4

Пріоритетність консолідованих видатків Державного бюджету України

	Видатки як % ВВП						Видатки як % Зведеного бюджету					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Загальнодержавні функції	5,9	5,6	5,6	5,4	5,1	5,1	17,3	16,1	15,7	15,3	14,8	15,5
включаючи обслуговування боргу	4,3	4,0	3,7	3,3	3,0	3,1	12,7	11,5	10,5	9,3	8,8	9,6
Оборона	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,6	7,7	7,1	7,0	7,8	7,8	8,0
Безпека та судова влада	2,8	3,0	3,0	3,3	3,6	3,3	8,1	8,6	8,4	9,4	10,5	10,1
Економічна діяльність	2,8	2,8	3,4	4,0	3,9	4,1	8,3	7,9	9,7	11,3	11,2	12,5
Охорона навколишнього природного середовища	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Житлово-комунальне господарство	0,8	0,7	0,9	0,9	0,9	0,7	2,3	2,1	2,6	2,4	2,5	2,1
Охорона здоров'я	3,6	3,2	3,4	3,3	3,2	3,0	10,4	9,0	9,7	9,3	9,4	9,2
Духовний та фізичний розвиток	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	2,4	2,0	2,3	2,3	2,3	2,5
Освіта	5,7	5,4	6,0	5,9	6,0	5,9	16,8	15,5	16,8	16,8	17,4	17,8
Соціальний захист	8,9	10,8	9,6	8,7	8,1	7,1	25,9	30,9	27,0	24,7	23,4	21,4
Усього	34,2	35,0	35,4	35,1	34,5	32,9	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: [13]

Потрапляючи до категорії пріоритетних видатки Державного бюджету на духовний та фізичний розвиток уступають майже всім напрямам пріоритетних видатків, випереджуючи тільки-но видатки на охорону навколишнього природного середовища.

Фінансування пріоритетних сфер відбувається також за рахунок видатків центрального уряду, які у свою чергу значно скоротилися у частині видатків на сферу охорони здоров'я за роки (2014-2015 рр.) після кризового періоду (табл. 4.5).

У структурі видатків центрального уряду (включаючи трансферти) за 2015-2020 роки питома вага видатків на охорону здоров'я зменшилася (у % до ВВП з 3,2% до 2,5%, а у % до Державного бюджету з 11,0% до 9,6%), частка видатків видатки на духовний та фізичний розвиток майже не

змінилася, а от питома вага видатків на економічну діяльність, безпеку, судову владу та оборону зросли.

Таблиця 4.5

Пріоритетність видатків центрального уряду України (включаючи трансферти) за 2015-2020 роки

	Видатки як % ВВП						Видатки як % Державного бюджету (включаючи трансферти)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Загально державні функції	5,2	5,0	4,8	4,6	4,3	4,3	18,1	17,4	17,2	16,7	15,9	16,4
включаючи обслуговування боргу	4,2	4,0	3,7	3,2	3,0	3,1	14,6	14,0	13,2	11,7	11,1	11,9
Оборона	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,6	9,0	8,7	8,9	9,8	9,9	10,0
Безпека та судова влада	2,7	3,0	2,9	3,3	3,6	3,3	9,5	10,5	10,5	11,9	13,2	12,6
Економічна діяльність	1,9	1,5	1,8	2,3	2,3	2,7	6,6	5,1	6,3	8,2	8,4	10,3
Охорона навколишнього природного середовища	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,7	0,7	0,6	0,5	0,6	0,7
Житлово-комунальне господарство	0	0	0,1	0	0	0	0	0	0,2	0	0	0
Охорона здоров'я	3,2	2,4	2,6	2,5	2,5	2,5	11,0	8,4	9,4	8,9	9,1	9,6
Духовний та фізичний розвиток	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2	0,7	0,9	1,0	1,0	1,2
Освіта	3,7	3,3	3,1	3,0	3,1	3,2	12,9	11,6	11,1	10,8	11,6	12,3
Соціальний захист	8,7	10,3	9,1	8,2	7,5	6,6	29,8	36,0	32,4	29,6	27,8	25,1
Блокові трансферти	0,4	0,3	0,7	0,7	0,7	0,5	1,3	1,0	2,6	2,6	2,4	1,8
Усього	29,0	28,7	28,1	27,7	27,1	26,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: [13]

«У 2017 році Україна розпочала масштабну реформу фінансування системи охорони здоров'я, яка включала в себе централізацію видатків на закупівлю пакету основних медичних послуг єдиним національним платником – НСЗУ (включаючи видатки на первинну медичну допомогу з 2018 року та на весь пакет, в тому числі спеціалізовану та невідкладну допомогу, з квітня 2020 року). Ця реформа звільнила органи місцевого самоврядування від відповідальності за фінансування основних послуг (крім оплати комунальних послуг та капітальних витрат), таким чином дозволивши

їм перенаправляти кошти із системи охорони здоров'я на інші напрямки. Для компенсації центральний уряд протягом 2018-2020 років суттєво збільшив фінансування системи охорони здоров'я у номінальному вираженні. Однак асигнування на охорону здоров'я на центральному рівні залишилися незмінними як частка від ВВП (2,5%)» [13].

На фоні децентралізаційних процесів управління в Україні у сфері охорони здоров'я у 2017 році відбулася реформа централізації видатків на отримання пакету основних медичних послуг Національною службою здоров'я України (охоплюючи видатки на первинну допомогу, починаючи з 2018 року та на весь пакет, і на спеціалізовану та невідкладну допомогу, починаючи з 2020 року). За рахунок цих заходів реформування, місцевому самоврядуванню вдалося позбутися відповідальності за фінансове забезпечення основних видів медичних послуг (за виключенням комунальної плати та витрат на капітальні потреби). Це також розширило фінансові можливості територіальних громад за рахунок можливості переведення фінансових ресурсів за потреби із сфери охорони здоров'я у інші сфери. В якості фінансової компенсації можливих втрат під час реформування «центральний уряд протягом 2018-2020 років суттєво збільшив фінансування системи охорони здоров'я у номінальному вираженні. Однак асигнування на охорону здоров'я на центральному рівні залишилися незмінними як частка від ВВП (2,5%)» [13].

Таким чином, протягом 2015-2020 уряд України намагався здійснити фінансове вирівнювання можливостей сфери охорони здоров'я на рівні різних громад з різними фінансовими можливостями і забезпечити громадянам гарантований необхідний рівень медичних послуг. Однак, рівень «базових» дотацій на сферу охорони здоров'я не завжди покриває потреби громад. Додатковим джерелом фінансової підтримки сфери охорони здоров'я для територіальних громад стали «стабілізаційна дотація» (з 2015 року) та «додаткова дотація на утримання закладів охорони здоров'я та освіти» (з 2017 року), сумарне значення яких перевищило рівень «базової» дотації.

Однак, паралельно із введенням централізованого способу забезпечення пакету основних медичних послуг в Україні була значно зменшена «додаткова дотація на утримання закладів охорони здоров'я та освіти». До таких змін були готові не всі новостворені громади, адже існують громади з низьким рівнем зайнятості населення та з недостатнім рівнем доходів, яким не вдається покрити всі необхідні видатки на розвиток, охорону здоров'я, фізичну культуру та спорт. Тому виникає потреба пошуку нових можливостей фінансування спортивно-оздоровчої сфери.

На державному рівні в якості додаткового джерела підтримки спортивно-оздоровчої сфери можливо розглядати кошти, які будуть в Державному бюджеті вивільнятися після здійснення виплат по обслуговуванню державного боргу. Проте на найближчий період ситуація ускладнюється за рахунок необхідності мобілізації коштів на боротьбу із COVID-19 та на укріплення обороноздатності України у зв'язку з посиленням загрози агресії.

Для об'єктивної оцінки державного фінансування спортивно-оздоровчої сфери в Україні, доцільним вдається порівняння рівня загальних державних видатків на пріоритетні сфери розвитку в Україні та країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (рис. 4.9).

Результати порівняння середніх показників пріоритетних державних видатків в Україні та країнах Організації економічного співробітництва та розвитку демонструють значні відхилення саме у сфері охорони здоров'я. Україна виділяє значно менше коштів (майже на 5% менше у відсотковому значенні витрат Державного бюджету) на охорону здоров'я ніж країни Організації економічного співробітництва та розвитку. Поряд із цим фактом, спостерігається значне перевищення витрат Державного бюджету України (у %) на соціальний захист, освіту, безпеку, судову владу, оборону ніж у країн Організації економічного співробітництва та розвитку.

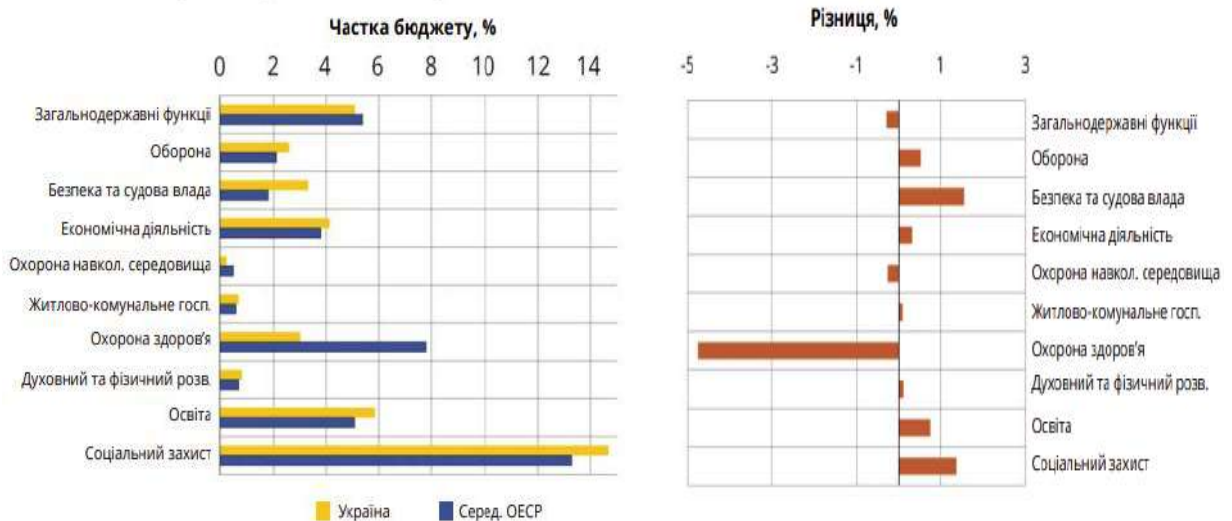

Рис. 4.9. Порівняння середніх показників пріоритетних державних видатків в Україні та країнах Організації економічного співробітництва та розвитку

Джерело: дані ОЕСР Панорама державного управління та Державна казначейська служба України [13]

Спорт потрапляє до сфери духовного та фізичного розвитку, для якої в Україні середні показники пріоритетних державних видатків дещо перевищують відповідні показники у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку.

За даними Міністерства молоді та спорту України у 2020 році було передбачено суттєве зростання витрат на розвиток спорту та фізичної культури (табл. 4.6): «за період з 2021-го по 2024 роки загальні витрати повинні становити 69,35 млрд гривень, тоді як з 2017 по 2020 роки вони склали 25,3 млрд гривень. Вже 2021-го року витрати держбюджету на спорт та фізичну культуру мали становити 7,736 млрд гривень, тоді як у 2020-му вони склали 2,577 млрд гривень. З місцевих бюджетів у 2021 році було передбачено виділити 8,541 млрд гривень (у 2020-му — 3,824 млрд гривень). При цьому серйозне збільшення фінансування передбачає зростання кількості спортивних клубів чи людей, котрі займаються спортом. Додаткові кошти будуть спрямовані на фінансування ДЮСШ та підготовку збірних команд» [14].

Динаміка та прогнозні значення витрат на розвиток спорту та фізичної
культури за джерелами фінансування

Джерело фінансування	2017	2018	2019	2020	2021*	2022**	2023**	2024**
Державний бюджет	2182625,0	2004450,3	2061014,1	2577389,8	7736204,7	6818401,8	6771363,5	7588859,2
Місцеві бюджети	2983585,1	3277919,4	3565381,6	3824629,2	8541348,1	9211136,8	9663679,2	7599859,2
Інші джерела	533276,3	743852,0	694236,7	895670,2	691180,9	717932,7	714788,5	703906,0
Усього	5699486,4	6026221,7	6320632,4	7297689,2	16968733,7	16747471,3	17149831,2	18486264,6

*-оціночне значення;

** - прогнозне значення.

Джерело: [14]

Дані Міністерства молоді та спорту України засвідчують більш сприятливу поточну ситуацію для розвитку фізичної культури та спорту ніж для охорони здоров'я, проте залишається відкритим питання пріоритетності в цілому спортивно-оздоровчої сфери та сфер економічної діяльності, соціального захисту, освіти, безпеки, судової влади та оборони.

За даними Державної казначейської служби України у 2021 році відбулося зростання витрат Державного бюджету за всіма напрямками фінансування розвитку спорту та фізичної культури порівняно із 2020 роком (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Видатки Державного бюджету на розвиток спорту та фізичної культури за
2020-2021 роки, млн грн

Напрямок фінансування	2020	2021	2021 у % до 2020
Державна підтримка фізкультурно-спортивного товариства «Динамо»	20,2	49,9	+ 147,6
Фізична та спортивна підготовка учнівської та студентської молоді	145,3	239,3	+64,7
Реалізація спортивних інфраструктурних проєктів	10,8	10,8	0
Розвиток спорту серед осіб з інвалідністю, їхня фізкультурно-спортивна реабілітація	417,8	1127,7	+169,9
Підготовка та участь національних збірних в Параолімпійських та Дефлімпійських іграх	50,8	2359,9	+4546,5
Розвиток фізкультури, спорту вищих досягнень та резервного спорту	1564,9	2799,7	+78,9
Фінансова підтримка громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування	55,1	65,1	+18,2
Підготовка та участь національних збірних в міжнародних змаганнях (Олімпійські ігри, Всесвітні ігри та ін.)	69,7	447,8	+542,4
Реконструкція СК «Атлет» у м. Києві		75,8	-
Будівництво плавального комплексу олімпійського класу ОНСЦ «Конча-Заспа» у м. Києві		200	-

Джерело: сформовано за даними Державної казначейської служби України [15]

За абсолютним вираженням дані щодо фінансування розвитку спорту та фізичної культури з різних джерел (Міністерства молоді та спорту України та Державної казначейської служби України) дещо відрізняються, проте справедливою і очевидною є тенденція сильного зростання видатків Державного бюджету на розвиток спорту та фізичної культури за 2020-2021 роки. Так, у 2021 році порівняно із 2020 роком найбільше зросли витрати Державного бюджету на підготовку та участь національних збірних в Параолімпійських та Дефлімпійських іграх (+4546,5%), державна підтримка фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» зросла на 147,6%, витрати

на фізичну та спортивну підготовку учнівської та студентської молоді зросли на 64,7%, витрати на розвиток спорту серед осіб з інвалідністю, їхня фізкультурно-спортивна реабілітація зросли на 169,9%, витрати на розвиток фізкультури, спорту вищих досягнень та резервного спорту зросли на 78,9%, фінансова підтримка громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування збільшилася на 18,2%, витрати на підготовку та участь національних збірних в міжнародних змаганнях (Олімпійські ігри, Всесвітні ігри та ін.) зросли на 542,4%. Окрім того за рахунок бюджетних коштів у 2021 році було здійснено реконструкцію СК «Атлет» у м. Києві (75,8 млн грн) та будівництво плавального комплексу олімпійського класу ОНСЦ «Конча-Заспа» у м. Києві (200 млн грн).

Взагалі, тенденція зростання витрат Державного та місцевих бюджетів на розвиток спорту та фізичної культури спостерігається ще з 2007 року (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Динаміка витрат Державного та місцевих бюджетів на фінансування спорту та фізичної культури

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2014	2015	2016	2017	2020
Рівень витрат Державного бюджету, млрд грн	0,52	0,84	1,46	2,81	1,41	1,98	2,45	3,65	1,41	2,38	2,15
% виділених коштів	99,3	91,2	218	445,9	100,2	87,7	88,4	80,5	80,0	98,7	92,3
Рівень витрат місцевих бюджетів, млрд грн	1,02	1,23	1,23	1,48	1,6	1,95	1,83	2,47	3,12	4,57	7,24
% виділених коштів	104,7	98,8	98,8	98,2	96,2	96	85	98,6	99,0	98,1	89,6

Джерело: Джерело: сформовано за даними Державної казначейської служби України [15]

За період 2007-2020 роки відсутність приросту фінансування спорту та фізичної культури з Державного бюджету порівняно із попереднім роком спостерігалася лише у 2011 та 2016 роках, але за ці роки відбувалося зростання видатків місцевих бюджетів порівно із попереднім роком. Відсутність приросту фінансування сфери спорту є характерною ознакою для років, що сліднують після олімпіад або після активних підготовчих дій до олімпіад і супроводжується попередніми посиленними видатками Державного бюджету. Так, незначне зменшення фінансування сфери спорту у 2011 році порівняно із попереднім роком спостерігалася після Олімпійських ігор 2010 року в канадському місті Ванкувері та у 2016 році після рекордних сум видатків на підготовку до літніх Олімпійських ігор 2016 року у Ріо-Де-Жанейро в Бразилії, коли на розвиток спорту за 2015 рік витратили 3,65 млрд грн коштів Державного бюджету та 2,47 млрд грн Державного бюджету що склало 80,5% передбаченого державного бюджетного фінансування.

З 2016 року після реформ децентралізації фінансів спостерігається інтенсивне нарощування видатків місцевих бюджетів на розвиток спорту та фізичної культури.

«Що стосується досягнень українських спортсменів, то у 2020 році їх було вдосталь. Рік тому Ярослава Магучіх, яку визнали висхідною зіркою серед світових атлеток, встановила світовий рекорд U20 зі стрибків у висоту у приміщенні. Результат українки – 2,01 метра. У листопаді 2019 року найсильнішою людиною планети через 13 років після перемоги Вірастюка знову став українець Олексій Новиков. Здобувши перемогу в змаганнях The World Strongest Man в американському штаті Флорида, 24-річний Новиков став наймолодшим атлетом, якому вдалося здобути престижний титул. Того ж місяця український плавець Михайло Романчук установив новий європейський рекорд на дистанції 800 метрів вільним стилем і побив попередній найкращий результат, що тримався вісім років. На турнірі серії International Swimming League у Будапешті український плавець представляв команду Aqua Centurions. Під час запливу він показав рекордні 7 хвилин і

25,73 секунди та здобув перемогу. Свого суперника — норвежця Генріка Крістіансена – українець Романчук випередив лише на 0,05 секунди. У грудні 2020 року збірна України тріумфально завершила Чемпіонат Європи зі спортивної гімнастики серед чоловіків у турецькому Мерсіні. В останній день змагань «золото» в опорному стрибку і «бронзу» на кільцях виборов Ігор Радівілов. А срібним призером у вправах на брусах став Петро Пахнюк.» [15].

У проєкті Державного бюджету на 2022 рік передбачено 11,3 млрд грн на розвиток спорту та фізичної культури. «3,4 млрд грн піде на проведення 1700 спортивних заходів, 1,5 млрд грн - на участь України в зимових Олімпійських та Параолімпійських іграх, а також літніх Дефлімпійських іграх, 1,1 млрд грн - на ремонт, реконструкцію 14 баз олімпійської підготовки, 650 млн гривень - на будівництво, ремонт, реконструкцію 200 спортивних об'єктів, 384,9 млн грн - на розвиток олімпійського, параолімпійського, фізкультурно-спортивного, учнівського, студентського спортивного руху і 267,4 млн гривень - на проєкт "Активні парки України". У ремонт і реконструкцію баз олімпійської підготовки закладені гроші на бази "Конча-Заспа", "Заросляк" і "Атлет", а також на стадіон "Арена-Львів" і Палац спорту» [16].

Виявлені тенденції нарощування обсягів бюджетного фінансування розвитку спорту та фізичної культури в Україні дозволить досягти попередньо поставлених амбітних цілей стосовно проведення Олімпійських ігор у 2030-2032 роках саме в Україні.

У Державному бюджеті України 2022 року ситуація із фінансуванням сфери охорони здоров'я не така втішна, як із сферою спорту та фізичної культури. В абсолютному вираженні видатки зростають, проте надалі не досягають рівня 5% ВВП, що закріплено ЗУ «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». «Видатки на сферу охорони здоров'я зросли на 3,1 млрд грн. 2 млрд грн заплановано на підвищення оплати праці медичних працівників, що не підпадають під Програму

медичних гарантій (ПМГ), до мінімальних стандартів, встановлених указом Президента України від 18.06.2021 р. № 261 (для лікарів не менше 20 тис. грн, для середнього медичного персоналу — не менше 13,5 тис. грн.). На 300 млн грн збільшено видатки для надання високоспеціалізованої медичної допомоги, закупівлі лікарських засобів. На 244 млн грн збільшено видатки на централізовану закупівлю медичного обладнання. 100 млн грн передбачено для виплат медичним працівникам у зв'язку з переїздом на нове місце роботи та перекваліфікацію» [17].

Звісно, Державний бюджет України 2022 приймався на підставі аналізу інформації про поточний економічний стан (рис. 4.10).

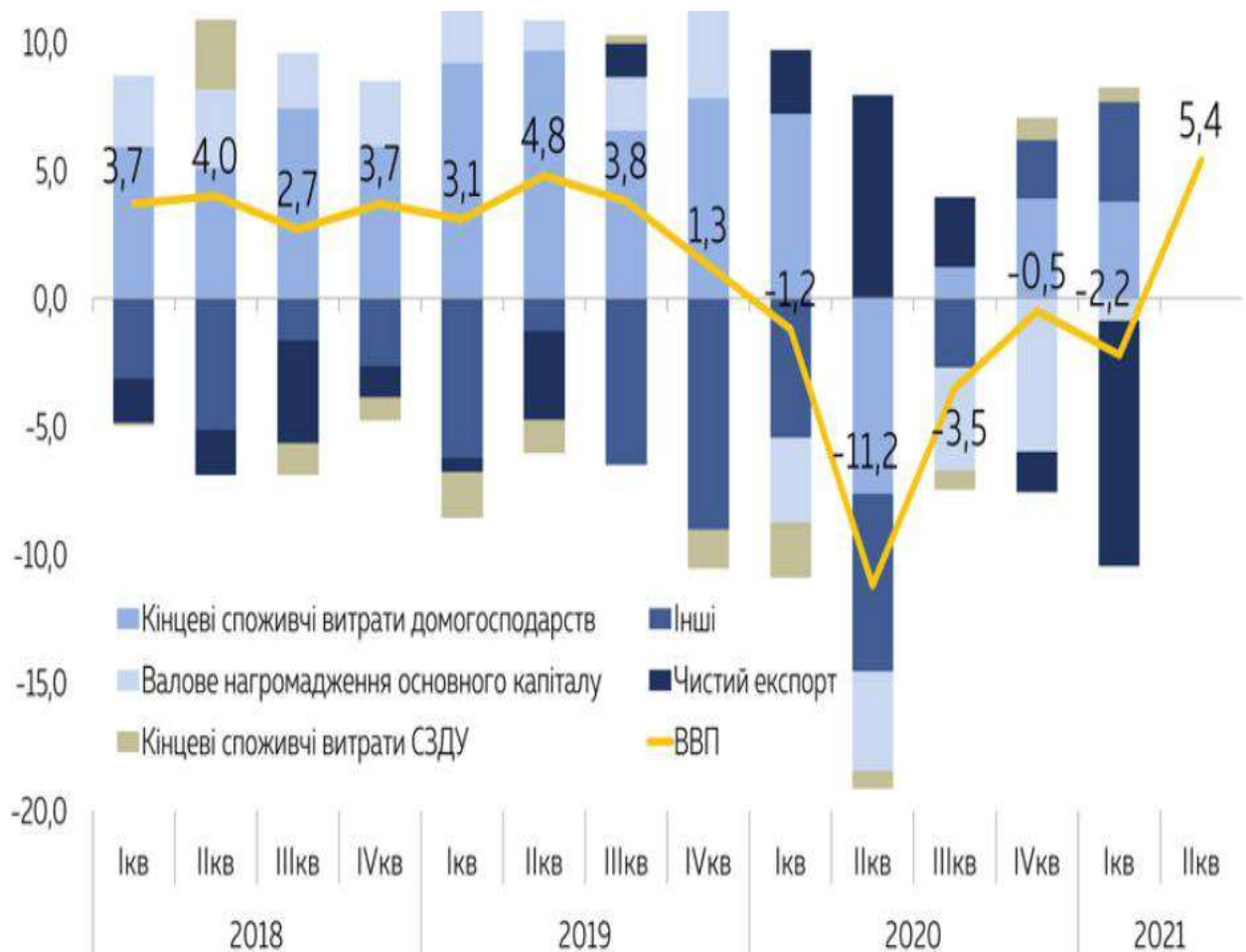

Рис. 4.10. Динаміка ВВП України за 2018-2021 роки, %

Джерело: дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України [18]

Так, у другому кварталі 2021 року вдалося досягти зростання рівня ВВП на 5,4%. Таке зростання було значним досягненням після довготривалого періоду скорочення рівня ВВП, що пояснюється впливом поширення пандемії COVID-19. Нарешті наступив етап адаптації до нових умов господарювання, ведення бізнесу, управління та адміністрування. Почали відновлюватися споживчий попит, виробничі процеси та експорт. Але, слід зауважити, що такого рівня зростання ВВП (5,4%) вдалося досягти також завдяки сильного зниження рівня ВВП за попередні періоди, тобто завдяки мінімізації бази порівняння.

Основним фактором збереження певного економічного балансу у другій половині 2020 року та у першій половині 2021 року було приватне споживання, яке становило лівову частку у ВВП. Зберегти рівень споживання вдалося завдяки збереженню тенденції зростання середнього рівня заробітних плат, який у номінальному вираженні склав 14345 грн за липень 2021 року. Підвищення середнього рівня заробітних плат забезпечувалося зростанням мінімальної заробітної плати та посиленням конкуренції за рахунок притоку трудових мігрантів.

Динаміка капітальних інвестицій та валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) в Україні за 2019-2021 роки також зазнала впливу ковідної кризи (рис. 4.11).

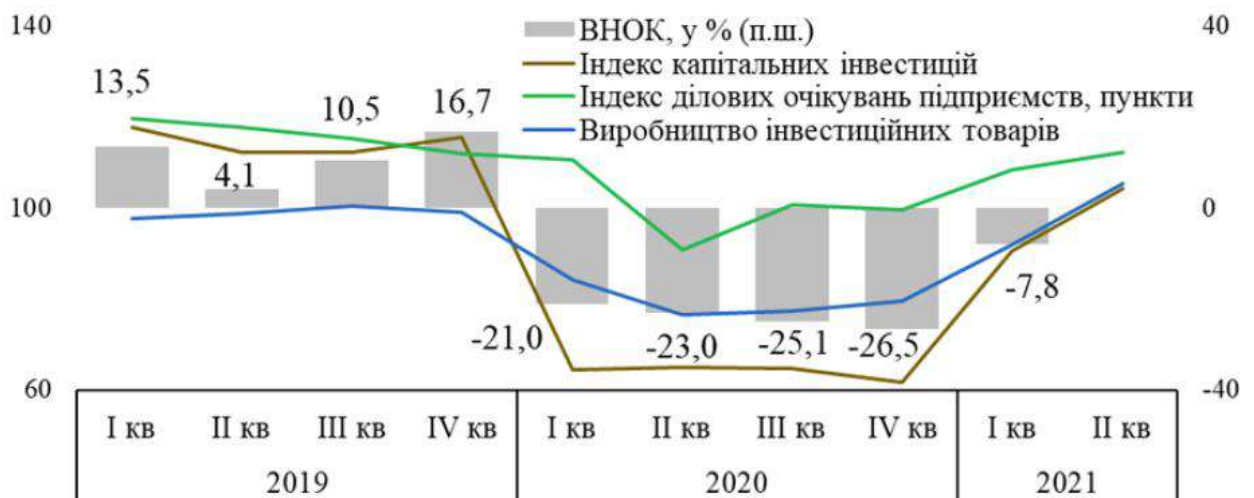

Рис. 4.11. Динаміка капітальних інвестицій за 2019-2021 роки

Джерело: дані Державної служби статистики України, Національного банку України [18]

В Україні «протягом січня – червня 2021 року індекс капітальних інвестицій збільшився на 4,2 відсотка р/р завдяки фінансуванню проектів з модернізації та інфраструктурних проектів. Загалом інвестиції підприємств та організацій з початку 2021 року становили 191,1 млрд гривень. Разом з цим, потреба в інвестиціях для забезпечення подальшого стійкого розвитку залишається високою. Так, частка інвестицій у ВВП в Україні все ще залишається меншою, ніж у країнах, які демонструють високі темпи розвитку, та меншою, ніж у східноєвропейських країнах – членах ЄС (за даними Держстату у 2020 році питома вага валового нагромадження основного капіталу у структурі ВВП в Україні становить 13 відсотків, тоді як, за даними Світового Банку, в Угорщині – 27,3 відсотка, в Ірландії – 29,9 відсотка, в Румунії – 24,6 відсотка, в Польщі – 17,1 відсотка)» [18].

Відповідно до виявлених тенденцій змін макроекономічних показників було здійснено оцінку їх прогностичних значень (табл. 4.9), що лягла в основу формування Державного бюджету України 2022 та відповідно вплинула на формування видатків та особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності.

Як бачимо, згідно прогностичних оцінок 2022 рік має стати роком виходу із ковідної кризи та забезпечити позитивні значення відсоткових приростів макроекономічних показників, а отже забезпечити розширені можливості для розвитку спортивно-оздоровчої сфери.

Таким чином, за роки незалежності та роки реформ децентралізації в Україні спортивно-оздоровча сфера отримала додаткових пріоритетів у системі державного фінансування лише у розрізі розвитку спорту та фізичної культури і значно втратила в системі охорони здоров'я, оскільки реальний рівень фінансування у цій сфері зменшився порівняно з фінансуванням економічної діяльності, соціального захисту, освіти, безпеки, судової влади, оборони.

Таблиця 4.9

Основні прогностні оцінки макроекономічних показників соціально-
економічного розвитку України на 2020-2022 роки

Назва	2020	2021		2022
	звіт	Постанова КМУ від 29.07.2020 № 671 (під бюджетні розрахунки)	Очікуване (під постанову КМУ від 31.05.2021 № 586)	Постанова КМУ від 31.05.2021 № 586 (під бюджетні розрахунки)
Валовий внутрішній продукт:				
номінальний, млрд грн.	4 191,9	4 505,9	4 808,5	5 368,7
%, р/р	-4,0	4,6	4,1	3,8
Індекс споживчих цін:				
у середньому до попереднього року, %, р/р	2,7	8,1	8,8	7,2
грудень до грудня попереднього року, %, р/р	5,0	7,3	8,9	6,2
Індекс цін виробників промислової продукції:				
грудень до грудня попереднього року, %, р/р	14,5	8,7	17,0	7,8
Середньомісячна заробітна плата працівників, брутто, номінальна, гривень	11 591	13 632	13 632	15 258
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років за методологією МОП, % до робочої сили відповідного віку	9,5	9,2	9,2	8,5
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн доларів США	-2 438	-10 416	-6 244	-8 595
Експорт товарів та послуг:				
млн. доларів США	60 652	60 175	65 983	70 286
%, р/р	-4,6	2,9	8,8	6,5
Імпорт товарів та послуг:				
млн. доларів США	63 090	70 591	72 227	78 881
%, р/р	-17,1	10,6	15,6	9,2
Обмінний курс гривні до долара США, гривень за долар США				
в середньому за період	27,0	29,1	28,0	28,6
на кінець періоду	28,3	28,8 [±1]	28,6 [±1]	28,7 [±1]

Джерело: дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства економіки України [18]

«Останні зміни в системі фінансування сфери охорони здоров'я дають надію на збільшення рівня пріоритезації в цілому спортивно-оздоровчої

сфери. Адже рівень видатків на охорону здоров'я поступово наближається до рівня гарантованого Програмою медичних гарантій (5%), але не досягає його згідно з проектом Державного бюджету України на 2022 рік, саме тепер вдалося максимально наблизитися до мінімального рівня видатків на охорону здоров'я (5% до ВВП), за оцінками експертів у 2022 році він має сягнути у цілому по зведеному бюджету (державний і місцеві бюджети) 224 млрд гривень (4,2 % до ВВП) та 13,1% у структурі загальних видатків державного бюджету» [12].

«При цьому частка перерозподілу валового внутрішнього продукту через державний бюджет у 2022 році поступово зменшується порівняно із затвердженими показниками 2021 року (зі змінами) на 0,9 відсотка, а з фактичними показниками 2020 року на 2 відсотка» [18]. Проте рівень видатків на охорону здоров'я в Україні залишається меншим ніж рекомендований Всесвітньою організацією охорони здоров'я (від 6% до 8% визначених від величини ВВП).

Таким чином, результати дослідження системи фінансування спортивно-оздоровчої сфери дають підстави до пошуку шляхів розширення можливостей даного напрямку фінансування, тобто знаходження невикористаних резервів фінансової системи забезпечення пріоритетних напрямів розвитку. Одразу можна відкинути всі шляхи, які будуть створювати додатковий борг державного бюджету, проте можливим залишається перегляд структурних співвідношень у державних видатках за різними пріоритетними напрямками, враховуючи досвід країн Організації економічного співробітництва. Адже після подолання кризових наслідків 2014-2015 років, економіка України знову зазнала впливу кризи, викликані пандемією COVID-19, що ускладняється посиленням загрози військової агресії і потребує певного перерозподілу коштів у системі видатків держави. Таким чином, попередньо сформовані певні тенденції економічного зростання є недостатніми, економіка нашої держави залишається дуже вразливою.

Таблиця 4.10

Загальні показники доходів державного бюджету у 2020–2022 роках

Показник	2020		2021		2022		Відхилення 2022 рік (прогноз) до			
	Факт, млрд грн	Частка у ВВП, %	План зі змінами, млрд грн	Частка у ВВП, %	Прогноз, млрд грн	Частка у ВВП, %	2020 рік (факт)		2021 рік (затверджено зі змінами)	
							млрд грн	Частка у ВВП, %	млрд грн	Частка у ВВП, %
ВВП, млрд грн	4191,9		4505,9		5368,7		1176,8		862,8	
Державний бюджет без трансфертів	1,65,4	25,4	1,97,1	24,3	1256,6	23,4	191,2	-2,0	159,6	-0,9
Загальний фонд	868,8	20,7	971,4	21,6	1120,3	20,9	251,4	0,1	148,8	-0,7
Спеціальний фонд	196,5	4,7	125,6	2,8	136,3	2,5	-60,2	-2,1	10,7	-0,2

Джерело: [18]

Можливо виділити такі напрямки зміцнення системи фінансування спортивно-оздоровчої сфери:

- подальше покращення умов бізнес-середовища;
- покращення систем податкових та митних відносин;
- створення умов для розвитку людського капіталу, здійснення інвестицій у людський капітал;
- структурний перерозподіл фінансової системи забезпечення пріоритетних напрямів розвитку на основі перегляду їх ієрархії пріоритетності;
- за умови скорочення зовнішнього боргу країни, здійснити перерозподіл коштів, що будуть вивільнятися на користь розвитку спортивно-оздоровчої сфери.

4.2. Завдання управління спортивно-оздоровчою сферою у взаємозв'язку із національними тенденціями демографічних процесів

Згідно Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», метою управління спортивно-оздоровчою сферою є «формування у суспільстві умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя для формування здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності в державі» [19].

Можливо виділити основні фактори підсилення ролі спортивно-оздоровчої діяльності, серед яких профілактика хронічних захворювань, негативний вплив процесів автоматизації та цифровізації, незначна частка залучених до спортивної активності, науково доведена ефективність рухової активності (рис. 4.12).

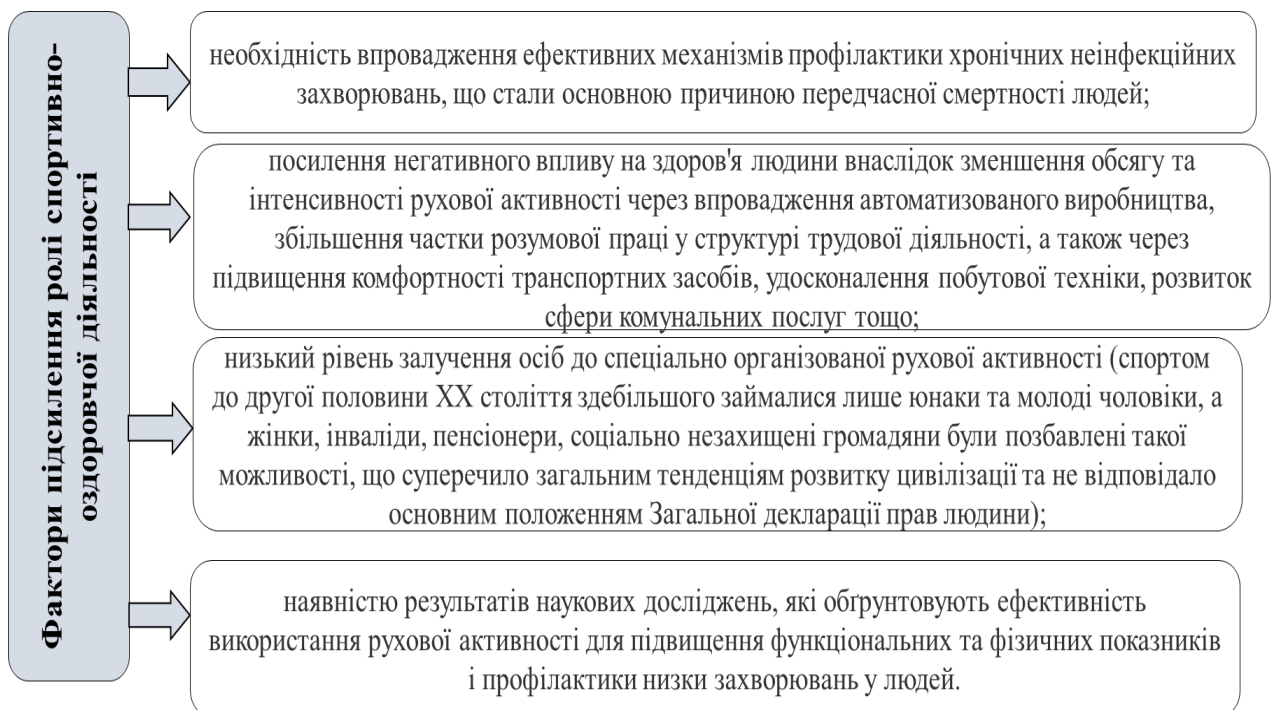

Рис. 4.12. Фактори підсилення ролі спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: [19]

У Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні зазначається, що «ведення населенням здорового способу життя для збереження та зміцнення здоров'я є у п'ять разів ефективнішим, ніж лікувально-діагностичні процедури. За інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, співвідношення витрат і прибутків від виконання програм здорового способу життя становить 1 до 8» [19].

Важлива роль у здійсненні спортивно-оздоровчої діяльності та у системі управління даною сферою належить Всеукраїнському центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», який є державним закладом і залучає різні верстви населення до занять фізичною культурою. Частково метою даного центру є пропагування здорового способу життя і популяризація відповідних принципів та ідеалів, що реалізується через виконання низки завдань. Завдання, що виконує Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» можливо ототожнити та поширити в цілому на сферу управління спортивно-оздоровчою діяльністю (рис. 4.13).

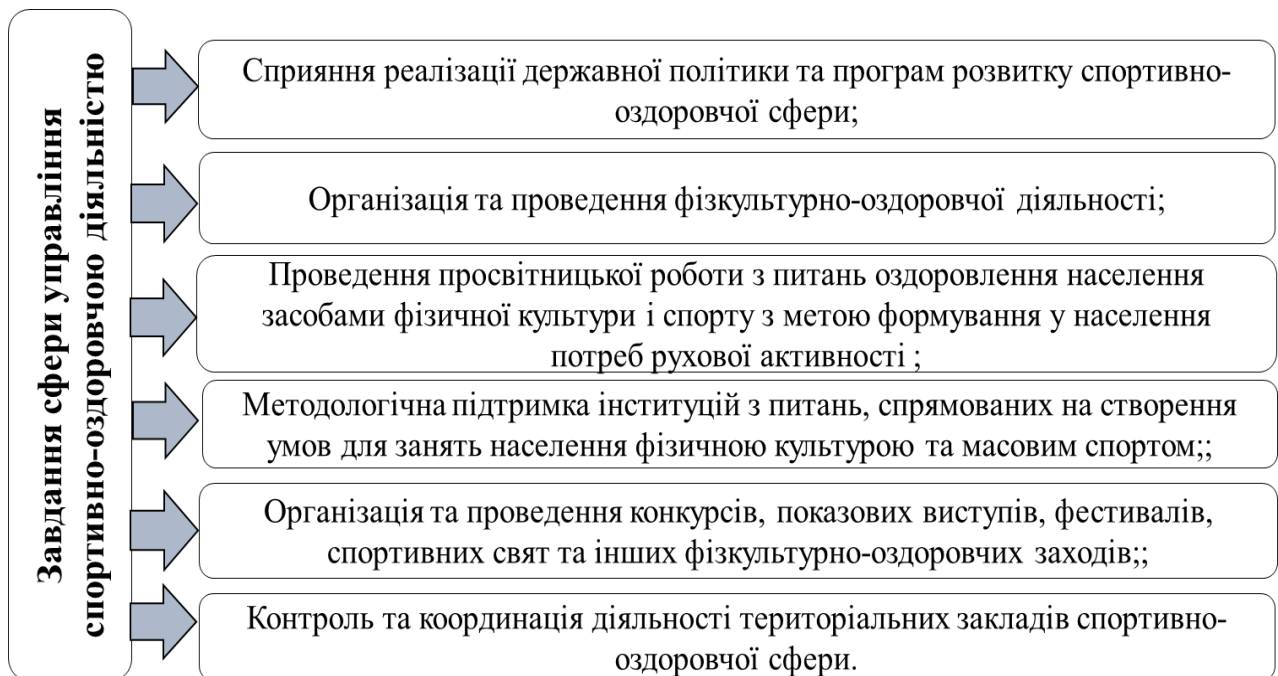

Рис. 4.13. Завдання сфери управління спортивно-оздоровчою діяльністю

Джерело: сформовано автором на підставі [20]

Пріоритетний напрямок спортивно-оздоровчої сфери має бути спрямований на консолідацію зусиль всієї нації у боротьбі за здорове майбутнє, усталене сприйняття традиційних занять спортивно-рухової активності та популяризацію здорового способу життя. Дії спрямовані на реалізацію пріоритетного напрямку спортивно-оздоровчої сфери повинні супроводжуватися формуванням суспільної свідомості щодо беззаперечних потреб рухової активності, як основи здорового способу життєдіяльності. Держава ж повинна забезпечити необхідні умови (в т.ч. нормативне, матеріальне, методичне забезпечення) для систематичної спортивно-оздоровчої активності громадян з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів.

Згідно Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні очікується збільшення рівня оздоровчої рухової активності громадян (рис. 4.14).

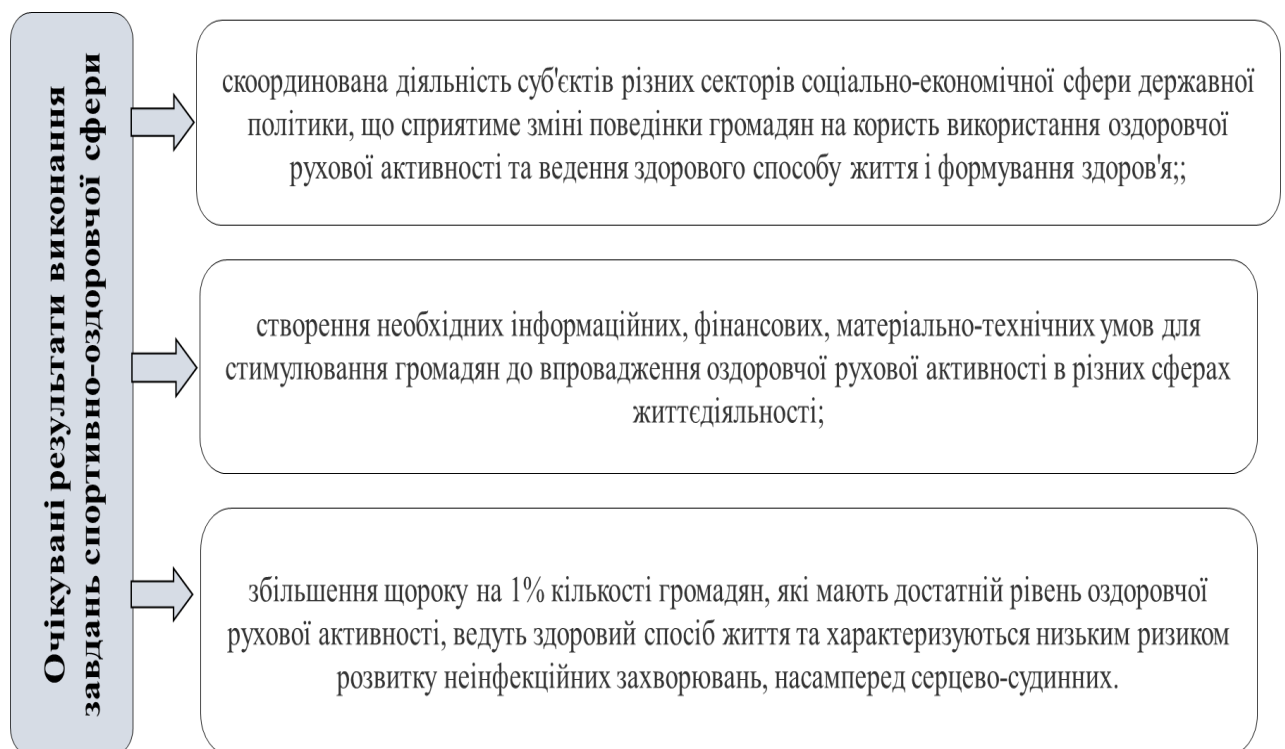

Рис. 4.14. Очікувані результати виконання завдань спортивно-оздоровчої сфери

Таким чином, основна місія спортивно-оздоровчої сфери України своїм вектором розвитку торкається здоров'я майбутніх поколінь, що ставить її у співзалежність із сферою охорони здоров'я та питаннями розвитку демографічних процесів.

Саме функціональний взаємозв'язок спортивної сфери із охороною здоров'я дає можливість досягти трьох стратегічних, які ставить на сьогодні Міністерство охорони здоров'я України (рис. 4.15).

Третя стратегічна ціль МОЗ України, що зазначена на рисунку, особливо залежить від сфери розвитку фізичної культури та спорту. І саме третя ціль, у процесі аналізу етапів її досягнення, потребує використання індикаторів, що базуються на показниках демографічної статистики.

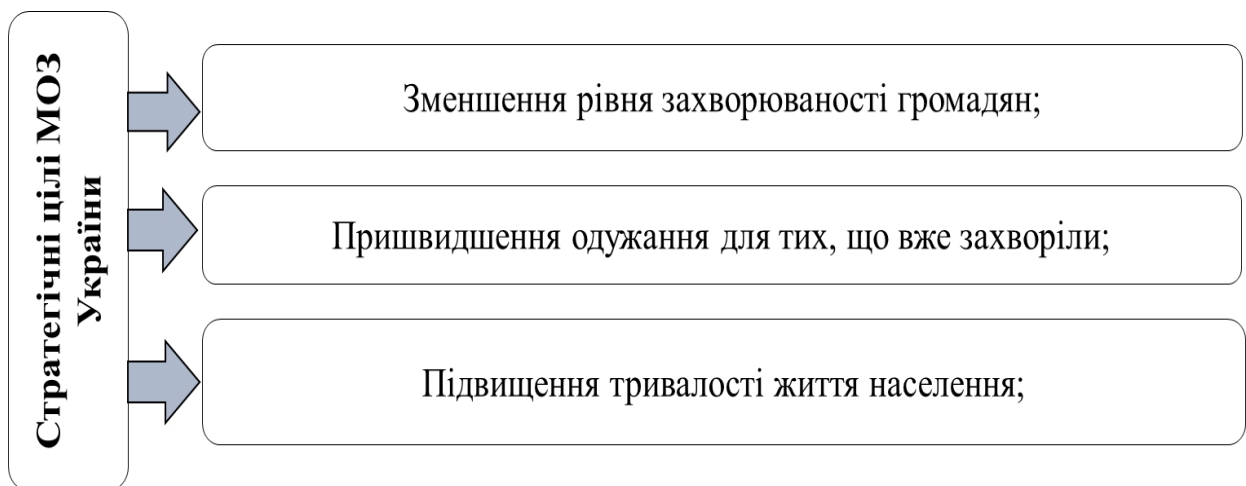

Рис. 4.15. Стратегічні цілі МОЗ України

Джерело: [20].

Зокрема у напрямку підвищення тривалості життя населення України, МОЗ України передбачає досягнення зменшення на 5% рівня показника смертності населення та збільшення на 5% очікуваного рівня показника тривалості життя.

Серед причин, що впливають на проблему тривалості життя, першою називають: “незадовільна якість надання екстреної медичної допомоги на догоспітальному та госпітальному етапі” [20].

Щодо оцінки якості надання медичної допомоги, рівня її доступності та стану здоров'я населення, то необхідні дані містяться у щорічних статистичних збірниках «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги». «Обстеження умов життя домогосподарств здійснюється на постійній основі починаючи з січня 1999 року, базується на загальноприйнятих міжнародних стандартах, одним з яких є періодичне оновлення мережі респондентів (в Україні – повна щорічна ротація), і відповідає сучасній соціо-демографічній та економічній ситуації в Україні» [21].

Згідно результатів обстеження домогосподарств за 2020 рік в Україні 50,5% населення вважають свій стан здоров'я добрим, 39,7% – задовільним, 9,8% – поганим (рис. 4.16).

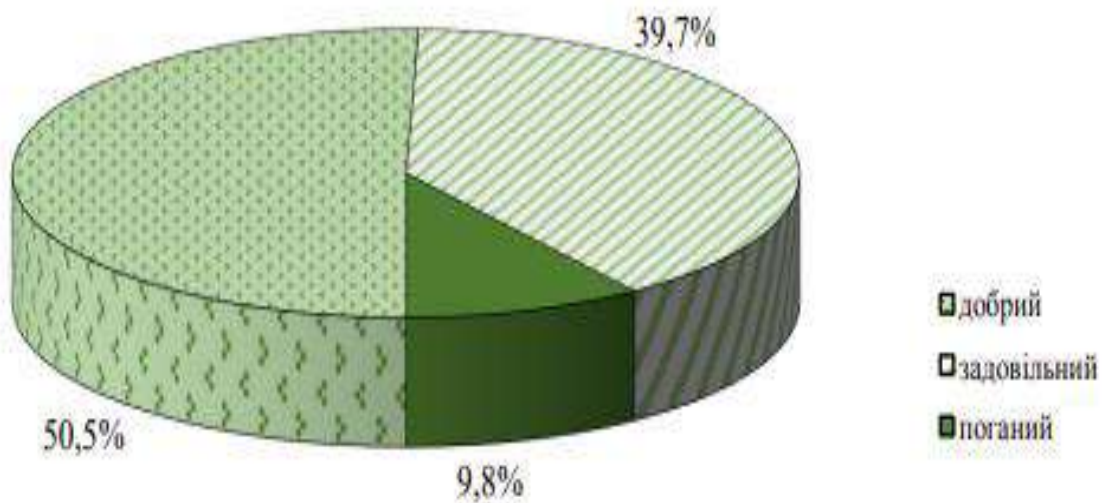

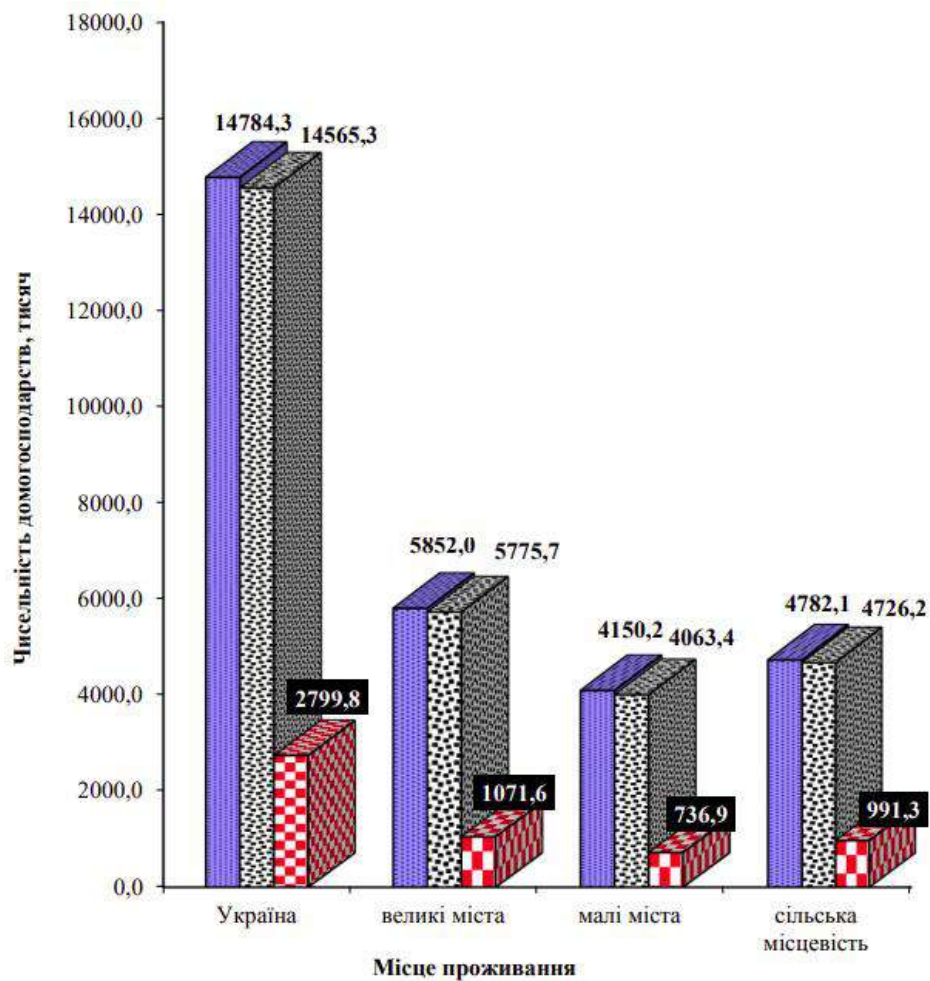
Рис. 4.16. Стан здоров'я населення України за результатами обстеження домогосподарств та самооцінювання

Джерело: [21]

Звичайно, така оцінка є суб'єктивною, але дає можливість сформулювати висновок, що тільки половина населення України задоволені своїм станом здоров'я. А решта населення потребує не тільки медичної допомоги, а і активізації спортивно-оздоровчої та рухової діяльності. Адже

ведення населенням здорового спортивно активного способу життя виступає фундаментом збереження та зміцнення здоров'я нації і є набагато ефективнішим, ніж здійснення лікувально-діагностичних заходів.

Майже у всіх домогосподарствах України хто-небудь із членів сім'ї потребує медичної допомоги (рис. 4.17).

- Загальна чисельність домогосподарств
- Чисельність домогосподарств, в яких хто-небудь з членів потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя
- Чисельність домогосподарств, в яких хто-небудь з членів потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя, але не зміг їх отримати

Рис. 4.17. Доступність послуг сфери охорони здоров'я

Джерело: [22]

Згідно результатів статистичних обстежень, у сільській місцевості населення має менший рівень доступності до медичних послуг. Теж саме можливо стверджувати і про доступність до сфери фізичної культури та спорту. Проте, вимальовуються значні перспективи розвитку спортивно-оздоровчої інфраструктури у створених об'єднаних територіальних громадах в результаті адміністративно-територіальної реформи, а децентралізація фінансів передбачає можливість фінансового забезпечення даного напрямку на рівні громад і районів.

Так, наприклад, «у Фінляндії вп'ятеро збільшено фінансування спорту і втричі зменшено на медицину, бо вважається, що профілактика ефективніша за боротьбу з наслідками» [23].

Розвиток спортивно-оздоровчої інфраструктури на рівні ОТГ вважають надійними інвестиціями у майбутнє. Кожен із регіонів України вже має певні напрацювання в цьому напрямку, наприклад: «Запорізькій області є чим поділитися щодо обладнання спортивної інфраструктури. 2021 року було профінансовано 10 футбольних майданчиків, і 5 з них облаштовують в об'єднаних територіальних громадах. Використовувались кошти Федерації футболу України (50%), обласної субвенції за цільовою програмою розвитку фізичної культури та спорту (20% – по 300 тис. грн на об'єкт) і кошти громад (30%). Таке співфінансування – це фактор співвідповідальності, бо люди розуміють, що це їхні кошти, які варто витратити на найнеобхідніше. Проте спортивна інфраструктура – це не тільки соціальна сфера, але й інвестування в розвиток. Наприклад, у Мелітополі із занедбаного стадіону зробили придатний для проведення змагань національного рівня. На змагання прийдуть сотні спортсменів, яких потрібно поселити, нагодувати. А це все – гроші, які може отримувати громада» [23].

Окрім інфраструктурної розбудови спортивно-оздоровчої сфери важливим є питання кадрового забезпечення. «Складність і неоднозначність проблем, які виникли в останній час у сфері фізичного виховання і спорту, вимагають розробки нових концептуальних підходів до формування системи

кадрового забезпечення галузі, які дозволяють всебічно визначити нові тенденції, забезпечити відповідність кадрової політики державним інтересам у цій сфері та потребам ринку праці. В основі такого підходу лежить розробка стандартів фізкультурної освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня підготовки кадрів» [24].

Дуже часто проблемним питанням доступності до послуг спортивно-оздоровчої сфери є неможливість населення сплатити їх. Державна статистика оперує даними доступності послуг переважно медичної сфери (табл. 4.11).

За даними обстеження домогосподарств України, у 2020 році 96,1% не змогли придбати ліки через занадто високу вартість (цей показник для мешканців сільської місцевості склав 95,3%, а для міської – 96,4%), 95,7% не змогли придбати медичне приладдя через високу вартість (цей показник для мешканців сільської місцевості склав 91,5%, а для міської – 98,9%), 57,2% не змогли відвідати лікаря з тієї ж причини (цей показник для мешканців сільської місцевості склав 51,1%, а для міської – 62,0%) і 95,1% не змогли відвідати стоматолога через занадто високу вартість (цей показник для мешканців сільської місцевості склав 91,3%, а для міської – 97,3%).

Нажаль відсутні статистичні дані, що характеризували б доступність в цілому послуг спортивно-оздоровчої сфери, але можливо екстраполювати причини недоступності послуг медичної сфери і на спортивно-оздоровчу сферу, адже значна частка витрат домогосподарств України припадає на оплату житлово-комунальних послуг, товари харчування та першої необхідності, що формує постійні витрати. Після виплати цих постійних витрат у домогосподарствах залишається незначна сума коштів, які можуть бути спрямовані на оплату інших послуг або потреб спортивно-оздоровчої діяльності.

Таблиця 4.11

Доступність послуг медичної сфери в Україні

	Всі домогосподарства		у тому числі, які проживають			
			у міській місцевості		у сільській місцевості	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Кількість домогосподарств, у яких хто-небудь із членів протягом останніх 12 місяців потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя:						
тисяч	14644,5	14565,3	9934,9	9839,1	4709,6	4726,2
відсотків до загальної кількості домогосподарств відповідної групи	98,4	98,5	99,0	98,4	97,2	98,8
Кількість домогосподарств, у яких хто-небудь із членів протягом останніх 12 місяців при потребі не зміг отримати медичну допомогу, придбати ліки та медичне приладдя:						
тисяч	3574,4	2799,8	2327,9	1808,5	1246,5	991,3
відсотків до кількості домогосподарств, у яких хто-небудь із членів потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя	24,4	19,2	23,4	18,4	26,5	21,0
відсотків до загальної кількості домогосподарств відповідної групи	24,0	18,9	23,2	18,1	25,7	20,7
Кількість домогосподарств (тисяч), у яких хто-небудь із членів при потребі не зміг:						
<i>придбати ліки</i>	2974,2	2248,1	1944,6	1457,0	1029,6	791,1
у тому числі з причин (%):						
занадто висока вартість	97,7	96,1	97,5	96,4	97,8	95,3
<i>придбати медичне приладдя</i>	701,1	527,0	458,9	299,3	242,2	227,7
у тому числі з причин (%):						
занадто висока вартість	95,4	95,7	93,3	98,9	99,4	91,5
<i>відвідати лікаря</i>	1260,5	938,1	738,5	523,1	522,0	415,0
у тому числі з причин (%):						
занадто висока вартість послуг	63,1	57,2	65,6	62,0	59,5	51,1
<i>відвідати стоматолога</i>	1257,2	1154,9	845,4	729,7	411,8	425,2
у тому числі з причин (%):						
занадто висока вартість послуг	96,8	95,1	97,0	97,3	96,2	91,3

Джерело: [22]

Зміна кінцевих споживчих витрат домашніх домогосподарств за період пандемії Covid-19 демонструє переважання витрат на продукти харчування та зростання витрат у 2020 році порівняно із 2019 роком за багатьма напрямками (рис. 4.18).

Зміна кінцевих споживчих витрат домашніх господарств за цілями, %

Структура кінцевих споживчих витрат домашніх господарств за цілями, %

Рис. 4.18. Зміна та структура кінцевих споживчих витрат домашніх домогосподарств за цілями, %

Джерело: [25]

Низький рівень доступності послуг спортивно-оздоровчої сфери України є свідченням потреби актуалізації питання підвищення рівня доходів громадян та фінансового забезпечення даного сектору економіки.

Здоров'я нації напряму залежить від ефективності функціонування спортивно-оздоровчої сфери. Крім того, значного занепокоєння викликає стан та тенденції демографічних процесів в Україні, які окреслюються низкою демографічних проблем (рис. 4.19).

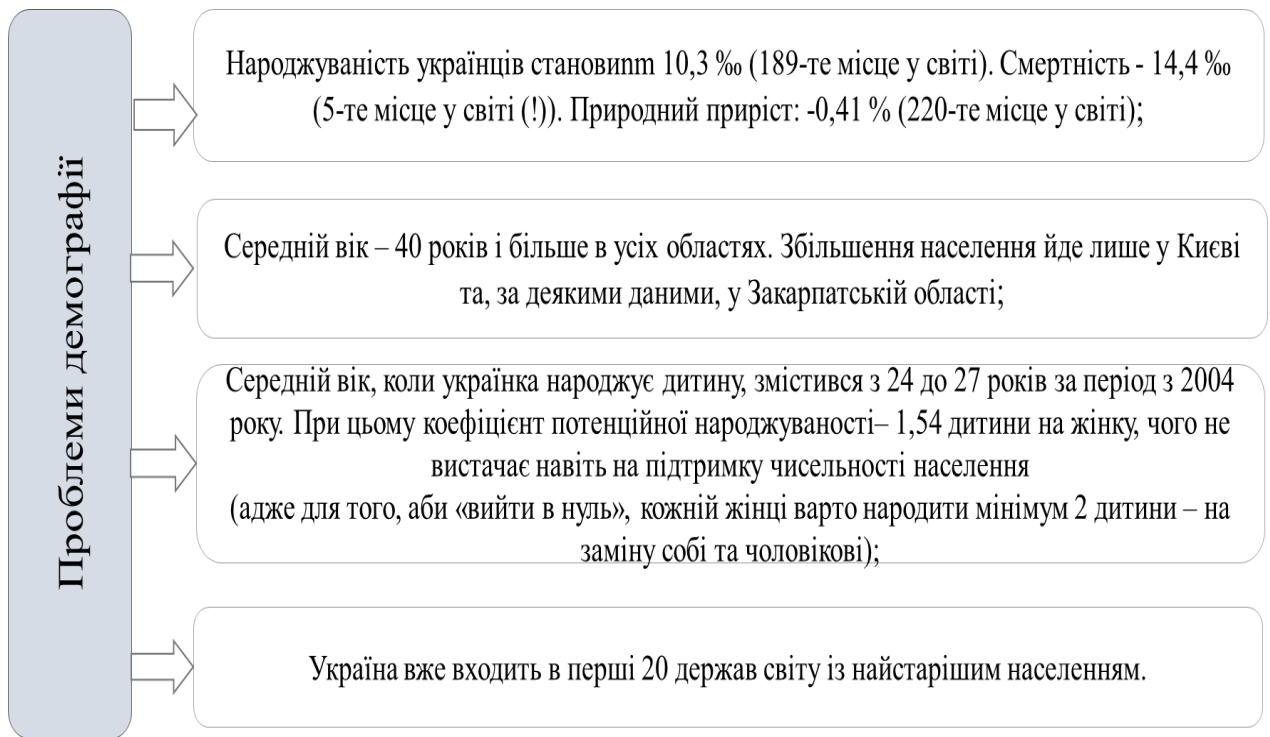

Рис. 4.19. Перелік основних демографічних проблем

Джерело: [26]

МОЗ України, в своїх стратегічних орієнтирах передбачає зменшення на 5% рівня показника смертності населення та збільшення на 5% очікуваного рівня показника тривалості життя.

Слід погодитися із думкою, що в Україні замалий рівень очікуваної тривалості життя. «Тривалість життя чоловіків – 67 років, жінок – 77. У провідних європейських країнах ця різниця не така значна – 2-3 роки. Маємо феномен чоловічої надсмертності, особливо в працездатному віці. Чому? Чоловіки порівняно з жінками активніші, працюють на більш ризикованих роботах, більше «смалять» і вживають алкоголь, рідше звертаються по меддопомогу, серед них більше самогубств. Якщо порівнювати з європейськими країнами, ми відстаємо десь років на 10 за показниками тривалості життя чоловіків. По жінках поступаємося трохи менше. У середині 1960-х тривалість життя мешканців України – і жінок, і чоловіків – була однією з найвищих в Європі. Що стосується чоловіків, ми ще не досягли того рівня навіть нині. Жінки кілька років тому вже досягли і навіть трохи перевищили ті показники. Нині в Україні дуже висока надсмертність

чоловіків у працездатному віці, що призводить до значних диспропорцій у статевому складі населення» [27].

Демографічна ситуація в Україні завжди викликала занепокоєння через переважання рівня смертності над рівнем народжуваності та від'ємне значення приросту населення. «Переважання смертності над народжуваністю, масштабна трудова міграція, старіння населення стали вже звичними явищами. І нині це багаторічне тло заважає розгледіти потужний виклик самому існуванню України та збереженню її ідентичності. Він формується останні кілька років унаслідок різкого погіршення демографічних показників навіть порівняно із ситуацією попередніх десятиліть. Насправді ж ідеться про загрозу, яка принаймні не поступається російській агресії чи економічним проблемам. На тлі руйнації традиційних сімейних зв'язків (стрімко зменшується кількість укладених шлюбів і, навпаки, більшає випадків розлучень) відбувається стрімкий обвал народжуваності. І хоч, на відміну від попередніх десятиліть, показники смертності залишаються на порівняно стабільному рівні та навіть падають, кількість новонароджених у 2019-му вже більш як удвічі поступається кількості померлих українців. Тільки за минулий рік чисельність населення країни внаслідок цього зменшилася майже на 252 тис. осіб. І ці втрати дедалі виразніше «компенсуються» імміграцією іншокультурного населення з віддалених країн. Однак на державному рівні немає адекватної реакції на демографічний виклик. Причому це стосується як попередньої влади, так і нової команди» [28].

За період років незалежності України, чисельність населення невпинно зменшується (табл. 4.12).

Таким чином, за даними Державної служби статистики України, за період 1991-2021 роки чисельність постійного населення в нашій державі зменшилася на 10 204 847 особи.

Таблиця 4.12

Чисельність постійного населення України та структура статевого складу за
1991-2021 роки

(на 1 січня)

	обидві статі, осіб	Чоловіки		Жінки	
		осіб	%	осіб	%
1991	51 623 547	23 886 551	46,27	27 736 996	53,73
1992	51 708 234	23 949 444	46,32	27 758 790	53,68
1993	51 870 430	24 046 290	46,36	27 824 140	53,64
1994	51 715 375	23 981 045	46,37	27 734 330	53,63
1995	51 300 431	23 792 361	46,38	27 508 070	53,62
1996	50 874 104	23 591 556	46,37	27 282 548	53,63
1997	50 400 041	23 366 193	46,36	27 033 848	53,64
1998	49 973 488	23 163 464	46,35	26 810 024	53,65
1999	49 544 808	22 963 447	46,35	26 581 361	53,65
2000	49 114 950	22 754 662	46,33	26 360 288	53,67
2001	48 663 609	22 530 402	46,30	26 133 207	53,70
2002	48 240 902	22 316 317	46,26	25 924 585	53,74
2003	47 823 108	22 112 534	46,24	25 710 574	53,76
2004	47 442 079	21 926 809	46,22	25 515 270	53,78
2005	47 100 462	21 753 993	46,19	25 346 469	53,81
2006	46 749 170	21 574 667	46,15	25 174 503	53,85
2007	46 465 691	21 434 680	46,13	25 031 011	53,87
2008	46 192 309	21 297 678	46,11	24 894 631	53,89
2009	45 963 359	21 184 932	46,09	24 778 427	53,91
2010	45 782 592	21 107 067	46,10	24 675 525	53,90
2011	45 598 179	21 032 616	46,13	24 565 563	53,87
2012	45 453 282	20 976 712	46,15	24 476 570	53,85
2013	45 372 692	20 962 744	46,20	24 409 948	53,80
2014	45 245 894	20 918 288	46,23	24 327 606	53,77
2015	42 759 661	19 787 826	46,28	22 971 835	53,72
2016	42 590 879	19 717 881	46,30	22 872 998	53,70
2017	42 414 905	19 644 580	46,32	22 770 325	53,68
2018	42 216 766	19 558 180	46,33	22 658 586	53,67
2019	41 983 564	19 455 272	46,34	22 528 292	53,66
2020	41 732 800	19 343 500	46,35	22 389 300	53,65
2021	41 418 700	19 195 400	46,34	22 223 300	53,66

Джерело: дані Державної служби статистики України [29]

Середньорічний приріст постійного населення становить із знаком «мінус» -340161 особи, тобто в середньому з кожним роком чисельність населення зменшувалася на 340161 особи. Таким чином, очевидно стає тенденція до вимирання постійного населення України. Найбільша

чисельність населення за досліджуваний період припадає на 1993 рік і становить 51 870 430 осіб.

Слід зазначити, що саме 1991 рік визначив основні зміни в демографічних тенденціях України. До 1991 року в Україні чисельність живонароджених перевищувала чисельність померлих, а після 1991 року стало навпаки, що було охарактеризовано провідними вченими демографами, як «демографічний хрест» (рис. 4.20).

Рис. 4.20. Графічне зображення чисельності народжених та померлих в Україні («демографічний хрест» України)

Джерело: [27]

Статевий структурний склад населення України (рис. 4.21) характеризується переважанням чисельності жінок над чисельністю чоловіків, як серед міського, так і серед сільського населення.

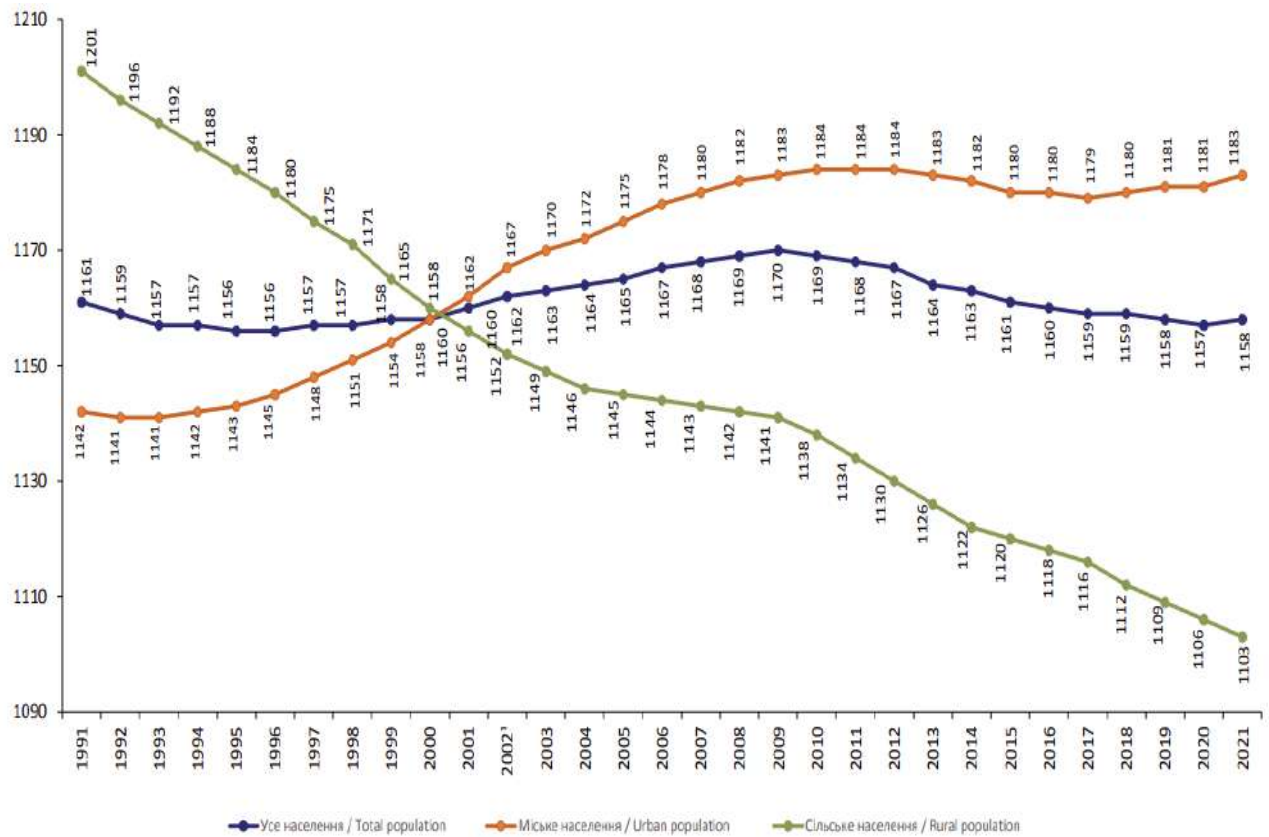

Рис. 4.21. Співвідношення чоловіків і жінок за типом місцевості у 1991–2020 роках (на 1000 чоловік припадає жінок; на 1 січня)

Джерело: [30]

У структурі постійного населення України щороку переважають жінки, так за 2021 рік структурне співвідношення між чоловіками та жінками становило 46,34% до 53,66%. Переважання жінок в структурі статевого складу населення, як правило, розцінюють в якості позитивного фактору для можливостей відтворення населення. Проте, це є лишень одним з можливих факторів, але ніяк не достатнім. Тому додатково необхідно досліджувати тенденції народжуваності, смертності, природного приросту або зменшення (табл. 4.13) та інших характеристик демографічної статистики.

За період 1991-2021 роки на території України щорічна чисельність народжень (живонароджень) зменшилася на 337 356 новонароджених або на 53,5%, тобто зменшилася більше як у половину. Відносний показник новонароджених у розрахунку на 1000 осіб населення теж зменшився на 1,4.

Графічне зображення перевищення рівня смертей на рівнем живонародження (рис. 4.22) демонструє пік перевищення на 2000 рік.

Таблиця 4.13

Народжуваність, смертність та природний приріст населення за місцем проживання у 1991–2021 роках

	Кількість живонароджень	Кількість смертей	Природний приріст, скорочення (-)	На 1 000 осіб наявного населення		
				кількість живонароджень	кількість смертей	природний приріст, скорочення (-)
1991	630 813	669 960	-39 147	12,1	12,9	-0,8
1992	596 785	697 110	-100 325	11,4	13,4	-2,0
1993	557 467	741 662	-184 195	10,7	14,2	-3,5
1994	521 545	764 669	-243 124	10,0	14,7	-4,7
1995	492 861	792 587	-299 726	9,6	15,4	-5,8
1996	467 211	776 717	-309 506	9,2	15,2	-6,0
1997	442 581	754 151	-311 570	8,7	14,9	-6,2
1998	419 238	719 954	-300 716	8,4	14,4	-6,0
1999	389 208	739 170	-349 962	7,8	14,9	-7,1
2000	385 126	758 082	-372 956	7,8	15,4	-7,6
2001	376 478	745 952	-369 474	7,7	15,3	-7,6
2002	390 688	754 911	-364 223	8,1	15,7	-7,6
2003	408 589	765 408	-356 819	8,5	16,0	-7,5
2004	427 259	761 261	-334 002	9,0	16,0	-7,0
2005	426 086	781 961	-355 875	9,0	16,6	-7,6
2006	460 368	758 092	-297 724	9,8	16,2	-6,4
2007	472 657	762 877	-290 220	10,2	16,4	-6,2
2008	510 589	754 460	-243 871	11,0	16,3	-5,3
2009	512 525	706 739	-194 214	11,1	15,3	-4,2
2010	497 689	698 235	-200 546	10,8	15,2	-4,4
2011	502 595	664 588	-161 993	11,0	14,5	-3,5
2012	520 705	663 139	-142 434	11,4	14,5	-3,1
2013	503 657	662 368	-158 711	11,1	14,6	-3,5
2014	465 882	632 296	-166 414	10,8	14,7	-3,9
2015	411 781	594 796	-183 015	10,7	14,9	-4,2
2016	397 037	583 631	-186 594	10,3	14,7	-4,4
2017	363 987	574 123	-210 136	9,4	14,5	-5,1
2018	335 874	587 665	-251 791	8,7	14,8	-6,1
2019	308817	581114	-272297	8,1	14,7	-6,6
2020	293457	616835	-323378	7,8	15,9	-8,1

Джерело: дані Державної служби статистики України. [29]

Кількість смертей також зменшилася за досліджуваний період, проте інтенсивність зменшення не така значна, як із народжуваністю. За період

1991-2021 роки в Україні кількість смертей зменшилася із рівня 776 717 осіб у 1991 році до рівня 616835 осіб у 2020 році, що відповідає зменшенню на 53125 особи або на 8%. А от у розрахунку на 1000 осіб населення, відносний показник кількості смертей збільшився із рівня 12,9 осіб у 1991 році до рівня 15,9 осіб у 2020 році, тобто зріс на 3 особи. Тобто, можливо стверджувати про зростання інтенсивності смертності населення за досліджуваний період. Таким чином, виявлена тенденція зменшення інтенсивності народжувань в Україні за 1991-2021 роки супроводжується тенденцією зростання інтенсивності смертей.

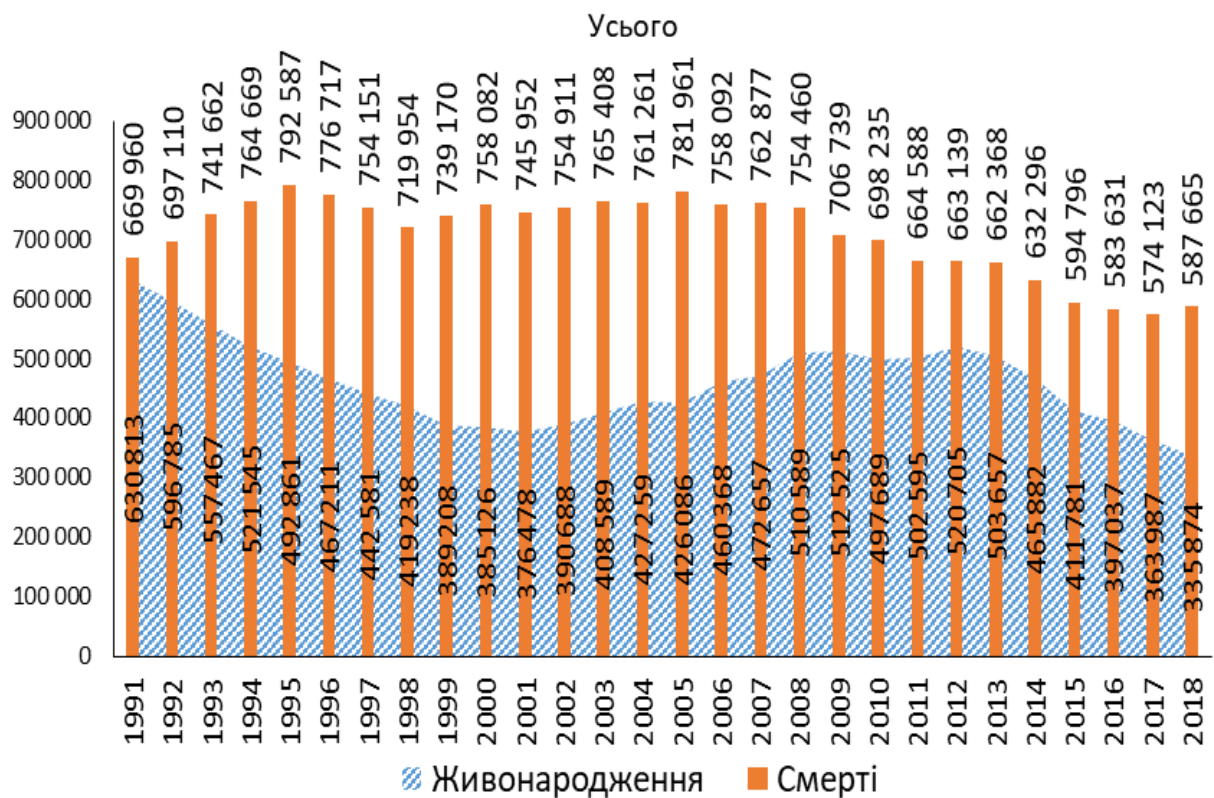

Рис. 4.22. Рівні смерті та живонародження в Україні

Джерело: [30]

За всі роки періоду незалежності України відбувається скорочення наявного населення, тобто природній приріст щороку приймає від'ємне значення, яке у 1991 році становило $-39\,147$ осіб, а у 2020 році склало $-$

323378 осіб, тобто в абсолютному вираженні відбулося незначне, але зменшення величини скорочення наявного населення. А відносно значення природного скорочення населення у розрахунку на 1000 осіб за досліджуваний період зросло із -0,8 у 1991 році до значення -8,1 у 2020 році, тобто збільшилося скорочення населення на 7,3 особи у розрахунку на 1000 осіб.

Таким чином, виявлена тенденція нарощування інтенсивності скорочення чисельності наявного населення. За даними ООН [31] до 2100 року можливо очікувати зменшення чисельності населення України до 24,4 мільйонів людей, а за оцінками ООН 2019 року населення України склало 43,99 млн осіб. «Україна входить до списку країн, населення яких до 2050 року скоротиться найбільше - на 20% або більше. Окрім України, у цьому переліку також Болгарія, Латвія, Литва та острови Волліс і Футуна. Основними причинами скорочення населення в цих країнах автори звіту називають низьку народжуваність і високий рівень еміграції» [32].

Звітом ООН «World Population Prospects» визначено основні фактори впливу на демографічні процеси в Україні та їх основні характеристики (рис. 4.23)

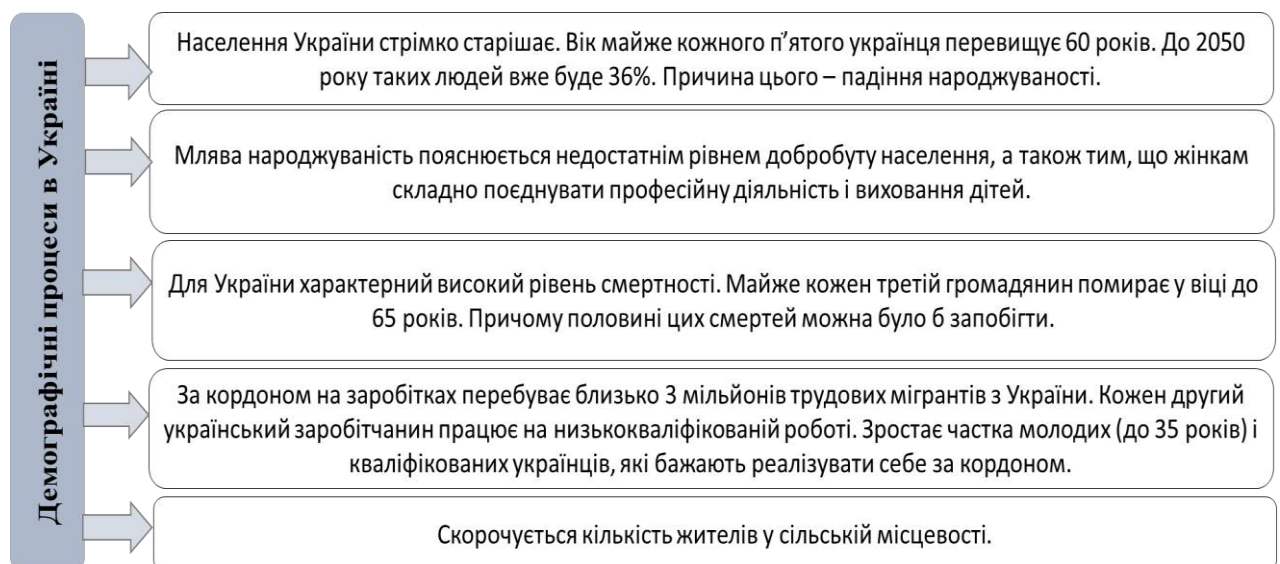

Рис. 4.23. Основні характеристики демографічних процесів в Україні

Джерело: складено на підставі [31, 32]

Незважаючи на зменшення чисельності населення у багатьох країнах світу, населення планети в цілому має тенденцію до зростання, що відображено у прогностичних оцінках ООН щодо чисельності населення світу (рис. 4.24).

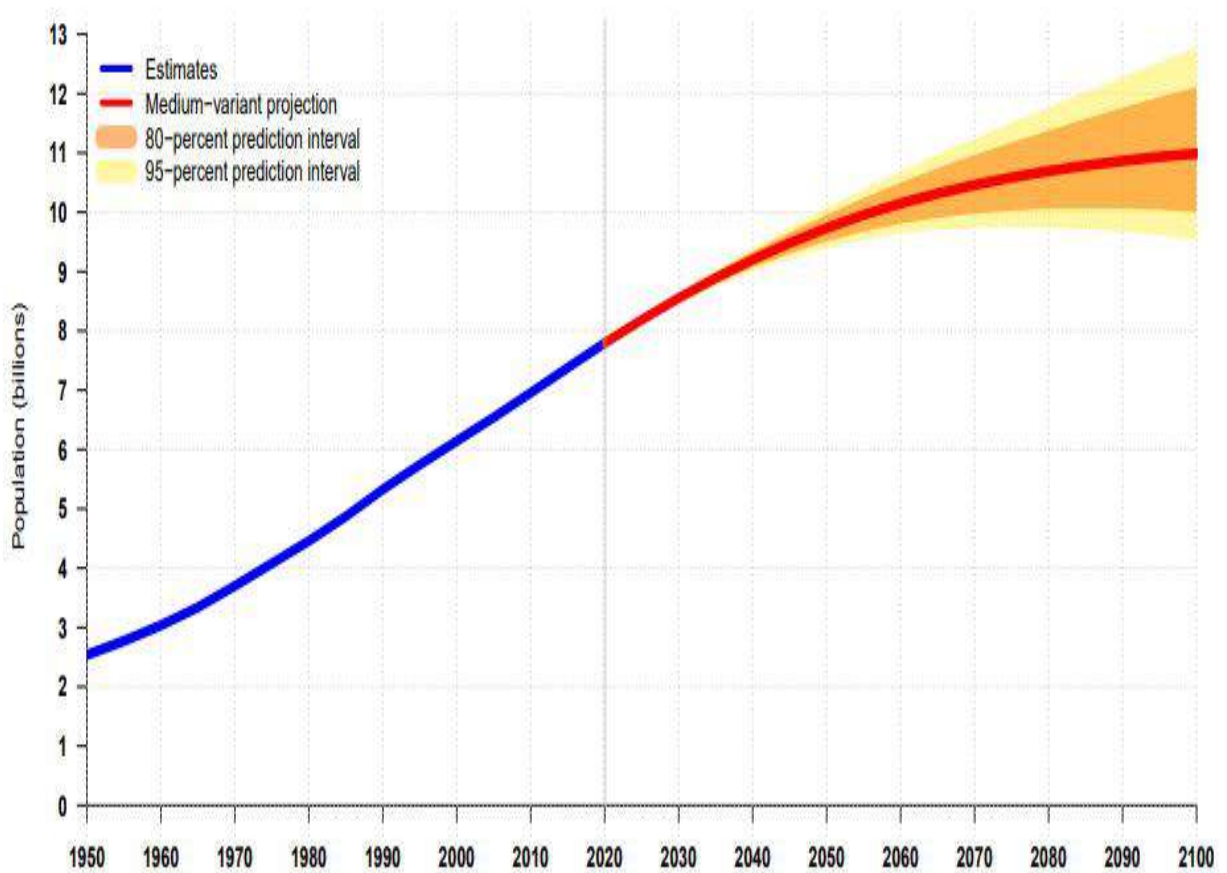

Рис. 4.24. Оціночні значення ООН щодо чисельності населення світу

Джерело: [31]

«Попри поступове скорочення населення в чималій кількості країн, населення Землі все ж продовжить зростати, кажуть в ООН. Так вже до 2030 року воно становитиме 8,6 мільярдів, до 2050 - 9,4 млрд, а до 2100 - близько 12,7 млрд. Також, прогнозують, з роками лише посилюватиметься проблема старіння населення. Це призведе до того, що молоді в багатьох країнах буде менше, ніж людей літнього віку. Старіння населення, у свою чергу, чинитиме суттєвий фінансовий тиск на країни - урядам доведеться збільшувати витрати на соціальну підтримку, виплату пенсій та сферу охорони здоров'я» [32].

Що стосується оціночних значень для чисельності населення України, то ООН визначає три варіанти оптимістичний (високий), середній та песимістичний (низький) (табл. 4.14). Середні значення прогнозних оцінок – це найбільш реалістичні значення, а решта рівнів оцінок (оптимістичний (високий), середній та песимістичний (низький)) відіграють роль певних меж, тобто граничних значень для можливого інтервалу значень.

Існують різні способи складання прогнозів щодо чисельності населення. Більшість із них враховують основні демографічні характеристики та базуються на статистичних методах прогнозування, проте жоден із способів прогнозування не може врахувати непередбачувані наслідки стихійного лиха, різного роду катастроф або війни.

Таблиця 4.14

Прогнозні оцінки ООН для чисельності населення України

Рік	Оптимістичний (високий) рівень	Середній рівень	Песимістичний (низький) рівень
2025	39 914	41 560	43 207
2030	37 644	39 842	42 042
2035	35 392	38 135	40 906
2040	33 176	36 554	40 051
2045	30 960	35 084	39 509
2050	28 731	33 658	39 137
2055	26 528	32 244	38 793
2060	24 388	30 859	38 463

Джерело: [34]

Заслуговує уваги думка дослідників [35], які стверджують, що Україна переживає стан «гібридного демографічного переходу». «У класичному варіанті на цій стадії зростає тривалість життя і зменшується народжуваність. Перший фактор компенсує другий і скорочує динаміку негативний природний приріст населення: воно просто старіє. В Україні дійсно скорочується народжуваність, але при цьому тривалість життя набагато нижче, ніж в розвинених країнах, особливо серед чоловіків. Українці мало народжують і помирають, не доживши до 70 років (чоловіки)» [35].

За даними Державної служби статистики України станом на 1 лютого 2022 року чисельність населення нашої держави становила 41130,4 тис. осіб (табл. 4.15), а за січень 2022 року абсолютне зменшення чисельності склало 36,9 тис. осіб.

На підставі даних таблиці, коефіцієнт життєвості за січень 2022 року склав 31%, тобто на 100 померлих припало 31 живонароджених.

Суттєвий вплив на демографічні процеси в Україні та світі справила пандемія COVID-19 (табл. 4.16).

Таблиця 4.15

Демографічні характеристики України за січень 2021 та 2022 років

	Січень 2022	Січень 2021
Чисельність наявного населення станом на 1 лютого	41130432	41554836
Середня чисельність наявного населення у січні	41148884	41571595
Чисельність постійного населення станом на 1 лютого	40960795	41285199
Середня чисельність постійного населення у січні	40979247	41401958
Загальний приріст / скорочення (-) чисельності населення	-36904	-33518
Природний приріс / скорочення (-) чисельності населення	-39186	-35790
Кількість живонароджених	18062	21931
Кількість померлих	57248	57721
із них дітей у віці до 1 року	149	159
Міграційний приріст населення	2282	2272
Кількість прибулих	30955	25966
Кількість вибулих	28673	23694

Джерело: дані Державної служби статистики України [29]

«Станом на 24 лютого кількість людей, які захворіли коронавірусом Covid-19 від початку пандемії в Україні, – 4 809 624 випадків коронавірусу (+25 789 за попередню добу), летальні випадки – 105 505» [36].

Найбільші втрати в чисельності населення від пандемії Covid-19 понесла Дніпропетровська область, де загинуло 9 454 осіб, що становить 3 %, тобто на тисячу населення припадає троє померлих від коронавірусної хвороби. В цілому в Україні станом на початок широкомасштабного вторгнення росії в Україну від короовірусу померло 105 505 осіб. Слід зазначити, що повністю оцінити демографічні втрати від ковідної хвороби буде можливо тільки після завершення пандемії.

Таблиця 4.16

Рейтинг регіонів України за кількістю осіб, що захворіли Covid-19 та демографічні втрати (станом на 24 лютого 2022 року)

Рейтинг за кількістю осіб, що захворіли Covid-19		Рейтинг за кількістю летальних випадків	
Регіон	Захворіло, осіб (+ за попередню добу)	Регіон	Летальні випадки (+ за попередню добу)
Київ	445 098 (+3 639)	Дніпропетровська	9 454 (+30)
Одеська	325 462 (+1 036)	Київ	8 966 (+28)
Харківська	305 661 (+784)	Харківська	6 858 (+15)
Дніпропетровська	303 551 (+2 229)	Львівська	6 569 (+9)
Львівська	303 357 (+1 018)	Одеська	5 917 (+4)
Київська	226 220 (+1 237)	Запорізька	5 866 (+15)
Донецька	216 052 (+1 694)	Донецька	5 607 (+19)
Запорізька	215 070 (+1 236)	Київська	5 019 (+16)
Хмельницька	201 270 (+861)	Полтавська	4 181 (+8)
Житомирська	192 801 (+1 188)	Хмельницька	3 703 (+10)
Сумська	182 268 (+742)	Вінницька	3 546 (+10)
Івано-Франківська	181 629 (+379)	Житомирська	3 538 (+8)
Полтавська	179 994 (+1 691)	Миколаївська	3 530 (+14)
Рівненська	171 031 (+489)	Івано-Франківська	3 476 (+11)
Черкаська	163 768 (+1 145)	Чернівецька	3 290 (+2)
Чернівецька	150 465 (+288)	Сумська	3 208 (+9)
Вінницька	149 845 (+472)	Черкаська	2 973 (+15)
Тернопільська	146 363 (+550)	Херсонська	2 881 (+7)
Миколаївська	146 174 (+1 160)	Чернігівська	2 751 (+12)
Волинська	132 045 (+666)	Закарпатська	2 724 (+6)
Чернігівська	126 202 (+930)	Рівненська	2 530 (+6)
Закарпатська	112 462 (+361)	Волинська	2 394 (+0)
Херсонська	107 686 (+870)	Луганська	2 392 (+5)
Луганська	80 033 (+701)	Тернопільська	2 391 (+14)
Кіровоградська	45 117 (+423)	Кіровоградська	1 741 (+3)

Джерело: складено за даними [36]

Однак, з 24 лютого із початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну, відбулися додаткові суттєві зрушення у чисельності наявного населення викликані міграційними процесами та вбивствами. Оцінити масштаби цих зрушень дуже важко. Такі оцінки потребують довготривалого періоду. Тобто, на момент продовження активних бойових дій з боку

загарбників, складно визначити втрати у чисельності наявного населення України від війни. Проте існують певні оцінки втрат, що визначаються компетентними організаціями.

«Згідно з даними Організації Об'єднаних Націй (ООН), упродовж першого місяця війни росії проти нашої держави, країну залишили понад 3,6 млн українців. Внутрішньо переміщеними особами в Україні стали ще 7 млн осіб, повідомляють в ООН. За словами Верховного комісара ООН у справах біженців Філіппо Гранді, нинішній відтік біженців з України є «найінтенсивнішою кризою біженців у Європі з часів Другої світової війни». Верховний комісар ООН у справах біженців очікує, що це далеко не фінал міграції до сусідніх країн громадян України, а лише початок, оскільки бойові дії продовжуються» [37].

27 лютого 2022 року було прийнято рішення, що всі країни ЄС будуть приймати біженців з України на три роки. Через десять днів після початку війни в Україні тільки до Польщі переїхало близько одного мільйона українців. На кінець березня 2022 року за оцінками ООН з України виїхало близько 10% постійного населення, половина з яких – діти [38].

Відомо, що після Другої світової війни для Радянського Союзу було необхідно більше ніж 10 років, щоб досягти довоєнного рівня чисельності населення. «Друга світова війна і російсько-українська – різні речі. Після Другої світової більшість країн провела переписи населення – в 1946-1949 роках, а Сталін відкладав цю подію, тож наш перепис відбувся лише у 1959-му, вже після його смерті. Спочатку казали, що втрати СРСР були на рівні Німеччини – 8 мільйонів. Нині демографи сходяться на тому, що загинув було приблизно 28 мільйонів, а 8 мільйонів, за нашими розрахунками, – це тільки демографічні втрати України. Чисельність населення України перевищила аналогічний показник 1941 року лише наприкінці 1959-го. Але в той період була інша вікова структура населення, вищий показник народжуваності, ніж нині.» [27].

Звісно, що порівняння людських втрат під час Другої світової війни та війни 2022 року в Україні не дають підстави екстраполювати якісь тенденції та періоди необхідні для відновлення економіки та відтворення чисельності населення. Крім того, сильно відрізняються вихідні (передвоєнні) дані демографічної структури населення. На початок 2022 року в Україні вже були чітко сформовані тенденції зменшення постійного населення (рис. 4.25).

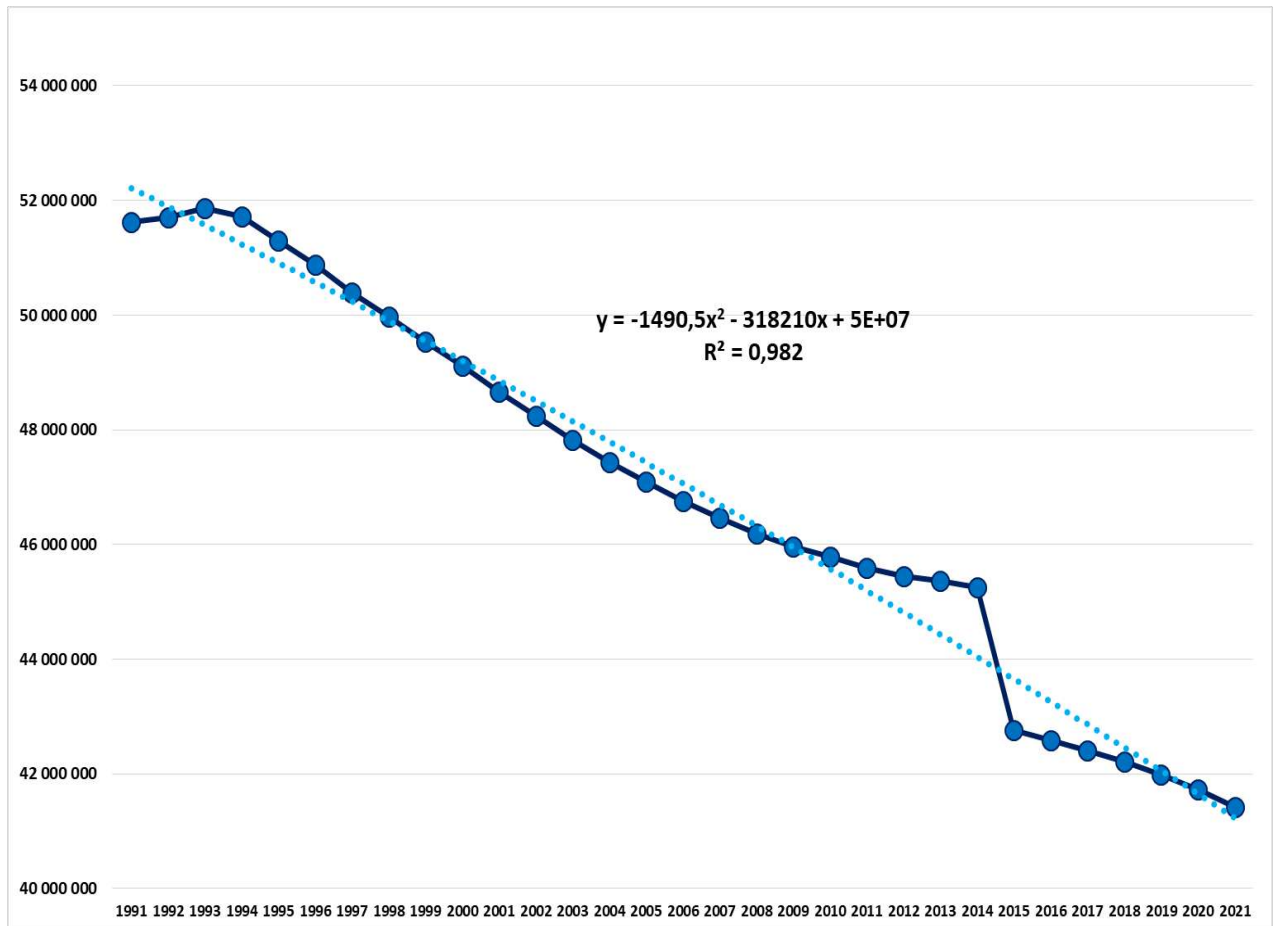

Рис. 4.25. Тенденція зменшення постійного населення України

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [29]

Загальну тенденцію зменшення чисельності постійного населення сформовану за період 1991-2021 роки можливо описати за допомогою полінома другого порядку $y = -1490,5x^2 - 318210x + 5E+07$ з високим рівнем достовірності апроксимації $R^2 = 0,982$. За даним поліномом можливо розрахувати прогностні оцінки чисельності постійного населення, проте

однозначним є подальше зменшення постійного населення за умови збереження попередніх демографічних умов та факторів.

Таким чином, за період 1991-2021 роки чисельність постійного населення в Україні зменшилася на 10 204 847 осіб, середньорічний рівень зменшення становив – 340161 осіб, тобто щороку чисельність постійного населення зменшувалася в середньому на 34 тисячі осіб або на 19,7%. Такі характеристики динаміки чисельності постійного населення є свідченням загрозливого стану для України.

Демографічні характеристики держави визначають і військовий потенціал країни. Не випадково у Радянському Союзі приховували деякі показники статево-вікової структури населення, щоб неможливо було прорахувати чисельність чоловіків призовного віку та військовозобов'язаних, а шведи після поразки у Полтавській битві взагалі надовго засекретили демографічні характеристики. Такий підхід зменшував провокацію нападу ворога або військової агресії через низький рівень чисельності населення.

«Взагалі статус сучасної держави визначає її економічний розвиток плюс чисельність населення. Якщо б українців було вдвічі-втричі більше, навряд чи хтось насмілився би на нас зазіхати. За нашими прогнозами, до 2050 року населення України скоротиться до 35 мільйонів. На це має звернути увагу як мінімум РНБО, адже демографічна безпека є однією із ключових складових безпеки національної» [27].

Прогнозуючи чисельність населення України на 2020 рік у розмірі 35 млн осіб, ще не було враховано втрати населення від повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року. Тому, можливо стверджувати про надважливе завдання демографічного відродження України у поєднанні із відбудовою економіки після перемоги над рашистами. Важлива роль у забезпеченні підвищення рівня тривалості життя повинна належати спортивно-оздоровчій сфері.

Щодо динаміки чисельності населення, багато прогнозних розрахунків здійснює ООН. Згідно оціночних передбачень ООН, в Україні до кінця 2050

року залишиться 35,2 млн населення і це за умови збереження тенденцій виявлених до 2021 року, тобто без врахування втрат населення від пандемії та військових дій.

Для відображення демографічного стану населення важливим є порівняння чисельності населення за різними віковими групами (табл. 4.17). Прийнятною для виживання нації вважається ситуація, коли чисельність населення молодших вікових груп переважає чисельність населення похилого віку.

Таблиця 4.17

Чисельність постійного населення за віком та статтю на 1 січня 2021 року

Вікова група	Питома вага в загальній чисельності населення, %		
	Обидві статі	чоловіки	жінки
0-4	1689356	871807	817549
5-9	2297708	1184223	1113485
10-14	2292705	1179905	1112800
15-19	1901428	978279	923149
20-24	1999133	1029297	969836
25-29	2579808	1323862	1255946
30-34	3351923	1705251	1646672
35-39	3497932	1758922	1739010
40-44	3117480	1533807	1583673
45-49	2962475	1420874	1541601
50-54	2717322	1269395	1447927
55-59	2889823	1285999	1603824
60-64	2910434	1225350	1685084
65-69	2376281	921671	1454610
70-74	1846666	656532	1190134
75-79	1063736	323037	740699
80 і старше	1924507	527165	1397342

Джерело: [30]

Статистичні дані свідчать перевищення чисельності категорії населення віком 0-15 років над населенням у віці понад 60 років. Чисельність населення віком 0-15 років (діти) станом на початок 2021 року склала 6678195 осіб, із них хлопчиків та юнаків – 3441048 осіб, а дівчат – 3237147 осіб, що значно менше чисельності осіб пенсійного віку (60 і старше років),

яка склала – 10121624 осіб, із яких 3653755 чоловіки та 6467869 жінки. Таким чином, чисельність осіб пенсійного віку перевищує чисельність дітей на 3443429. Тобто найближчі роки помирати буде більше населення ніж чисельність населення яка буде переходити до фертильного віку. Також спостерігають диспропорції у демографічному навантаженні на чисельність населення працездатного віку між категорією дітей та категорією пенсіонерів (табл. 4.18).

Таблиця 4.18

Демографічне навантаження на населення у віці 16–59 років та 15–64 роки у 1991-2020 роках

	На 1000 осіб постійного населення у віці 16–59 років			На 1000 осіб постійного населення у віці 15–64 роки		
	загальне навантаження	у тому числі особами у		загальне навантаження	у тому числі особами у віці	
		0–15 років	60 років і старше		0–14 років	65 років і старше
1991	708	389	319	507	322	185
1992	706	386	320	510	320	190
1993	699	381	318	514	319	195
1994	688	375	313	517	316	201
1995	677	368	309	517	311	206
1996	672	361	311	516	305	211
1997	671	354	317	509	298	211
1998	677	348	329	500	289	211
1999	679	339	340	482	275	207
2000	673	326	347	465	262	203
2001	663	312	351	455	250	205
2002 ¹	652	299	353	448	239	209
2003	632	284	348	447	229	218
2004	608	270	338	445	221	224
2005	588	258	330	445	215	230
2006	568	248	320	442	209	233
2007	559	242	317	441	205	236
2008	553	238	315	435	202	233
2009	554	237	317	429	201	228
2010	561	238	323	425	202	223
2011	568	240	328	419	202	217
2012	576	242	334	421	204	217
2013	585	246	339	425	208	217
2014	595	251	344	432	212	220
2015	607	256	351	443	218	225
2016	618	260	358	452	221	231
2017	632	265	367	462	225	237
2018	647	269	378	470	227	243
2019	660	271	389	475	228	247
2020	671	272	399	480	226	254
2021	682	271	411	483	225	258

Джерело: [30]

Станом на початок 2021 року на 1000 населення працездатного віку припадало 271 дитина та 411 пенсіонерів. Тобто населення працездатного віку має забезпечувати пенсіонерів у більшій кількості ніж дітей, які потім будуть забезпечувати їх. Якщо аналізувати регіональний розподіл демографічного навантаження на населення працездатного віку в Україні, то найгірша ситуація в Луганській та Донецькій областях (табл. 4.19).

Таблиця 4.19

Демографічне навантаження на населення у віці 16–59 років та 15–64 роки по регіонах на 1 січня 2021 року

	На 1000 осіб постійного населення у віці 16–59 років			На 1000 осіб постійного населення у віці 15–64 роки		
	загальне навантаження	у тому числі особами у віці		загальне навантаження	у тому числі особами у віці	
		0–15 років	60 років і старше		0–14 років	65 років і старше
Україна	682	271	411	483	225	258
Вінницька	693	277	416	499	231	268
Волинська	680	349	331	490	291	199
Дніпропетровська	692	275	417	488	228	260
Донецька	737	207	530	506	167	339
Житомирська	691	294	397	497	245	252
Закарпатська	646	345	301	470	290	180
Запорізька	697	261	436	487	215	272
Івано-Франківська	643	295	348	458	246	212
Київська	677	310	367	487	260	227
Кіровоградська	703	270	433	503	224	279
Луганська	734	182	552	493	145	348
Львівська	650	286	364	458	237	221
Миколаївська	678	273	405	479	227	252
Одеська	678	301	377	493	253	240
Полтавська	672	252	420	476	210	266
Рівненська	684	363	321	495	304	191
Сумська	679	233	446	470	193	277
Тернопільська	649	275	374	457	228	229
Харківська	643	239	404	451	199	252
Херсонська	685	287	398	486	238	248
Хмельницька	701	285	416	498	236	262
Черкаська	693	249	444	491	206	285
Чернівецька	644	301	343	466	252	214
Чернігівська	725	247	478	505	202	303
м.Київ	650	290	360	475	246	229

Джерело: [30]

За прогнозами ООН «в двох третинах з 235 країн і районів проживання чисельність населення збільшиться, причому в 40 темпи зростання складуть 50% і більш, а 19 держав подвоять своє населення. У 55 державах цей показник або зменшиться, або буде балансувати на точці "замерзання". Найвищий рівень депопуляції (мінус 20% і більше) відбудеться лише в Болгарії, Латвії, Литві, Україні і на островах Уолліс і Футуна. Проблеми трьох європейських "карликів" будуть мінімізовані загальним з ЄС ринком праці та можливістю залучати трудових мігрантів. Україна - по суті, єдина велика країна в світі, яка зіштовхнеться з катастрофічним скороченням чисельності населення. Ключові фактори демографічної кризи: низька народжуваність і високі темпи трудової міграції за кордон» [35].

Слід також зазначити, що однією з найменш чисельних вікових категорій населення є діти віком від 0 до 4 років, чисельність яких склала на початок 2021 року 1689356 дітей, з яких 871807 хлопчики та 817549 дівчатка. Тобто за останні 4 роки народжувалося найменша кількість дітей.

Для наочного зображення демографічних диспропорцій та проблем використовують діаграму розсіювання (розподілу) (рис. 4.26). Графічне зображення розподілу постійного населення за статтю та віком наочно демонструє найбільшу за чисельністю вікову групу 30-40 років, на яку припадає тільки 16,5 % від усього населення. Наступне розширення на діаграмі відповідає віковій групі 50-60 років, питома вага якої складає 14%. Населення України у віці до 20 років складає 5883489 осіб, що становить також 14%.

Такі структурні співвідношення за віковою ознакою є неприпустимі для забезпечення демографічних процесів відтворення населення, що є свідченням необхідності розробки та якнайшвидшого впровадження соціальних програм держави спрямованих на збільшення народжуваності та підвищення рівня соціальних гарантій та життя населення.

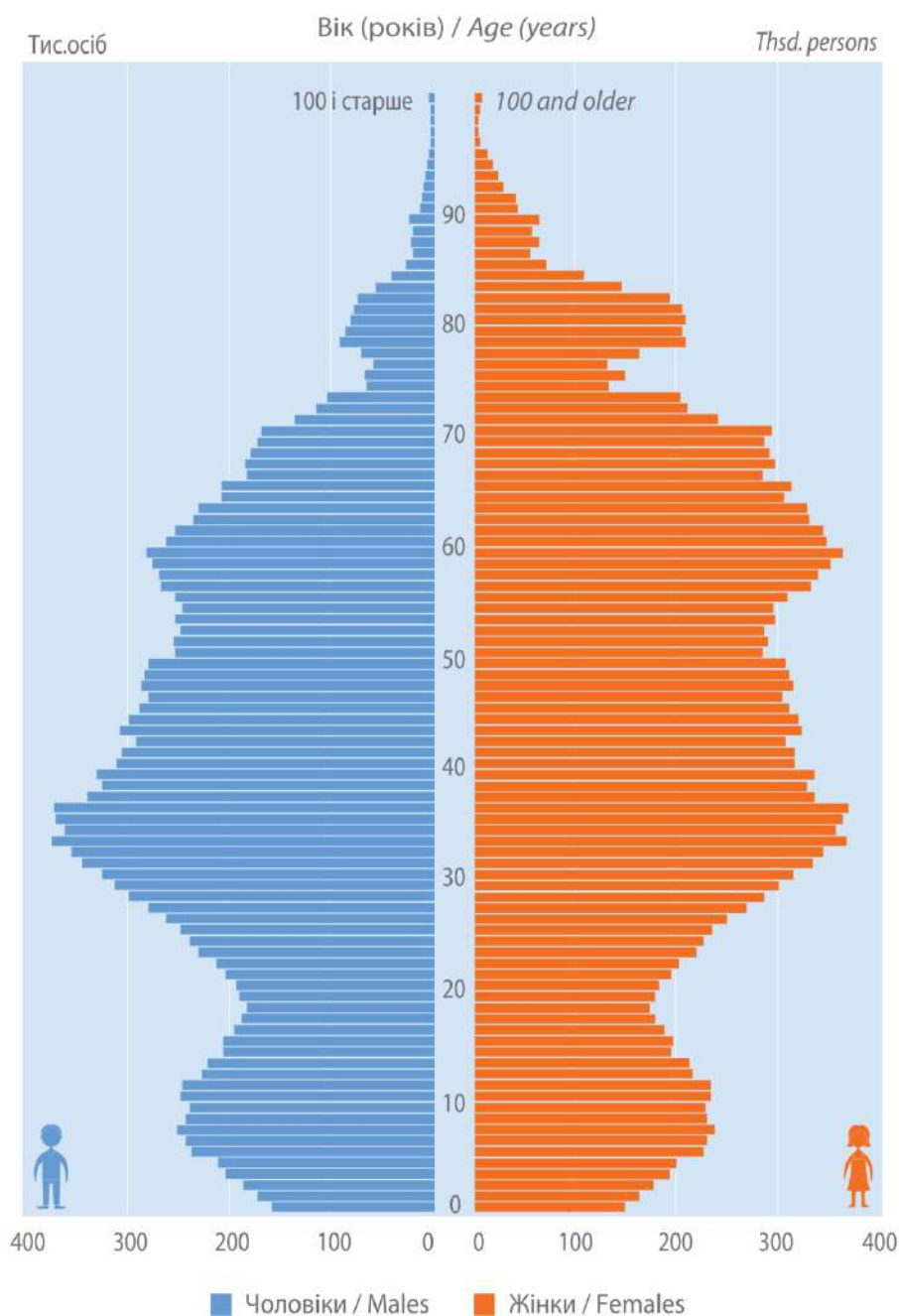

Рис. 4.26. Розподіл постійного населення за статтю та віком на 1 січня 2021 року

Джерело: [30]

Щодо виконання стратегічних орієнтирів підвищення тривалості життя населення України (збільшення на 5% очікуваного рівня показника тривалості життя) то важливим є дослідження динаміки даного показника (табл. 4.20).

Таблиця 4.20

Динаміка середньої очікуваної тривалості життя при народженні за статтю та типом місцевості у 1991–2020 роках

	Усього			Міська місцевість			Сільська місцевість		
	обидві статі	чоловіки	жінки	обидві статі	чоловіки	жінки	обидві статі	чоловіки	жінки
1991	69,56	64,62	74,21	69,95	65,31	74,29	68,49	63,06	73,81
1992	68,97	63,81	73,98	69,25	64,34	73,99	68,12	62,57	73,70
1993	68,29	63,16	73,35	68,46	63,53	73,29	67,69	62,26	73,27
1994	67,66	62,39	72,95	67,76	62,65	72,87	67,22	61,75	72,84
1995	66,79	61,22	72,54	66,68	61,19	72,35	66,82	61,21	72,68
1996	67,08	61,52	72,80	67,09	61,60	72,73	66,91	61,30	72,81
1997	67,66	62,23	73,19	67,83	62,50	73,19	67,17	61,60	73,05
1998	68,50	63,17	73,84	68,67	63,45	73,82	68,02	62,54	73,75
1999	68,07	62,62	73,61	68,22	62,85	73,60	67,63	62,11	73,50
2000	67,72	62,10	73,53	67,81	62,25	73,47	67,43	61,78	73,53
2001	67,89	62,32	73,63	68,11	62,65	73,64	67,30	61,61	73,49
2002	68,32	62,70	74,13	68,60	63,08	74,21	67,64	61,93	73,89
2003	68,24	62,64	74,06	68,53	62,94	74,16	67,62	62,01	73,81
2004	68,22	62,60	74,05	68,57	63,00	74,19	67,44	61,78	73,76
2005	67,96	62,23	73,97	68,47	62,81	74,18	66,89	61,07	73,51
2006 ¹	68,10	62,38	74,06	68,67	63,05	74,33	66,85	61,06	73,47
2007	68,25	62,51	74,22	68,86	63,22	74,50	66,90	61,05	73,57
2008	68,27	62,51	74,28	68,95	63,31	74,57	66,77	60,86	73,58
2009	69,29	63,79	74,86	69,98	64,60	75,21	67,78	62,14	74,09
2010	70,44	65,28	75,50	71,09	66,03	75,86	69,02	63,74	74,70
2011	71,02	65,98	75,88	71,60	66,65	76,20	69,76	64,61	75,18
2012	71,15	66,11	76,02	71,80	66,85	76,38	69,75	64,61	75,19
2013	71,37	66,34	76,22	72,05	67,11	76,63	69,88	64,79	75,29
2014	71,37	66,25	76,37	72,13	67,09	76,83	69,72	64,53	75,31
2015	71,38	66,37	76,25	72,15	67,28	76,66	69,87	64,74	75,38
2016	71,68	66,73	76,46	72,35	67,53	76,80	70,34	65,29	75,72
2017	71,98	67,02	76,78	72,69	67,85	77,13	70,59	65,50	76,00
2018	71,76	66,69	76,72	72,39	67,42	77,02	70,47	65,33	76,01
2019	72,01	66,92	76,98	72,66	67,66	77,30	70,68	65,56	76,20
2020	71,35	66,39	76,22	71,83	66,92	76,44	70,32	65,38	75,64

Джерело: [30]

Статистичні дані свідчать про загальну тенденцію зростання очікуваного рівня тривалості життя українців, проте спостерігається незначне зменшення даного показника у 2020 році порівняно із 2019 роком, що викликано наслідками пандемії Covid-19.

Очікувана тривалість життя у 1991 році для населення України становила 69,56 років, а у 2020 році – 71,35 років, що характеризується абсолютним приростом 1,79 років.

Слід відмітити, що очікувана тривалість у чоловіків менша ніж у жінок. Крім того, очікувана тривалість життя мешканців міста перевищує відповідний показник для сільського населення.

Очікувана тривалість життя чоловіків в Україні у 1991 році становила 64,62 роки, а у 2020 році – 66,39 років, що характеризується абсолютним приростом 1,77 років. Для жінок очікувана тривалість життя у 1991 році становила 74,21 роки, а у 2020 році – 76,22 років, що характеризується абсолютним приростом 2,01 роки.

Очікувана тривалість життя мешканців міст в Україні у 1991 році становила 69,95 роки, а у 2020 році – 71,83 років, що характеризується абсолютним приростом 1,88 років. Для мешканців сільської місцевості очікувана тривалість життя у 1991 році становила 68,49 роки, а у 2020 році – 70,32 років, що характеризується абсолютним приростом 1,83 роки.

Таким чином, у розрізі групування населення за статтю та за місцем проживання, найбільших і найкращих змін щодо очікуваної тривалості життя зазнала категорія населення жіночої статі, для якої очікувана тривалість життя за роки незалежності зросла на 2,01 роки. За результатами дослідження ВООЗ 2019 року «жінки довше залишаються здоровими, сучасні жінки мають міцне здоров'я в середньому майже до 65 років, тоді як чоловіки зазвичай зберігають його протягом 62 років. Експерти також відзначили, що тривалість життя жінок може пояснюватися і сильнішою імунною системою. Крім того, чоловіки частіше працюють у транспортній сфері, отже для них ризик загинути в ДТП, починаючи з 15 років, удвічі вище, ніж у жінок. Також дослідники встановили, що тривалість життя залежить від розвиненості країни, в якій проживає людина. У першу чергу це пов'язано з перебігом вагітності. Так, у країнах із низьким рівнем доходів під час вагітності або пологів помирає кожна 41-а жінка, в той час як у розвинених

державках смертність припадає на одну з 3,5 тис. жінок. Чоловіки до того ж, зазвичай, пізніше звертаються по медичну допомогу в разі хвороби, ніж жінки, що призводить до розвитку в них ускладнень. У результаті цього чоловіки частіше помирають, зокрема, від СНІДу.» [39].

Проте, «на сьогодні в Україні середня тривалість життя не тільки чоловіків, а населення в цілому нижча, ніж середня по земній кулі, враховуючи Африку й інші країни», зазначає директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України Елла Лібанова на форумі «Україна 30. Здорова Україна» [40]. У фахових дослідженнях демографів щодо змін тривалості життя часто останні пов'язують із змінами рівня життя населення та із змінами ВВП на душу населення. Дані залежності відстежують на прикладі різних країн, проте якщо порівнювати ВВП України і, наприклад Швейцарії, то очікувану тривалість життя для українців на рівні 71,35 років можливо вважати подарунком, адже рівень ВВП на душу населення в Швейцарії оцінюють у 57 тис. доларів, а в Україні – 8 тис. доларів [41].

Звісно, рівень життя населення впливає на доступність в цілому послуг спортивно-оздоровчої сфери. А розвиток спортивно-оздоровчої сфери зможе покращити ситуацію в Україні із рівнем очікуваної та середньої тривалості життя.

4.3. Оцінка впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на рівень здоров'я нації

Діяльність закладів спортивно-оздоровчої сфери спрямована на задоволення потреб різних верств населення. Усі заклади розгалуженої мережі фізичної культури і спорту або безпосередньо здійснюють спортивно-оздоровчу діяльність або сприяють її розвитку, популяризуючи здоровий спосіб життя та спорт. Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту

забезпечують розвиток різних напрямків спорту, розвиток відповідних спортивно-оздоровчих здібностей у населення, створюють належні умови для здорового фізичного розвитку та оздоровлення, для фізичної активності та загартованості, для здорового провадження відпочинку та здорового способу життя загалом.

Основними кількісними характеристиками роботи закладів фізичної культури і спорту є: кількість осіб, що займаються (професійно) спортом та кількість осіб, які займаються фізичною культурою та спортом (табл. 4.21).

Таблиця 4.21

Характеристики діяльності закладів фізичної культури і спорту в Україні
(осіб)

	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість осіб, що займаються спортом, усього	1218362	978163	941849	972802	889149	849537	809924	770311
з них								
у дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву та школах вищої спортивної майстерності	619758	494286	497012	496348	453466	433264	413061	392859
жінок	290267	240583	235545	229862	204504	195394	186282	177172
осіб з інвалідністю	19738	12722	11398	11380	9781	9345	8909	8473
Кількість осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, усього	4918331	4388877	4532888	4867218	4559678	4526207	4492735	4459264
у тому числі								
у дошкільних навчальних закладах ¹	420 797	508 098	517 167	524 671	392132	389253	386375	383496
у загальноосвітніх навчальних закладах ¹	1520243	1396771	1664505	1726537	1367903	1357862	1347820	1337779
у професійно-технічних навчальних закладах ¹	134605	100855	123587	117350	123111	122207	121303	120400
у вищих навчальних закладах ¹	607529	511342	500695	492401	547161	543144	539128	535111
на підприємствах, в установах, організаціях, фізкультурно-оздоровчих клубах за місцем проживання, позашкільних навчальних закладах	2235157	1871811	1726934	2006259	2051855	2036793	2021730	2006668
<i>Із загальної кількості осіб, які займаються фізичною культурою та спортом</i>								
жінки	1723415	1620286	1767764	1998190	1595887	1584172	1572457	1560742
особи з інвалідністю, що займаються реабілітаційно-оздоровчою роботою	43267	36110	36189	46619	40125	39830	39536	39241
¹ Без урахування осіб, які відвідували заняття (уроки) з фізичної культури (фізичного виховання), що здійснювались у рамках навчального процесу.								

Джерело: дані Міністерства молоді та спорту України [42]

Динаміка головних кількісних показників роботи закладів спортивно-оздоровчої діяльності демонструє зменшення кількості осіб, що займаються професійним спортом та кількості осіб, які займаються фізичною культурою та спортом за 2010-2021 роки.

Кількість осіб, що займаються спортом у 2021 році порівняно із 2010 роком зменшилася на 448051 осіб або на 36,8%, а кількість осіб, які займаються фізичною культурою зменшилася 459067 особи або на 9,33%.

Сильно зменшилася кількість дітей та молоді, що займаються у дитячо-юнацьких спортивних школах і спеціалізованих школах спортивного резерву та вищої спортивної майстерності. У 2021 році порівняно із 2010 роком ця категорія молоді зменшилася на 226899 особи або на 36,6%.

Кількість осіб, що займаються фізичною культурою і спортом на підприємствах, в установах, організаціях, фізкультурно-оздоровчих клубах за місцем проживання, позашкільних навчальних закладах за період 2010-2021 роки зменшилася на 228488 особи або на 10,2%.

З точки зору економічної оцінки роботи закладів сфери фізичної культури і спорту, важливе значення має вартісний вимір витрат зведеного Бюджету України на фізична культура і спорт (рис. 4.27).

Динаміка видатків зведеного Бюджету України на фізична культура і спорт за 2010-2020 роки свідчить про їх зростання на 69,13%, що пояснюється намаганням наблизитися до середнього значення відповідного показника у європейських країнах. Напрямки бюджетного фінансування розвитку фізичної культури і спорту в Україні (рис. 4.28) закладені у Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту [43].

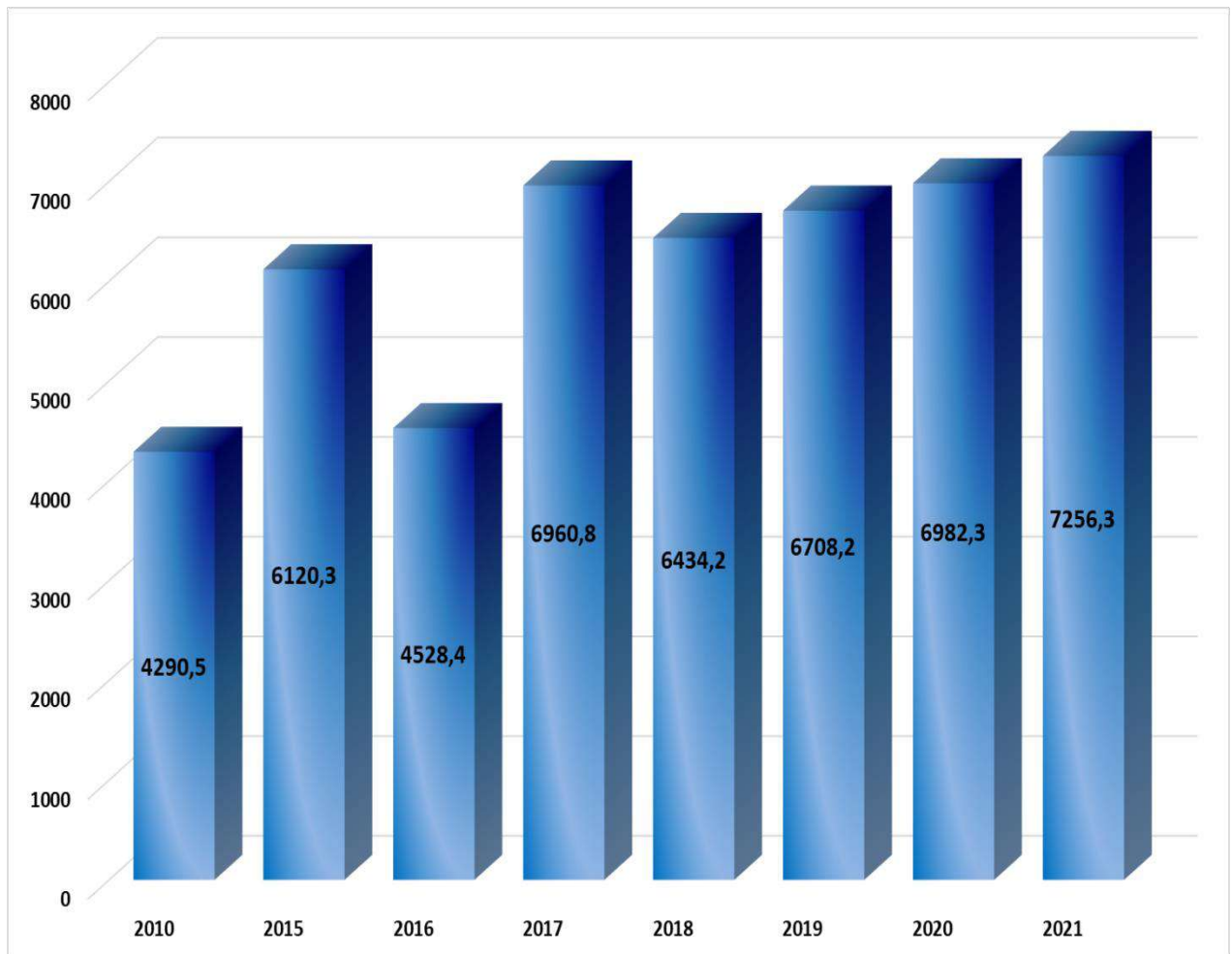

Рис. 4.27. Динаміка витратів зведеного Бюджету України на фізична культура і спорт за 2010-2020 роки, млн. грн

Джерело: побудовано за даними Міністерства молоді та спорту України [42]

Щоб дослідити вплив роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я нації необхідно в якості результативного показника обрати узагальнюючу характеристику стану здоров'я населення в Україні. В якості такої характеристики можливо використати синтетичний показник «індекс здоров'я».

«Індекс здоров'я. Україна» – це серія опитувань із вивчення задоволеності медичною допомогою, ставлення до реформи системи охорони здоров'я, здорової поведінки й досвіду звернень і витрат на медичну допомогу в Україні. Завдяки фінансовій підтримці Міжнародного фонду «Відродження» у 2016 р. було проведено перше масштабне опитування

населення України, репрезентативне для країни в цілому та для кожного регіону (всі області та місто Київ) зокрема» [44].

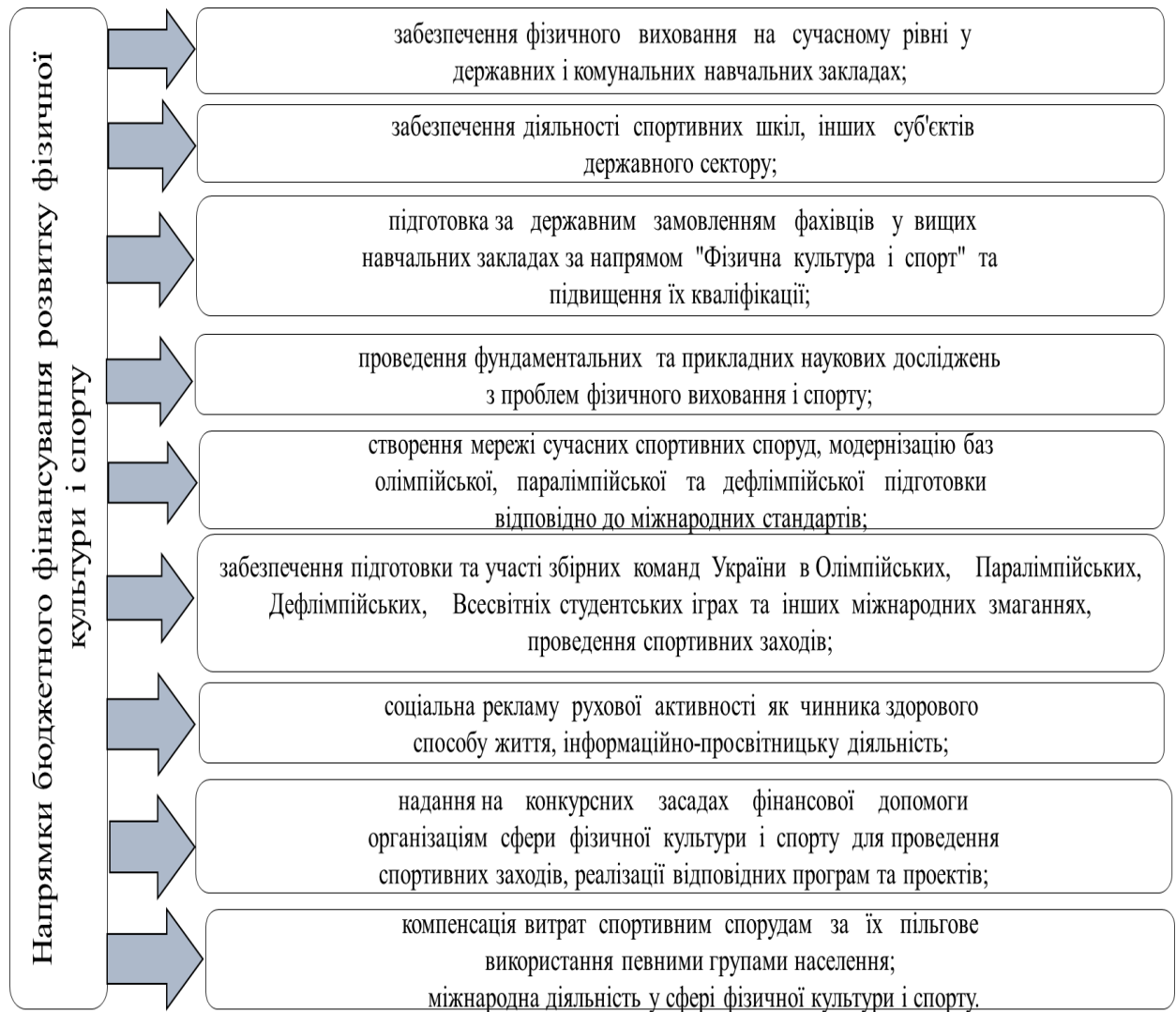

Рис. 4.28. Напрямки бюджетного фінансування розвитку фізичної культури і спорту в Україні

Джерело: побудовано на підставі [43].

«Індекс здоров'я» охоплює п'ять напрямків дослідження (субіндексів), перше місце серед яких займає самооцінювання власного здоров'я (рис. 4.29)

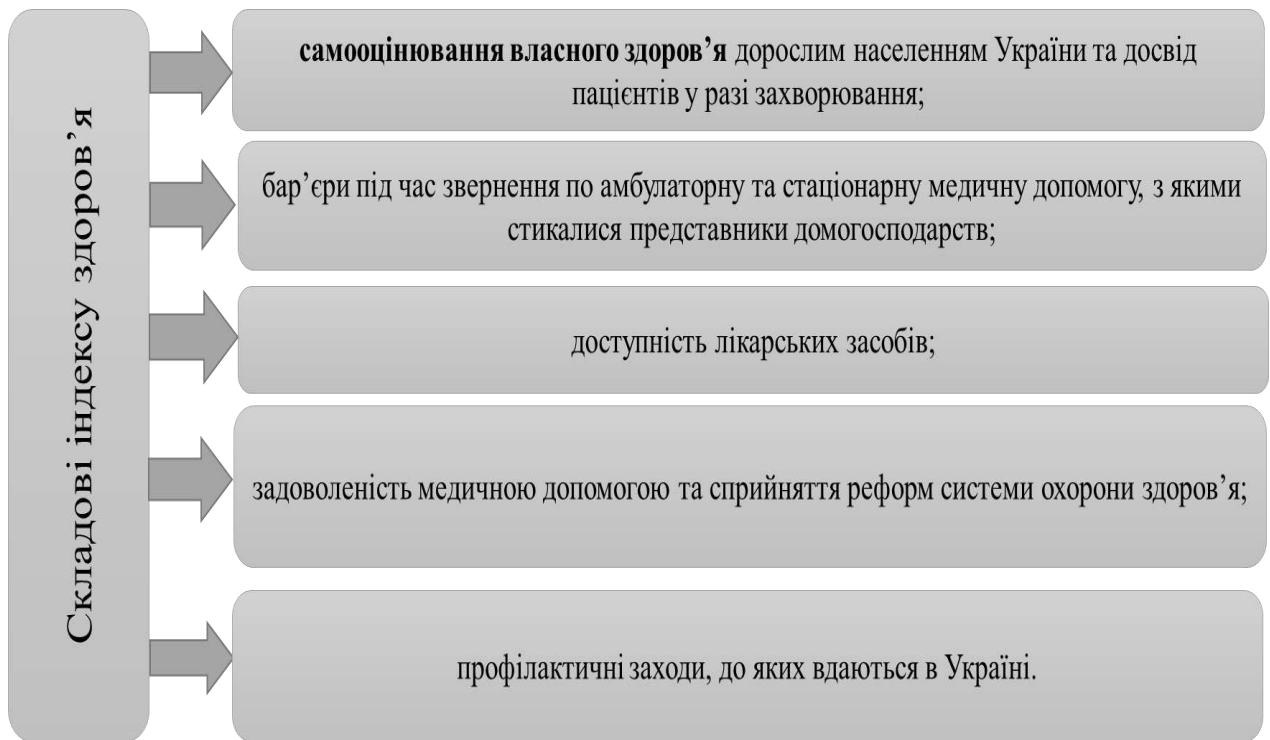

Рис. 4.29. Складові оцінювання індексу здоров'я

Джерело: [44]

Переваги індексу здоров'я, як узагальнюючої характеристики стану здоров'я населення в Україні можливо визначити наступним чином:

- достатній обсяг вибірки (більше ніж 10 тисяч опитаних);
- регіональна репрезентативність вибірки;
- лонгітюдність дослідження (повторюваність).

Проте, індекс здоров'я для України визначається тільки з 2016 року. Для забезпечення достатності масиву даних охоплених у дослідженні кореляційного впливу основних характеристик діяльності закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я населення України, нами було використано оціночні дані індексу здоров'я за 2010, 2015 та 2021 роки, які визначено за допомогою функції ПРЕДСКАЗ в Excel на підставі виявлених закономірностей зміни досліджуваного індексу за 2015-2020 роки.

Таким чином, вдалося розширити часовий проміжок даних індексу здоров'я (рис. 4.30).

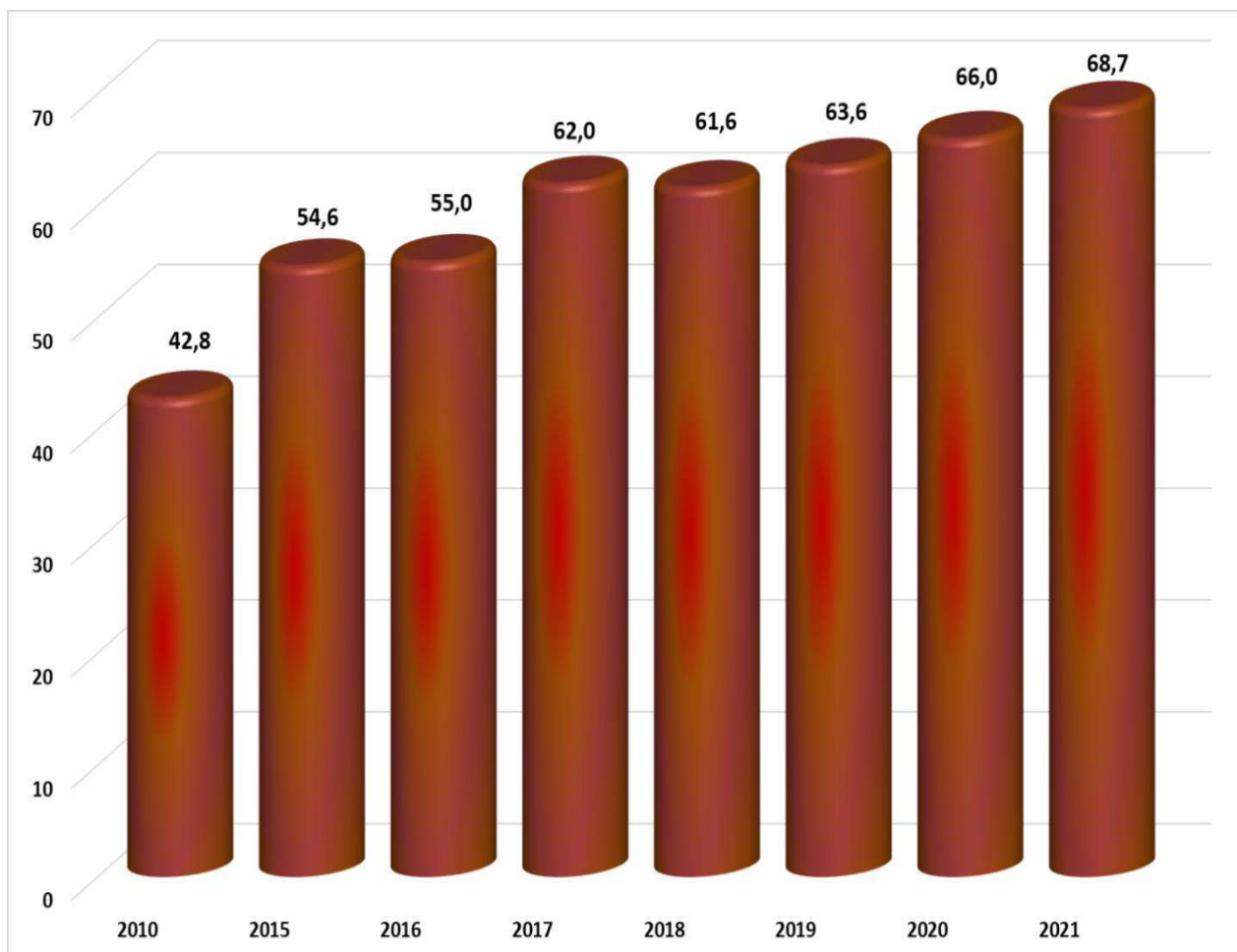

Рис. 4.30. Динаміка індексу здоров'я в Україні

Джерело: побудовано на підставі даних [44]

Регіональна репрезентативність результатів досліджень стану здоров'я українців за 2020 рік свідчить про найвищий рівень здоров'я (понад 60%) у Миколаївській, Херсонській, Чернігівській та Луганській областях (рис. 4.31).

Найнижчий рівень індексу здоров'я (до 50%) в Україні за 2020 рік спостерігався у Івано-Франківській, Тернопільській та Сумській області (рис. 4.31).

Найбільша кількість областей, а саме 17 областей, потрапили до групи регіонів із рівнем індексу здоров'я від 50% до 60% (рис. 4.31).

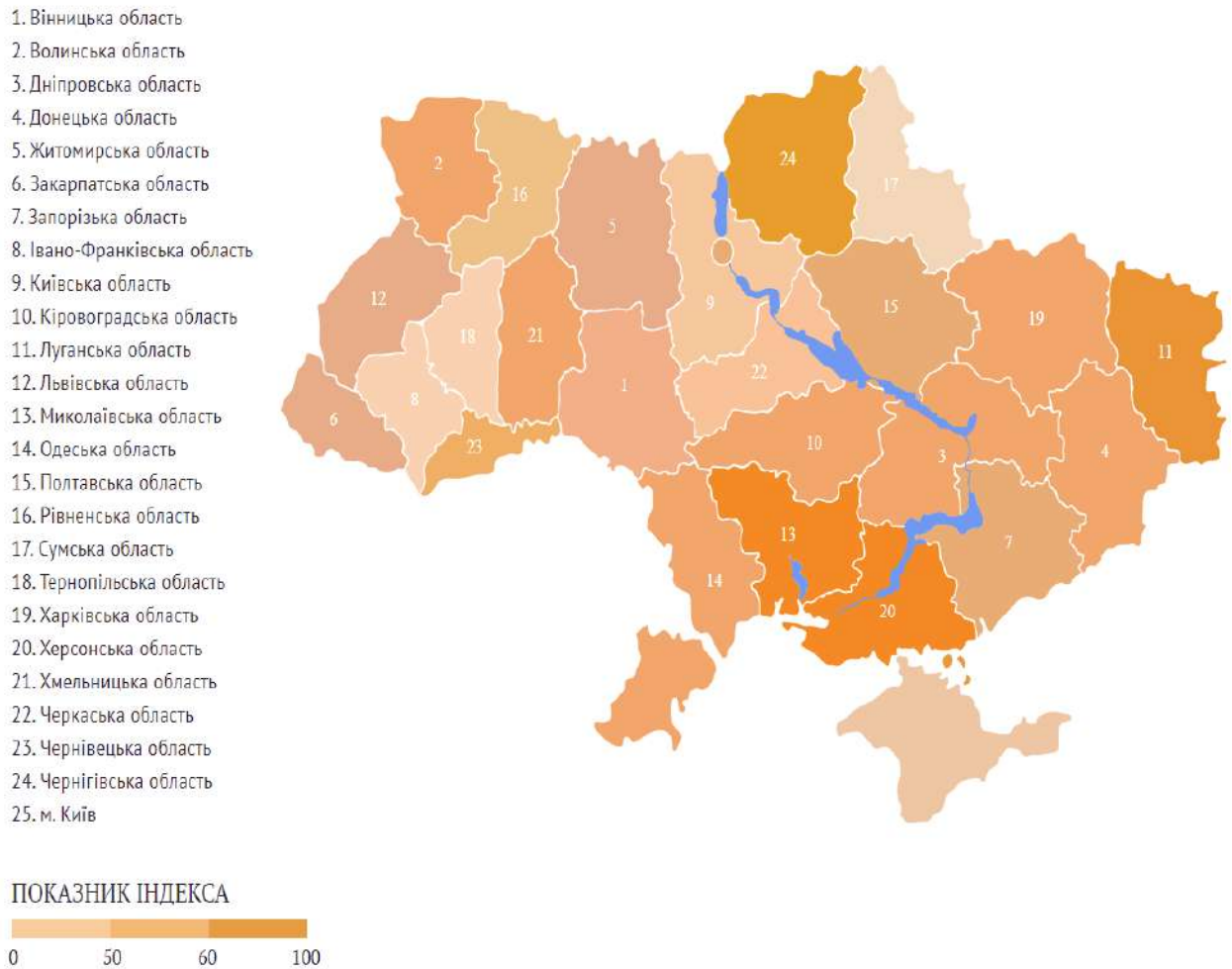

Рис. 4.31. Регіональний розріз результатів досліджень індексу здоров'я в Україні за 2020 рік

Джерело: [44]

Таким чином, в якості гіпотези дослідження впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я нації будемо розглядати твердження, що рівень здоров'я нації, який оцінюється індексом здоров'я стохастично залежить від видатків зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт (млн грн), кількості осіб, що займаються спортом та кількості осіб, що займаються фізичною культурою та спортом (табл. 4.22).

У дослідженнях стохастичних залежностей будують моделі взаємозв'язків, що враховують вплив декілька факторних ознак на одну результативну ознаку. Такі моделі описують з використанням інструментів кореляційного аналізу за допомогою регресійних рівнянь (функцій).

Регресійні рівняння, що представляють модель взаємозв'язку, дають можливість розрахувати необхідні значення факторних ознак для досягнення бажаних значень результативної ознаки за умови попереднього доведення наявності кореляційної залежності [45, с.10].

Таблиця 4.22

Узагальнюючі характеристики стану здоров'я та розвитку фізичної культури і спорту в Україні

Рік	Індекс здоров'я	Видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт, млн грн	Кількість осіб, що займаються спортом	Кількість осіб, що займаються фізичною культурою та спортом
	<i>Y</i>	<i>X1</i>	<i>X2</i>	<i>X3</i>
	<i>I</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
2010	42,8	4 290,5	1 218 362	4 918 331
2015	54,6	6 120,3	978 163	4 388 877
2016	55,0	4 528,4	941 849	4 532 888
2017	62,0	6 960,8	972 802	4 867 218
2018	61,6	6 434,2	889 149	4 559 678
2019	63,6	6 708,2	849 537	4 526 207
2020	66,0	6 982,3	809 924	4 492 735
2021	68,7	7 256,3	770 311	4 459 264

Джерело: дані [42; 44]

Для аналітичного та/або графічного визначення функціональної залежності індексу здоров'я від видатків зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт (млн грн), кількості осіб, що займаються спортом та кількості осіб, що займаються фізичною культурою та спортом скористаємося можливостями прикладного пакету Microsoft Excel від Microsoft Office.

Ступінь відповідності функціонального вираження зміни результативної ознаки в залежності від сукупності факторних ознак характеризує коефіцієнт множинної детермінації [46, с. 120]:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n l_i^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}, \quad (4.1)$$

де y_i – i -ве значення результативної ознаки;

$\bar{y}$ – середнє результативної ознаки;

l_i – відхилення фактичних та розрахункових значень результативної ознаки.

Якщо значення R^2 наближається до 1, то вважають, що зв'язок тісний.

Результативною ознакою в нашому випадку буде індекс здоров'я (Y), а факторними ознаками:

$X1$ – видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт (млн грн);

$X2$ – кількість осіб, що займаються спортом (осіб);

$X3$ – кількість осіб, що займаються фізичною культурою та спортом (осіб).

Для визначення найвагоміших факторів впливу (серед характеристик діяльності закладів фізичної культури і спорту в Україні) на індекс здоров'я скористаємося кореляційною матрицею, побудованою за допомогою засобів Excel (табл. 4.23).

Результати розрахунку елементів кореляційної матриці демонструють слабку (але наявну) залежність тільки між двома факторами: загальні видатки Бюджету України на фізичну культуру і спорт та кількість осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, оскільки $R^2(X1, X3) = 0,3633$, що можливо пояснити тим фактом, що переважна більшість бюджетних коштів іде на фінансування професійного спорту, а заняття фізичною культурою найчастіше фінансуються за власний кошт. А між рештою факторів існує помірний ($0,5 < R^2 < 0,7$) або сильний ($0,7 \leq R^2 \leq 0,99$) зв'язок.

Таблиця 4.23

Кореляційна матриця впливу факторів індекс здоров'я

	Загальні видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт, млн грн X_1	Кількість осіб, що займаються спортом, усього X_2	Кількість осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, усього X_3	Індекс здоров'я Y
Загальні видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт, млн грн X_1	1,0000			
Кількість осіб, що займаються спортом, усього X_2	0,7721	1,0000		
Кількість осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, усього X_3	0,3633	0,7202	1,0000	
Індекс здоров'я Y	0,8974	0,9533	0,5117	1

Джерело: розраховано автором

Таким чином, кореляційна матриця доводить наявність впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я нації.

Регресійне рівняння буде мати вигляд наступної лінійної функціональної залежності:

$$Y = \beta_0 X_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + u; \quad (4.2)$$

Де X_0 - виконує роль одиничного регресора, а u – це відхилення фактичних даних від розрахункових, $u_i = Y_i - \hat{Y}_i$.

$$Y_i = \beta_0 X_{i0} + \beta_1 X_{i1} + \beta_2 X_{i2} + u_i. \quad (4.3)$$

Для визначення коефіцієнтів регресії, скористаємося методом найменших квадратів, згідного якого:

$$\hat{\beta} = (X' \cdot X)^{-1} \cdot X' \cdot Y, \quad (4.4)$$

де X – матриця даних факторів впливу, яка складається із 8 рядків і 3 стовпців (табл. 4.22, графи 2-4);

X' – транспонована матриця; Y – матриця результативних ознак, яка складається із 8 рядків і 1 стовпця (табл. 4.22, графа 1).

$$X'X = \begin{pmatrix} 8,00 & 49281,03 & 7430097,52 & 36745197,66 \\ 49281,03 & 312631389,61 & 44915178793,65 & 225797918086,72 \\ 7430097,52 & 44915178793,65 & 7036287936588,09 & 34262689658577,80 \\ 36745197,66 & 225797918086,72 & 34262689658577,80 & 169036019228474,00 \end{pmatrix}$$

$$(X'X)^{-1} = \begin{pmatrix} 117,8186583 & -0,001133178 & 1,25689E-05 & -2,66455E-05 \\ -0,001133178 & 3,38175E-07 & 2,93203E-09 & -7,9971E-10 \\ 1,25689E-05 & 2,93203E-09 & 4,07572E-11 & -1,49101E-11 \\ -2,66455E-05 & -7,9971E-10 & -1,49101E-11 & 9,88859E-12 \end{pmatrix}$$

$$X'Y = \begin{pmatrix} 474,24 \\ 2980492,303 \\ 432774072,4 \\ 2172545357 \end{pmatrix}$$

$$(X'X)^{-1}X'Y = \beta = \begin{pmatrix} 47,8836616 \\ 0,002032515 \\ -5,4645E-05 \\ 1,08048E-05 \end{pmatrix}$$

Отже, регресійне рівняння, що характеризує залежність індексу здоров'я від видатків зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт (млн грн), кількості осіб, що займаються спортом та кількості осіб, що займаються фізичною культурою та спортом має вигляд:

$$y = 47,8836616 + 0,002032515 x_1 - 5,4645E-05 x_2 + 1,08048E-05 x_3$$

Це ж саме рівняння можливо записати у вигляді:

$$y = 47,88 + 0,002032515 x_1 - 0,00005 x_2 + 0,00001 x_3$$

Таким чином, при інших рівнозначних умовах, зростання величини видатків зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт на 1 млн грн пов'язане із зростанням індексу здоров'я на 0,002 пункти, а збільшення

кількості осіб, що займаються фізичною культурою та спортом на 1000 осіб впливає на зростання індексу здоров'я на 0,01 пункти відповідно. Отримане рівняння також демонструє незначне зменшення індексу здоров'я при збільшенні кількості осіб, що займаються спортом професійно, що можливо пояснити низьким рівнем досвіду професійних спортсменів у якості пацієнтів загальнонаціональної системи охорони здоров'я, що відобразилося у результатах опитування.

Таким чином, можливо узагальнити, що для збільшення здоров'я українців необхідно державі забезпечити збільшення видатків зведеного Бюджету України на розвиток фізичної культури і спорту, а свідомим українцям збільшити ряди тих, хто займається фізичною культурою та спортом навчаючись у освітніх закладах (без урахування занять з фізичної культури (фізичного виховання), що здійснювались у рамках освітнього процесу), працюючи на підприємствах та в установах, займаючись в фізкультурно-оздоровчих клубах, центрах, студіях тощо, за місцем проживання з метою оздоровлення.

Адекватність отриманої моделі залежності можливо перевірити, розрахувавши відхилення середніх (в табл. 4.24).

$$\bar{Y} = \frac{\sum Y_i}{n} = 59,28 ; \quad \bar{Y}' = \frac{\sum Y_i'}{n} = 59,28$$

рівність $\bar{Y} = \bar{Y}'$, доводить точні попередніх розрахунків, а те, що $\bar{u}_i = 0$, доводить адекватність змодельованої залежності.

Коефіцієнт детермінації буде:

$$R^2 = \frac{\sum (Y' - \bar{Y}')^2}{\sum (Y_i - \bar{Y})^2}$$

$$R^2 = \frac{\sum (Y' - \bar{Y}')^2}{\sum (Y_i - \bar{Y})^2} = 478,2413241 / 479,2224 = 0,9\%$$

Отримане значення $R^2 = 0,9$.

Таблиця 4.24

Розрахункова таблиця відхилень середніх значень індексу здоров'я

	y	$\bar{y}'$	$y - \bar{y}'$	$(y' - \bar{y}')^2$	$(y_i - \bar{y})^2$
1.	42,8	43,16827586	0,4082758621	259,5876547	2828423,221
2.	54,6	54,29241379	-0,2675862069	24,87601617	1628024989
3.	55,0	54,59724138	-0,4027586207	21,9282283	28353578384
4.	62,0	61,46206897	-0,5379310345	4,76142497	3770845235
5.	61,6	61,64	0,0400000000	5,5696	793762537,1
6.	63,6	64	0,4000000000	22,2784	1909934000
7.	66,0	66,36	0,3600000000	50,1264	796944662,4
8.	68,7	68,72	0,0000000000	89,1136	609536434,1
	$\bar{y}=59,28$	$\bar{y}'=59,28$	$\bar{u}_i=0$	478,2413241	65850157888

Джерело: розраховано автором

Таким чином, можливо стверджувати, що на 90% варіації індексу здоров'я мають вплив саме характеристики діяльності закладів спортивно-оздоровчої сфери та видатки зведеного Бюджету України на розвиток фізичної культури і спорту.

Таким чином, доведено, що діяльність закладів спортивно-оздоровчої діяльності цілеспрямована на задоволення потреб різних верств населення, що впливає на рівень здоров'я нації. В якості результативного показника впливу роботи закладів спортивно-оздоровчої діяльності на стан здоров'я нації використано синтетичний показник «індекс здоров'я», а в якості факторних показників – видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт, кількість осіб, що займаються спортом та кількість осіб, що займаються фізичною культурою та спортом. Побудовано кореляційну матрицю, яка доводить наявність впливу роботи закладів спортивно-оздоровчої діяльності на стан здоров'я нації. Доведено, що для підвищення рівня здоров'я українців необхідно на державному рівні забезпечити збільшення видатків зведеного Бюджету України на розвиток фізичної культури і спорту, а свідомим українцям збільшити ряди тих, хто займається

фізичною культурою та спортом навчаючись у освітніх закладах (без урахування занять з фізичної культури (фізичного виховання), що здійснювались у рамках освітнього процесу), працюючи на підприємствах та в установах, займаючись в фізкультурно-оздоровчих клубах, центрах, студіях тощо, за місцем проживання з метою оздоровлення. Тобто доведено необхідність закріплення суспільної свідомості щодо беззаперечних потреб рухової активності, як основи здорового способу життєдіяльності.

Висновки до розділу 4

У четвертому розділі проаналізовано національні особливості та сучасний стан організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності, досліджено завдання управління спортивно-оздоровчою сферою у взаємозв'язку із національними тенденціями демографічних процесів та здійснено оцінку впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на рівень здоров'я нації, в результаті чого можливо зробити наступні висновки:

1. Спортивно-оздоровча сфера стає пріоритетним напрямком розвитку для багатьох держав. Дедалі частіше систему охорони здоров'я розглядають у нерозривному зв'язку із спортивною діяльністю. Окрім особистої відповідальності кожної людини, за її здоров'я несе відповідальність і держава, а точніше – серед першочергових пріоритетів державної політики висувається питання розвитку спортивно-оздоровчої сфери. На державному рівні забезпечується здоров'я не тільки теперішнього наявного населення, а і майбутніх поколінь населення, що можливо забезпечити через систему розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Адже три основні складові забезпечення здоров'я кожної окремої людини – дотримання режиму, збереження активності через заняття спортом та спостереження за показниками здоров'я. Нерозривне поєднання спортивної

діяльності із здоров'ям пояснюється сучасними умовами життя, урбанізацією, стрімким розвитком науково-технічного прогресу та цифрових технологій.

2. Досліджено, що усі заклади розгалуженої мережі фізичної культури і спорту або безпосередньо здійснюють спортивно-оздоровчу діяльність або сприяють її розвитку і популяризують спорт і здоровий спосіб життя. Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту забезпечують розвиток різних напрямків спорту, розвиток відповідних спортивно-оздоровчих здібностей у населення, створюють належні умови для здорового фізичного розвитку та оздоровлення, для фізичної активності та загартованості, для здорового провадження відпочинку та здорового способу життя загалом. В Україні сфера управління розвитком фізичної культури та спорту вважається державно-громадською.

3. Доведено, що якщо розглядати динаміку реальних видатків на охорону здоров'я у розрахунку на душу населення за 2015-2019 року, то рівень цих видатків збільшився на 331 грн, проте дане збільшення нівелюється зменшенням чисельності населення за досліджуваний період на 1 млн осіб. Окрім того, за 2015-2020 рік в Україні зменшилися консолідовані видатки державного бюджету на охорону здоров'я на 1,3% (з 34,2% до 32,9% ВВП), що супроводжувалося зменшенням видатків на охорону здоров'я у % до ВВП (з 3,6% до 3,0% ВВП). Одночасне зменшення рівня загальних видатків (бази розрахунку) у % до ВВП і видатків на охорону здоров'я у % до ВВП призвело до суттєвого зменшення фактичного рівня фінансування сфери охорони здоров'я. Додатковим фактором погіршення ситуації з фінансуванням сфери охорони здоров'я стало зменшення рівня частки бюджету, призначеної для охорони здоров'я (з 10,4% у 2015 році до 9,2% у 2020 році).

4. Визначено, що на державному рівні в якості додаткового джерела підтримки спортивно-оздоровчої сфери можливо розглядати кошти, які будуть в Державному бюджеті вивільнятися після здійснення виплат по

обслуговуванню державного боргу. Проте на найближчий період ситуація ускладнюється за рахунок необхідності мобілізації коштів на боротьбу із COVID-19 та на укріплення обороноздатності України. Досліджено також, що за абсолютним вираженням дані щодо фінансування розвитку спорту та фізичної культури з різних джерел (Міністерства молоді та спорту України та Державної казначейської служби України) дещо відрізняються, проте справедливою і очевидною є тенденція сильного зростання видатків Державного бюджету на розвиток спорту та фізичної культури за 2020-2021 роки. У Державному бюджеті України 2022 року ситуація із фінансуванням сфери охорони здоров'я не така втішна, як із сферою спорту та фізичної культури. В абсолютному вираженні видатки зростають, проте надалі не досягають рівня 5% ВВП, що закріплено ЗУ «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення».

5. За період 2007-2020 роки відсутність приросту фінансування спорту та фізичної культури з Державного бюджету порівняно із попереднім роком спостерігалася лише у 2011 та 2016 роках, але за ці роки відбувалося зростання видатків місцевих бюджетів порівно із попереднім роком. Відсутність приросту фінансування сфери спорту є характерною ознакою для років, що слідують після олімпіад або після активних підготовчих дій до олімпіад і супроводжується попередніми посиленими видатками Державного бюджету. Так, незначне зменшення фінансування сфери спорту у 2011 році порівняно із попереднім роком спостерігалось після Олімпійських ігор 2010 року в канадському місті Ванкувері та у 2016 році після рекордних сум видатків на підготовку до літніх Олімпійських ігор 2016 року у Ріо-Де-Жанейро в Бразилії, коли на розвиток спорту за 2015 рік витратили 3,65 млрд грн коштів Державного бюджету та 2,47 млрд грн Державного бюджету що склало 80,5% передбаченого державного бюджетного фінансування .

6. Запропоновано напрямки зміцнення системи фінансування спортивно-оздоровчої сфери:

- подальше покращення умов бізнес-середовища;

- покращення систем податкових та митних відносин;
- створення умов для розвитку людського капіталу, здійснення інвестицій у людський капітал;
- структурний перерозподіл фінансової системи забезпечення пріоритетних напрямів розвитку на основі перегляду їх ієрархії пріоритетності;
- за умови скорочення зовнішнього боргу країни, здійснити перерозподіл коштів, що будуть вивільнятися на користь розвитку спортивно-оздоровчої сфери.

7. Визначено, що пріоритетний напрямок спортивно-оздоровчої сфери має бути спрямований на консолідацію зусиль всієї нації у боротьбі за здорове майбутнє, усталене сприйняття традиційних занять спортивно-рухової активності та популяризацію здорового способу життя. Дії спрямовані на реалізацію пріоритетного напрямку спортивно-оздоровчої сфери повинні супроводжуватися формуванням суспільної свідомості щодо беззаперечних потреб рухової активності, як основи здорового способу життєдіяльності. Держава ж повинна забезпечити необхідні умови (в т.ч. нормативне, матеріальне, методичне забезпечення) для систематичної спортивно-оздоровчої активності громадян з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів. Таким чином, основна місія спортивно-оздоровчої сфери України своїм вектором розвитку торкається здоров'я майбутніх поколінь, що ставить її у співзалежність із сферою охорони здоров'я та питаннями розвитку демографічних процесів.

8. Досліджено, що можливо екстраполювати причини недоступності послуг медичної сфери і на спортивно-оздоровчу сферу, адже значна частка витрат домогосподарств України припадає на оплату житлово-комунальних послуг, товари харчування та першої необхідності, що формує постійні витрати. Після виплати цих постійних витрат у домогосподарствах залишається незначна сума коштів, які можуть бути спрямовані на оплату інших послуг або потреб спортивно-оздоровчої діяльності. Зміна кінцевих

споживчих витрат домашніх домогосподарств за період пандемії Covid-19 демонструє переважання витрат на продукти харчування та зростання витрат у 2020 році порівняно із 2019 роком за багатьма напрямками. Низький рівень доступності послуг спортивно-оздоровчої сфери України є свідченням потреби актуалізації питання підвищення рівня доходів громадян та фінансового забезпечення даного сектору економіки.

9. Окреслено національні тенденції демографічних процесів у взаємозв'язку із завданнями управління спортивно-оздоровчою сферою, визначено, що держава повинна забезпечити необхідні умови (в т.ч. нормативне, матеріальне, методичне забезпечення) для систематичної спортивно-оздоровчої активності громадян з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів. Доведена тенденція зменшення інтенсивності народжувань в Україні за 1991-2021 роки, яка супроводжується тенденцією зростання інтенсивності смертей, за всі роки періоду незалежності України спостерігається скорочення наявного та постійного населення. Досліджено, що 1991 рік визначив суттєві зміни в демографічних тенденціях України: до 1991 року в Україні чисельність живонароджених перевищувала чисельність померлих, а після 1991 року стало навпаки, що характеризується поняттям «демографічний хрест». Доведено, що демографічні характеристики держави визначають і військовий потенціал країни. Визначено, що важлива роль у забезпеченні підвищення рівня тривалості життя населення належить спортивно-оздоровчій сфері.

10. Досліджено вплив роботи закладів спортивно-оздоровчої діяльності на здоров'я нації з використанням підходів кореляційно-регресійного аналізу. Визначено, що діяльність закладів спортивно-оздоровчої діяльності спрямована на задоволення потреб різних верств населення. В якості результативного показника впливу роботи закладів спортивно-оздоровчої діяльності на стан здоров'я нації використано синтетичний показник «індекс здоров'я», а в якості факторних показників – видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт, кількість

осіб, що займаються спортом та кількість осіб, що займаються фізичною культурою та спортом. Побудовано кореляційну матрицю, яка доводить наявність впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я нації. Доведено, що для підвищення рівня здоров'я українців необхідно на державному рівні забезпечити збільшення видатків зведеного Бюджету України на розвиток фізичної культури і спорту, а свідомим українцям збільшити ряди тих, хто займається фізичною культурою та спортом навчаючись у освітніх закладах (без урахування занять з фізичної культури (фізичного виховання), що здійснювались у рамках освітнього процесу), працюючи на підприємствах та в установах, займаючись в фізкультурно-оздоровчих клубах, центрах, студіях тощо, за місцем проживання з метою оздоровлення. Тобто доведено необхідність закріплення суспільної свідомості щодо беззаперечних потреб рухової активності, як основи здорового способу життядіяльності.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Коронавірус і спорт на свіжому повітрі: корисно чи ризиковано? Сайт: Новини й аналітика про Німеччину, Україну, Європу та світ. URL: <https://www.dw.com/uk/коронавірус-і-спорт-на-свіжому-повітрі-корисно-чи-ризовано/a-53028351>(дата звернення 30.05.2022 року)
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення 30.05.2022 року)
3. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>(дата звернення 30.05.2022 року)
4. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 14, ст.80. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>(дата звернення 30.05.2022 року)

5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

6. Закон України (проект) «Про заклади охорони здоров'я та медичне обслуговування». URL: <https://bit.ly/3sPODjA>(дата звернення 30.05.2022 року)

7. Заняття спортом «для здоров'я» та ризик травматизму. Сайт Pharm-invest. URL: <http://pharm-invest.com/consumers/zanyatiya-sportom-dlya-zdorovya-i-risk-travmatizma>(дата звернення 30.05.2022 року)

8. Охорона здоров'я. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Охорона_здоров%27я#Муніципальна_система (дата звернення 30.05.2022 року)

9. Дмитрик К. Що рік прийдешній нам готує? Загальні показники та видатки на охорону здоров'я Держбюджету–2018. – Аптека.ua, 8 січня 2018р. URL: <https://www.apteka.ua/article/440833>(дата звернення 30.05.2022 року)

10. Горбунова К. Держбюджет–2017: система охорони здоров'я в цифрах. – Аптека.ua, 16 січня 2017р., <https://www.apteka.ua/article/397685>(дата звернення 30.05.2022 року)

11. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>(дата звернення 30.05.2022 року)

12. Медицина доступна для всіх: щороку збільшуються видатки на охорону здоров'я. Роман Єрмоличев, заступник Міністра фінансів України. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/774513.html>(дата звернення 30.05.2022 року)

13. Бюджетний простір для системи охорони здоров'я в Україні. Програмний документ для підтримки діалогу щодо підготовки бюджету на 2021 рік. URL:

https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/463872/UKR-Budgetary-space-for-health-ukr.pdf(дата звернення 30.05.2022 року)

14. Державні витрати на спорт в Україні зростуть понад у два рази. URL: <https://sport.ua/news/514637-gosudarstvennye-rashody-na-sport-v-ukraine-vyrastut-bolee-chem-v-dva-raza>(дата звернення 30.05.2022 року)

15. Скільки коштів витратила Україна на фізкультуру та спорт за останні 14 років. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/11/infografika/finansy/skilky-koshtiv-vytratyla-ukrayina-fizkulturu-ta-sport-ostanni-14-rokiv>(дата звернення 30.05.2022 року)

16. На розвиток сорту в бюджеті-2022 передбачено 11,3 млрд гривень. URL: https://censor.net/ua/news/3288506/na_rozvytok_sportu_v_byudjeti2022_peredbacheno_113_mlrd_gryven(дата звернення 30.05.2022 року)

17. Парламент ухвалив державний бюджет на 2022 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/619631>(дата звернення 30.05.2022 року)

18. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет на 2022 рік». Витяг. Інформація про економічне становище держави та основні прогнози макропоказники економічного і соціального розвитку України. URL: <https://www.apteka.ua/article/609673>(дата звернення 30.05.2022 року)

19. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>(дата звернення 30.05.2022 року) Положення про Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх". URL: <https://bit.ly/3h2XOWB>(дата звернення 30.05.2022 року)

20. Стратегічні цілі KPI МОЗ України 2019-2024. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://bit.ly/3JJf4ML>(дата звернення 30.05.2022 року)

21. Статистичний збірник «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2020 році». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/03/zb_snsz_20.pdf(дата звернення 30.05.2022 року)
22. Розвиток спорту в ОТГ як інвестиція. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/7911>(дата звернення 30.05.2022 року)
23. Третьяков М.О., Лапичак І.Е. Стан професійних знань і вмінь студентів вищих навчальних закладів фізкультурного профілю. *Теорія і практика фізичного виховання*. 2004. №2. С. 42-49.
24. Огляд ВВП у III кварталі 2020 року. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=62459016-a04f-41fc-9eeb-10de5d40d981&tag=ValoviiVnutrishniiProdukt>(дата звернення 30.05.2022 року)
25. Про впровадження заходів для протидії вимирання населення та для стимулювання демографічного відродження. Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/87130>(дата звернення 30.05.2022 року)
26. Статус держави визначають економіка та чисельність населення: URL: <http://www.golos.com.ua/article/345882>(дата звернення 30.05.2022 року)
27. Чому демографічні виклики, які дедалі виразніше постають перед країною, не менш небезпечні, ніж економічні чи політичні. Олександр Крамар. 13 серпня. 2019. Тиждень.ua. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/233708>(дата звернення 30.05.2022 року)
28. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 30.05.2022 року)
29. Демографічний щорічник «Населення України за 2020 рік». Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/dem_2020.pdf(дата звернення 30.05.2022 року)

30. World Population Prospects 2019. URL: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_DataBooklet.pdf(дата звернення 30.05.2022 року)
31. До 2100 року населення України складатиме 24 млн людей – ООН. BBC news/ Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48694237>(дата звернення 30.05.2022 року)
32. Населення України у 2050 році становитиме 35 мільйонів? Прогнози ООН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/naselennia-ukrayiny-prohnozy-oon/31590808.html>
33. Демографічні прогнози для України. Режим доступу: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Демографічні_прогнози_для_України(дата звернення 30.05.2022 року)
34. Куш А. Идем ко дну: кому выгодно вымирание Украины? URL: <https://112.ua/mnenie/idem-ko-dnu-komu-vygodno-vymiranie-ukrainy-498324.html>(дата звернення 30.05.2022 року)
35. Коронавірус в Україні. Актуальна статистика підтверджених випадків Covid-19. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/(дата звернення 30.05.2022 року)
36. Вторгнення росії в Україну: демографічна ситуація та перспективи міграції населення. URL: <https://ua.news/ua/vtorzhenye-rossyy-v-ukraynu-demograficheskaya-sytuatsyya-y-perspektyvy-mygratsyy-naselenyya/>(дата звернення 30.05.2022 року)
37. ООН: через війну з України виїхало понад 4 мільйони біженців, половина з них – діти. URL: <https://bit.ly/3FYg5Qz>(дата звернення 30.05.2022 року)
38. ВООЗ назвала причини того, чому жінки живуть довше. Медичний науково-інформаційний портал. URL: <http://medlib.dp.gov.ua/jirbis2/ua/novini-medichnoji-nauki-i-praktiki/2486-vooz-nazvala-prichini-togo-chomu-zhinki-zhivut-dovshe.html>(дата звернення 30.05.2022 року)

39. Тривалість життя українців нижча, ніж середня у світі – демографи: URL: <https://bit.ly/3tUcqhZ>(дата звернення 30.05.2022 року)
40. Факт: українці стали жити довше. I – краще. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2463087-fakt-ukrainci-stali-ziti-dovse>(дата звернення 30.05.2022 року)
41. Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/>(дата звернення 30.05.2022 року)
42. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. І з змінами, внесеними згідно з Указом Президента N 1505/2005 (1505/2005) від 21.10.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>(дата звернення 30.05.2022 року)
43. Індекс здоров'я. Україна – 2019: Результати загальнонаціонального дослідження. Київ, 2020. URL: http://health-index.com.ua/HI_Report_2019_Preview.pdf (дата звернення 30.05.2022 року)
44. Руська Р. В. Економетрика : навчальний посібник. Тернопіль : Тайп, 2012. 224с.
45. Стегней М.І., Іртищева. І.О. Статистика: кредитно-модульний курс : навч. посіб. реком. МОНмолодьспорт України для студ. ВНЗ. К. : Кондор, 2012. 306 с.

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

5.1. Зарубіжний досвід управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності та можливості його імплементації в Україні

В умовах військової агресії та бойових дій, що відбуваються на території України, проблеми спортивно-оздоровчої діяльності, нажаль, відходять на другорядні позиції. Значна частина об'єктів спортивної інфраструктури зруйнована ворогом, припинено тренування та проведення змагань, що загрожує втраті спортивного потенціалу країни. Галузь зазнала значного скорочення фінансування, а частина перспективних спортсменів виїхала за кордон. Дослідження показали, що наразі відсутні системні наукові та практичні розробки щодо становлення і розвитку спортивно – оздоровчої сфери в умовах бойових дій та пост воєнного періоду, що обмежує наші можливості в рамках передбачення та прогнозування на перспективу та актуалізує подальші дослідження у цьому напрямку.

Зважаючи на суттєве погіршення морального та фізичного становища населення, зростання кількості осіб з інвалідністю, проблеми розвитку спортивно-оздоровчої діяльності та спортивної реабілітації у після воєнний період потребують розроблення відповідних механізмів їх реалізації. Саме тому, важливим є дослідження світового досвіду організації спортивно-оздоровчої діяльності, механізмів її фінансування та розроблення на цій основі стратегічних проектів відновлення даної сфери на нових засадах після завершення війни та військового стану.

На практиці поколінь встановлено, що фізична культура і спорт є однією з важливих умов гармонійного розвитку людського потенціалу, попередження розвитку хвороб та підвищення дієздатності. Саме тому, у

економічно-розвинутих країнах галузь спортивної індустрії, професійного та аматорського спорту визнано системоутворюючими складовими розвитку соціально-економічних систем.

«Основними завданнями фізичної культури і спорту є:

- підвищення фізичних можливостей організму людини засобами фізичної культури;
- сприяння всебічному гармонійному розвитку, відмова від шкідливих звичок, покращання розумової і фізичної працездатності;
- формування у молоді думки про систематичні заняття фізичними вправами з урахуванням особливостей їх майбутньої професії, фізичне самовдосконалення та здоровий спосіб життя; використання засобів фізичної культури в лікувально-профілактичній діяльності;
- оволодіння методами визначення фізичного стану та самоконтролю;
- виховання організаторських навиків, особистої гігієни та загартовування організму, умінні складати та виконувати вправи з комплексів ранкової гімнастики; виховання патріотичних, морально-вольових і естетичних якостей; удосконалення спортивної майстерності спортсменів, що займаються різними видами спорту» [1, с 20].

У всіх країнах з розвинутою економікою управління спортивно-оздоровчою діяльністю є однією з державних функцій і здійснюється відповідними органами влади. Разом з цим, у різних країнах існують відмінності, що полягають у рівні децентралізації управління а також фокусуванні визначених повноважень з управління сферою фізичної культури і спорту на регіональний рівень, диференціацією і класифікацією видів діяльності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності та їх віднесення до сфер впливу галузей економіки, а також різним ступенем участі держави у їх фінансуванні. Саме ці відмінності є важливими в умовах формування законодавчих основ, розробки механізмів регулювання діяльності установ і організацій у сфері фізичної культури і спорту визначення «правил гри» на ринку спортивно-оздоровчих послуг, механізмів фінансового, матеріально-

технічного і кадрового забезпечення. Таким чином, ефективність державного управління розвитком фізичної культури, спорту та оздоровчої діяльності залежить насамперед від міри збалансування інтересів всіх учасників ринку, оптимальності прийнятих рішень, належного рівня функціональності відповідних органів та служб, економічності, гнучкості та оперативності створених організаційних структур управління.

Проведені дослідження показали, що в Україні попри певні позитивні зрушення, рівень охоплення населення масовим спортом є дуже низьким (13,5%) порівняно з показниками провідних країн де культурою масового та професійного спорту охоплено від 21 до 51% населення. На рис. 5.1. наведено рівень охоплення населення масовим спортом у різних країнах.

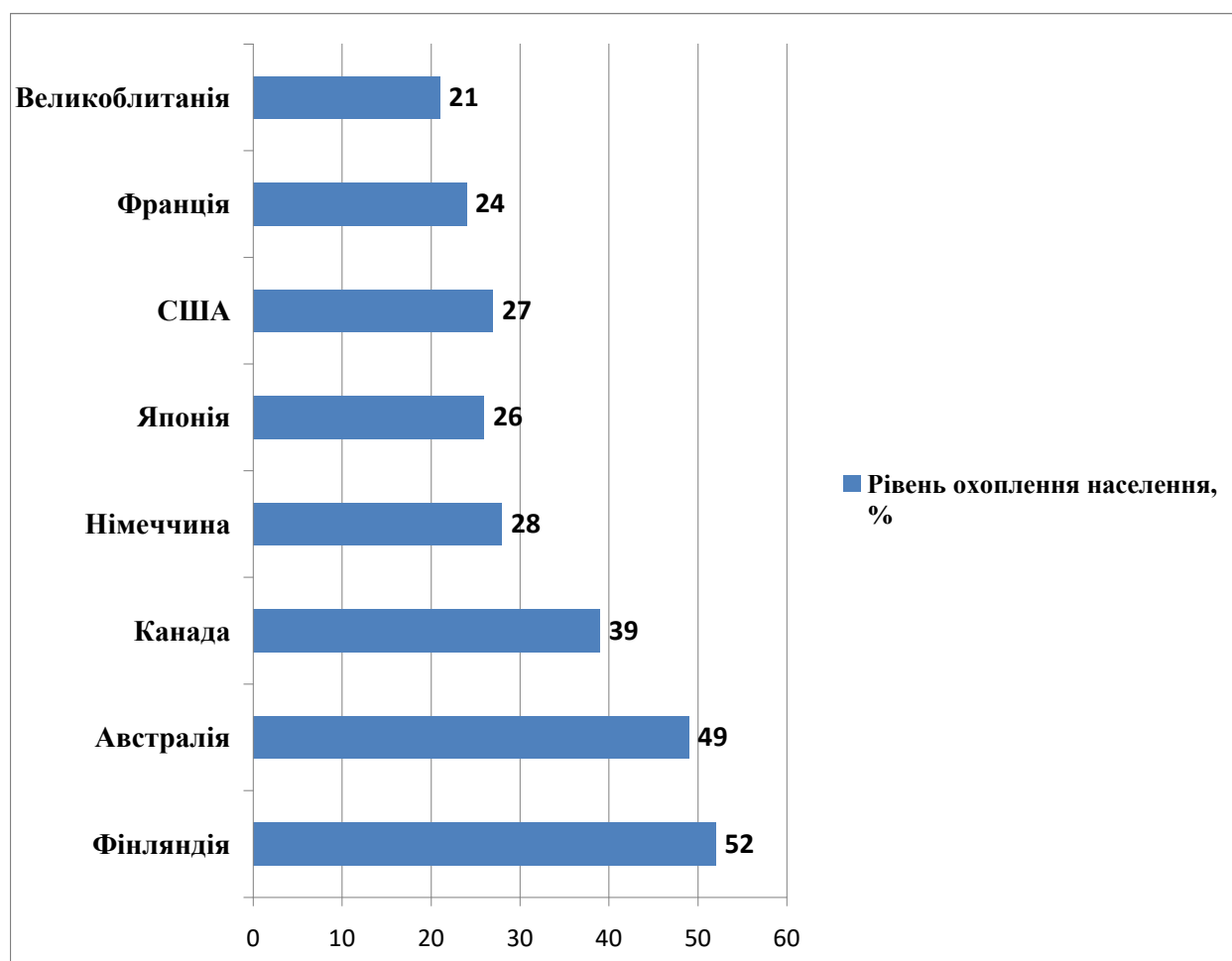

Рис. 5.1. Рівень охоплення населення фізичною культурою і спортом у 2020 році

Джерело:[2]

Важливо зазначити, що у різних країнах світу використовуються різноманітні організаційно-економічні, маркетингові та інші інструменти стимулювання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності а також різний ступінь державного впливу на розвиток даної сфери. Разом з цим, слід окремо виділяти інструменти стимулювання спорту відповідно до таких напрямків: спорт вищих досягнень, масовий спорт, спортивна індустрія та оздоровча діяльність.

Розглянемо особливості розвитку спортивно-оздоровчої діяльності на прикладі провідних країн світу з розвинутою економікою, що здійснюють суттєвий вплив на формування та розвиток основних тенденцій у світі спорту на глобальному рівні.

Базовою основою розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у будь-якій країні виступає держава, яка створює та підтримує спортивну галузь, визначає пріоритети та політику у даній сфері, створює нормативно-правову базу та механізми координації між спортивними організаціями різних типів та рівнів, визначає роль країни у міжнародному спортивному середовищі.

Основним критерієм, що характеризує ту чи іншу модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю в тій чи іншій країні, на думку більшості фахівців є ступінь державної участі у процесах управління та фінансування галузі. Відповідно до даного критерію виділяють три основні моделі управління спортивно-оздоровчою діяльністю: американська, європейська та пострадянська.

Американська модель характеризується насамперед високим ступенем децентралізації та обмеженою участю держави в організації та фінансуванні фізкультурно-оздоровчої діяльності та спорту.

В американському спорті можна виділити чотири домінуючих підсектори: професійний, аматорський спорт «вищих досягнень», олімпійський і паролімпійський, а також громадський (включаючи молодіжний).

Управління аматорським «спортом вищих досягнень» здійснюється різними, незалежними громадськими організаціями, серед яких найбільш відомими є: «Олімпійський комітет США (United States Olympic Committee (USOC)), Національна асоціація студентського спорту (The National Collegiate Athletic Association (NCAA)), а також Аматорський спортивний союз (Amateur Athletic Union (AAU)). Олімпійський комітет США є найвпливовішою організацією, яка здійснює фінансову та організаційну координацію аматорського спорту в США. У його структуру входять представники олімпійських комітетів всіх штатів, національні федерації з видів спорту (понад 40), а також національні спортивні організації. Діяльність USOC характеризується високою мірою прозорості. Це виражається в публікації щорічних звітів, що містять інформацію як про здійснені організаційні заходи та нові результати роботи, так і про засоби їх досягнення (у тому числі фінансові і правові)» [3, с.53].

Особливістю цієї системи фінансування спорту вищих досягнень у США є те, що Олімпійський комітет (USOC) функціонує працює без державного фінансування. У США розвинута система спонсорської допомоги, яку отримує даний комітет і перерозподіляє між окремими федераціями спорту. Принцип перерозподілу є простим і залежить від кількості отриманих олімпійських медалей. Такий підхід має позитивний ефект, оскільки мотивує спортсменів до вищих досягнень. Проте, з іншого боку, недоліком є відсутність фінансового забезпечення потенційного розвитку тих видів спорту, які не мають значних досягнень і тим самим консервування такого положення. Варто зазначити, що Олімпійський комітет (USOC) повністю звільнений від сплати податків.

Як підкреслює Дрюко О., «Важливу роль у розвитку спорту вищих досягнень грають національні спортивні федерації, які є суб'єктами спортивного руху в США. Основний пріоритет у діяльності національної спортивної федерації всебічний розвиток виду спорту, селекція спортсменів зі спортивних результатів, підтримку міжнародного іміджу країни. Основні

джерела фінансування – членські внески, кошти USOC, спонсорство, продаж прав, продаж продуктів, меценатство. Національні спортивні федерації будучи членами міжнародних спортивних федерацій виконують через своїх представників в них не тільки представницьку функцію, а й беруть участь в управлінні розвитком конкретного виду спорту, захищають інтереси своїх спортсменів, висунення своїх представників на керівні посади в міжнародні спортивні федерації, просуванні видів спорту та дисциплін в олімпійську програму, популярних у США і в яких американські спортсмени досягли значних успіхів, збільшення числа міжнародних суддів від країни, протидія порушенню антидопінгових правил» [4].

Постійна робота з міжнародними спортивними федераціями та Міжнародним олімпійським комітетом (МОК), Всесвітньої антидопінговою агенцією тощо, сприяло не тільки підвищенню авторитету і розвитку широких повноважень представників США в рамках міжнародного спортивного руху, а й мотивувало розвиток спорту вищих досягнень в країні.

У деяких сферах, таких як професійний спорт, норми, правила та структури, які керують щоденними операціями та взаємодією, ґрунтуються на вимозі забезпечити спільну роботу системи для досягнення конкурентного балансу з метою досягнення кращих комерційних результатів спортивних організацій. В інших сферах, таких як громадський спорт «спорт для всіх», існує цілий ряд спортивних агентств, розвиток яких координуються регіональними офісами або національними асоціаціями, але з обмеженими зв'язками між різними структурами всередині підсистеми. Дані агенції діють як приватні неприбуткові організації та використовують різні інструменти підтримки масового спорту, зокрема і фінансові. До основних завдань таких агенцій (спортивних рад) відноситься підтримка існуючих у містах і інших адміністративних утвореннях спортивних організацій, клубів, місцевих команд а також організація проведення різних спортивних змагань. Діяльність місцевих агенцій координується на основі договорів, у тому числі з місцевими радами.

Рушійною силою спортивно-оздоровчої системи в США є розвиток шкільного та молодіжного спорту, що характеризуються усталеними спортивними традиціями. Зокрема, Ваторопін А.С. виділяє наступні позитивні фактори, які сприяють успішному розвитку спорту в американській системі освіти:

- наявність "зірок" саме в шкільних і студентських командах викликає підвищений інтерес у глядачів і при вертає їх до лав уболівальників;

- професійні ліги зацікавлені в розвитку шкільних і студентських ліг, бо вони є базою для вибору спортсменів;

- спонсорів залучають шкільні та студентські ліги, що дає можливість за допомогою маркетингу домогтися економічної вигоди в просуванні свого продукту;

- у США вибудована дуже чітка система організації спорту, яка дозволяє відбирати найсильніших з великої кількості спортсменів і ефективно використовувати і примножувати економічні ресурси» [5].

Варто зазначити, що заняття спортом у школах є платними і здійснюються в основному за рахунок батьків. Мотивацією кладень є насамперед те, що при досягненні високих результатів дитина має перспективи отримати спортивну стипендію, і, відповідно, безкоштовну освіту в університеті.

Управління розвитком шкільного та молодіжного спорту в США здійснює Національна федерація шкільних асоціацій (NFHS), яка є некомерційною організацією. Основними джерелами доходів даної організації є пожертвування фірм і приватних осіб, маркетинг, цільові кошти муніципалітетів.

Розвитком і управлінням студентським спортом в США опікується Національна асоціація студентського спорту (NCAA), яка є некомерційною організацією і фінансується в основному за рахунок зборів від проведення змагань та продажу квитків, спонсорів, маркетингу, контрактів з телекомпаніями. NCAA здійснює підтримку спортивних програм

університетів та коледжів, організацію проведення спортивних змагань на різних рівнях більш ніж за 30 видами у яких щорічно беруть участь близько 500 тисяч студентів.

Згідно законодавства США, спорт визнаний специфічною сферою бізнесу і отримав право об'єднання клубів за видами спорту в єдині монополії, тобто ліги. Професійні ліги ігрових видів спорту, найбільшими серед яких є Ліга бейсболу (MLB), Національна ліга американського футболу(NFL), Національна хокейна ліга (NHL), Національна баскетбольна асоціація (NBA), являють собою самостійні організації, діяльність кожної з яких регламентується відповідними документами (статут; контракти; правила змагань; колективні угоди; системи відбору гравців до команд команди; умови оплати праці; антидопінгові правила тощо). Ключові Ліги мають статус професійних корпорацій та здійснюють підприємницьку діяльність у сфері розваг. На сьогоднішній день всі ліги є прибутковими, що забезпечується значними надходженнями від контрактів з телевізійними організаціями, продажу квитків, сувенірної продукції, участі у рекламних кампаніях, отримання членських внесків, надання платних послуг з тренування тощо.

«Окрім спорту вищих досягнень в США особливу увагу звертають на підвищення рухової активності та здійснення заходів для зміцнення здоров'я населення на основі спорту. У цьому контексті, починаючи з 2011 року прийнято ряд законодавчих актів та програм, що спрямовані на розвиток масового спорту, фітнесу та залучення населення до фізичної активності. Серед таких програм можна виділити наступні:

- «Основні напрями фізичної активності для американців» (Physical Activity Guide lines for Americans);
- «Основи здорового харчування для американців» (Dietary Guidelines for Americans);

- «План дій в галузі суспільної охорони здоров'я з метою попередження серцевих захворювань та інсульту» (A Public Health Action Plan to Prevent Heart Disease and Stroke);
- «Здорове суспільство» (Healthy Communities); – «Давайте рухатися» (Let's Move);
- «Мільйон сердець» (The Million Hearts Initiative);
- «Національна ініціатива щодо покращення здоров'я підлітків» (National Initiative to Improve Adolescent Health);
- «Національна стратегія запобігання» (National Prevention Strategy)» [6].

Реалізація програм фінансується переважно з цільових фондів а також за кошти громадських організацій шляхом надання різноманітних грантів закладам середньої та вищої освіти, підприємцям, що задіяні у реалізації відповідних програм, спортивним організаціям.

Важливим інструментом стимулювання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності є також надання пільгового кредитування а також пільгового оподаткування проектів у даній сфері. Зокрема, прийнято поправки до податкового кодексу, згідно з якими витрати на організацію оздоровчих заходів, облаштування спортивних майданчиків, залів для фітнесу тощо можна відносити на витрати що виділяються на медичну сферу відповідно до програм заощадження коштів (Flexible Spending Account, FSA та Health Savings Account, HSA).

Отже, американський уряд а також органи управління штатів та муніципалітетів, попри відсутність прямого впливу та прямого бюджетного фінансування розвитку спорту, здійснюють непряме регулювання і стимулювання даної сфери на основі прийняття законів, що сприяють розвитку соціально-відповідального бізнесу, спонсорської діяльності, отримання пільгових умов фінансування та оренди спортивної інфраструктури, залученню коштів медіа та інших бізнес-структур.

Таким чином, основними рисами Американської моделі управління спортом є насамперед певне дистанціювання держави від участі у фінансуванні, організації та адміністрування спортивної галузі. Вибудована диференційована модель розподілу повноважень у сфері розвитку спорту за критеріями вікового фокусу, видів та рівнів спорту з позиції оцінки спортивних досягнень є достатньо ефективною та дозволяє залучати значні обсяги фінансування з різних джерел. Водночас, діюча система нормативно-правового забезпечення дозволяє встановлювати певні обмеження, правила гри та умови, що сприяють відповідності діяльності всіх учасників спортивної галузі принципам прозорості, законності, справедливості, що є основоположною умовою інтеграції спортивної галузі у світовий спортивний простір.

Особливістю Європейської моделі управління спортивно-оздоровчою діяльністю є наявність наддержавного рівня координації в уособленні великої континентальної міжурядової організації – Ради Європи та її спеціалізованого структурного підрозділу – Комітету з розвитку спорту (CDDS). До основних функцій даного підрозділу відносяться:

- стимулювання та забезпечення координації спортивної політики в державах, що входять до складу Ради Європи;
- проведення єдиної європейської політики з питань міжнародного спорту, зміцнення співпраці з державними та громадськими спортивними організаціями;
- визначення відповідності політики у сфері спорту країн-учасниць виконанню Спортивної Хартії Європи, Кодексу спортивної етики та ін. –
- надання всебічної підтримки ідеї оздоровчого спорту «спорту для всіх», посиленню значення спорту у вихованні молоді.

Важливим нормативним документом, що регулює питання у сфері фізичної культури, прийнятим Радою Європи є «Європейська хартія по спорту для всіх». Даний документ містить єдині цілі та рекомендації урядам країн, визначені положення про спортивний рух та стимулювання масового

спорту, норми та рекомендації щодо фізичної підготовки, напрямки удосконалення систем залучення до спорту та підвищення майстерності, основоположні правила розвитку спорту вищих досягнень, розвиток наукової бази у сфері спорту, напрямки міжнародного співробітництва.

Напрями спортивної політики ЄС можна розділити на три ключові виміри: політичний, економічний та соціально-культурний, і доповнити їх розділом, пов'язаним із поточними проблемами. Кожен вимір складається з різних спортивних політик і секторів.

Політичний вимір значною мірою формується численними заявами та повідомленнями ЄС, які мають переважно характеристики м'якого права. Ключові аспекти тут включають підтримання чесності та сприяння розвитку спорту, орієнтованого на цінності. З огляду на економічний аспект особлива увага приділяється захисту прав інтелектуальної власності. Економічні питання висвітлені юридично обов'язковим законодавством ЄС завдяки залученню різних економічних «акторів єдиного ринку».

Інститути ЄС та спортивні організації визнають силу спорту у формуванні суспільства та його об'єднуючу та виховну роль. Через постійні суспільні зміни у попиті на спорт і фізичні вправи, соціально-культурний вимір спортивної політики ЄС стикається зі значними проблемами.

Окрім проблем біженців, Brexit та криза Covid-19 мають значний вплив на спорт, і як невідкладні сучасні виклики, вони вимагають швидкого реагування. Відповідно, на рівні Європейських урядів наразі приділяється значна увага розв'язанню поточних проблем.

Визначальною рисою Європейської моделі управління спортом, як і в Україні є наявність у структурі уряду країн централізованих міністерств (Франція, Великобританія, Люксембург, Угорщина, Португалія) або департаментів розвитку фізичної культури і спорту, що включені до інших міністерств. Дані органи розробляють політику у сфері розвитку спорту, затверджують галузеві та регіональні програми, сприяють розвитку спорту вищих досягнень та розбудові спортивної інфраструктури, визначають

основні напрямки державної підтримки у цій сфері. Проте, на відміну від країн пострадянської моделі, передбачають більш широкі повноваження місцевих органів, спортивних федерацій, клубів та комітетів щодо залучення фінансових ресурсів з різних джерел у їх розвиток.

Як зазначає Журба М.А., «У більшості європейських країн, управління розвитком спорту вищих досягнень (з обов'язковим об'єднанням спортивних федерацій) здійснюється на підставі трьох основних моделей. У межах першої моделі управління здійснюється громадською організацією – національним олімпійським комітетом. Подібна модель характерна для Бельгії, Італії, Люксембургу. У межах другої моделі управління здійснюється спільно національним олімпійським комітетом та спортивною конфедерацією. Ключова роль при цьому відводиться конфедерації (яка об'єднує федерації, асоціації та спілки спорту). Прикладами країн з такою моделлю управління є: Німеччина, Данія, Норвегія, Австрія. У межах третьої моделі управління спортом здійснюється національними федераціями з видів спорту при координуючій участі держави. До таких країн належать Великобританія, Іспанія і Португалія» [7].

Прикладом чіткої системи, що поєднує державне регулювання та підтримку спорту із великими вливаннями приватного капіталу в дану галузь є спортивна система Великобританії. Державне фінансування спортивної галузі розподіляється по дев'яти округах країни, де керівники міністерських філій у тісному зв'язку з місцевими громадами, професійними спортивними клубами і приватними спонсорами створюють умови для заняття населення спортом. При цьому фінансування з державного та місцевих бюджетів здійснюється за неприбутковими напрямками, а саме – розбудова спортивної інфраструктури міст для масового спорту (будівництво спортивних майданчиків, велосипедних та бігових доріжок тощо) а також як частина у фінансуванні проектів для будівництва спортивної інфраструктури у системі шкільної освіти. У той же час, розвиток масового спорту у межах

окремих клубів. Центрів тощо здійснюється за рахунок членських внесків, приватних інвестицій та інших надходжень.

Важливу роль у розвитку фізичної культури і спорту в Європейських країнах відіграють місцеві органи влади. При тому, що згідно законодавства країн, регулювання і підтримка розвитку спорту офіційно не встановлюється законодавством у якості обов'язкових функцій місцевих органів управління, саме на цьому рівні формується найбільша фінансова підтримка розвитку масового спорту. Недоліком є те, що обсяги такої підтримки у більшості випадків залежать від ставлення керівництва до спорту, але висока підтримка громадян стимулює політику розвитку спорту.

Будівництво спортивних споруд в Європейських країнах, як правило є прерогативою муніципальних органів. Наприклад, у Франції «У Франції понад 90% спортивної власності належить територіальним громадам (комунам). Ці спортивні споруди управляються самими комунами і фінансуються ними. У комунах існує дві форми фінансування спортивних споруд: 1) за рахунок платників податків; 2) за рахунок користувачів. Форму вибирає сама комуна. Як правило, превалює змішане фінансування» [8, с.157].

Принципи регіональної децентралізації в управління спортом є характерними для більшості країн Європи. Прикладом є управління фізкультурою і спортом в Іспанії, де опікунство над розвитком масового, молодіжного та дитячого спорту здійснюється на рівні районних рад. У межах компетенцій районних рад є також управління спортивними спорудами на їх території, що сприяє більш повному задоволенню інтересів у сфері спортивно-оздоровчої діяльності місцевих громад. Також спостерігається передача функцій з управління спортивними об'єктами місцевим клубам, що сприяє скороченню бюджетних витрат на утримання відповідних об'єктів і стимулює спортивні клуби до їх розвитку та модернізації. У свою чергу органи місцевого самоврядування, здійснюють контроль за використанням спортивних об'єктів безумовно за фізкультурно-

спортивним призначенням а також створюють умови для їх інвестиційної привабливості шляхом сприяння у проведенні різних турнірів, чемпіонатів, змагань.

Високий рівень державної та регіональної підтримки розвитку фізкультури і спорту є характерним для Німеччини. При цьому існує розподіл відповідальності за розвиток спорту між центральним урядом і землями. Зокрема, стимулювання, підтримка та розвиток спорту вищих досягнень і олімпійського спорту відноситься до прерогатив центрального уряду, а розвиток спорту на місцевому рівні (спорт для всіх, шкільний і університетський спорт) – до компетенцій управління Земель. Одним з основних завдань Земель є забезпечення рівних умов для занять спортом у різних населених пунктах також доступність фізкультури і спорту для всіх верств населення.

Фінансування розвитку фізичної культури та спорту в Німеччині здійснюється за кошти платників податків із федерального та земельного бюджетів а також за рахунок поступлень від лотерейних товариств і спонсорів.

Аналізуючи джерела фінансування розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у країнах ЄС можна виокремити такі основні джерела, наведені на рис. 5.2.

Отже, сучасна модель фінансування розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в країнах ЄС передбачає змішане державно-приватне фінансування, що диференціюється у залежності від типу такої діяльності та можливостей щодо її прибутковості. Державні і муніципальні програми розвитку масового, молодіжного та спорту у школі фінансуються переважно за бюджетні кошти. Організації, що мають можливість отримувати комерційні доходи фінансуються з широкого спектра джерел. Обсяги надходжень при цьому залежать від досягнень та популярності клубів, секцій чи спортивних організацій а також рівня менеджменту та маркетингу, що

розвивається швидкими темпами і сприяє інтеграції спорту з спортивною індустрією.

Рис. 5.2. Основні джерела фінансування спортивно-оздоровчих організацій у
Країнах ЄС

Джерело: систематизовано автором

Нерода Н. за результатами проведених досліджень також виділяє певні особливості, що відрізняють Європейську та Американську моделі спорту: «Для європейської моделі професійного спорту характерною є відсутність чіткого поділу між аматорським і професійним спортом, незважаючи на суттєвий вплив концепції аматорства на розвиток професійного спорту в

Європі. Типовим для європейського професійного спорту є спортивно-комерційний напрям розвитку, на відміну від американського професійного спорту, який керується комерційно-спортивним напрямом. Особливості в організаційній структурі професійних ліг, а саме відкритий формат, притаманний європейській моделі, чи закритий, характерний для Північно-Американського континенту, регулюють процедуру вступу нових команд до ліги і формують особливості в регулюванні спортивної конкуренції і ринку праці. Значний вплив на формування правових основ європейського професійного спорту мали процеси міжнародної інтеграції, що позначилося на його суттєвішій інтернаціоналізації» [9, с.70].

В цілому, особливостями, що об'єднує американську та європейську моделі розвитку спортивно - оздоровчої діяльності є наступні:

1) Широке коло диференційованих джерел фінансування розвитку спорту, що базуються насамперед на визнанні спорту як важливої бізнес-сфери, інтеграція спорту і бізнесу, спорту та муніципального управління, спорту і науки;

2) Особлива увага розвитку масового спорту, який розглядається як важливий елемент економічної, соціальної та ідеологічної політики держави;

3) Високий рівень розвитку менеджменту і маркетингу спорту як інструменту спортивного бізнесу та залучення інвестицій у спортивно-оздоровчу діяльність;

4) Розвинута наукова база та пріоритетні інноваційні дослідження у сфері спорту, що фінансуються з різних джерел, серед яких найбільш потужними є міжнародні організації, спонсори та бізнес-сектор;

5) Стабільна та розгорнута система регулювання відносин у сфері спорту, а також інтегровані правила та обмеження що стосуються насамперед забезпеченні прозорості та недопуску корупції у організації проведення спортивних змагань, застосування допінгу тощо.

6) Розвиток «спортивної дипломатії», що розглядається як «м'яка сила» подолання різноманітних непорозумінь між країнами. Зростаюча увага, що

приділяється спортивній дипломатії, значною мірою розглядається як відповідь на кризу традиційної дипломатії. Нові форуми та інструменти сприймалися як необхідні для досягнення цілей міжнародної політики. Спорт може відігравати певну роль у досягненні зовнішньополітичних цілей. Окрім загальних перспектив публічної дипломатії та культурної дипломатії, розглядалася також концепція спортивної дипломатії. Це тим більше, що цінності, пов'язані зі спортом, такі як волонтерство, громадянське суспільство та демократія, тісно узгоджені з демократичними цінностями.

Порівнюючи Європейську та Українську моделі управління спортом та державного регулювання у цій сфері, професор Ліщук С.В. зазначає, що в Україні попри високий рівень державного втручання у питання розвитку спортивно-оздоровчої діяльності значна кількість питань є неурегульованими. Зокрема що стосується професійного спорту, на думку науковця: «Існуючий на даний момент досвід державного регулювання професійного спорту не можна назвати вдалим. У зв'язку з цим слід вирішити наступні проблеми:

- 1) знайти оптимальне поєднання саморегулювання і державного регулювання у сфері професійного спорту;
- 2) встановити межі державного регулювання суспільних відносин у сфері професійного спорту.

Вирішення означених проблем не може бути однозначним і односкладовим: з одного боку, необхідно не допустити надмірного втручання держави в справи спортивних організацій, що небезпечно і здатне зруйнувати систему державного регулювання, створену спортивними організаціями. З іншого боку, проблеми забезпечення громадського порядку, підкupu учасників спортивних заходів, застосування допінгу і корупцію в спорті неможливо вирішити без допомоги держави. Відповідно, держава повинна зрозуміти свою роль і чіткіше визначити межі своєї участі в правовому регулюванні суспільних відносин у сфері професійного спорту»[10, с.109].

Зважаючи на труднощі сучасного етапу соціально-економічного становища в Україні, очевидними стають проблеми певного переформатування або повна перебудова діючої моделі державного управління спортивно-оздоровчою діяльністю, що відповідатиме поточним та стратегічним викликам і базуватиметься в окремих аспектах на міжнародний досвід.

Аналіз досвіду країн з розвинутою економікою свідчить, що найбільш підходящою моделлю управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні є саме Європейська модель, яка передбачає більш широку участь держави та органів місцевого самоврядування у розвитку та фінансуванні окремих напрямків розвитку даної галузі. У цьому контексті важливим є найбільш збалансований розподіл повноважень між державним та регіональним рівнем управління стосовно його ролі у забезпеченні розвитку тих чи інших аспектів спортивно-оздоровчої діяльності.

На нашу думку, найбільш значущі напрямки розвитку галузі, що стосуються таких векторів, як фізкультурно-оздоровча діяльність в системі середньої та вищої освіти, спорт вищих досягнень (олімпійський спорт), а також загальні напрямки стимулювання масового спорту повинні залишатися у компетенції держави. Для ефективного розвитку інших напрямків необхідно, базуючись на досвіді країн з розвинутою економікою, створити умови для їх незалежного розвитку шляхом надання самостійності щодо вибору форм фінансування, кооперації, підготовки професійних кадрів.

Необхідним є також розширення можливостей щодо диверсифікації джерел фінансування спортивних організацій за прикладом США, можливостей створення фондів розвитку спорту, залучення спонсорських коштів а також надання платних послуг спортивними організаціями.

5.2. Удосконалення стратегічних орієнтирів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

У сучасних трансформаційних умовах спортивно-оздоровча сфера як специфічний вид професійної діяльності та важливий соціальний інститут здійснює активний вплив на людський розвиток і, під впливом глобальних тенденцій, зазнає глибоких якісних та структурних перетворень.

В Україні поряд із високим рівнем розвитку людського потенціалу, розвиток професійного спорту знаходиться у стані стагнації. Спостерігається не достатня фінансова підтримка з боку державних органів влади на різних рівнях, проведення спортивних заходів стає можливим лише за умови спонсорської підтримки, у більшості регіонів відсутні умови для тренувань (застаріла інфраструктура, високі витрати на енергоносії, низький рівень оплати тренерів), вибір молоді обмежений щодо розвитку у різних видах спорту, більшість діючих секцій надають лише платні послуги, що знижує їх доступність для дітей та молоді з малозабезпечених сімей. Наведені чинники, а також ряд системних проблем у розвитку професійного спорту зумовлений деструктивними явищами соціального та економічного характеру, що притаманні розвитку соціально-економічних систем в Україні останніми роками призвели до втрати загальних позицій України на міжнародній спортивній арені, відтоку частини талановитих спортсменів і тренерів за кордон та погіршення загального іміджу.

Не зважаючи на наявність стратегічних програм щодо розвитку спорту в Україні, управління даною сферою носить несистемний, не досконалий характер. Хронічний дефіцит державних ресурсів, гострі соціальні та економічні проблеми, що виходять на перший план державного регулювання а також загальне зниження інвестиційної привабливості країни стримують інвестиційне забезпечення розвитку даної сфери та переносять проблеми розвитку молоді і спорту на другорядний рівень.

Розвиток спортивно-оздоровчої сфери необхідно здійснювати на різних рівнях державному, регіональному та рівні територіальних громад. Розглянемо можливості розвитку спортивно-оздоровчої діяльності на прикладі Одеської області, яка є найбільша за площею серед усіх регіонів України (рис. 5.3).

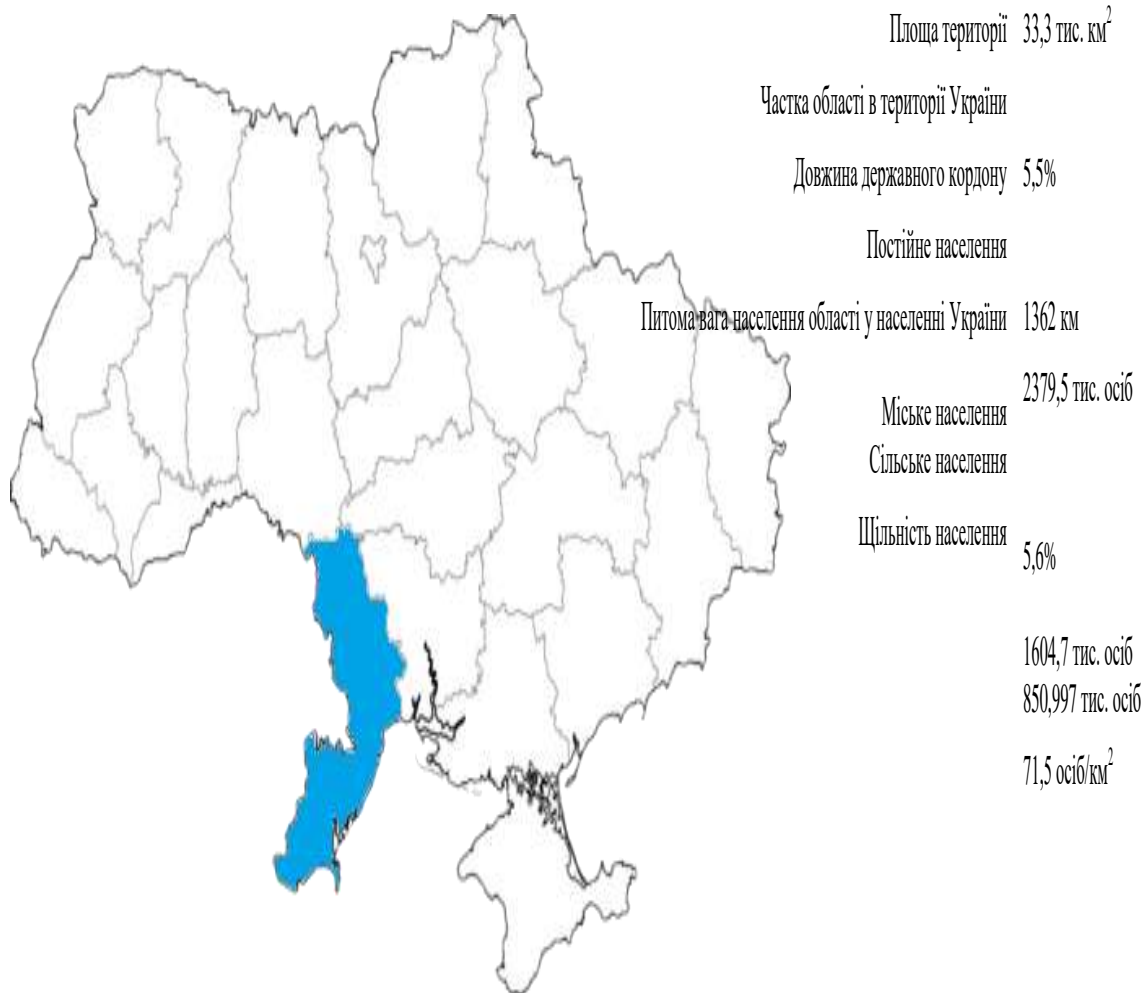

Рис. 5.3. Загальні характеристики Одеської області

Джерело: [11]

Демографічна ситуація в Одеській області відповідає загальнонаціональній і характеризується тенденціями зменшення наявного та постійного населення, погіршенням характеристик природнього руху та коефіцієнту життєвості, збільшенням міграційних потоків (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Склад чисельності наявного населення Одеської області
за 2015-2019 роки

	2015	2016	2017	2018	2019
Наявне населення, тис. осіб	2396,4	2390,3	2386,5	2383,1	2380,3
Відхилення до попереднього року:					
абсолютне, тис. осіб;	-0,1	-6,1	-3,8	-3,4	-2,8
відносне, відсотка;	-0,004	-0,3	-0,2	-0,14	-0,12
Кількість народжених, тис. осіб	29,5	27,4	26,4	25,2	23,1
Кількість померлих, тис. осіб	34,2	34,6	33,6	33,4	33,6
Природне скорочення,	-4,7	-7,2	-7,2	-8,2	-10,5
Міграційний приріст, тис. осіб	+4,6	-0,99	+3,4	+4,7	+7,7
Щільність наявного населення	71,9	71,8	71,6	71,5	71,5

Джерело: [11].

Середня очікувана тривалість життя в Одеській області за 2015-2020 роки коливалася від 70,4 роки у 2015 році до 72 роки у 2019 році, для жінок очікувана тривалість життя коливалася від 74,7 до 79,9 років, а для чоловіків – від 65,9 до 66,9 років (табл. 5.2). Слід відмітити, що у 2020 році відбулося незначне, але зменшення очікуваного рівня тривалості життя для обох статей, що більшість дослідників пов'язують із наслідками пандемії.

Щодо вікового розподілу населення Одеської області (рис. 5.4), то тут також зберігаються загальнонаціональні тенденції переважання чисельності населення похилого віку над чисельністю дітей та тенденції неприпустимі для забезпечення демографічних процесів відтворення населення.

Таблиця 5.2

Середня очікувана тривалість життя в Одеській області

Період, за який розраховані показники (роки)	Середня очікувана тривалість життя при народженні			
	обидві статі	чоловіки	жінки	Різниця між очікуваної тривалістю чоловіків та жінок
2015	70,4	65,9	74,7	8,8
2016	70,8	66,4	75,2	8,8
2017	71,1	66,6	75,5	8,9
2018	71,8	66,7	76,7	10
2019	72,0	66,9	76,9	10
2020	71,4	66,4	76,2	9,8

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Це є свідченням необхідності розробки та якнайшвидшого впровадження соціальних програм регіонального розвитку спрямованих на збільшення народжуваності та підвищення рівня соціальних гарантій та життя населення.

Демографічне відновлення населення України та її регіонів, збільшення рівня очікуваної тривалості життя можливе за рахунок розвитку спортивно-оздоровчої сфери.

В Одеській області за 2015-2017 роки було здійснено оптимізацію системи дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), необхідність якої була викликана скасуванням можливості фінансових надходжень з Фонду соціального страхування на діяльність ДЮСШ. В результаті такої оптимізації, понад 1000 дітей були вимушено переведені до інших спортивних шкіл, а понад 600 учнів втратили можливість або відмовилися від подальших занять у ДЮСШ. В результаті такої оптимізації, а насправді,

зменшення кількості ДЮСШ, на початок 2019 року їх стало знову стільки, як було у 2015 році – 67 ДЮСШ [11].

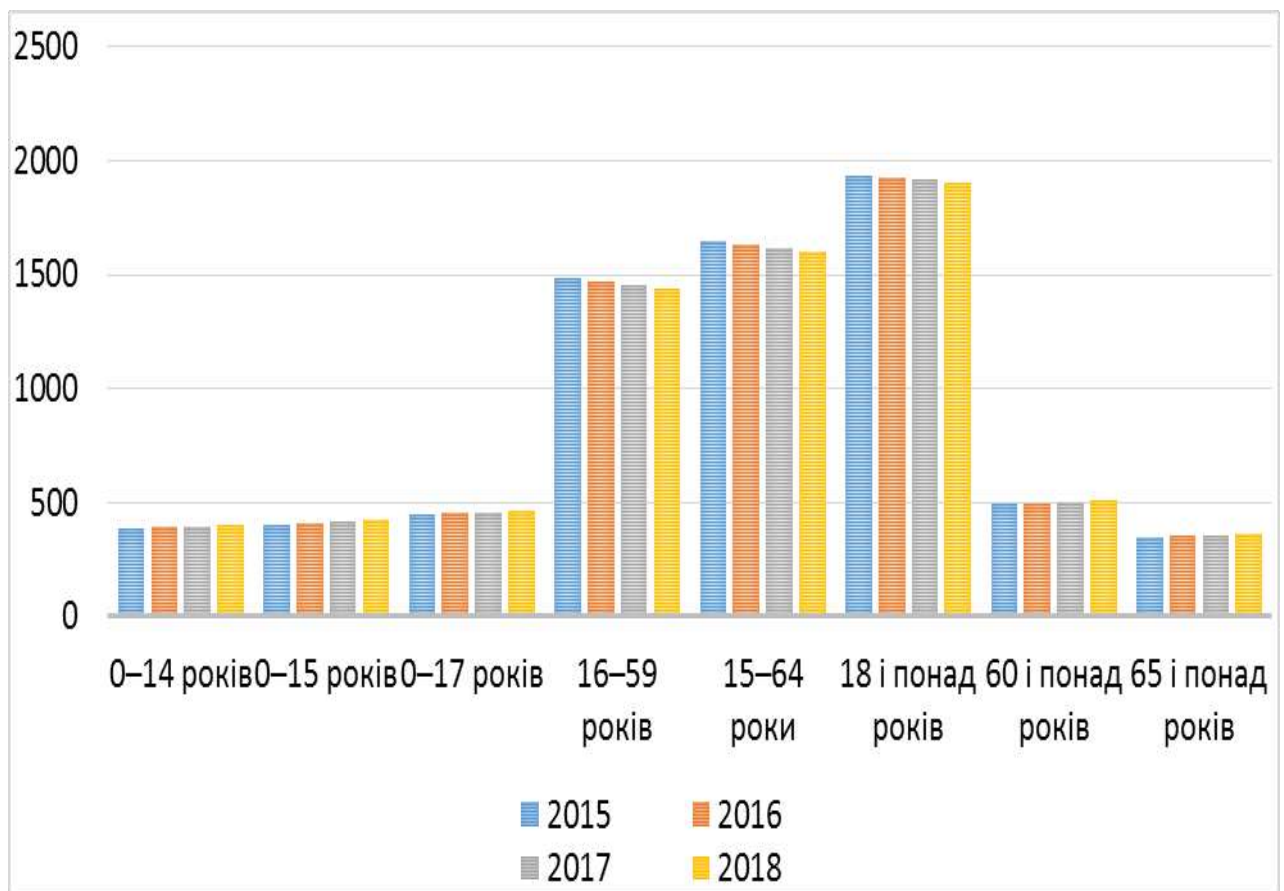

Рис. 5.4. Розподіл населення Одеської області за віковими групами

Джерело: [12]

Порівняння кількості спортивних споруд в Одеській та інших областях (рис. 5.5-5.6) дає можливість стверджувати, що Одеська область знаходиться на другому місці після Львівської за кількості спортивних споруд в цілому, та на другому місці після Запорізької за кількістю спортивних споруд в регіональних ОТГ.

«В період 2014-2018 років в Одеській області продовжувалось будівництво спортивних об'єктів, але зростання кількості спортивних споруд відбувається повільніше, ніж в інших регіонах України. Також практично не будуються великі інфраструктурні об'єкти за виключенням будівництва інноваційного Палацу спорту в м. Ізмаїл та спортивного залу ДЮСШ м.

Балта. В ОТГ Одеської області в 2017-2018 роках активно будувались та реконструювались спортивні майданчики для міні-футболу зі штучним покриттям та багатофункціональні майданчики» [11].

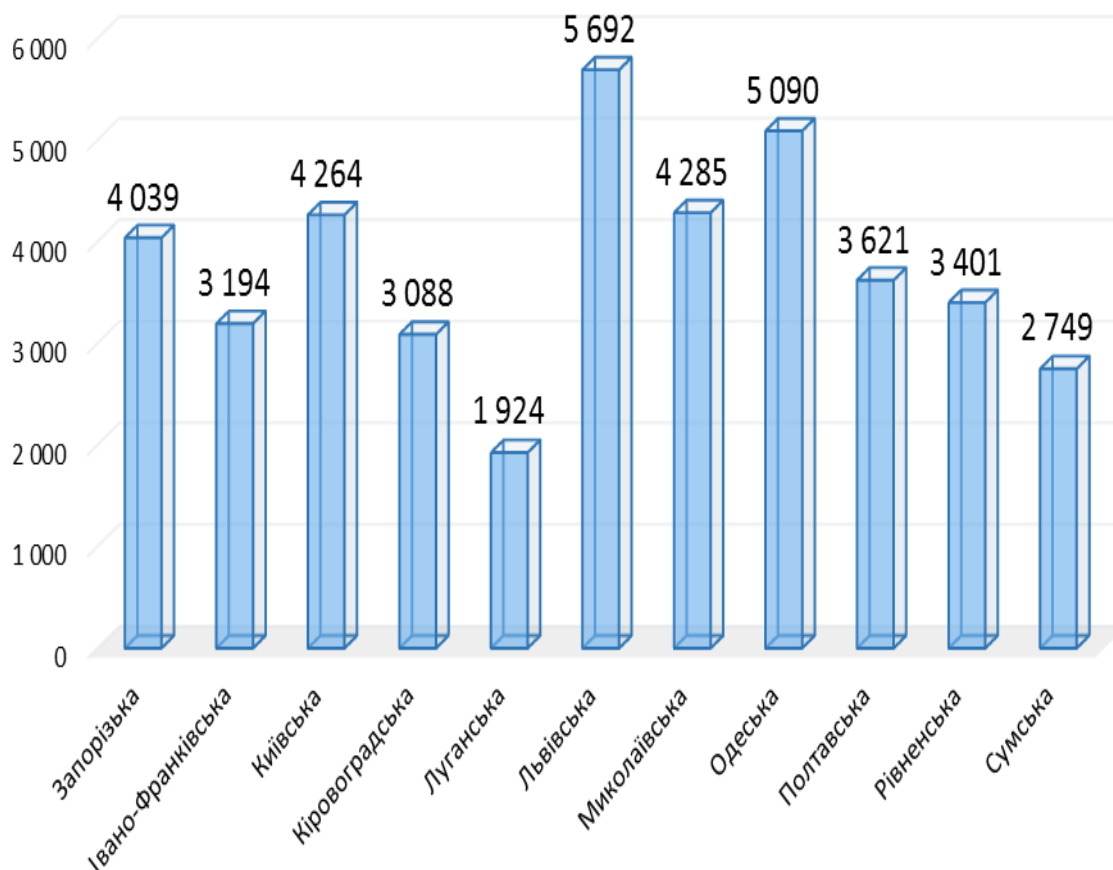

Рис. 5.5. Кількість спортивних споруд в областях станом на 01.01.2019

Джерело: [11]

Станом на початок 2020 року було визнано недостатній рівень фінансування спортивно-оздоровчої сфери в Одеській області з місцевого бюджету та інших джерел, таких як профспілкові організації, спонсорські кошти тощо. Крім того констатувалися проблеми із розвитком та станом спортивних архітектурних об'єктів та споруд. Проблеми із кадровим забезпеченням спортивно-оздоровчої сфери Одеської області пов'язані із низьким рівнем оплати праці, що спричинив відтік кадрів. Особливий недолік спортивних об'єктів спостерігався у сільській місцевості. Всі ці недоліки були задекларовані у Стратегії розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки, що дало можливість виокремити

стратегічні імперативи реалізації державної політики в сфері фізичної культури і спорту.

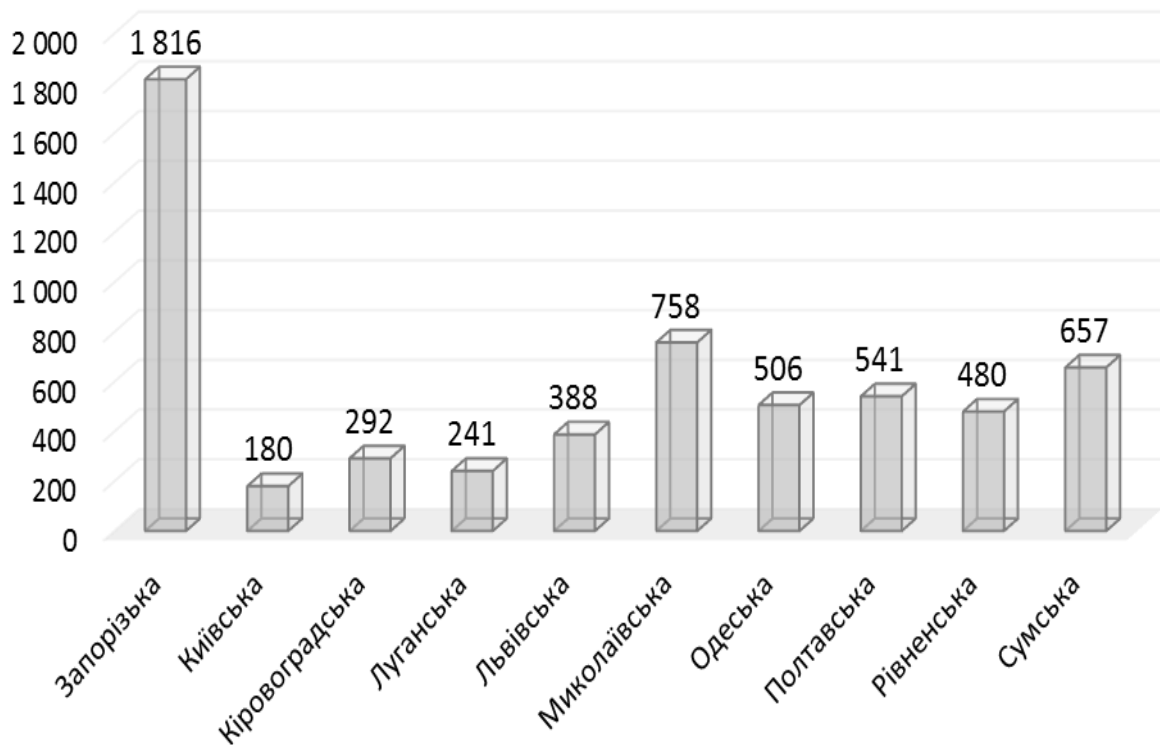

Рис. 5.6. Кількість спортивних споруд в ОТГ Одеської області станом на 01.01.2019

Джерело: [11]

Тенденції гендерного розподілу мешканців Одеської області, що займаються спортом відповідає загальнонаціональним тенденціям і характеризується незначним рівномірним зростанням (рис. 5.7).

Спортивно-оздоровча діяльність також є важливою складовою сталого розвитку країни, регіонів та громад. Роль спорту у забезпеченні сталого розвитку затверджено у Порядку денному сталого розвитку до 2030 р. (пункт 37), де підтверджується зростання внеску спортивно-оздоровчої сфери у реалізацію розвитку та миру, пропаганду толерантності та поваги, розширення прав і можливостей жінок та молоді, людей та громад, а також цілей охорони здоров'я, освіти та соціальної інтеграції, що в комплексі сприяє досягненню сталого розвитку [13].

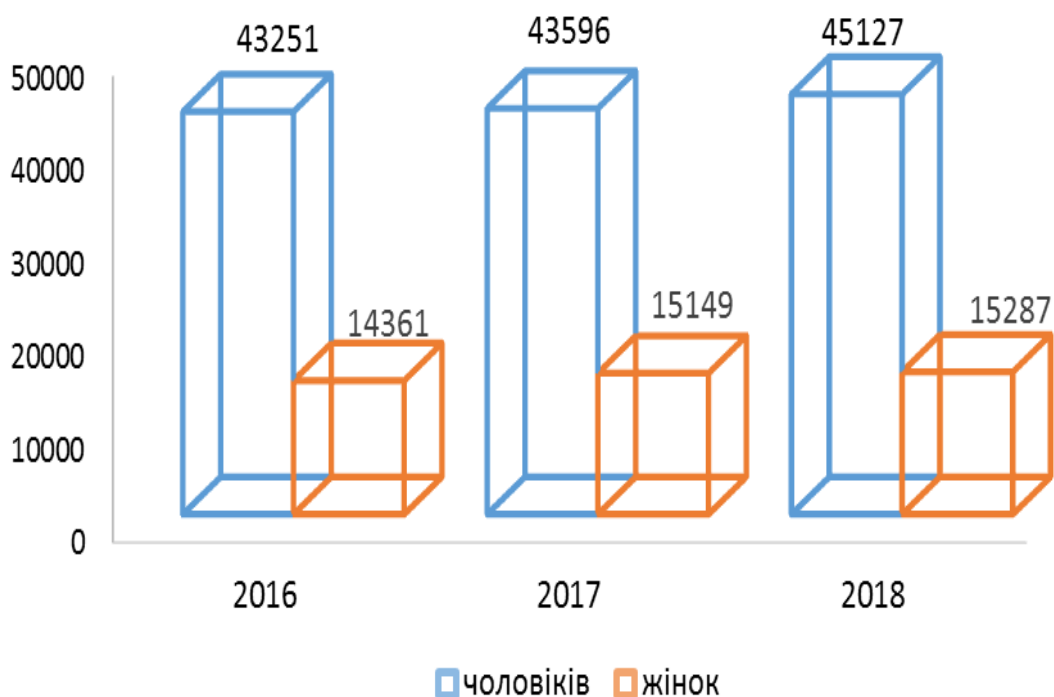

Рис. 5.7. Динаміка гендерного розподілу мешканців Одеської області, що займаються спортом

Джерело: [11]

Проведені дослідження довели, що спортивно-оздоровча сфера має стратегічне значення для розвитку держави та її регіонів з декількох причин:

1) Формування і розвиток людського потенціалу, що є основою побудови ефективної економіки, зниження рівня захворюваності населення та боротьба зі стресом;

2) Виховний вплив як на розвиток соціуму в цілому, так і кожної особистості зокрема через формування масової спортивної культури та задоволення потреби більшості людей у причетності і досягненнях, відволікання від шкідливих звичок та асоціальної поведінки, розвиток міжнародних зв'язків і комунікацій та уніфікація цінностей, згуртування соціуму, формування свідомого громадянського суспільства.

3) Джерело економічного зростання у контексті розвитку спортивної індустрії, зростання ринку спортивно-оздоровчих послуг а також суміжних галузей;

4) Елемент міжнародної інтеграції, участь у міжнародних та світових змаганнях є важливою іміджевою складовою.

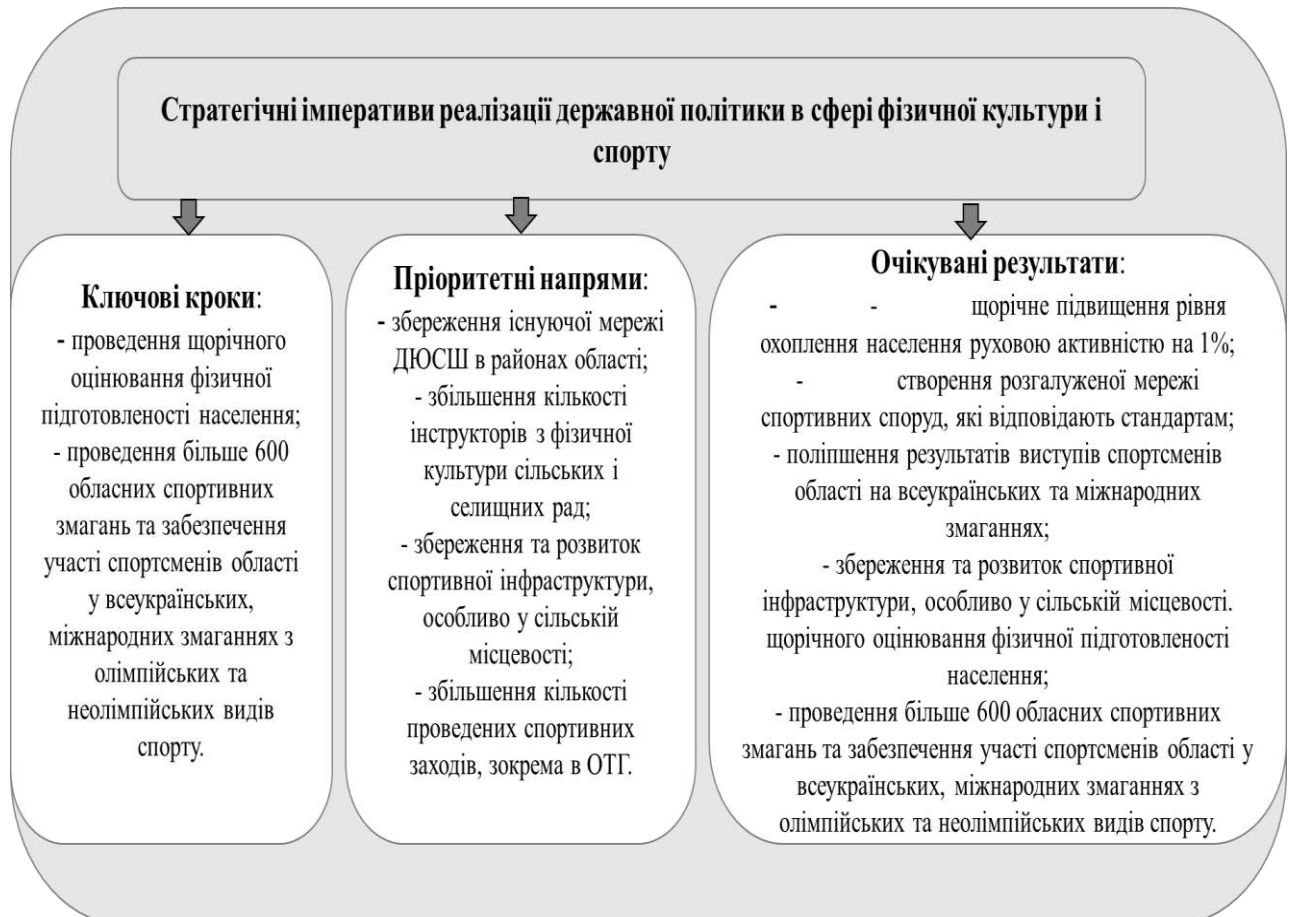

Рис. 5.8. Стратегічні імперативи реалізації державної політики в сфері фізичної культури і спорту на регіональному рівні

Джерело: побудовано на підставі [11]

Як стверджує Цимбалюк С.М. «В Україні сталий розвиток фізичної культури і спорту визнаний одним із важливих векторів державної підтримки та напрямом діяльності місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, що затверджено Постановою Верховної Ради України «Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації» від 19.10.2016. З огляду на роль спортивно-оздоровчої діяльності у формуванні здорового соціуму, розвитку

продуктивних сил та стимулювання демографічних процесів, управління даною сферою повинно ґрунтуватися на чітких, якісно визначених стратегічних цілях, що в сукупності спрямовані на побудову ефективної моделі розвитку фізкультури та спорту як однієї з базових інституційних основ суспільства, що сприяє сталому розвитку та якісному відтворенню соціально-економічних систем» [14, с.99].

На основі проведених досліджень розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у розділі 3 дисертаційного дослідження можна окреслити стан даної галузі на кінець 2020 року та виділити основні позитивні і негативні тенденції, які спостерігаються у рамках діючої моделі та під впливом об'єктивних факторів, таких як пандемія Ковід 19, погіршення економічного становища у державі тощо. Серед позитивних чинників варто виділити ряд факторів, подальша підтримка яких може стимулювати розвиток спортивно-оздоровчої діяльності, а саме:

1) Популяризація масового спорту серед населення, що призвело до розвитку підприємництва у цій сфері, зокрема створенню нових фітнес-клубів, спортивних центрів, секцій тощо та розвитку супутніх галузей – виробництва та реалізації товарів для спорту, мобільних додатків, спортивного інструментарію тощо. В умовах карантинних обмежень ці галузі зазнали незначного падіння. Проте масовий спорт все-одно залишився трендовою тенденцією та складовою трансформації національної культури.

2) На тлі популяризації спорту активізувалися роботи по будівництву, модернізації та розвитку спортивної інфраструктури у ряді регіонів. На рівні територіальних громад також активізувалася робота по підтримці спорту на місцевому рівні, створенню спортивних команд, зокрема з популярних напрямків (футбол, волейбол, теніс), проведення спортивних гуртків тощо.

3) Місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування дедалі частіше (за виключенням карантинного періоду), проводилися масові спортивні мікропідприємства, а саме організації благодійних спортивних

забігів, спортивних конкурсів та змагань, у яких брали участь всі верстви населення.

Тобто, можна сказати про певне відродження та розвиток спортивних традицій в Україні та формування масової спортивної культури.

Водночас, спостерігаються значні проблеми у системі правління спортивно-оздоровчою діяльністю, які можна умовно розділити на політичні (використання спорту в якості інструменту впливу, боротьба за повноваження, проблеми у сфері судійства та організації різного роду змагань), економічні (проблеми фінансування спорту та інвестування у спортивну інфраструктуру) та організаційні (проблеми з розподілом повноважень, ресурсів, відповідальності). Названі види проблем витікають одна з одної і свідчать про недостатню ефективність функціонування діючої моделі управління. Окрім названих, загально-системними проблемами залишаються: відсутність управління спортивно-оздоровчою діяльністю як як цілісною системою, недосконалі механізми державного регулювання, недостатньо чітка система пріоритетів.

Експерти інституту майбутнього України сформувавши стратегічне бачення розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні за умови поступової реалізації тенденцій, закладених до 2019 року. Згідно їх «Візії», майбутнє спорту в Україні має такі ознаки:

« - Підвищення фізичної активності українців є пріоритетним вектором державної політики.

- У країні успішно реалізована Стратегія підвищення фізичної активності громадян.

- У 2023 році ухвалений пакет спортивних законів і підзаконних актів - «Реформа спорту», яка містить Концепцію, ряд законів, зокрема Закон «Про фізично активну націю», ухвалений замість Закону «Про фізичну культуру і спорт».

- У 2025 році останній державний ДЮСШ перетворено на громадський спорт-клуб. Масовий аматорський спорт і фізична активність відокремлені

від спорту вищих досягнень. Для цього у 2022 році було створене незалежне агентство.

- Федерації повністю незалежні від Міністерства молоді та спорту, розвиваються на основі спорт-клубів і мають взаємовигідні відносини з бізнесом.

- Державна політика спрямована на стимулювання розвитку спорту на всіх рівнях. Щорічно проводиться масштабне національне дослідження для оцінки кількісних і якісних показників, зокрема фізичної активності населення. Це дозволяє коригувати державну політику.

- Щорічно з Бюджету України виділяється до 1% ВВП на розвиток спортивної інфраструктури та популяризацію фізичної активності.

- Державні витрати на спорт і фізичну активність у 2030 році складають 100 євро згідно з розрахунком на одного жителя країни.

- На муніципальному рівні затверджені норми необхідних умов для активного способу життя з довгостроковим геоплануванням, фінансуванням і розстановкою пріоритетів мінімум на 4 роки» [2].

Нажаль, урахуваючи поточні події реалізувати пропоновану «Візію» є неможливо. Війна в Україні знищила значну частину економічного потенціалу, об'єкти спортивної, соціальної та транспортної інфраструктури, нанесла значних збитків економіці та зумовила втрати людських ресурсів.

Ще у 2021 році в Україні переважали песимістичні настрої стосовно ділових очікувань у тому числі й у спортивно-оздоровчій сфері (рис. 5.9).

У фахових дослідженнях демографів щодо змін тривалості життя часто останні пов'язують із змінами рівня життя населення та із змінами ВВП на душу населення. Дані залежності відстежують на прикладі різних країн, проте якщо порівнювати ВВП України і, наприклад Швейцарії, то очікувану тривалість життя для українців на рівні 71,35 років можливо вважати подарунком, адже рівень ВВП на душу населення в Швейцарії оцінюють у 57 тис. доларів, а в Україні – 8 тис. доларів [17].

Рис. 5.9. Індекс ділових очікувань у 2020- 2021 рр., пунктів

Джерело: [15]

В Україні ще до війни спостерігалися негативні наслідки економічного характеру викликані пандемією. Падіння ВВП за I квартал 2021 року склало 2,2% у порівнянні до відповідного показника 2020 року. Номінальне значення ВВП склало 1 008,6 млрд. грн. (табл. 5.3).

У другому кварталі 2021 року ВВП ще продовжило змінюватися під впливом пандемії, проте за рахунок низького рівня бази порівняння тенденція його зміни вийшла на позитивний тренд – зростання ВВП було оцінено Мінекономіки на рівні 0,7%. У 2021 році негативна динаміка ВВП (рис. 5.10) була викликана запровадженням на початку року «локдауну», а також введення у березні для більшості регіонів «червоної зони». [15].

Зміна ВВП за I квартал 2021 року

	Оперативна оцінка, % (14.05.21)	Попередній звіт, % (22.06.21)
Реальна зміна ВВП, кв. до відповід. кв. поперед. року	-2,0	-2,2
Реальна зміна ВВП, кв. до поперед. кв. (сезон. скориг.)	-1,1	-1,2
Номінальний ВВП, млрд.грн.	x	1 008,6

Джерело: [15]

У 2021 році Міністерством економіки України було розроблено Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки [16] згідно якого було передбачено подальше поступове прискорення економічного зростання, незважаючи на втрати, внаслідок пандемії COVID-19 у світі.

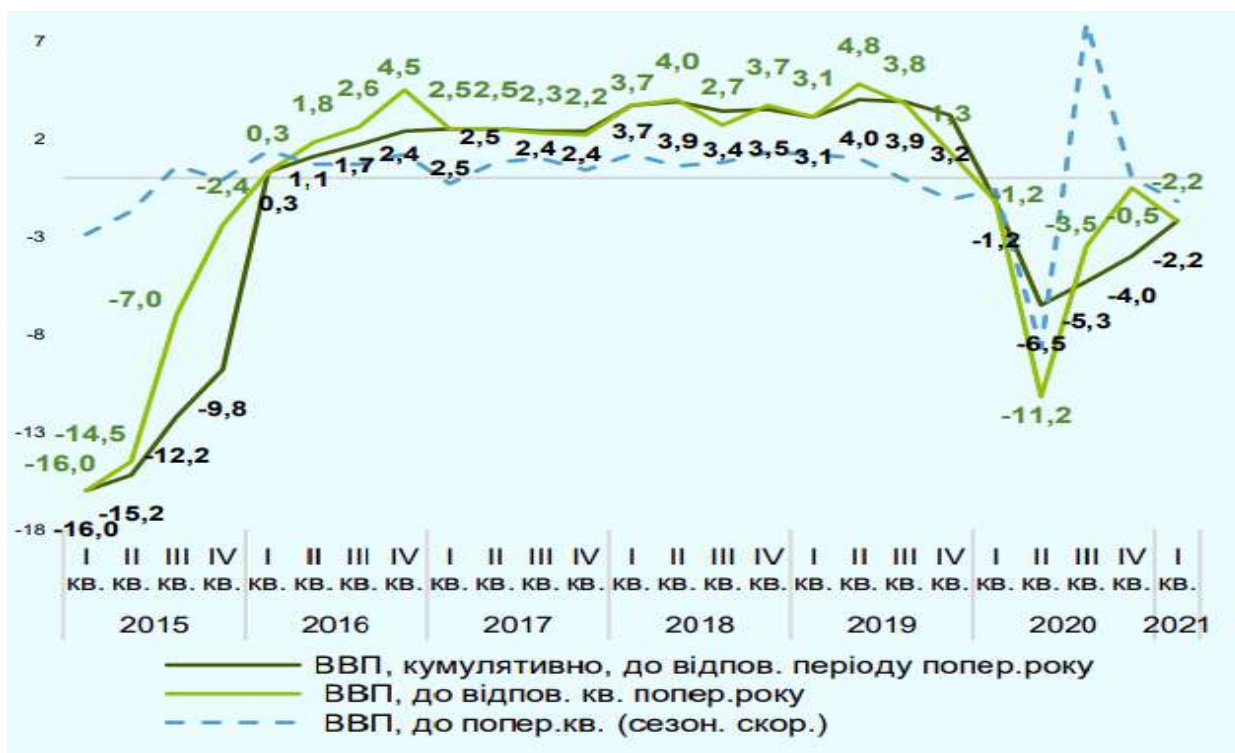

Рис. 5.10. Динаміка зміни ВВП України, %

Джерело: [15]

У порівнянні з країнами ЄС, зміна ВВП України відповідала загальноєвропейським тенденціям 2020 - 2021 років (рис. 5.11).

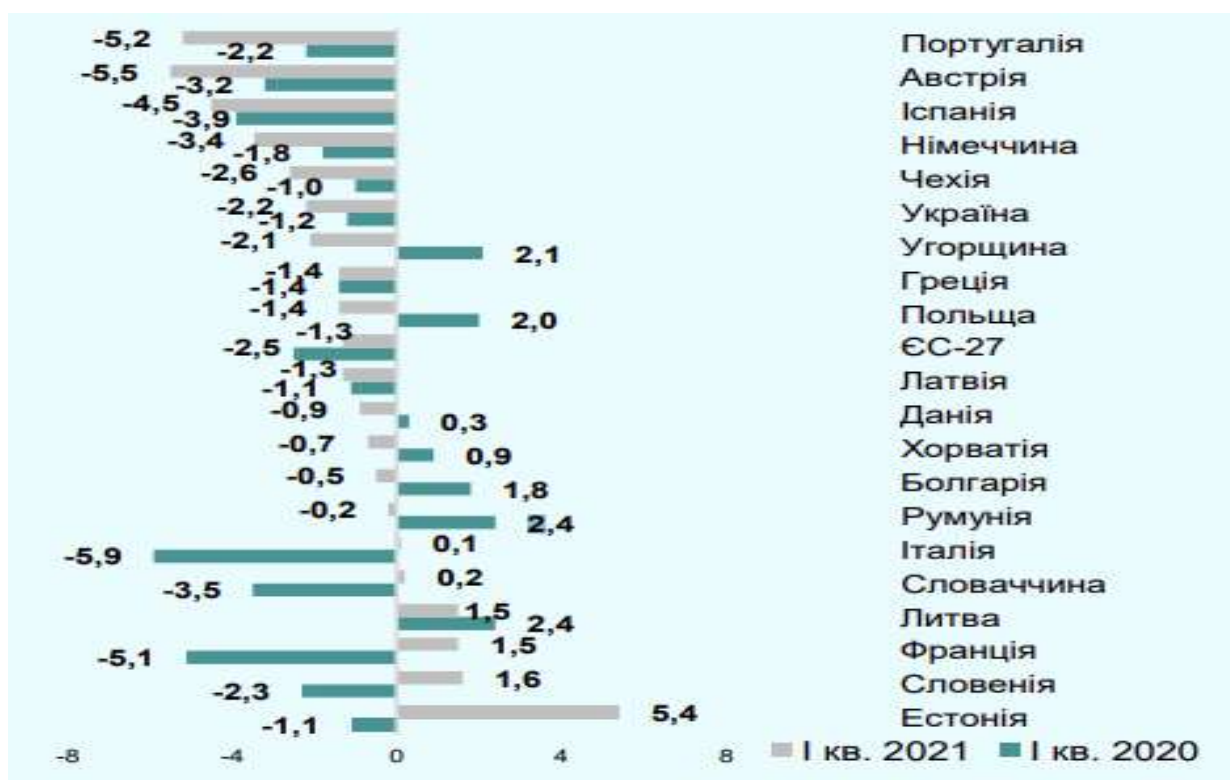

Рис. 5.11. Динаміка ВВП в Україні та країнах ЄС, (зміна у % до відповідного кварталу попереднього року)

Джерело: [15].

Даний Прогноз передбачає досягнення зростання (покращення) по відповідним макроекономічним показникам (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Прогнозні значення основних макроекономічних показників України

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Валовий внутрішній продукт:			
номінальний, млрд. гривень	5 368,7	5 993,9	6 651
відсотків до попереднього року	103,8	104,7	105
Індекс споживчих цін:			
грудень до грудня попереднього року, відсотків	106,2	105,3	105
Рівень безробіття населення у віці 15—70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до робочої сили відповідного віку	8,5	8	7,8
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн. доларів США	-8 595	-10 623	-12 096

Джерело: [16]

Таким чином, після пандемії в Україні було передбачено поступове зростання ВВП, зменшення споживчих цін та рівня безробіття. Як вже зазначалося (п. 4.2), рівень ВВП країни впливає на очікувану та середню тривалості життя населення, а розвиток спортивно-оздоровчої сфери зможе покращити ситуацію в Україні із рівнем тривалості життя.

Звісно, рівень життя населення впливає на доступність в цілому послуг спортивно-оздоровчої сфери. Слід зазначити, що для оцінки рівня життя населення в Україні використовують сукупність показників, серед яких важливе значення має питома вага бідного населення, яка дещо скоротилася у 2020 році порівняно із 2018 роком (рис. 5.12).

* Розмір прожиткового мінімуму, затвердженого законодавчим актом, становив у 2018 році – 1744,83 грн, у 2019 році – 1902,08 грн, у 2020 році – 2078,42 грн розмір фактичного прожиткового мінімуму, розрахованого Міністерством соціальної політики України, становив у 2018 році – 3262,67 грн, у 2019 році – 3660,94 грн, у 2020 році – 3847,21 грн.

Рис. 5.12. Розподіл населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами нижче прожиткового мінімуму

Джерело: [18]

Залежність між рівнем очікуваної тривалості життя та рівнем ВВП на душу населення можливо представити у вигляді регресійних рівнянь на підставі відповідних статистичних даних (табл. 5.5).

Валовий внутрішній продукт та середня очікувана тривалість життя населення України за 2010-2020 роки

	Очікувана тривалість життя, років у	Валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу, грн Х
2010	70,44	24429
2011	71,02	29519
2012	71,15	32002
2013	71,37	33473
2014	71,37	36904
2015	71,38	46413
2016	71,68	55899
2017	71,98	70233
2018	71,76	84979
2019	72,01	94590
2020	71,35	100433
2021	72,02	131907

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Наочне зображення закономірностей одночасної зміни ВВП на душу населення та очікуваної тривалості життя вимагає використання двох шкал із різними одиницями виміру для цих показників. За допомогою графічних можливостей програми Excel це можливо зобразити на одному рисунку (рис. 5.13).

Наукове обґрунтування наявності взаємозв'язку між валовим внутрішнім продуктом на душу населення та середньою очікуваною тривалістю життя населення України вимагає функціонального представлення, яке можливо реалізувати за рахунок використання програми Excel шляхом підбору такого вигляду функціональної залежності, який буде найбільше відповідати фактичним даним та кореляційній залежності (рис. 5.14).

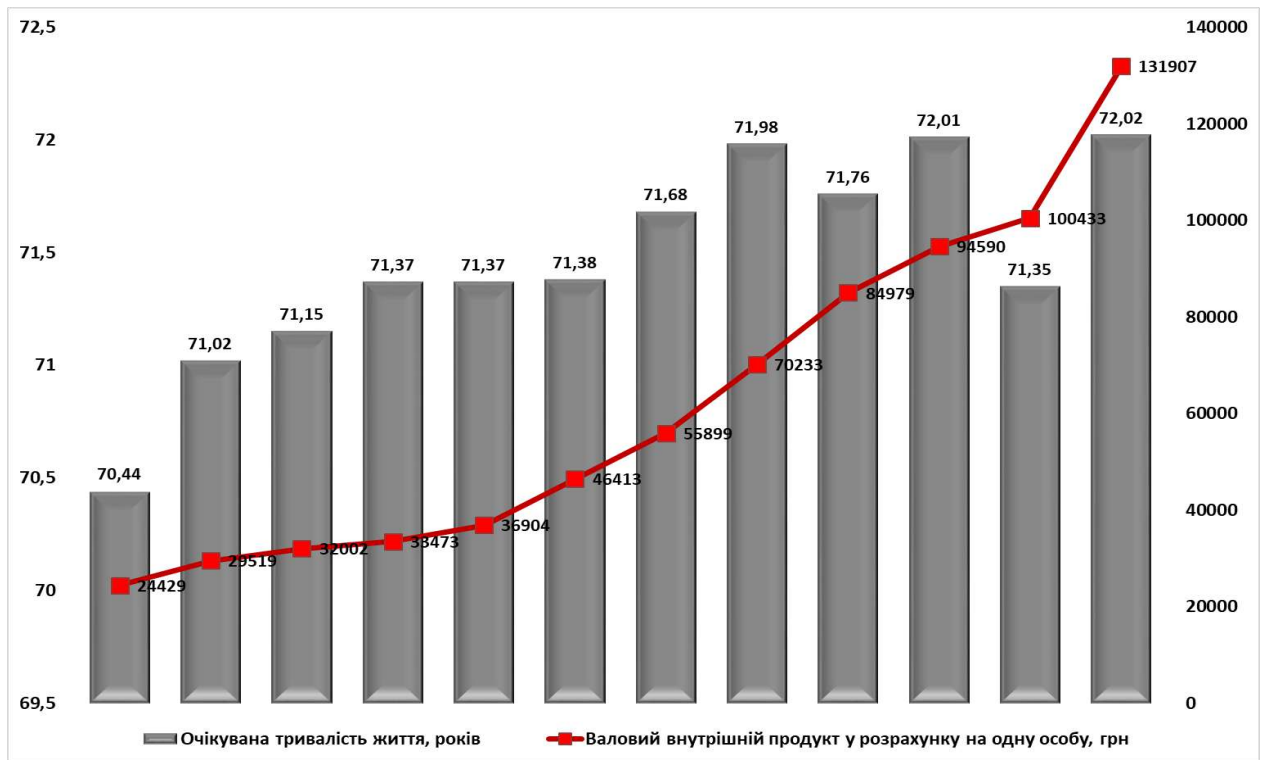

Рис. 5.13. Закономірність одночасної зміни валового внутрішнього продукту на душу населення та середньої очікуваної тривалості життя населення

України за 2010-2021 роки

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

Таким чином, за інших рівнозначних умов, ВВП на одну особу залежить від середньої очікуваної тривалості життя, що можливо представити у вигляді поліноміального рівняння $y = 13017x^3 - 3E+06x^2 + 2E+08x - 5E+09$ із рівнем істотності $R^2 = 60,61\% \approx 61\%$. Отже, залежність між ВВП на одну особу та рівнем середньої очікуваної тривалості життя на 61 відсоток можливо представити у вигляді полінома третього порядку. Або ж, варіація ВВП на одну особу на 61 відсоток залежить (у вигляді поліноміальної залежності) саме від середньої очікуваної тривалості життя, а на варіацію решти 39% ВВП на одну особу впливають інші фактори.

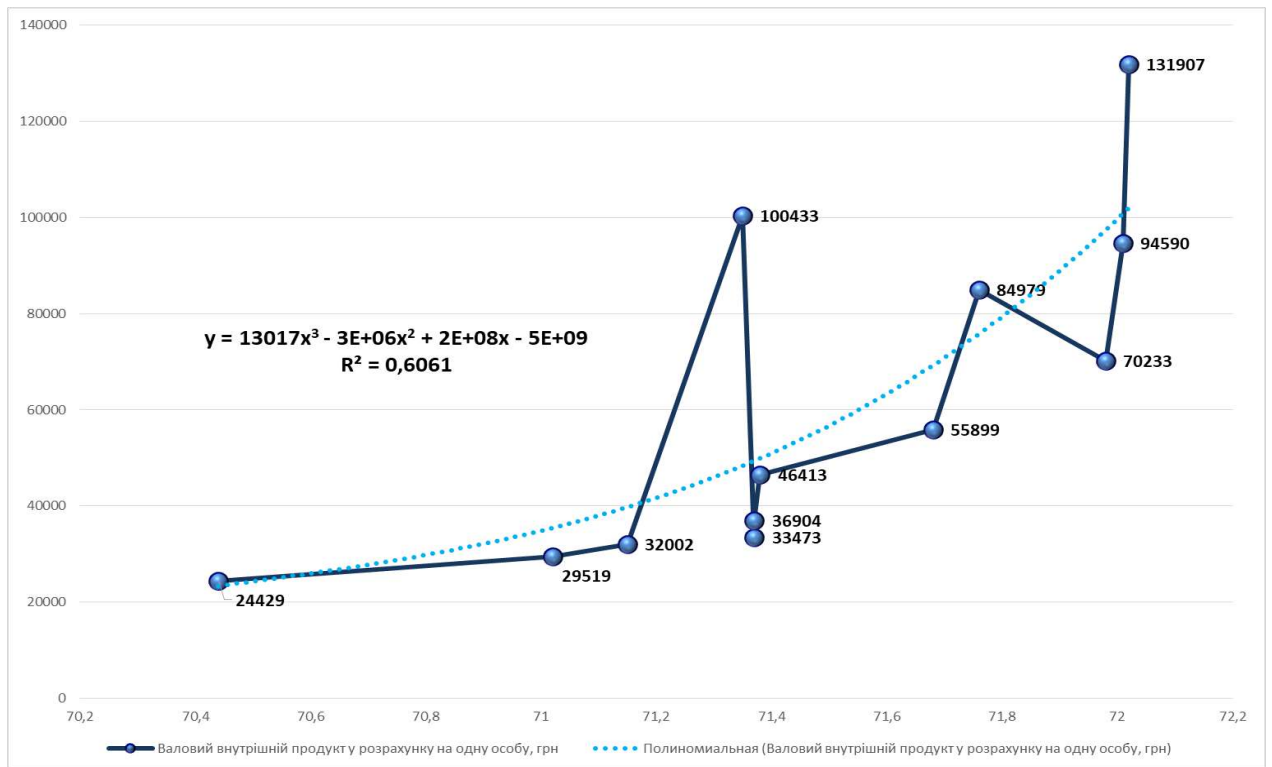

Рис. 5.14. Поліноміальна залежність величини валового внутрішнього продукту у розрахунку на одну особу (ВВП на особу) та середньої очікуваної тривалості життя для населення України

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [12]

Аналогічним способом, за допомогою Excel, можливо підібрати інший вигляд функціональної залежності між величиною ВВП на особу та середньою очікуваною тривалістю життя для населення України (рис. 5.15). Таким чином, за інших рівнозначних умов, ВВП на одну особу залежить від середньої очікуваної тривалості життя, що можливо представити у вигляді експоненціального рівняння $y = 2E-26e^{0,9821x}$ із рівнем істотності $R^2 = 67,09\% \approx 67\%$. Отже, залежність між ВВП на одну особу та рівнем середньої очікуваної тривалості життя на 67 відсотків можливо представити у вигляді експоненціального рівняння. Або ж, варіація ВВП на одну особу на 67 відсотків залежить (у вигляді експоненціальної залежності) саме від середньої очікуваної тривалості життя, а на варіацію решти 33% ВВП на одну особу впливають інші фактори.

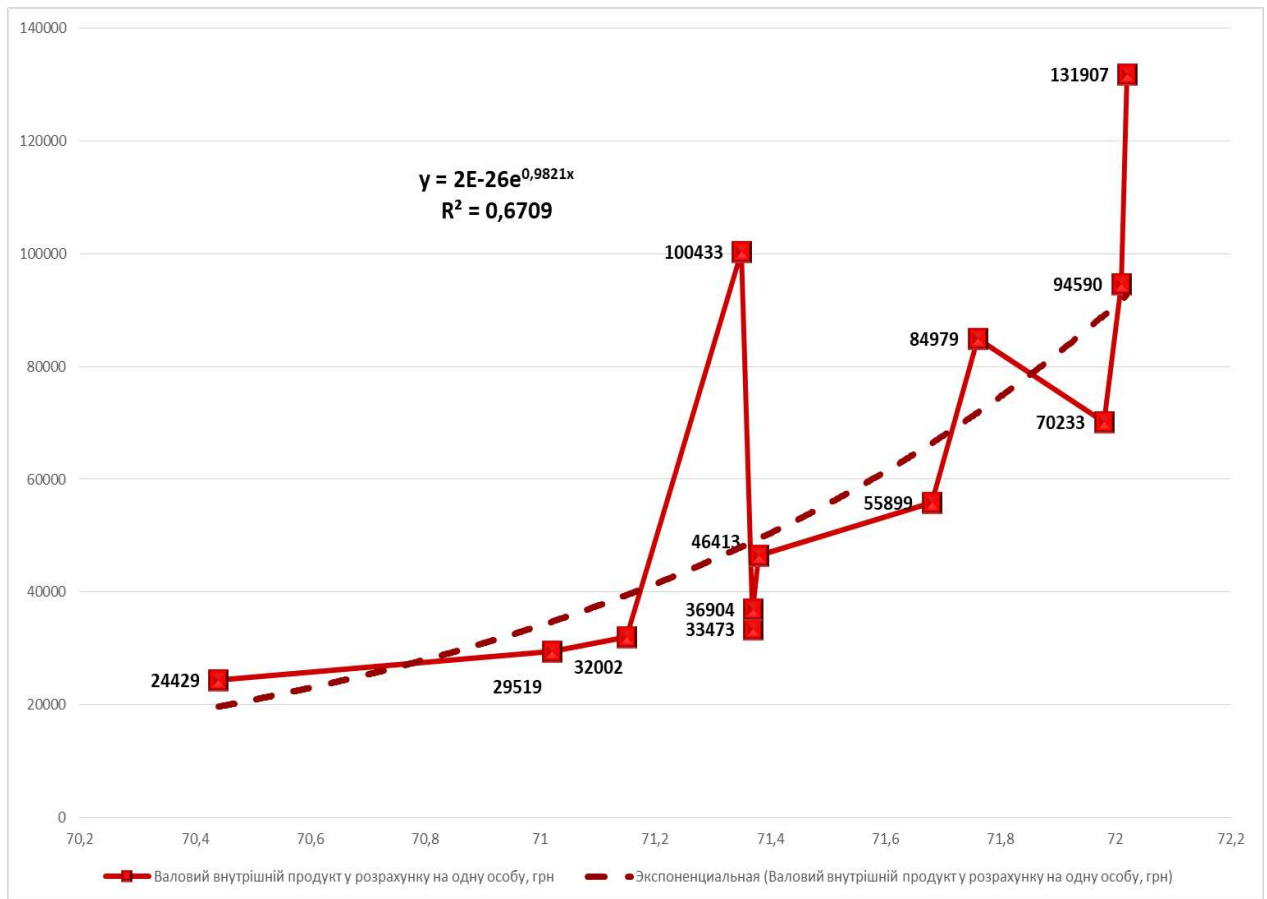

Рис. 5.15. Експоненціальний вигляд залежності величини валового внутрішнього продукту у розрахунку на одну особу та середньої очікуваної тривалості життя для населення України

Джерело: [11].

Представлення залежності ВВП від різних факторів у вигляді рівнянь або функціональних залежностей дає можливість не тільки змоделювати дані взаємозв'язки, але і розрахувати необхідні значення факторів впливу для зростання ВВП та економічного відновлення, в цілому.

Після пандемії Covid, на початок 2022 року всі європейські країни вважали, що вони стали на шлях економічного відновлення і сподівалися, що інфляція може знизитися, а ВВП зростати.

Але після вторгнення росії до України, «західні країни зіткнулися з більш тривожними прогнозами міжнародної економіки на тлі побоювань щодо рецесії. Ця перешкода чинить додатковий тиск на США та Європу

щодо гарантій того, що їхні санкції не приведуть світ до нової економічної кризи» [19].

У 2020 році в Україні значно знизився рівень освоєних капітальних інвестицій (-35,4%), таке падіння досягло свого піку за період з 2010 року і стосувалося майже усіх видів економічної діяльності (рис. 5.16). Спортивно-оздоровча сфера також потрапила до переліку сфер діяльності з обмеженими можливостями у період карантину та пандемії. «Падіння обсягу освоєних капітальних інвестицій має місце практично у всіх ВЕД. Найбільше скорочення освоєних капітальних інвестицій продемонстрували галузі, орієнтовані на обслуговування населення, що потрапили до переліку обмеження діяльності в умовах карантину (авіаційний транспорт, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, діяльність із забезпечення стравами та напоями). Хоча, варто зазначити, що умови пристосування до карантину та дистанційної роботи та, відповідно, стимулювання попиту на окремі товари та послуги обумовили зростання інвестицій, зокрема в такі галузі, як поштова та кур'єрська діяльність та виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів на фоні впровадження заходів по боротьбі з COVID-19. Проте, незважаючи на суттєві темпи нарощування капітальних інвестицій цими галузями, їх позитивний внесок у загальний обсяг освоєних капітальних інвестицій був незначним через малі частки у загальній структурі» [20].

Окрім того, непередбачуваність наступних подій та високий рівень невизначеності майбутнього ускладнюють здійснення достовірних прогнозів, як основи для стратегічного планування подальшого розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Саме тому, розвиток спортивно-оздоровчої діяльності в умовах, які на сьогодні склалися в Україні потребує проектного підходу та своєрідного реінжинірингу системи управління даною сферою.

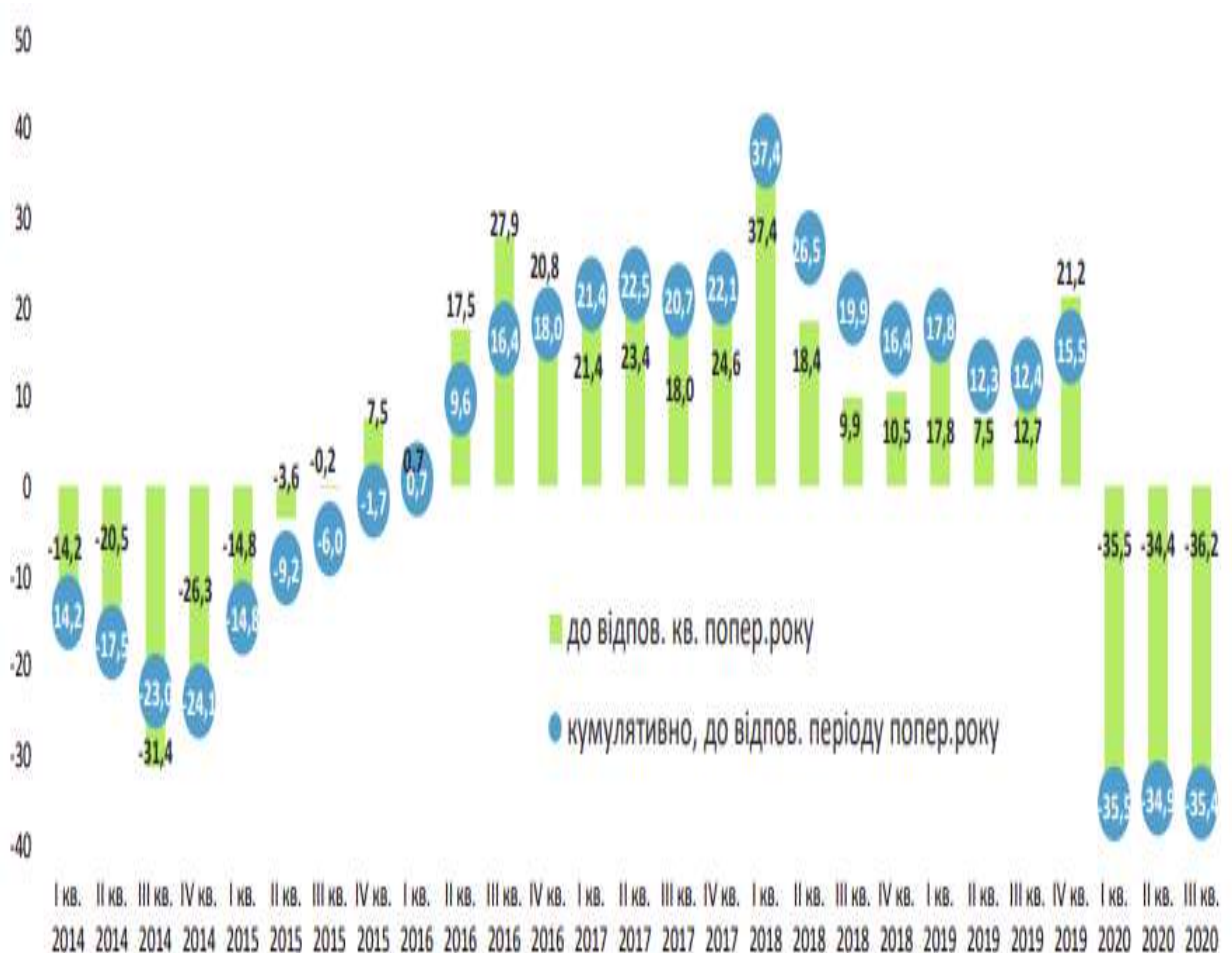

Рис. 5.16. Динаміка освоєних капітальних інвестицій в Україні

Джерело: [20]

Поряд із зменшенням рівня освоєних капітальних інвестицій у спортивно-оздоровчій сфері, можливо стверджувати про скорочення рівня освоєних капітальних інвестицій у всіх регіонах України (рис. 5.17).

«Найменше постраждали Хмельницька, Полтавська, Кіровоградська та Волинська області, скорочення капітальних інвестицій в яких було меншим за 20 % (падіння обсягів освоєних капітальних інвестицій у січні-вересні 2020 року у цих областях склало відповідно «-» 10,2%, «-» 14,6%, «-» 16,7% та «-» 17,8% у порівнянні з січнем-вереснем 2019 року). Найбільше постраждали Херсонська, Київська та Львівська області, обсяг освоєних інвестицій в яких скоротився більш ніж у 2 рази (падіння обсягів освоєних капітальних інвестицій у січні-вересні 2020 року у цих областях склало

відповідно «-» 57,5%, «-» 51,2% та «-» 50,1% у порівнянні з січнем-вереснем 2019 року)» [20].

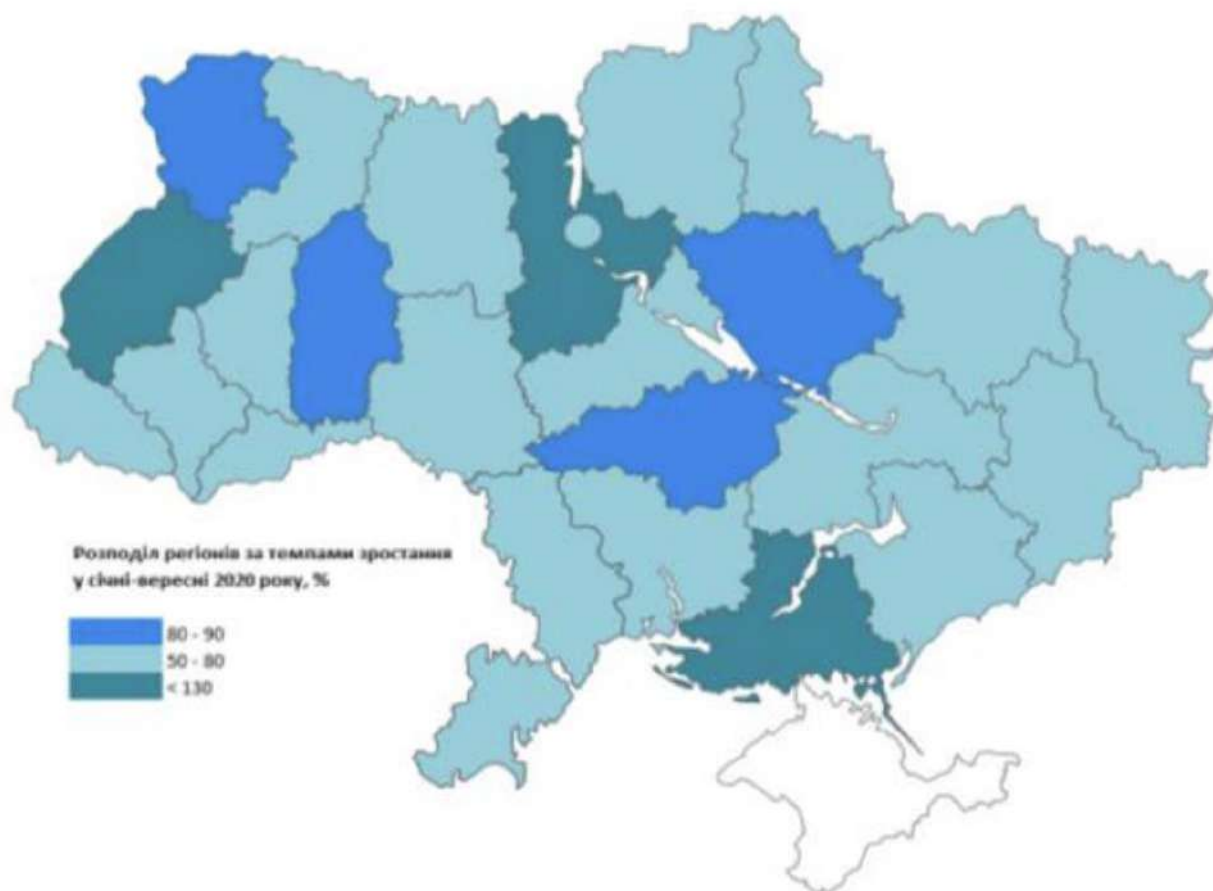

Рис. 5.17. Розподіл регіонів України за темпами зміни освоєних капітальних інвестицій

Джерело: [20]

В цілому, 2020-2021 роки характеризувалися інвестиційною паузою в різних сферах діяльності не тільки в Україні, а і в більшості країн світу (рис. 5.8), що характеризується від'ємними значеннями характеристик динаміки зміни валового нагромадження основного капіталу (ВНОК).

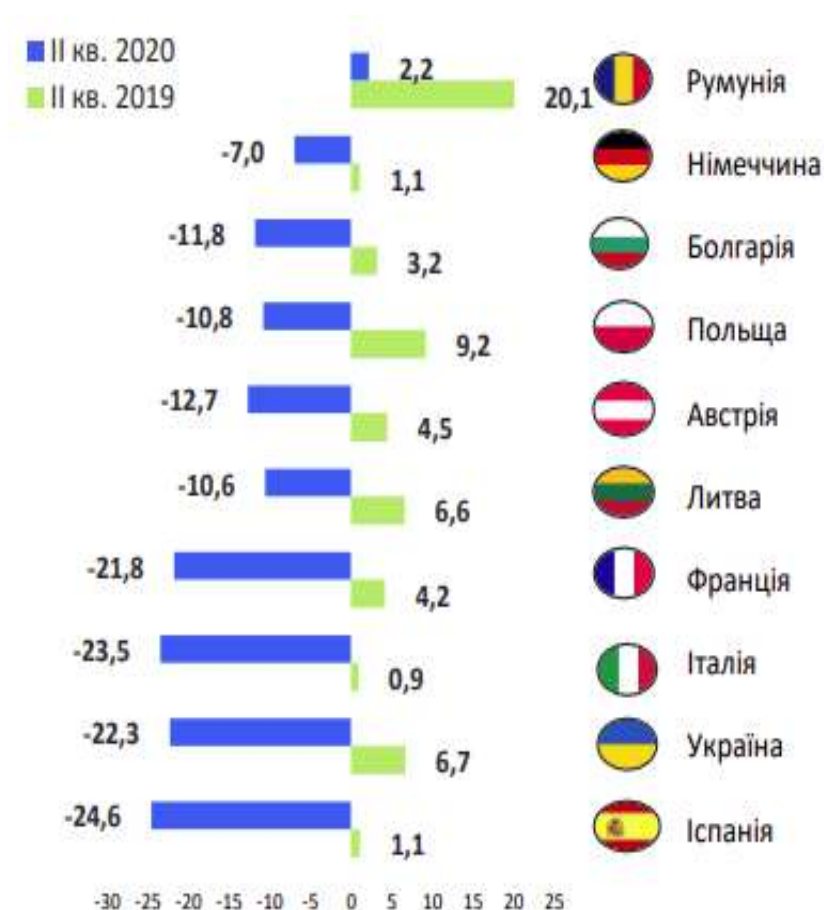

Рис. 5.18. Зміна обсягу ВНОК в Україні та окремих країнах Європи, % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: [20]

Довгострокові цілі, напрямки а також заходи щодо розвитку будь-якої сфери діяльності або об'єкту управління відображаються у стратегії, яка виступає основним координаційним документом що визначає майбутню модель розвитку даного об'єкту в умовах зовнішніх змін і є основоположним інструментом реалізації державної політики у визначеній сфері.

За визначенням Іванової О.В., «Стратегія розвитку фізичної культури і спорту» – це науково-обґрунтована система стратегічних цілей, сукупність завдань, заходів, методів і засобів їх реалізації, спрямованих на досягнення достатнього якісно-кількісного рівня розвитку і функціонування сфери фізичної культури і спорту у середньо- і довгостроковій перспективі» [21].

Основним стратегічним документом, що визначає стратегічні вектори та перспективи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в Україні є «Стратегія розвитку фізичної культури і спорту України на період до 2028 року», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. Ця Стратегія «визначає пріоритети державної політики, що передбачені Законом України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», а саме: «створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, забезпечення рівних прав і можливостей до занять фізичною культурою і спортом усіх категорій населення України, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі, удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а також сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля» [22].

Згідно стратегії, розвиток спортивно-оздоровчої діяльності в Україні повинен здійснюватися за п'яти напрямками, наведеними на рис. 5.19, для реалізації яких розроблено ряд заходів.

Згідно даної моделі, основними векторами розвитку спортивно-оздоровчої діяльності є: розвиток масового спорту, розвиток спорту вищих досягнень, розбудова та модернізація спортивної інфраструктури, діджиталізація спорту а також створення умов для підготовки кваліфікованих кадрів. Для реалізації вказаних векторів розроблено ряд заходів, що створюють підвалини для формування проектів і програм на різних рівнях управління.

Рис. 5.19. Напрямки реалізації Стратегії розвитку фізичної культури і спорту України на період до 2028 року

Джерело: авторська розробка

Ураховуючи той факт, що Україна знаходиться в умовах війни, окремі вектори а також заходи щодо їх реалізації повинні бути доповнені. Зокрема, більше уваги має бути приділено таким напрямкам, як спортивна реабілітація для інвалідів війни, розвиток фізичної підготовки та спорту у секторі безпеки й оборони України з урахуванням досвіду бойових дій та військових конфліктів, спортивно-оздоровча реабілітація громадян.

Нажаль, наразі військові дії тривають. У зв'язку з цим, відсутні наукові дослідження щодо розвитку спорту в умовах військових дій та післявоєнного періоду. Недостатність теоретичного підґрунтя потребує розгорнення нових наукових пошуків у цьому напрямку.

За даними Міністерства молоді і спорту України, станом на 06 травня 2022 року, «Через обстріли російських окупантів постраждала спортивна та молодіжна інфраструктура в регіонах України, а саме:

- зруйновано 12 спортивних та 1 молодіжний об'єкт;
- пошкоджено 41 спортивний та 17 молодіжних об'єктів.

Характер руйнувань різний - від вибитих вікон та зруйнованого даху до знищених або суттєво та частково пошкоджених будівель і майна.

Територіально найбільше постраждали спортивні та молодіжні об'єкти на Донеччині, Луганщині, Харківщині та Київщині. Також руйнувань зазнали цивільні спортивні об'єкти Чернігівської, Житомирської, Херсонської областей та м. Києва. Зазначимо, наразі список зруйнованих або пошкоджених об'єктів спортивної та молодіжної інфраструктури не повний, адже частина територій зазначених областей досі знаходиться під тимчасовою окупацією армії російської федерації, а на частині територій Київської та Чернігівської областей триває розмінування» [23].

На нашу думку, стратегія розвитку спорту в Україні у пост військовий період повинна формуватися із урахуванням поточних реалій та прогнозів. Спорт нерозривно пов'язаний з економічною ситуацією в країні, соціальним становищем громадян а також їх надіями на майбутнє. Водночас, спорт розглядається як важливий інструмент виховання молодого покоління та формування менталітету нації.

Очевидно, що стратегія розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у післявоєнний період потребуватиме серйозного коригування. У зв'язку з цим, необхідно удосконалити процес розроблення стратегії із урахуванням економічного становища, стану інфраструктури та потреб населення.

Всі наведені фактори а також новітні тренди у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності мають враховуватися при формуванні нової стратегії розвитку спорту у післявоєнний період а також при створенні моделей її реалізації у нових соціально-економічних реаліях.

Основними елементами загальної стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності є: місія, цілі, стратегії та розроблені на основі стратегій стратегічні плани.

Розглядаючи спортивно-оздоровчу сферу України варто окремо виділити функціональні сектори, кожен з яких потребує розробки так званого «стратегічного набору», що включає механізми його розвитку, функціонування, управлінського, ресурсного й інформаційного забезпечення (рис. 5.20).

Рис. 5.20. Сектори розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: Систематизовано автором

Зважаючи на те, що кожний з наведених секторів характеризується певними специфічними ознаками, суб'єктною спрямованістю, потребами та особливостями розвитку, вважаємо за доцільне виокремлення кожного блоку

та розроблення окремої стратегії, що входить у загальний стратегічний набір. Такий підхід забезпечить диференціацію у системах ресурсного забезпечення, розробці механізмів державного стимулювання галузей а також розробленню систем оцінки ефективності розвитку кожної окресленої сфери.

Окрім того, перевагою щодо розроблення системи стратегій є забезпечення гнучкості та адаптивності до умов, які як відомо є дуже динамічними і складними. Схематично, загальна стратегія спортивно-оздоровчої діяльності на рівні національної економіки наведена на рис. 5.21.

Рис. 5.21. Загальна стратегія розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: авторська розробка

Пропонований підхід до структуризації стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності дозволить розмежувати повноваження у сфері управління спортивно-оздоровчою сферою, адаптувати окремі сектори до

змінних умов середовища, більш ефективно залучати і розподіляти ресурси стратегічного розвитку а також створити ефективну систему моніторингу. Як лекало, дана схема може застосовуватися також на регіональному та рівні територіальних громад, що уніфікує процеси розроблення стратегій і програм та сприятиме збалансуванню окремих сфер діяльності.

Місія пропонованої стратегії окреслена у Стратегії розвитку фізичної культури і спорту України на період до 2028 року [22]. На основі місії розробляються стратегічні цілі та завдання. Місія також нерозривно пов'язана з принципами, що виступають імперативами реалізації стратегії на всіх рівнях та у всіх секторах досліджуваної сфери. Принципи розроблені з огляду на основні засади розвитку спортивно-оздоровчої діяльності з огляду на Європейський вектор України також із урахуванням сучасних потреб адаптації системи в умовах нових реалій. Принципи стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери та їх тлумачення наведено у таблиці 5.5.

Окрім наведених принципів, звичайно, в основу стратегічної моделі розвитку спортивно-оздоровчої діяльності повинні покладатися також загальноприйняті у спорті принципи прозорості, верховенства права, гендерної рівності, відсутності дискримінації, доступності, науковості, альтернативності та адаптивності.

Стратегічні цілі розвитку спортивно-оздоровчої діяльності можна умовно розподілити на загальні та секторальні. Загальні цілі покликані сприяти досягненню комплексної мети: «формування в суспільстві моди на здоровий спосіб життя, збільшення кількості громадян, які охоплені регулярною руховою активністю, створення умов для розвитку сучасної і доступної спортивно-оздоровчої інфраструктури, забезпечення підготовки, участі національної збірної команди України в Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту, Шаховій Олімпіаді, інших представницьких світових та європейських змаганнях, сприяння входженню України до числа кращих

держав» [22]. Секторальні цілі уточнюють загальні цілі у розрізі конкретного сектору.

Таблиця 5.5.

Принципи стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери України

Принцип	Стратегічна сутність
1. Принцип цілісності	Система повинна складатися з елементів, а не окремі елементи складатися в єдину систему. Стратегічний розвиток спортивно-оздоровчої сфери передбачає формування елементів, функціональні та якісні параметри яких в сукупності сприятимуть досягненню стратегічної мети
2. Принципи комплексності та ієрархічності	У межах галузі даний принцип пов'язаний з ідеєю вертикалі влади і полягає в можливості розгляду елементів системи як окремих підсистем - державний і недержавний сектор, спорт для всіх, спорт вищих досягнень і т.д. Галузь «фізична культура і спорт» в даному контексті є підсистемою соціальної сфери країни (яка є системою більш високого порядку).
3. Принципи синергетичності та емерджентності	Згідно з принципом синергичності, важливим фактором ефективності функціонування системи є злагодженість роботи всіх її елементів і їх сумісність один з одним. Принцип емерджентності визначається як здатність системи виконувати задану цільову функцію тільки системою в цілому, а не окремими її ланками.
4. Принцип оптимальної збалансованості	Передбачає знаходження оптимального співвідношення між централізованим та децентралізованим управлінням на основі чіткого розмежування повноважень і відповідальності між державним органом управління у сфері фізичної культури і спорту та місцевими органами самоврядування
5. Принцип субсидіарності	Делегування повноважень щодо прийняття рішень на той рівень управління, де виникають відповідні проблеми і можливості їх вирішення

Джерело: сформовано автором за [22]

Ресурсні стратегії визначають для кожного сектору альтернативи ресурсного забезпечення, необхідного для реалізації стратегічних цілей. Тобто, для кожного з секторальних напрямків необхідно визначати обсяги необхідних фінансових, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних та інших ресурсів та джерела їх постачання. Такий підхід дозволить знайти найбільш оптимальні варіанти у залежності від умов середовища а також

створить умови для можливого спільного використання окремих ресурсів (до прикладу інфраструктура, інформаційні системи, кадри) у суміжних секторах. Використання секторального підходу також дозволить справджувати новітні моделі управління ресурсами (до прикладу системи збалансованих показників), здійснювати облік їх ефективного використання а також сприятиме скороченню витрат.

Варто зауважити, що в сучасних умовах у більшості країн окрім соціально-виховної та оздоровчої функції спорт відіграє також важливу економічну функцію. Зазвичай, вітчизняною системою управління у якості основних індикаторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності використовуються насамперед показники спортивних досягнень та кількісні показники, що характеризують рівень залученості населення окремих вікових груп до того чи іншого виду спорту або фізкультурно-оздоровчих занять.

На нашу думку, в умовах ринкових відносин для підвищення мотивації а також забезпечення ефективного моніторингу щодо використання ресурсів. результати діяльності у тих чи інших секторах можуть бути поєднані з економічними показниками та іншими індикаторами. Такий підхід дозволить більш ефективно розподіляти кошти та здійснювати об'єктивну оцінку менеджменту у тому чи іншому секторів або функціональній сфері управління.

У якості індикаторів ефективності реалізації стратегії пропонується класичні групи показників, що можуть бути доповнені у залежності від специфіки розвитку того чи іншого сектору:

1. Показники, що характеризують кількісний розвиток об'єкту являють собою групу індикаторів, що відображають абсолютні і відносні показники приросту у секторі спортивно-оздоровчої діяльності або за окремим напрямком спорту:

- приріст чисельності учасників;
- приріст кількості спортивних одиниць (підприємств, організацій, товариств, секцій);

- приріст аудиторії;
- збільшення кількості інфраструктурних об'єктів тощо.

У відносному вираженні, такі показники можуть розраховуватися за формулою:

$$\Delta N = \frac{N_t}{N_{t-1}} \times 100 - 100 \quad (5.1.)$$

де, ΔN (+;-)- прирост n-го показника;

N_t - показник поточного періоду;

N_{t-1} – показник попереднього періоду

2. Показники якості розвитку, що являють собою відносні показники досягнень у тому чи іншому секторі: питома вага переможців змагань чи інших заходів, питома вага майстрів спорту у структурі тренерів та учасників тощо. Визначення даної групи показників пропонується за простою формулою структури:

$$I = \frac{I_e}{I_s} \times 100 \quad (5.2)$$

де, I- показник якості функціонування секції за обраною ознакою;

I_e - еталонне значення (кількість учасників з відповідним досягненням у спорті);

I_s - загальні кількість учасників (клубу, секції, сектору тощо)

3. Показники дієвості менеджменту спортивно-оздоровчої діяльності на рівні сектору, виду спорту, органів управління) відображають ступінь досягнення цільових показників.

$$D = \frac{D_\Phi}{D_\Psi} \times 100 \quad (5.3)$$

де, D- показник дієвості менеджменту за цільовою ознакою;

D_Φ - фактичне значення показника;

D_Ψ – цільове значення показника

4. Показники економічної ефективності у сфері спортивно-оздоровчої діяльності мають певну специфіку. Загальноприйнятим показником

ефективності є відношення економічного результату до витрат. Проте, не всі види діяльності та послуг у даній сфері є прибутковими. Деякі з них орієнтовані виключно на досягнення соціального ефекту. Але у будь-якому випадку, функціонування та життєзабезпечення спортивних та інших організацій потребує витрат. Тому, у якості економічних показників пропонується використовувати співвідношення результатів (цільових показників) до витрат на їх реалізацію.

В цілому, система показників оцінювання ефективності розвитку сектору, спортивної організації чи напрямку потребує розроблення системи показників її оцінки та моніторингу, що сприятиме більш прозорому використанню коштів та інших ресурсів, спрямованих у даний напрям, визначати ключові проблеми та приймати оперативні рішення щодо їх усунення.

Важливим напрямком розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в нових реаліях є посилення вектору розвиток фізичної підготовки та спорту у секторі безпеки й оборони України з урахуванням досвіду бойових дій та військових конфліктів. Саме спортивна підготовка військовослужбовців служитиме водночас розвитку фізичної витривалості, а з іншого – сприятиме соціалізації військової справи та поширенню таких ідей у більш широкому, ніж військовий формат. У цьому контексті погоджуємося з думкою Ібрагімова Н.Н., що «У формуванні суспільної самосвідомості військових важливо формування розуміння тілесного навчання як засобу успішного виконання бойових завдань, витривалості організму у складних життєвих ситуаціях, збереження фізичної і емоційної рівноваги, що трансформується у фізичне виховання. Спеціальна фізкультурно-спортивна підготовка військовослужбовця, у першу чергу передбачає формування світоглядної мотивації його дій у складних, напружених і неординарних ситуаціях, особливо таких як воєнні дії, патрулювання, а також у процесі застосування заходів, що є запобіжниками непередбачуваних соціальних конфліктів.» [24, С.20].

В умовах військових загроз зростає актуальність розвитку військово-орієнтованої фізкультури і спорту, що поєднує не тільки фізичні навантаження, а також ігрові методи, спортивну орієнтацію тощо, що розвиває у молоді навички, необхідні не тільки для підтримки фізичної форми а також сприяє розвитку соціальних, психологічних та морально-якостей, що дозволяють бути підготовленими до стресових та непередбачуваних ситуацій. Варто зазначити, що необхідно залучати до такої підготовки і дівчат. Проте, залучення до військово-орієнтованого спорту повинно здійснюватися на добровільній основі. Оскільки примус та встановлення обов'язковості суттєво знижують популярність будь-яких позитивних заходів серед підлітків.

В Україні службово-прикладний та військово-прикладний спорт відноситься до сфери фізичної культури і спорту. Згідно з доповненнями до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» № 29 від 2017 року, «Службово-прикладний та військово-прикладний спорт - це напрям спорту, пов'язаний з виконанням військовослужбовцями і працівниками Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб своїх службових обов'язків» [25]. Відповідно до даного закону, «Спортсмени вищої категорії, які проходять військову службу у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних службах, можуть зараховуватися до закладів фізичної культури і спорту або призначатися на посади у структурних підрозділах, на які покладені функції із спортивної діяльності та розвитку фізичної культури і спорту, де їм створюють необхідні умови для підвищення спортивної майстерності, а також забезпечується можливість участі у міжнародних, всеукраїнських та інших спортивних змаганнях».

Тобто, можна говорити про певне започаткування розвитку даного вектору, а саме військово-прикладного спорту в Україні. Зокрема, військові

приймають участь у міжнародних іграх і змаганнях. Так, за даними Міністерства оборони України, «Загалом у 2020 році в складі національних збірних команд України та Збройних Сил України на чемпіонатах і кубках світу та Європи, інших міжнародних змаганнях виступили 787 спортсменів Збройних Сил України. Вони взяли участь у 265 змаганнях та здобули 118 золотих, 99 срібних та 77 бронзових медалей. Крім того, 1580 армійських спортсменів взяли участь у 202 чемпіонатах і кубках України та інших всеукраїнських змаганнях, де здобули 758 золотих, 528 срібних та 445 бронзових медалей» [26].

Проте, на нашу думку, поширення даного напрямку є недостатнім. Потребують доопрацювання механізми упровадження військово-орієнтованих видів спорту в більш широкі маси, забезпечення належного функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, що займатимуться даним видом діяльності, створити відповідні комітети, правила та механізми проведення змагань.

На нашу думку, розвиток військово-орієнтованого спорту а також інституту спортивної допризовної підготовки має стати одним з векторів державної стратегії розвитку спорту в країні, що забезпечуватиме реалізації ряду завдань, а саме:

1) Виховних (залучення молоді до військово-спортивних ігор сприятиме формуванню командного духу та розвитку комунікативних навичок, задоволенню потреб у належності та відволікатиме від асоціального поведіння та шкідливих звичок);

2) Навчальних (в ігровій формі та у ході військових ігор краще засвоюється матеріал з окремих навчальних предметів, зокрема географії, історії, краєзнавства, фізики);

3) Військово-прикладних (залучення до збройних сил підготовлених юнаків, що суттєво полегшує подальші навчання);

4) Практичних (військово-спортивні ігри сприяють набуттю навичок, що необхідні не тільки під час виникнення ситуацій, які загрожують життю

та здоров'ю, а також і в робочих ситуаціях, що виникають не залежно від обраної професії).

Класично, до військових видів спорту відносяться: біатлон, гірськолижний спорт, шорт-трек. Варто доповнити даний перелік різними командними видами спорту, що поєднують у собі майстерність не тільки фізичної, а також інтелектуальної підготовки.

Популяризація військово-орієнтованих видів спорту може здійснюватися у закладах середньої та вищої освіти шляхом залучення молоді, проведення різних загань та командних чемпіонатів. Окрім загальних масових занять спортом пропонується також популяризація військово-спортивних ігор серед молоді та облаштування відповідної інфраструктури у регіонах. Розвиток даного напрямку може здійснюватися на трьох рівнях: державному (визначення норм, стандартів, правил та загальних програм допризивної підготовки молоді у навчальних закладах; формування федерацій військово-орієнтованого спорту; медіа підтримка та соціальна реклама) та регіональної (створення умов для розвитку військово-орієнтованого спорту не тільки для молоді а також для людей різних вікових груп; проведення мікропідприємств, спортивних змагань; інформаційний супровід) та мікрорівні (стимулювання розвитку клубів, секцій та гуртків військово-орієнтованого спорту).

Схематично, стратегічна модель розвитку військово-орієнтованого спорту наведена на рис. 5.22.

Запропонована модель формування і реалізації даного напрямку може бути реалізована як варіант упровадження в програму позакласного навчання та створення відповідних гуртків з подальшим формування організованих систем (структур) та інституцій за прикладом інших видів спорту.

Рис. 5.22. Інноваційна модель формування і розвитку військово-орієнтованого спорту у контексті розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності

Важливим напрямком розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у післявоєнний період може стати розвиток вітчизняного спортивно-оздоровчого та спортивно-реабілітаційного туризму. Стратегічна потреба у розвитку даного напрямку зумовлені потенційним зростанням в умовах військових дій числа людей (у тому числі військовослужбовців), що потребуватимуть фізичної і психологічної реабілітації. За умови збереження

наявного потенціалу рекреаційно-курортних закладів, зокрема на заході та півдні України є можливість розвитку на їх базі умов для фізичної та психологічної реабілітації.

За умови державної підтримки та розроблення відповідних програм у пост військовий період розвиток даного напрямку може бути одним з напрямків залучення іноземних інвестицій та коштів спонсорів, що матимуть як соціальний (відновлення морально-психологічного стану та фізичної працездатності ветеранів та громадян, що постраждали в умовах війни) так і економічний ефект у формі розбудови туристичної та санаторно-рекреційної інфраструктури, зростання кількості робочих місць та податкових надходжень до місцевих бюджетів.

Таким чином, ураховуючи поточний стан спортивно-оздоровчої діяльності в Україні, проблеми і обмеження, зумовлені військовими діями а також прогнозовані потреби, продиктовані особливостями після військового періоду запропоновано напрямки удосконалення діючої Стратегії розвитку фізичної культури і спорту України, а саме: структурувати напрямки розвитку спортивно-оздоровчої діяльності за секторами, що дозволить розробляти специфічні цілі для кожного сектору, стратегії їх досягнення та найбільш оптимальні моделі ресурсного забезпечення, доповнити діючі вектори розвитку такими секторами, як розвиток спортивно-оздоровчого та реабілітаційного туризму та військово-орієнтованого спорту, що відповідатиме потребам посилення людського потенціалу України в умовах загроз.

5.3. Оптимізація підсистем забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери

Реалізація стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах нових економічних та соціо-політичних реалій потребує розроблення

ефективних систем комплексного забезпечення галузі необхідними ресурсами а також механізмів їх розподілу та координації. Першочерговим напрямком формування моделі, спрямованої на реалізацію стратегічних цілей і завдань розвитку спортивно-оздоровчої сфери є перегляд діючої системи управління в галузі та її реформування з огляду на зміну завдань, пріоритетів та стратегічних можливостей із урахуванням економічної ситуації та першочергових післявоєнних потреб відновлення соціально-економічної системи країни та її регіонів.

На думку Цимбалюва С., «Завданням розвитку спортивно-оздоровчої сфери повинне стати: оптимальне поєднання державного управління зі створенням умов для ринкового регулювання соціально-економічних процесів у цій галузі; підвищення ефективності використання потенціалу громадських організацій у розвитку фізичної культури і спорту; налагодження взаємодії між центральними та місцевими органами влади, громадськими спортивними організаціями, закладами охорони здоров'я, освіти та іншими зацікавленими у формуванні здорового способу життя. Партнерство між державою і спортивним рухом призводить до формування загального курсу національної політики» [27].

Сучасна сфера управління фізичною культурою та спортом в Україні у загальному представлена трьома підсистемами:

1) Підсистема державного рівня, в якій управління фізичною культурою і спортом розподілено за напрямками та здійснюється органами публічної влади. Даний рівень представлено Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту а також різними комітетами при Верховній Раді України, підзвітними установами у регіонах.

2) Підсистема управління громадських організацій фізкультурно-спортивної направленості, представлена: фізкультурно-спортивними товариствами, федераціями, асоціаціями, спортивними клубами тощо. Дані організації є власниками придбаного майна, що використовується для реалізації статутних цілей

3) Підсистема управління підприємницькими фізкультурними, спортивними та спортивно-оздоровчими організаціями до складу якої входять спортивні клуби та організації професійного спорту (професійні футбольні клуби, та комерційні організації, що надають послуги спортивно-оздоровчого напрямку (фітнес-центри, спортивно-оздоровчі центри тощо).

На думку більшості вітчизняних науковців, що досліджують організаційне забезпечення розвитку фізкультурно-спортивної діяльності в Україні, наразі не створено нормативно-правових умов для повноцінного переходу вітчизняного спорту до ринкової моделі управління. Діюча модель створює певні перешкоди для розвитку спорту на умовах самоокупності та не сприяє залученню необхідних ресурсів у дану сферу.

Спеціалісти наголошують, що « в умовах важкої економічної ситуації, в якій наша країна перебуває перманентно, а також хронічного недофінансування спорту вкрай важливим є формування такої організаційної системи спорту, передове місце в якій посідав би професійний спорт. Саме професійний спорт як різновид економічної діяльності здатний акумулювати кошти, необхідні для розбудови не тільки професійного спорту, але й загалом усієї системи вітчизняного спорту. Першим кроком у цьому напрямку має стати вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері спорту (зокрема, доповнення Закону «Про фізичну культуру і спорт» розділом, що містив би норми, присвячені професійному спорту, або прийняття окремого закону про професійний спорт)» [28].

Ураховуючи міжнародний, зокрема Європейський досвід розподілу повноважень у сфері управління спортивно-оздоровчою діяльністю систематизовано основні функції та повноваження в системі управління спортом відповідно до трьох рівнів (рис. 5.23).

Рис. 5.23. Орієнтовний розподіл функцій та повноважень у сфері розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: систематизовано автором

Варто зазначити, що розподіл завдань і повноважень також повинен бути чітко відображений не тільки по вертикалі, а також у розрізі основних стратегічних напрямків (фізичне виховання і спорт у навально-виховній сфері, спорт вищих досягнень, спорт у виробничій і побутовій сфері, спорт серед інвалідів, спортивний туризм тощо). Держава а також регіональні органи управління повинні стимулювати всі наведені напрямки, проте рівень залучення в процеси управління може бути різним. В цілому, організаційне забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери потребує

оптимізації окремих ланок і систем таким чином, щоб кожний з цих елементів, ланок чи секторів виступав складовою стратегічного розвитку.

Як вже зазначалося, інституційно-організаційне забезпечення є основою для стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності та у загальному впливає на формування інших сфер стратегічного забезпечення галузі через формування відповідних інституцій, уточнення їх прав і розподіл завдань.

Розробка стратегічних цілей, стратегій та формування на їх основі документів стратегічного типу (проектів, планів і програм) є лише першим етапом стратегічних перетворень. Упровадження їх у практику потребує надання їм характеру послідовних дій, забезпечених на кожному етапі реалізації необхідними обсягами ресурсів. Як стверджує Шершньова З.Є, «Управління як соціальне явище являє собою єдину цілісну систему взаємодіючих між собою елементів (систем), які мають організаційний (правовий), економічний, соціально-психологічний та інформаційний характер. Тому кожен з цих складових треба, з одного боку, характеризувати, як самостійну підсистему, виходячи із специфіки змісту, форм та методів, які мають певний інструментарій та об'єкти впливу; а з іншого, їх (підсистеми), треба розглядати разом з іншими елементами, оскільки результативність стратегічних перетворень може бути досягнутою тільки за допомогою свідомого формування зазначеної системної цілісності.» [29, с. 481].

Аналізуючи спортивно-оздоровчу діяльність як специфічний і цілісний сектор стратегічного розвитку національної соціально-економічної системи можна умовно виділити найбільш значущі підсистеми, що у сукупності забезпечують його життєздатність у довгостроковій перспективі. Основні підсистеми забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери наведено на рис. 5.24.

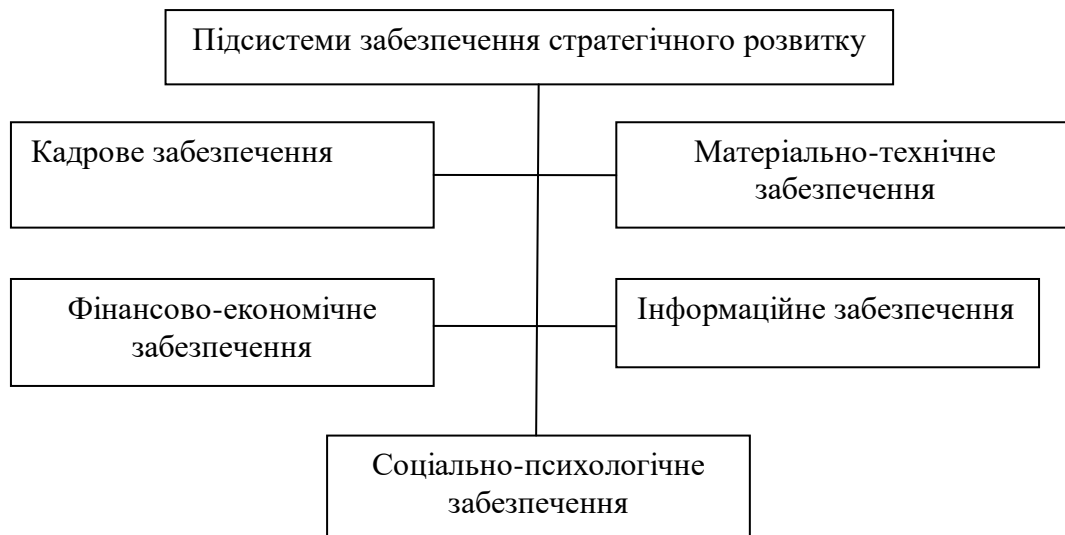

Рис. 5.24. Підсистеми забезпечення реалізації стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності

Джерело: систематизовано автором

Попри свої особливості, забезпечувальні системи розвитку спортивно-оздоровчою діяльності повинні доповнювати одна одну й спрямовуватися на досягнення загальної стратегічної мети. Дані підсистеми, пов'язані між собою ієрархічними зв'язками по вертикалі (держава-регіон-громада-організація), сприятимуть забезпеченню певної цілісності системи а також безперервності стратегічного розвитку, тобто повсякденної підтримки процесів, що призводять до досягнення поставлених цілей.

Загальними характеристиками систем забезпечення (впровадження та підтримки) стратегічного управління є безперервність, комплексність та системність.

Розглянемо особливості, проблеми та напрямки удосконалення кожної з названих підсистем. Підсистема кадрового забезпечення формує кадровий потенціал галузі та створює можливості для якісної підготовки спеціалістів та майстрів спорту, що залучені у всіх напрямках функціонування даної сфери. Згідно статті 49 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Держава забезпечує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів у сфері фізичної культури і спорту. Право проводити фізкультурно-

оздоровчу та спортивну діяльність, фізкультурно-спортивну реабілітацію надається фахівцям, які мають спеціальну освіту та відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень. Тренери та спортивні судді проходять обов'язкову атестацію у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту. Атестація тренерів та спортивних суддів, фахівців з фізкультурно-спортивної реабілітації, які беруть участь у фізкультурно-оздоровчих, фізкультурно-реабілітаційних та спортивних заходах для осіб з інвалідністю, проводиться Українським центром з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту» [30].

Держава також регулює правовідносини у сфері матеріального, соціального та пенсійного забезпечення фахівців у сфері фізичної культури і спорту та питання що стосуються створення належних умов праці і відпочинку, порядку кар'єрного зростання. Також центральні органи влади визначають пріоритети державної політики щодо підготовки фахівців у сфері середньої та вищої професійної освіти шляхом ліцензування освітньої діяльності та акредитації освітніх програм.

Тобто, всі питання пов'язані з підсистемою кадрового забезпечення розвитку спортивно-оздоровчої діяльності урегульовані на державному рівні де здійснюється їх централізована координація.

На сьогодні спостерігається багато проблем у системі кадрового забезпечення, що зумовлюють скорочення чисельності кадрового складу останніми роками, втрати кадрового потенціалу галузі за рахунок еміграції, зниження мотивації персоналу щодо досягнення високих результатів, структурні та якісні диспропорції за окремими напрямками спортивно-оздоровчої діяльності. Гострою є проблема щодо забезпечення сфери лікарями зі спортивної медицини, спеціалістами у сфері кіберспорту, спортивної реабілітації тощо.

Завданням даної підсистеми є перегляд окремих аспектів кадрового забезпечення із урахуванням зарубіжного досвіду, створення ширших умов для самореалізації працівників, удосконалення підходів до формування кар'єри та в цілому досягнення структурної збалансованості кадрового забезпечення у розрізі як окремих секторів і регіонів. У контексті даного напрямку, варто також розглянути розширення підготовки фахівців у сфері спортивного-менеджменту, а також інших спеціальностей в даній сфері, яких гостро потребує галузь.

У якості важливої підсистеми розвитку спортивно-оздоровчої діяльності нами виділено також підсистему соціально-психологічного забезпечення. Це пов'язано з тим, що фізична культура і спорт наразі розглядається як комплексний соціально-економічний та культурний феномен, що здійснює суттєвий вплив не тільки на підвищення фізичної працездатності та здоров'я населення, а також виступає важливою складовою культури нації і потужним інструментом виховання молодого покоління.

Як підкреслює Міненко В. І., « спорт, будучи соціальним феноменом, є важливою частиною суспільних відносин, в яких відіграє роль соціального регулятора, способу самовираження та реалізації можливостей людини. Він є культурним і соціальним явищем. І хоч багато що вказує на те, що спорт – поза політикою та є самодостатнім явищем, на мою думку, спорт – це її невід'ємна частина, так як є способом здійснення міжнародних відносин і, зважаючи на численні історичні приклади, способом вираження та популяризації будь-то політичної ідеології, будь-то політичної партії, як об'єднання людей, мета якого отримати владу, представляючи та захищаючи інтереси, окремих соціальних груп» [31, с. 173-6].

З огляду на це, основними завданнями соціально-психологічної системи стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності є насамперед пропагування здорового способу життя, підвищення ролі спорту в системі національних інтересів, формування «моди» на масовий спорт серед населення а також посилення увага спортивному вихованню молодого

покоління через створення спортивних клубів, таборів з спортивним нахилом, активізація роботи щодо проведення спортивних ігор тощо.

Підсистему матеріально-технічного забезпечення варто розглядати у розрізі двох складових, а саме: інфраструктуру розвитку спорту та безпосередньо забезпечення спортивним інвентарем, технікою і спортивним одягом. Підсистема матеріально-технічного забезпечення формується на умовах субсидіарності, тобто стратегії матеріально-технічного забезпечення створюються на тому рівні, де виникають ані запити.

Що стосується спортивної інфраструктури, то це питання є більш проблемним у сьогоденних умовах. У міністерстві молоді і спорту України визнають, що «Україні не вистачає сучасної, якісної та доступної спортивної інфраструктури, яка є основою для занять руховою активністю та спортом. Це є проблемою сфери, яка накопичувалася роками та суттєво гальмує її розвиток. У сучасних умовах у провідних країнах світу дуже велику роль у розвитку спорту та фізичної активності відіграють місцеві органи влади, які несуть відповідальність за розвиток спортивної інфраструктури. Враховуючи те, що українська система організації та управління фізкультурно-спортивним рухом перейшла до принципів децентралізації владних функцій та повноважень, європейський досвід для нас дуже корисний» [22].

Варто також ураховувати, що одним з негативних наслідків війни, що відбувається на території України є руйнування і значні пошкодження спортивної інфраструктури у регіонах. Зокрема вже на даний час зруйновано більш ніж 30 великих об'єктів спортивної інфраструктури України, що мають національне та регіональне значення, безліч об'єктів локального значення. Війна триває, а це означає що до періоду реалізації стратегії масштаби руйнувань будуть ще більшими. Саме тому, вже зараз необхідно розробляти механізми залучення фінансових ресурсів для відбудови інфраструктури у галузі. Розуміючи, що пріоритети державного фінансування будуть спрямовані насамперед на відбудову об'єктів транспортної і соціальної

інфраструктури, житла та промислових об'єктів не варто розраховувати на значну державну підтримку на початкових етапах відбудови економіки.

На нашу думку, враховуючи реалії сьогодення необхідно створити умови насамперед для залучення приватного бізнесу у відбудову інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства а також кошти міжнародних донорів. Також на поточному етапі необхідно здійснити ряд заходів, що створять передумови для розроблення ефективної стратегії інвестиційного забезпечення розвитку інфраструктури у рамках загальної стратегії, а саме:

1) провести інвентаризацію об'єктів спортивної інфраструктури та визначити її реальний стан;

2) оцінити відповідність якісних, кількісних, технічних та інших характеристик інфраструктури, рівень їх доступності та функціональної придатності для ефективної експлуатації;

3) розробити проекти відновлення та модернізації об'єктів інфраструктури у відповідності до стратегічних потреб та міжнародних стандартів у цій сфері;

4) створити умови для залучення інвестиційних, меценатських та донорських коштів до відновлення і реконструкції існуючої спортивної та будівництва нових об'єктів.

Підсистема інформаційно-аналітичного забезпечення орієнтована на об'єднання усі інших елементів системи у єдине ціле, що дозволяє організувати процес управління стратегічним розвитком галузі, як безперервну низку управлінських рішень, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Створення інформаційно-аналітичної підсистеми дозволить долати ряд складних системних проблем щодо поточного стану окремих секторів, організації чи підсистем, знизити кількість бюрократичних процедур, приймати оперативні рішення. Інформаційно-аналітична підсистема стратегічного розвитку формується на базі і сучасного

програмного забезпечення та ІТ рішень, що суттєво розширюють можливості для збору, систематизації та обробки великих масивів інформації.

Варто зауважити, що розвиток цифрових технологій у сфері спорту наразі є одним з визначальних чинників та тенденцій. Розвиток спортивної індустрії на основі цифрових продуктів, програм і мереж є важливим трендом сьогодення, який необхідно урахувати при розробленні системи інформаційного забезпечення та стратегії розвитку спорту в цілому. За даними міжнародних спортивних організацій, до основних сучасних трендів розвитку спортивної індустрії можна віднести наступні:

Тренд 1. Розвиток нетрадиційних видів спорту. За останні кілька років у традиційних видах спорту, таких як футбол, бейсбол, хокей і футбол, спостерігається постійне зниження рівня участі. В основному це пов'язано з демографічними змінами. Ці види спорту забирають у них занадто багато часу, для більшості з них нудні і недостатньо відповідають їх самотності. Таким чином, нетрадиційні види спорту, такі як пригодницькі види спорту, кіберспорт і додаткові види спорту, що існують, зараз ростуть швидше, ніж традиційні.

Тренд 2. Подальша глобалізація спорту. Вихід на глобальний ринок стане ще важливішим. Глобальна аудиторія, глобальні вболівальники, глобальні ліги, глобальні ЗМІ. Сьогодні всі і все пов'язані. Світ у вас під рукою, а кордони більше не помітні. Цей тренд дозволяє кращим клубам знаходити уболівальників і фінансування не тільки всередині країни, а і за її межами. Що стає особливо актуальним для розвитку спорту у післявоєнний період в Україні.

Тренд 3. Розвиток кіберспорту. Цей вид спорту є нетрадиційним, проте дуже швидко розвивається. Ураховуючи потенціал українців в сфері ІТ та наявність вже сьогодні відомих гравців вважаємо за потрібне приділяти більше уваги даному напрямку як одному з джерел не тільки підвищення іміджу країни, а також джерел фінансових надходжень.

Тренд 4. Штучний інтелект у спорті. Аналітика BIG DATA значно розширює підходи до оцінки та прогнозування спорту, підходи до оцінки стану здоров'я та інших якостей спортсменів. Аналітика даних буде тільки розширюватися. Це виходить далеко за межі забитих голів, зроблених передач і пробігу на дистанцію. Метрики та точки даних, такі як ігрові моделі, тактики тощо, стануть звичайними.

Тренд 5. Блокчейн стане частиною життя та спорту. Блокчейн - це технологія, яка дозволяє здійснювати транзакції в мережі без допомоги посередників. Транзакція буде безпечною, прозорою та зберігатиметься як запис про те, що сталося. Це дозволить отримувати прямі інвестиції у розвиток спорту від уболівальників, здійснювати безпечні ставки на спорт, купувати квитки та права на перегляд спортивних подій тощо.

На наш думку, враховуючи наявний людський потенціал України у сфері ІТ, створення умов для розвитку ІТ технологій у сфері спорту є одним з пріоритетних напрямків фінансового забезпечення галузі.

У рамках посилення інформаційного забезпечення розвитку фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності на рівні міністерства розроблено ряд завдань, спрямованих на діджиталізацію галузі. Зокрема, «процес діджиталізації сфери фізичної культури і спорту дозволяє вирішити проблеми, пов'язані з налагодженням оперативної комунікації, отриманням оперативних даних, проведенням узгоджувальних процедур, мінімізує витрачання часу на бюрократичні процедури та сприятиме прозорості діяльності сфери. В рамках розвитку масового спорту електронні технології прискорять впровадження системи адресного фінансування споживачів фізкультурно-оздоровчих послуг та дозволять перерозподілити частину видатків від утримання установ, що надають фізкультурно-оздоровчі послуги до фінансування придбання вже існуючої фізкультурно-оздоровчої послуги, що значно збільшить географію таких послуг» [22]. Такий підхід передбачає також створення національної ІТ платформи, що акумулюватиме інформацію про стан та розвиток спортивно-оздоровчої діяльності за різними секторами і

регіонами, являтиметься майданчиком для комунікацій між споживачами спортивних послуг, їх розробниками та стейкхолдерами.

Всі розглянуті підсистеми працюватимуть ефективно за умови відповідного фінансового забезпечення. Саме фінансово-економічна підсистема є визначальною для гарантування стратегічного розвитку галузі.

Фінансово-економічна підсистема розвитку спортивно-оздоровчої діяльності являє собою сукупність структурних і динамічних характеристик економічних взаємовідносин усередині галузі (між усіма учасниками процесів здійснення спортивно-оздоровчої діяльності) та поза її межами (з державними органами, науковими організаціями, зарубіжними партнерами) , що включає сукупність визначених відносин власності, систем руху фінансових ресурсів та методів господарювання регламентованих відповідними правовими нормами, втілених у організаційно-економічні механізми, що дозволяють ефективно функціонувати в умовах змінного середовища.

Розвиток спортивно-оздоровчої сфери в Україні останніми роками зазнавав значного недофінансування, що підтверджується динамікою падіння сукупних обсягів фінансування фізичної культури і спорту (рис. 5.25).

Недосконалість сучасної системи управління спортивно-оздоровчою діяльністю пояснюється у першу чергу тим, що до суб'єктів даної сфери застосовується наявна (побудована для неринкових умов господарювання) фінансово-економічна система.

В умовах дефіциту бюджетного фінансування цілком очевидною постає проблема залучення додаткових ресурсів в усі сфери розвитку фізкультури і спорту (у тому числі ті, що здійснюють виключно соціальну діяльність). Вирішення даної проблеми, на наше переконання, лежить у площині формування певних економічних відносин між суб'єктами даної сфери, чому сприяє надання їм певних економічних прав.

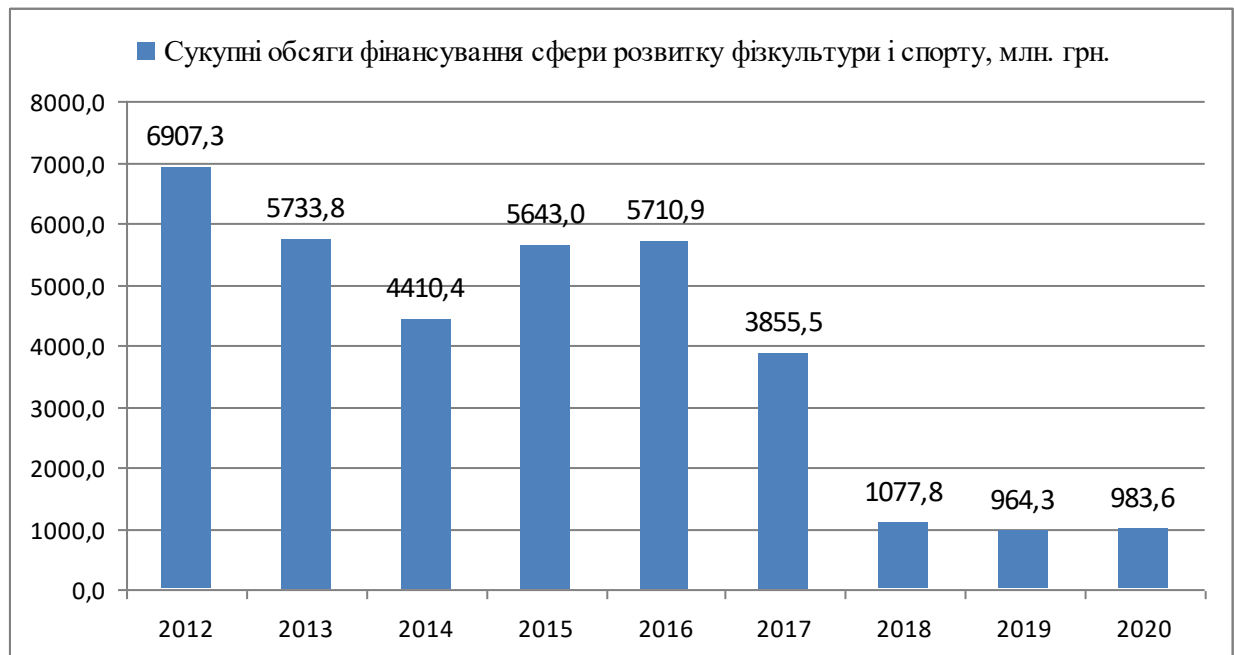

Рис. 5.25. Динаміка сукупних обсягів фінансування сфери розвитку фізкультури і спорту в Україні

Джерело: [32]

Економічні права суб'єктів господарювання - це право встановлювати зовнішні (з постачальниками, споживачами, клієнтами, іншими організаціями, державою, фінансовими структурами) та внутрішньогалузеві зв'язки, балансувати їх за критеріями ефективності, формувати відповідні договори, надавати послуги та впливати на їх ціну.

На думку Іванової О.В., «державі слід забезпечити диверсифікацію джерел фінансування сфери за двома головними напрямками. Перше – це активізація комерційних та недержавних некомерційних структур у наданні послуг фізичної культури і спорту різним категоріям споживачів (від професіональних спортсменів та спортсменів міжнародного класу до послуг населенню для підтримання фізичної форми та активного довголіття). Друге – делегувати функції управління та підтримки фізичної культури і спорту на регіональний та місцевий рівні управління. Тобто диверсифікація управлінських повноважень як у межах державної вертикалі: федерація – регіон – муніципалітет, так і в напрямі секторальної структури економіки

(суб'єктів економічної діяльності): громадський (державна та муніципальна форми власності) сектор – недержавний некомерційний сектор (громадські організації та фонди)» [21].

Формуючи підсистеми фінансового забезпечення розвитку спортивно-оздоровчої діяльності необхідно також розмежовувати діяльність організацій, основною метою яких є досягнення соціального ефекту. А для яких – насамперед комерційного. Так, Згідно Закону України «Про фізичну культуру і спорт» до організацій та установ, що виконують насамперед соціально-важливі функції віднесено спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю, дитячо-юнацькі школи, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки, спортивно-реабілітаційні центри для інвалідів тощо. До цієї категорії, на нашу думку, можна також віднести пропоновані автором організації, що здійснюють військово-орієнтовану спортивну підготовку юнаків і дівчат. Дана група установ та організації є пріоритетною з точки зору бюджетного фінансування. Проте, можливості щодо отримання додаткових доходів необхідно розширювати за рахунок: грантів, спонсорської допомоги, розширення обсягу платних послуг та інших джерел.

Виходячи з сучасних реалій варто також переглянути ступінь участі держави у забезпеченні процесі розширеного відтворення у спортивно-оздоровчій галузі. Зокрема, потребує якісної переорієнтації зміст економічної діяльності центральних органів виконавчої влади з фізичної культури і спорту, який доцільно звільнити від функцій оперативного розподілу бюджетних коштів для забезпечення утримання національних збірних команд з видів спорту. Натомість даний орган, як повноважний представник держави, насамперед повинен забезпечувати реалізацію функції регулювання економічних відносин у сфері фізичної культури і спорту.

«Підвищення ефективності діяльності неприбуткових організацій в індустрії спорту потребує: перегляду управлінського механізму державного фінансування і координації діяльності; наділення більшими повноваженнями

галузевих федерацій; стимулювання участі у соціально-спортивних проектах. Щодо підприємницьких організацій, які провадять свою діяльність у сфері професійного і масового спорту, підвищення ефективності їх діяльності можливе за рахунок зростання кількості і якості надаваних послуг, розвитку партнерських відносин з неприбутковими спортивними організаціями та іншими бізнес-структурами для спільної реалізації соціально-спортивних проектів з метою рекламування своїх товарів (послуг) та збільшення чисельності споживачів. Таким чином, прихильність людей до ведення активного способу життя, мода на заняття спортом, розвиток соціально-відповідального бізнесу сприяють вкладанню коштів у різноманітні спортивні соціальні проекти. І хоча вони є неприбутковими, підприємці отримують економічні вигоди у вигляді реклами, підвищення вартості компанії за рахунок формування позитивного іміджу, зростання продуктивності працівників, сприяння держави у подальшому розвитку підприємництва в індустрії спорту». [33]

Базуючись на досвіді країн з розвинутою економікою варто також звернути увагу на формування мотиваційних фінансових інструментів, що стимулюватимуть підприємницький сектор у сфері спортивно-оздоровчих послуг. На сьогодні не створено фінансових преференцій для позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту в Україні. Необхідно урегулювати питання щодо формування фондів розвитку фізкультури і спорту за рахунок частин прибутку вітчизняних та іноземних виробників продажу тютюнової та алкогольної продукції як компенсатора негативних наслідків для здоров'я людей від їх вживання. Ці кошти можна спрямовувати насамперед на розбудову та відновлення інфраструктури спорту у регіонах, зокрема для розвитку масового спорту.

Важливим джерелом фінансування спортивних організацій є також надходження від спортивних лотерей, тоталізаторів та діяльності букмекерських фірм. Проте питання щодо залучення коштів від їх прибутку безпосередньо на фінансування спортивних організацій не урегульовано на

належному рівні, що породжує спекуляції та формування тіньових схем в даній сфері.

Як зазначає Іванова О.В., «під час формування економічного механізму розвитку фізичної культури і спорту необхідно конкретизувати, що сфера надання спортивних послуг – це сфера виробництва, а, як відомо, виробництво складається з праці, засобів праці та предметів праці. Предметом праці у сфері надання послуг є послуга. Обґрунтоване ціноутворення у сфері спортивних послуг є важливим напрямом розвитку сфери фізичної культури та спорту та потребує додаткового дослідження» [21]. У цьому контексті важливим напрямком державної політики залишається формування заходів з підтримки малого і середнього бізнесу у сфері виробництва спортивного інвентарю, обладнання та надання інших супутніх послуг спортивним організаціям. Також корисним прикладом є закріплення комунікативних зв'язків між вітчизняними виробниками спортивних товарів і спортивними організаціями на умовах взаємної вигоди, що створюватиме додаткові можливості для фінансування організацій за рахунок надання ними маркетингових послуг.

Розглядаючи спортивно-оздоровчу сферу через призму можливостей ведення бізнесу в Україні слід враховувати заходи Уряду України щодо підтримки бізнесу (рис. 5.26).

У стратегічній перспективі доопрацювання та удосконалення потребують такі елементи фінансового забезпечення розвитку спортивно-оздоровчої діяльності: формування державних і регіональних фінансових преференцій для позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту; урегулювання питань щодо формування фондів розвитку фізкультури і спорту за рахунок частин прибутку вітчизняних та іноземних виробників продажу тютюнової та алкогольної продукції; стимулювання інвестицій (зокрема іноземних) у розбудову спортивної інфраструктури; розвиток проектів державно-приватного та муніципально-приватного партнерства; удосконалення інституцій спонсорства і меценатства; розвиток

сучасних фінансових інструментів, що сприяють залученню коштів населення у розвиток спорту вищих досягнень (технології блокчейн) та інституцій спільного інвестування.

	Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%»	для спрощення доступу суб'єктів малого, у т.ч. мікро- та середнього підприємництва до банківського кредитування з метою реалізації інвестиційних проектів (станом на 28.12.2021 у рамках даної програми банки-учасники видали 31,1 тис. кредитів на загальну суму 79,5 млрд гривень. З них майже 22,9 млрд гривень – рефінансування попередньо отриманих позик, 9,7 млрд гривень підприємці отримали на капітальні інвестиції та 46,7 млрд гривень в якості антикризових кредитів на поповнення оборотних коштів).
	Державна програма «Доступна іпотека 7%»	станом на 30.12.2021 за програмою підписано 1320 кредитних договорів на загальну суму 1,145 млрд гривень як на первинному (22,85%), так і вторинному (відповідно – 77,15%) ринках.
	Утворення ДП «Національний фонд інвестицій України»	(постанова КМУ від 31.03.2021 № 295) з метою забезпечення сприятливих умов для реалізації масштабних інвестиційних та соціально значущих проектів, розвитку міжнародного економічного співробітництва, зростання конкурентоспроможності України.
	Програма «Підтримка» - виплата 1000 гривень для вакцинованого населення	має цільове призначення покликане підтримати сферу послуг, що найбільш постраждала в часи пандемії (виділено 8 млрд гривень, станом на 19.01.2022 на картки громадянам перераховано 7,2 млрд гривень, з яких 1,5 млрд гривень вже витрачено, https://bit.ly/344r5gJ) та пришвидшити темпи вакцинації (станом на 01.01.2022 вакциновано 35,7% населення).

Рис. 5.26. Заходи Уряду України з підтримки бізнесу та населення у 2021 році

Джерело: [34]

До сучасних механізмів підвищення інвестиційної активності щодо розвитку об'єктів соціального, спортивного та комунального значення відноситься також розвиток державно-приватного партнерства. У цьому контексті слушною вважаємо думку науковців Дудорової Л.Ю. та Бондаренко Б.О., що «Соціально-економічний результат ДПП повинен забезпечуватися координуваним та збалансованим управлінням спеціальним органом з підтримки та розвитку ДПП у фізичній культурі і спорту, діяльність якого має бути спрямована на координацію дій у підготовці проектів та прийнятті рішень з питань їх реалізації, зокрема визначення участі учасників у фінансуванні проекту, надання методологічної підтримки

з питань управління та фінансування, розробка нормативно-правових актів, експертний аналіз виконання проектів тощо» [35].

Згідно Закону України про державно-приватне партнерство: «державно-приватне партнерство - співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору» [36].

Міжнародний досвід розширює межі державно-приватного партнерства: «до нього віднесено різні форми концесій і партнерства, а в основу ДПП закладено інвестиційну привабливість проекту» [37]. «Концесія - форма здійснення державно-приватного партнерства, що передбачає надання концесієдавцем концесіонеру права на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику, що охоплює ризик попиту та/або ризик пропозиції» [38].

Отже, організаційно-економічна модель підвищення інвестиційної активності у спортивно-оздоровчій сфері базується на використанні державно-приватного партнерства та активної співпраці держави, бізнесу та громади (рис. 5.25). В якості різновиду такої взаємодії можливо розглядати концесію – передачу права на спортивні споруди та/або експлуатацію об'єктів спортивно-оздоровчої сфери.

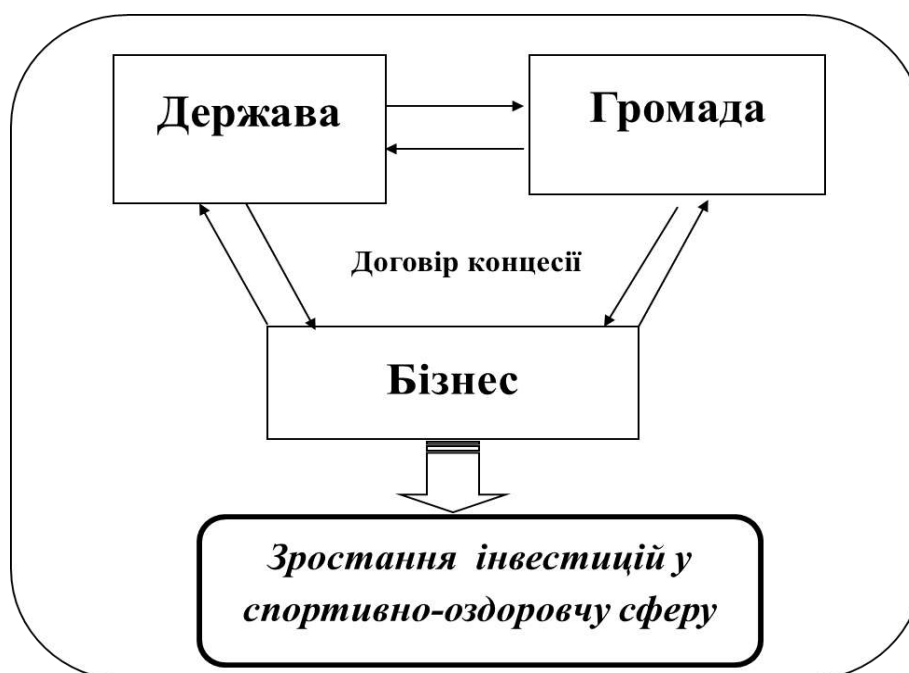

Рис. 5.27. Організаційно-економічна модель підвищення інвестиційної активності у спортивно-оздоровчій сфері
Джерело: узагальнено автором на підставі [36; 38]

Державно-приватне партнерство має ряд переваг, які набувають важливого значення для розвитку спортивно-оздоровчої сфери (рис. 5.26).

Рис. 5.28. Переваги державно-приватного партнерства

Джерело: [39]

Водночас із перевагами, державно-приватне партнерство, за висновками експертів інституту стратегічних досліджень при президентові України, має ряд недоліків:

«- По перше, не встановлено мінімальну частку участі у проекті приватного партнера (зокрема, у розвинених країнах мінімальна частка приватного фінансування складає 25 %). У зв'язку з цим навіть мінімальна частка приватного фінансування у спільному проекті дозволяє відносити його до категорії ДПП, перекладаючи більшу частину відповідальності на державу.

-По-друге, відсутні чітко визначені механізми практичної реалізації (визначення етапів реалізації проектів ДПП, створення мотивації для іноземних інвесторів тощо).

- По-третє, відповідно до ст. 7 державно-приватне партнерство поширюється на об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать АР Крим; тим самим унеможлиблюється реалізація таких проектів як будівництво об'єктів приватним партнером з наступним їх передаванням державному (комунальному) партнеру.

- По-четверте, залишається не визначеною роль Державного фонду регіонального розвитку у фінансуванні проектів ДПП» [40].

Державно-приватне партнерство в Україні будується та реалізовується на принципах рівності перед законом, відсутності дискримінації прав, взаємовигідного узгодження інтересів партнерів, ефективності діяльності, незмінності цільового призначення, визнання прав і обов'язків України, справедливого розподілу ризиків та визнання партнерів на конкурсних засадах (рис. 5.29).

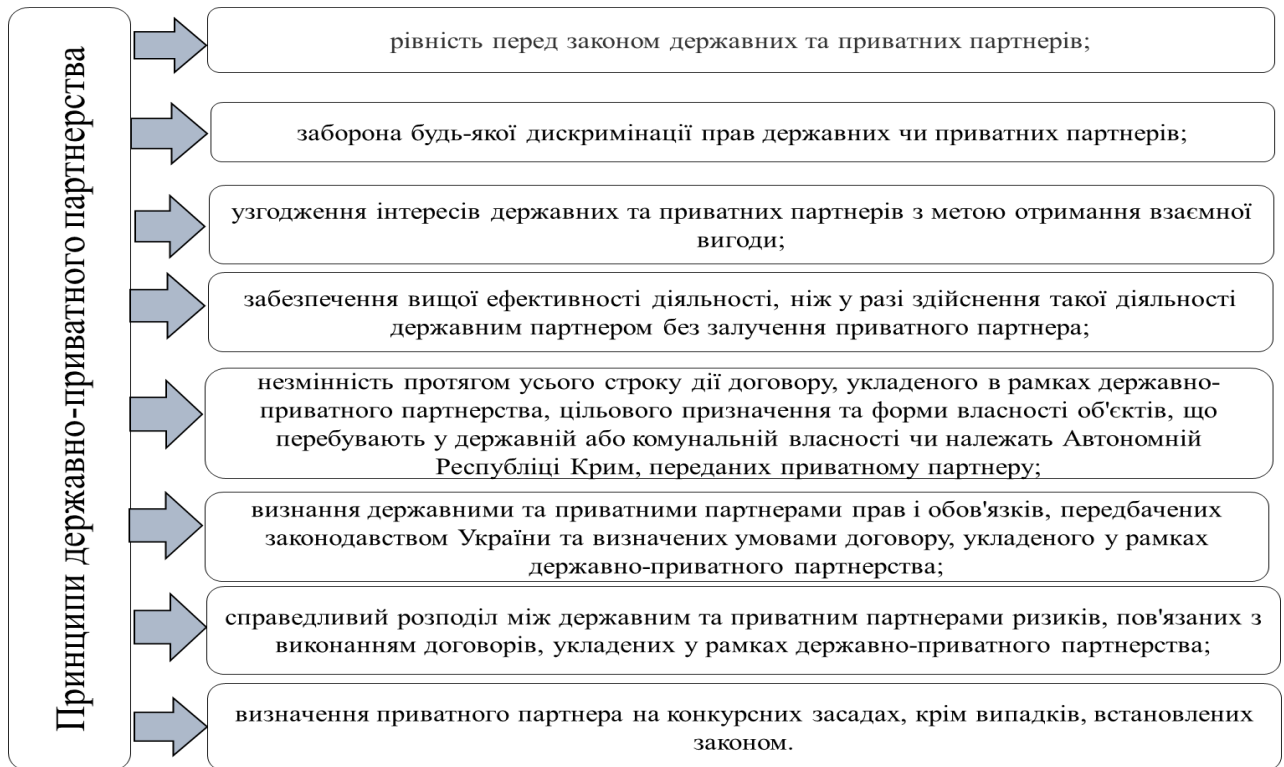

Рис. 5.29. Принципи державно-приватного партнерства

Джерело: [36]

Державно-приватне партнерство в Україні, попри недостатні темпи розвитку та проникнення у більшості сфер економічної діяльності, вже показало певні позитивні результати, зокрема у таких галузях, як транспорт, енергетика, комунікації, комунальні послуги тощо (рис. 5.30).

Рис. 5.30. Приклади ДПП в Україні за 2019-2020 роки

Джерело: [41]

Наразі, в секторі спортивно-оздоровчих послуг державно-приватне партнерство є недостатньо розвиненим через недосконалість нормативно-правового забезпечення із урахуванням специфіки галузі. Проте, враховуючи міжнародний досвід варто розвивати цей напрям, зокрема на регіональному рівні. Державно-приватне партнерство в спортивно-оздоровчій діяльності, на нашу думку, забезпечує ряд переваг, а саме:

- більш ефективне управління реалізацією проектів, економію часу та ресурсів за рахунок об'єднання потенціалу учасників партнерства;
- вищу ефективність управлінських рішень, що прийматимуться з урахуванням різних підходів до відбору проектів та знаходження найбільш оптимальних способів їх реалізації на основі ширшого набору альтернатив;
- підвищення ефективності операційного менеджменту проектів, що базується на досвіді приватного бізнесу, упровадження ринкових інструментів розвитку проектів (соціальних мереж, реклами, маркетингових комунікацій) ;
- підвищення соціальної відповідальності бізнесу за рахунок його інтеграції у громадське життя за рахунок та залучення у реалізацію соціально значимих проектів;
- зростання якості спортивно-оздоровчих послуг, кращій їх інтеграції з іншими галузями спортивної індустрії та також ІТ сферою.

З метою справедливого розподілу ризиків та визнання партнерів на конкурсних засадах у процесі реалізації державно-приватного партнерства у спортивно-оздоровчій сфері важливим питанням є відбір пілотних проектів та формування критеріїв даного відбору (рис. 5.31).

МОТИВАЦІЙНІ (зацікавленість у розвитку територіальної громади)	РЕПУТАЦІЙНІ (рейтинги і репутація у ділових колах)	КВАЛІФІКАЦІЙНІ (досвід, компетентність, професіоналізм)	ЕФЕКТИВНОСТІ (передумови успішності проекту)
Прагнення до розвитку та конкретні заходи, що це демонструють	Рейтинги регіону/міста	Наявність дієздатної команди	Економічні показники
Чітко сформульована та обґрунтована мотивація стати пілотом у сфері ДПП	Репутація серед бізнесу, інвесторів, підтримка підприємництва	Достатній рівень компетенції і професіональної кваліфікації, що необхідні для роботи над ДПП	Рівень залучення інвестиційних ресурсів, проектів МТД
Наявність стратегії місцевого розвитку	Дотримання правил й процедур, відсутність вагомих скарг та нарікань	Досвід, достатня спроможність управління	Результати впроваджених проектів
Інвестиційна (проектна) складова у реалізації стратегії	Відсутність (або низький рівень) корупційних проявів	Практика (досвід) проектної діяльності	Готовність підтримувати ДПП
Розуміння необхідності забезпечення подальшого розвитку міста, в т.ч. шляхом використання ДПП	Відкритість влади	Форми роботи з бізнесом, діючими інвесторами	Формування проектної команди
Розуміння ролі та зацікавленість у застосуванні ДПП	Позитивний діловий оптимізм місцевих компаній	Релевантні пропозиції та реалістичні очікування	Формування реалістичних та релевантних пропозицій ДПП
Готовність влади до співпраці з бізнесом	Позитивні відгуки донорів	Готовність до навчання та вдосконалення у сфері проектної діяльності та ДПП	Зацікавленість бізнесу брати участь у проектах ДПП

Рис. 5.31. Критерії відбору пілотних проектів ДПП у спортивно-оздоровчій сфері

Джерело: [39]

У якості державно-приватного партнерства можуть співпрацювати недержавні спортивні організації та місцеві органи влади шляхом укладення договорів про довгострокове використання об'єктів комунальної власності, земельних ділянок тощо на основі не тільки договорів оренди як це поширено, а цільового спільного використання та розвитку спортивно-оздоровчої діяльності із забезпеченням вигоди для обох сторін. Де дозволить з одного боку розподілити ризики і витрати, а з іншого - забезпечити розвиток спортивних організацій у тому чи іншому регіоні.

Таким чином, у даному розділі окреслено проблематику щодо формування та збалансованого розвитку підсистем, які необхідні для

підтримки ефективного функціонування спортивно-оздоровчої галузі в стратегічній перспективі, реалізації державної політики та досягнення стратегічних цілей. Формування та розвиток даних підсистем повинен здійснюватися з урахуванням водночас глобальних тенденцій у сфері спортивно-оздоровчої діяльності, так і обмежень, продиктованих соціально-економічним становищем країни після закінчення війни. Очевидно, що галузь потребуватиме нових проектів і стратегій, а також формування моделей їх реалізації в умовах нових реалій. У цьому контексті визначено основні функції та завдання підсистем у контексті наявних проблем. Проте, інструменти та механізми їх реалізації потребуватимуть додаткового аналізу і досліджень виходячи з пост воєнного стану країни та її регіонів.

Висновки до розділу 5

У п'ятому розділі досліджено досвід зарубіжних країн в управлінні спортивно-оздоровчою діяльністю та можливості його упровадження у вітчизняних реаліях, розглянуто стратегію розвитку даної сфери в Україні, обґрунтовано основні напрямки її удосконалення а також шляхи оптимізації підсистем забезпечення життєздатності галузі з урахуванням сучасних реалій військового часу, стратегічних викликів та потреб післявоєнного часу. На основі проведених досліджень, зроблено наступні висновки.

1. В умовах військової агресії та бойових дій, що відбуваються на території України постає завдання перегляду діючої моделі стратегічного управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності з урахуванням економічних, демографічних та соціально-психологічних наслідків а також основних світових трендів розвитку даної сфери. Дослідження показали, що наразі відсутні системні наукові та практичні розробки щодо становлення і розвитку спортивно – оздоровчої сфери в умовах бойових дій та пост воєнного періоду. Формування нової моделі повинно базуватися на перегляді

пріоритетів та доступних ресурсів розвитку а також упровадження найбільш ефективних моделей й інструментів, що застосовуються в країнах з розвинутою економікою.

2. Досліджено та систематизовано досвід провідних країн щодо організації управління спортивно-оздоровчою діяльністю. Визначено можливості імплементації окремих окремих механізмів та інструментів управління спортивно-оздоровчою діяльністю у вітчизняну модель на сучасному етапі її реорганізації. Зазначено, що наразі базовою умовою розвитку системи є пошук найбільш оптимального балансу повноважень між державою, регіонами та приватним сектором щодо управління даною сферою, який включає переваги з одного боку американської моделі (насамперед у частині створення сприятливих умов для залучення приватного капіталу) та Європейської моделі, що передбачає помірне державне втручання шляхом встановлення пріоритетів, координації суб'єктів господарської діяльності та цільове фінансування пріоритетних напрямків. Зазначено, що визначальними рисами які є характерними для системи управління спортивно-оздоровчою діяльністю у всіх країнах, що досягнули високих результатів в даній сфері є насамперед: розвинута нормативно-законодавча база та інституції, чіткі державні пріоритети розвитку спорту, диверсифіковані джерела фінансування та інструменти стимулювання підприємництва а також висока увага підготовці кадрів та розвитку науки і техніки в галузі.

3. Доведено, що розвиток спортивно-оздоровчої сфери необхідно здійснювати на різних рівнях державному, регіональному та рівні територіальних громад. Проаналізовано можливості розвитку спортивно-оздоровчої діяльності на прикладі Одеської області. Станом на початок 2020 року було визнано недостатній рівень фінансування спортивно-оздоровчої сфери в Одеській області з місцевого бюджету та інших джерел, таких як профспілкові організації, спонсорські кошти тощо. Крім того констатувалися проблеми із розвитком та станом спортивних архітектурних об'єктів та

споруд. Проблеми із кадровим забезпеченням спортивно-оздоровчої сфери Одеської області пов'язані із низьким рівнем оплати праці, що спричинив відтік кадрів. Особливий недолік спортивних об'єктів спостерігався у сільській місцевості.

4. Проведені дослідження довели, що спортивно-оздоровча сфера має стратегічне значення для розвитку держави та її регіонів з декількох причин:

- Формування і розвиток людського потенціалу, що є основою побудови ефективної економіки, зниження рівня захворюваності населення та боротьба зі стресом;

- Виховний вплив як на розвиток соціуму в цілому, так і кожної особистості зокрема через формування масової спортивної культури та задоволення потреби більшості людей у причетності і досягненнях, відволікання від шкідливих звичок та асоціальної поведінки, розвиток міжнародних зв'язків і комунікацій та уніфікація цінностей, згуртування соціуму, формування свідомого громадянського суспільства.

- Джерело економічного зростання у контексті розвитку спортивної індустрії, зростання ринку спортивно-оздоровчих послуг а також суміжних галузей;

- Елемент міжнародної інтеграції, участь у міжнародних та світових змаганнях є важливою іміджевою складовою.

5. Доведено, що рівень життя населення впливає на доступність, в цілому, послуг спортивно-оздоровчої сфери. Наукове обґрунтування наявності взаємозв'язку між валовим внутрішнім продуктом на душу населення та середньою очікуваною тривалістю життя населення України вимагає функціонального представлення, яке реалізоване за рахунок використання програми Excel, шляхом підбору такого вигляду функціональної залежності, який найбільше відповідає фактичним даним та кореляційній залежності. Представлення залежності ВВП від різних факторів у вигляді рівнянь або функціональних залежностей дає можливість не тільки

змоделювати дані взаємозв'язки, але і розрахувати необхідні значення факторів впливу для зростання ВВП та економічного відновлення, в цілому.

6. Проаналізовано особливості розробленої стратегії розвитку фізкультури і спорту України на період до 2028 року, також можливості її реалізації у контексті турбулентності і невизначеності поточної соціально-економічної ситуації. Зазначено, що з огляду на проблеми і обмеження, зумовлені військовими діями а також прогнозовані потреби, продиктовані особливостями після військового періоду діюча стратегія потребує певного перегляду та доопрацювання.

7. Запропоновано концептуальні засади Стратегії розвитку фізичної культури і спорту України, яка передбачає структурування напрямків розвитку спортивно-оздоровчої діяльності за секторами з подальшим уточненням стратегічних цілей та розробкою «стратегічних наборів» для кожного сектору, що дозволить розмежувати повноваження у сфері управління спортивно-оздоровчою сферою, адаптувати окремі сектори до змінних умов середовища, більш ефективно залучати і розподіляти ресурси стратегічного розвитку а також створити ефективну систему моніторингу. Як лекало, дана схема може застосовуватися також на регіональному та рівні територіальних громад, що уніфікує процеси розроблення стратегій і програм та сприятиме збалансуванню окремих сфер діяльності. Обґрунтовано, що доповнення потребують також діючі пріоритети розвитку спортивно-оздоровчої діяльності такими секторами, як розвиток спортивно-оздоровчого та реабілітаційного туризму а також військово-орієнтованого спорту, що відповідатиме потребам посилення людського потенціалу України.

8. Підкреслено, що в умовах військових загроз актуалізуються питання щодо підвищення фізичної та моральної адаптованості підрастаючого покоління до відповідних ризиків. Обґрунтовано, що у пост військовий час необхідно активувати напрям саме військово-орієнтованого спорту а також інституту допризовної підготовки. Це має стати одним з векторів державної стратегії розвитку спорту в країні, що забезпечуватиме реалізації ряду

завдань, а саме: виховних (залучення молоді до військово-спортивних ігор сприятиме формуванню командного духу та розвитку комунікативних навичок, задоволенню потреб у належності та відволікатиме від асоціального поведіння та шкідливих звичок); навчальних (в ігровій формі та у ході військових ігор краще засвоюється матеріал з окремих навчальних предметів, зокрема географії, історії, краєзнавства, фізики), військово-прикладних (залучення до збройних сил підготовлених юнаків, що суттєво полегшує подальші навчання); практичних (військово-спортивні ігри сприяють набуттю навичок, що необхідні не тільки під час виникнення ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю, а також і в робочих ситуаціях, що виникають не залежно від обраної професії).

9. Реалізація стратегії розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах нових економічних та соціо-політичних реалій потребує розроблення ефективних систем комплексного забезпечення галузі необхідними ресурсами а також механізмів їх розподілу та координації. У цьому контексті виділено основні підсистеми (організаційного, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного та соціально-психологічного забезпечення), що у сукупності сприятимуть забезпеченню життєздатності галузі у довгостроковій перспективі. Проаналізовано їх поточний стан та основні завдання з адаптації до поточних і стратегічних умов.

10. Особливу увагу у контексті стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої діяльності зосереджено на створенні ефективної системи фінансово-економічного забезпечення галузі як базового чинника функціонування інших підсистем. Під фінансово-економічною підсистемою розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у роботі розуміється сукупність структурних і динамічних характеристик економічних взаємовідносин усередині галузі (між усіма учасниками процесів здійснення спортивно-оздоровчої діяльності) та поза її межами (з державними органами, науковими організаціями, зарубіжними партнерами), що включає сукупність визначених відносин власності, систем руху фінансових ресурсів та методів

господарювання регламентованих відповідними правовими нормами, втілених у організаційно-економічні механізми, що дозволяють ефективно функціонувати в умовах змінного середовища.

11. У контексті удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку фізкультури і спорту у стратегічній перспективі доопрацювання та удосконалення потребують такі елементи: формування державних і регіональних фінансових преференцій для позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту; урегулювання питань щодо формування фондів розвитку фізкультури і спорту за рахунок частин прибутку вітчизняних та іноземних виробників продажу тютюнової та алкогольної продукції; стимулювання інвестицій (зокрема іноземних) у розбудову спортивної інфраструктури; розвиток проектів державно-приватного та муніципально-приватного партнерства; удосконалення інституцій спонсорства і меценатства; розвиток сучасних фінансових інструментів, що сприяють залученню коштів населення у розвиток спорту вищих досягнень та інституцій спільного інвестування.

Список використаних джерел до п'ятого розділу

1. Стахів І. Регулювання ринку спортивно-оздоровчих послуг: монографія. Л.: Редакція «УП», 2017. 200 с.
2. Український інститут майбутнього. Як перетворити $1\$$ на $15\$$ або особливості впливу фізичної активності громадян на економіку країни: Доповідь. URL: <https://uifuture.org/> (дата звернення 10.06.2022 року)
3. Журба М. А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. С.51-57
4. Дрюков О. Адміністративно-правове регулювання управління спортом вищих досягнень у США (зарубіжний досвід). *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2020. (10). С. 185-190.

5. Ваторопин А.С., Аристов Л.С. Массовый и "большой" спорт: модели взаимодействия и развития. Политематический журнал научных публикаций "Дискуссия". 2015.: URL: http://www.journal_discussion.ru/publication.php?id=1485
6. Мединський С.В., Ківерник О.В. Використання досвіду США з організації оздоровчої рухової активності в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3.1 (43.1).
7. Журба М.А. Зарубіжний досвід державного регулювання сфери фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. №1. С. 51-57
8. Базенко В. Європейський досвід управління розвитком фізичної культури та спорту на місцевому рівні. С.156-165
9. Нерода Н. Характеристика європейської моделі професійного спорту та її відмінності від американської. *Спортивна наука України*. 2016. №2 (72). С. 68-72.
10. Ліщук С.В. Сучасний стан та тенденції державного регулювання в сфері професійного спорту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 5. С.106-109
11. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки. Одеська обласна державна адміністрація. URL: <https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/>(дата звернення 10.06.2022 року)
12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 10.06.2022 року)
13. Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації : Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 47. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1695-19#Text>(дата звернення 10.06.2022 року)

14. Цимбалюк С.М. Методичний підхід до оцінювання сталого розвитку спортивно-оздоровчої сфери регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Випуск 66. С. 98-104

15. Огляд ВВП у I кварталі 2021 року. Міністерство економіки України. URL: [file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/GDP_1KV_2021_%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/GDP_1KV_2021_%20(1).pdf)(дата звернення 10.06.2022 року)

16. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2022-2024 роки. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini>(дата звернення 10.06.2022 року)

17. Факт: українці стали жити довше. I – краще. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2463087-fakt-ukrainci-stali-ziti-dovse>(дата звернення 10.06.2022 року)

18. Статистичний збірник «Україна у цифрах, 2020». Відповідальний за випуск О. А. Вишневська. Державна служба статистики України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_Ukraine%20in%20figures_20u.pdf(дата звернення 10.06.2022 року)

19. Глобальний економічний спад ускладнює запровадження Заходом санкцій проти росії. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/18/novyna/ekonomika/hlobalnyj-ekonomichnyj-spad-uskladnyuye-zaprovadzhennya-zaxodom-sankcij-proty-rosiyi-wp>(дата звернення 10.06.2022 року)

20. Капітальні інвестиції (січень-вересень 2020 року). Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=d4d3a3cc-153b-413b-84d7-b67d9584f8bf&tag=KapitalniInvestitsii>(дата звернення 10.06.2022 року)

21. Іванова О.В. Механізми державного управління у сфері фізичної культури і спорту в Україні. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/137/4006/8373-1>

22. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту України на період до 2028 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#n9>(дата звернення 10.06.2022 року)

23. Міністерство молоді і спорту України. URL: <https://mms.gov.ua/news/vid-vorozhiv-obstriliv-zaznali-poshkodzhen-53-sportivnih-ta-18-molodizhnih-obyektiv>(дата звернення 10.06.2022 року)

24. Ібрагімов Н.Н. Тілесне навчання і фізичне виховання у концепті спеціальної фізкультурно-спортивної підготовки військовослужбовців. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14– 15 лютого 2019 р.). К.: НУОУ, 2019. 319 с.

25. Про внесення змін до Закону України "Про фізичну культуру і спорт" щодо започаткування службово-прикладного та військово-прикладного спорту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2080-19#Text>(дата звернення 10.06.2022 року)

26. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=61607>(дата звернення 10.06.2022 року)

27. Цимбалюк С. Сутність та економічна роль спортивно-оздоровчої сфери регіону. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 1-2. С. 57-65. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-6>

28. Спорт, спорт, спорт... Чи є перспектива інституційного розвитку?
URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sportivne-pravo/sport-sport-sport-chi-e-perspektiva-instituciynogo-rozvitku-.html> (дата звернення 10.06.2022 року)
29. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2004. 699 с.
30. Про фізичну культуру і спорт: закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення 10.06.2022 року)
31. Міненко В., Копилов В. Роль спорту у різних сферах суспільних відносин. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень*: матеріали конференцій МЦНД, (м.Херсон, 20 березня 2020 року). С.173-176
32. Україна спортивна. Інформаційний довідник. 2020 рік. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Fizychna_kultura/nakazy_statystichna_zvintnist/zbirnik-2020.pdf(дата звернення 10.06.2022 року)
33. Корнійчук А.А. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в індустрії спорту. *Підприємництво, торгівля та біржова діяльність*. 2019. №3 (89). С. 153-157 DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-3\(89\)-153-157](https://doi.org/10.26642/jen-2019-3(89)-153-157)
34. Огляд економічної активності (підсумки 2021 року). Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti>(дата звернення 10.06.2022 року)
35. Дудорова Л.Ю., Бондаренко Б.О. Державна політика України у сфері фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: IV Всеукраїнська науково-практична конференція*. С. 174-178
36. про державно-приватне партнерство: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524. URL::

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>(дата звернення 10.06.2022 року)

37. Звіт за результатами дослідження: Державно-приватне партнерство (ДПП) як фінансовий механізм для диверсифікації джерел фінансування послуг з профілактики ВІЛ серед уразливих груп населення в Україні. К, 2015. 136 с

38. Про концесію: закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 48, ст.325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>(дата звернення 10.06.2022 року)

39. Використання інструментів ДПП. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/vikoristannya_instrumentiv_dpp_dl_ua_vprovadzhennya_priektiv_na_regionalnomu_i_miscevomu_rivnyah.pdf(дата звернення 10.06.2022 року)

40. Особливості застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової регіональної політики". Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1239/>(дата звернення 10.06.2022 року)

41. Економічна стратегія «Зростання через інвестиції». URL: <https://drive.google.com/file/d/1DmerrNq53rk4PixQRv-STgatC08YgFMW/view>(дата звернення 10.06.2022 року)

ВИСНОВКИ

У дослідженні викладено теоретико-методологічні засади й практичні рекомендації щодо стратегічних векторів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів. Сформульовано висновки теоретико-методичного та науково-прикладного характеру відповідно до поставленої мети, а саме:

1. Розкрито наукові засади стратегічного управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів. Здійснено комплексне дослідження теоретичних підходів до визначення сутності феномену спортивно-оздоровчої діяльності, що дозволило уточнити зміст поняття «спортивно-оздоровча діяльність», під яким розуміємо процес активної взаємодії суспільства, органів публічної влади із об'єктами спортивного-оздоровчої сфери для реалізації механізму надання ефективних спортивно-оздоровчих послуг, які вплинуть на зміцнення здоров'я та покращення якості життя населення. Охарактеризовано види спортивно-оздоровчої діяльності за основними класифікаційними ознаками: формою розподілу суспільних фондів споживання, мотивами виробництва послуги, мотивами споживання, ступенем важливості для споживача та змістом потреби, що задовольняється споживанням.

2. Досліджено методологічні підходи формування стратегічних векторів управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів. Визначено економічні інтереси держави та інших суб'єктів і стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. Констатовано, що система державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності має ієрархічну структуру та поділяється на центральний, регіональний, місцевий та селищний рівні. Розкрито, що система державного регулювання спортивно-оздоровчої діяльності поділяється на центральний, регіональний, місцевий та селищний рівні. Визначено, що державне регулювання у сфері

спортивно-оздоровчої діяльності формує політику в даній галузі шляхом створення відповідних органів з матеріально-технічного, фінансового, інформаційного, кадрового, нормативно-правового забезпечення розвитку. Визначено, що державна політика формує самодіяльний статус спортивно-оздоровчого руху в Україні із комплексною взаємодією державних органів з громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Удосконалено концептуальну модель управління спортивно-оздоровчою діяльністю, що формується на засадах брендингу та дає змогу поєднати три рівні управління (макро-, мезо- та мікрорівні) одночасно із трьома підходами до цих рівнів управління (безперервний розвиток, компетентнісно-професійний розвиток та професійного становлення), що дозволяє більш ефективно зорієнтуватися на розкритті, реалізації та розвитку спортивно-оздоровчих послуг під час формування та популяризації власного бренду в Україні.

3. Проведено ретроспективний аналіз сфери фізичної культури і спорту в Україні в контексті світових трендів, результати якого показали певні позитивні зміни, характерні для останніх років, серед яких: збільшення питомої ваги населення, зайнятого у масовому спорті, розвиток підприємницького сектору, зокрема малого бізнесу, розбудова спортивної інфраструктури як один з наслідків бюджетної децентралізації в окремих громадах. Водночас виявлено низку проблемних питань, що гальмують подальший розвиток галузі, зокрема у сфері професійного спорту: через недостатнє фінансування з боку держави та місцевих органів влади проведення спортивних заходів стає можливим лише за умови спонсорської підтримки; у більшості регіонів відсутні умови для тренувань (застаріла інфраструктура, високі витрати на енергоносії, низький рівень оплати тренерів); обмежені можливості вибору розвитку в різних видах спорту; більшість секцій надають лише платні послуги, що знижує їх доступність для дітей та молоді з малозабезпечених сімей. Встановлено, що відчутний вплив на розвиток спортивно-оздоровчої діяльності в 2020-2021 роках спричинили

карантинні обмеження та необхідність соціального дистанціювання, пов'язані з поширенням пандемії Ковід 19 в усьому світі, що призвело до тимчасової стагнації у розвитку спортивної індустрії, зменшення обсягів спортивно-оздоровчих послуг та туризму. Так 2020 року внаслідок жорстких обмежувальних заходів ринок спортивних послуг в країнах ЄС скоротився на 24%, а в Україні на 14%.

4. Досліджено регіональні особливості та пріоритети спортивно-оздоровчої діяльності в Україні, на підставі чого встановлено, що розвиток спортивно-оздоровчої діяльності є важливою складовою регіональної політики, що як прямо, так і опосередковано впливає на соціальний, культурний та економічний потенціал регіону, є одним з визначників його конкурентоспроможності та рівня добробуту громадян. За результатами порівняльної оцінки розвитку спортивно-оздоровчої сфери в регіональному розрізі встановлено досить значні диспропорції щодо розвитку цієї галузі, зумовлені насамперед рівнем соціально-економічного розвитку, спортивними традиціями регіону та роллю спортивно-оздоровчої сфери в соціально-економічній політиці. Найбільш відчутними є регіональні асиметрії щодо інфраструктурного забезпечення регіонів та окремих територій, обсягів та структури фінансування фізкультури і спорту, рівня забезпеченості спортивними кадрами та ефективністю реалізації місцевих програм та ініціатив. Наголошено, що однією з базових проблем, що стримує активізацію та розвиток процесів спортивно-оздоровчої діяльності в регіонах, є другорядність означеної проблематики в порядку денному сучасних проблем регіонального управління, відсутність чіткого розподілу повноважень та завдань у сфері фізкультури і спорту між різними інституціями та недостатній рівень фінансового забезпечення.

5. Досліджено фінансово-економічні передумови розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні, спостережено зростання ролі територіальних громад у фінансуванні культури і спорту, адже саме на рівні територіальних громад створюються та фінансуються основні проекти та програми з

розвитку фізкультури і спорту відповідно до потреб населення, водночас організація фізичного виховання на базі шкільної та професійно-технічної освіти розширює можливості для розвитку спортивно-оздоровчих проєктів у сільській місцевості. З метою визначення впливу розвитку фізичної культури і спорту на ВВП через механізми державного фінансування означеної галузі та отримання зворотного зв'язку у формі соціального, оздоровчого та економічного ефекту було проведено кореляційно-регресійний аналіз. Результати кореляційного аналізу засвідчили, що існують тісні функціональні зв'язки між рівнем ВВП та державними витратами на охорону здоров'я (0,98), обсягами наданих послуг у сфері спортивно-оздоровчої діяльності (0,98) та рівнем захворюваності населення (-0,74). Результати попарних кореляційно-регресійних порівнянь між дослідженими чинниками (а саме: обсягів кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я та ВВП, обсягів наданих послуг у сфері спорту на обсяги кінцевих споживчих витрат державного сектору на охорону здоров'я, а також ВВП на обсяги наданих послуг у сфері спорту) довели наявність стійких функціональних залежностей, що загалом підтверджує гіпотезу про роль і значення спорту не лише для розвитку людського потенціалу, а й для економіки в цілому.

6. Здійснено порівняльний аналіз національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності із країнами Організації економічного співробітництва та розвитку. У результаті аналізу встановлено, що за роки незалежності та роки реформ децентралізації в Україні спортивно-оздоровча сфера здобула додаткових пріоритетів у системі державного фінансування лише у розрізі розвитку спорту та фізичної культури й значно втратила в системі охорони здоров'я, оскільки реальний рівень фінансування у цій сфері зменшився порівняно з фінансуванням економічної діяльності, соціального захисту, освіти, безпеки, судової влади, оборони. Рівень видатків на охорону здоров'я в Україні залишається меншим ніж рекомендований Всесвітньою організацією

охорони здоров'я (від 6% до 8% визначених від величини ВВП). Із урахуванням результатів здійсненого аналізу було виокремлено напрями зміцнення спортивно-оздоровчої сфери: подальше покращення умов бізнес-середовища; удосконалення систем податкових та митних відносин; створення умов для розвитку людського капіталу, інвестування у людський капітал; структурний перерозподіл фінансової системи забезпечення пріоритетних напрямів розвитку на основі перегляду їх ієрархії пріоритетності. Визначені напрями зміцнення сприятимуть збільшенню державного фінансування та залученню інвестицій у спортивно-оздоровчу сферу.

7. Окреслено національні тенденції демографічних процесів у взаємозв'язку із завданнями управління спортивно-оздоровчою сферою, визначено, що пріоритетний напрям розвитку спортивно-оздоровчої сфери має бути спрямований на консолідацію зусиль всієї нації у боротьбі за здорове майбутнє, усталене сприйняття спортивно-рухової активності та популяризацію здорового способу життя. Дії, спрямовані на реалізацію пріоритетного напрямку спортивно-оздоровчої сфери, повинні супроводжуватися формуванням суспільної свідомості щодо здорового способу життєдіяльності. Держава ж повинна забезпечити необхідні умови (у т.ч. нормативне, матеріальне, методичне забезпечення) для систематичної спортивно-оздоровчої активності громадян з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів. Таким чином, основна місія спортивно-оздоровчої сфери України своїм вектором розвитку торкається здоров'я майбутніх поколінь, що ставить її у співзалежність із сферою охорони здоров'я та питаннями розвитку демографічних процесів. Основною причиною недоступності послуг спортивно-оздоровчої сфери є те, що значна частина витрат домогосподарств України припадає на оплату житлово-комунальних послуг, товари харчування та першої необхідності, а після виплати цих постійних витрат у домогосподарствах залишається незначна сума коштів, які можуть бути спрямовані на оплату інших послуг або потреб спортивно-оздоровчої

діяльності. Простежена тенденція зменшення інтенсивності народжування в Україні за 1991-2021 роки, яка супроводжується тенденцією зростання інтенсивності смертей, за всі роки періоду незалежності України спостерігається скорочення наявного та постійного населення. 1991 рік визначив суттєві зміни в демографічних тенденціях України: якщо до 1991 року в Україні чисельність живонароджених перевищувала чисельність померлих, то після 1991 року стало навпаки, що характеризується поняттям «демографічний хрест». Доведено, що демографічні характеристики держави визначають і військовий потенціал країни. Визначено, що важлива роль у підвищенні рівня тривалості життя населення належить спортивно-оздоровчій сфері.

8. Діяльність закладів сфери фізичної культури і спорту спрямована на задоволення культурно-спортивно-оздоровчих потреб різних верств населення України. З метою дослідження впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на здоров'я нації використано підходи кореляційно-регресійного аналізу. У ролі результативного показника кореляційного впливу основних характеристик діяльності закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я населення використано синтетичний показник «індекс здоров'я», а в ролі факторних показників – видатки зведеного Бюджету України на фізичну культуру і спорт (млн грн), кількість осіб, що займаються спортом та кількість осіб, що займаються фізичною культурою та спортом. Побудовано кореляційну матрицю, яка доводить наявність впливу роботи закладів фізичної культури і спорту на стан здоров'я населення. Доведено, що для підвищення рівня здоров'я українців необхідно на державному рівні забезпечити збільшення видатків зведеного Бюджету України на розвиток фізичної культури і спорту, а свідомим українцям поповнити ряди тих, хто займається фізичною культурою та спортом, навчаючись в освітніх закладах (без урахування занять з фізичної культури (фізичного виховання) у межах освітнього процесу), працюючи на підприємствах та в установах, займаючись у фізкультурно-оздоровчих

клубах, центрах, студіях тощо, за місцем проживання з метою оздоровлення. Тобто доведена необхідність закріплення суспільного усвідомлення беззаперечних потреб рухової активності як основи здорового способу життєдіяльності.

9. Дослідження зарубіжного досвіду управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності та можливостей його імплементації в Україні засвідчило, що визначальними рисами, які характеризують системи управління спортивно-оздоровчою діяльністю в усіх країнах, що досягли високих результатів в означеній сфері, є насамперед: розвинена нормативно-законодавча база та інституції, чіткі державні пріоритети розвитку спорту, диверсифіковані джерела фінансування та інструменти стимулювання підприємництва, а також висока увага до підготовки кадрів та розвитку науки й техніки в галузі. Визначено, що найбільш значущі напрямки розвитку галузі, що стосуються таких векторів як фізкультурно-оздоровча діяльність в системі середньої та вищої освіти, спорт вищих досягнень (олімпійський спорт), а також загальні напрями стимулювання масового спорту, повинні залишатися в компетенції та під контролем держави. Для ефективного розвитку інших напрямів необхідно, базуючись на досвіді країн з розвинутою економікою, створити умови для їх незалежного розвитку шляхом надання самостійності щодо вибору форм фінансування, кооперації, підготовки професійних кадрів. Концентрування зусиль на комплексній та ефективній реалізації зазначених напрямів, а також упровадження окремих механізмів та інструментів стимулювання вітчизняних суб'єктів господарювання галузі, сприятимуть розширеному відтворенню спортивного потенціалу України.

10. Обґрунтовано концептуальні засади формування стратегії розвитку фізичної культури і спорту в умовах поточних викликів, пов'язаних із військовою агресією та бойовими діями, що відбуваються на території України. Відсутність системних наукових та практичних розробок щодо становлення і розвитку спортивно-оздоровчої сфери в умовах бойових дій та

пост воєнного періоду, обмежує можливості передбачення та прогнозування на перспективу, а також актуалізує подальші дослідження у цьому напрямі. З метою підвищення адаптивних можливостей спортивно-оздоровчої сфери України та забезпечення її виживання в умовах поточних та стратегічних викликів запропоновано концептуальну модель стратегії розвитку галузі, яка передбачає структурування напрямів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності за секторами (фізичне виховання і фізкультурно-оздоровча діяльність у навчально-виховній сфері; фізкультурно-оздоровча діяльність у виробничій та соціально-побутовій сферах; фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність серед інвалідів; фізична підготовка військовослужбовців, особового складу правоохоронних органів та інших військових формувань; спорт вищих досягнень; спортивний туризм, спортивна реабілітація), з подальшим уточненням стратегічних цілей та розробкою «стратегічних наборів» для кожного сектору, що дозволить розмежувати повноваження у сфері управління спортивно-оздоровчою сферою, адаптувати окремі сектори до змінних умов середовища, більш ефективно залучати й розподіляти ресурси стратегічного розвитку, а також створити ефективну систему моніторингу. Як лекало, схема може застосовуватися також на регіональному рівні та рівні територіальних громад, що уніфікує процеси розроблення стратегій і програм та сприятиме збалансуванню окремих сфер діяльності.

11. Розвинуто методичні підходи щодо формування та реалізації вектору військово-орієнтованого спорту у контексті розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності, як актуального чинника фізичної, теоретичної та психологічної підготовки молоді в умовах військових та інших загроз. Підкреслено, що в умовах посилення військових загроз та інших небезпек актуалізуються питання щодо підвищення фізичної та моральної адаптованості підростаючого покоління до відповідних ризиків. Обґрунтовано також, що у післявоєнний час необхідно активізувати напрям саме військово-орієнтованого спорту в якості інституту спортивної

допризовної підготовки. Це має стати одним з векторів державної стратегії розвитку спорту в країні, що слугуватиме реалізації ряду завдань, а саме: формування виховних, навчальних, військово-прикладних та практичних навичок, які сприятимуть не тільки розвитку особистості та навикам роботи у групах а також підготовці молодого покоління до адекватної реакції у разі настання різних небезпек. Запропоновано інноваційну модель формування й розвитку військово-орієнтованого спорту у контексті розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності, як варіант інтеграції з освітнім процесом та формування організаційних структур та інституцій за прикладом інших видів спорту. Визначено рівні розвитку військово-орієнтованого спорту: державний (визначення норм, стандартів, правил та загальних програм допризовної спортивної підготовки молоді у освітніх закладах; формування федерацій військово-орієнтованого спорту; медіа підтримка та соціальна реклама), регіональний (створення умов для розвитку військово-орієнтованого спорту не тільки для молоді а також для людей різних вікових груп; проведення різних спортивних змагань та заходів; інформаційний супровід) та мікрорівень(стимулювання розвитку клубів, секцій та гуртків військово-орієнтованого спорту).

12. Запропоновано шляхи модернізації забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери в сучасних реаліях. Визначено, що спортивно-оздоровча діяльність як специфічний і цілісний сектор стратегічного розвитку національної соціально-економічної системи потребує формування стратегічно-орієнтованих підсистем (кадрового, матеріально-технічного, фінансового, інформаційного та соціально-психологічного забезпечення) які в сукупності забезпечуватимуть його життєздатність у довгостроковій перспективі. Дані підсистеми, пов'язані між собою ієрархічними зв'язками по вертикалі (держава-регіон-громада-організація) та сприятимуть забезпеченню певної цілісності системи, а також безперервності стратегічного розвитку. Визначено загальні характеристики підсистем забезпечення стратегічного управління спортивно-оздоровчою

діяльністю (безперервність, комплексність та системність). Проаналізовано поточний стан та основні завдання модернізації даних підсистем у контексті потреб розвитку галузі в післявоєнний період. Запропоновано створити умови для залучення приватного бізнесу у відбудову інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства, а також кошти міжнародних донорів. Визначальним чинником та тенденцією розвитку спортивно-оздоровчої сфери слід вважати цифрові технології.

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Монографії, розділи в монографіях:***

1. Романенко С.С. Стратегічні вектори розвитку спортивно-оздоровчої діяльності в умовах глобальних викликів: національні особливості та завдання управління: моногр. М.: ФОП Швець В.М., 2022. 356 с. (21,8 друк. арк.).

2. Romanenko S. The problem of individual's biosocial integrity as an objects of philosophical study. *Philosophical and methodological challenges of the study of modern society* : collective monograph / T. V. Andrushchenko, Z. M. Atamaniuk, Ye. R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubskaya, ect. Lviv-Torun : Lina-Pres, 2019. 260 p. (0,8 друк. арк. особистий внесок: визначення проблем в управлінні –0,3 друк. арк)

3. Romanenko S. Trends and prospects for transforming civil society in Ukraine: socio-cultural aspect. *Comprehension of the formation of the world in different philosophical approaches* : collective monograph / Z. M. Atamaniuk, Ye/ R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubskaya, ect. – Lviv-Torun : Lina-Pres, 2019. 196 p. (0,8 друк. арк. особистий внесок: дослідження тенденцій та перспектив трансформації в управлінні –0,3 друк. арк)

4. Romanenko S. Individual in chronotope of modern social order. *Modern philosophy in the context of intercultural communication* : collective monograph / T. V. Andrushchenko, Z. M. Atamaniuk, Ye. R. Borinshtein, Yu. A. Dobrolyubskaya, ect. Lviv-Torun : Lina-Pres, 2019. 212 p. (0,8 друк. арк. особистий внесок: дослідження ролі особистості в управлінні –0,3 друк. арк)

Статті в наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

5. Буховець Б., Дишель Г., Романенко С. Передумови побудови програми фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 39. С. 263-264.

(0,8 друк. арк. особистий внесок: програми фізичного виховання дітей дошкільного віку в спортивно-оздоровчій діяльності—0,3 друк. арк)

6. Романенко С. Спортивно-оздоровча діяльність: сутність, класифікація та інструменти. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. №5, Том 2 (298). С. 260-264 (IC, Google Scholar).

7. Романенко С. С. Регіональні особливості спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 192–197 (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

8. Романенко С. Регіональні пріоритети спортивно-оздоровчої діяльності в Україні. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 4. С. 61-67.

9. Романенко С. С. Фінансово-економічні аспекти розвитку спортивно-оздоровчої сфери в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 330–335. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

10. Романенко С. Управління спортивно-оздоровчою діяльністю: структура та державне регулювання. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 2. С. 91-96

11. Романенко С. Національні особливості організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Економіка та держава*. 2022. №6. С. 101-107 (IC, SIS, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

12. Романенко С. Оцінка сучасного стану розвитку спортивно-оздоровчої діяльності на макро-, мезо- та мікро-рівнях. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №11-12. С.59-64. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

13. Романенко С. С., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Гришина Н. В., Іщенко О. А. Демографічні процеси у взаємозв'язку із завданнями управління спортивно-оздоровчою сферою. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 2. С. 66–73. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-8> (IC, Google Scholar). (0,8 друк.

арк. особистий внесок: обґрунтування завдань управління спортивно-оздоровчою діяльністю в Україні –0,3 друк. арк)

14. Романенко С. Національні та регіональні орієнтири розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Ефективна економіка*. 2022. №6. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/104> (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

15. Романенко С. С., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Гришина Н. В., Іщенко О. А. Глобальні тренди розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 1. С. 150–156. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-1-18>(IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування глобальних трендів розвитку спортивно-оздоровчої діяльності –0,3 друк. арк)

16. Іртищева І., Криленко В., Романенко С. Фінансування спортивно-оздоровчої діяльності на макро- та мезорівнях. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 169-175. DOI: 10.35774/econa2022.02.169 (IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: аналіз фінансування спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,4 друк. арк)

17. Іртищева І., Богатирьов К., Романенко С. Особливості та завдання управління спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів. *Економічний простір*. 2022. №180. С.122-128(IC, Google Scholar). (0,8 друк. арк. особистий внесок: визначення завдань управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,4 друк. арк)

18. Романенко С. Зарубіжний досвід управління розвитком спортивно-оздоровчої діяльності. *Бізнес Інформ*. 2022. №6. С. 14–19. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

19. Романенко С. Економічні інтереси держави та інших суб'єктів і стейкхолдерів у розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Innovation and Sustainability*. 2022. №(2). 163–170. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

20. Романенко С. Управління спортивно-оздоровчою діяльністю на засадах брендингу. 2022. *Scientific journal "MODELING THE DEVELOPMENT*

OF THE ECONOMIC SYSTEMS“. 2022. №2. С.182-188 (0,80 друк. арк.).

21. Романенко С. Моделі та методи оцінки дієвості інституційних зрушень у сфері спортивно-оздоровчої діяльності. *Ефективна економіка*. 2022. No 9. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/554/561> (0,63 друк. арк.).

22. Романенко С. Стратегічні вектори управління спортивно-оздоровчою діяльністю. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. No 4. С. 155-162 (IC, Google Scholar). (0,80 друк. арк.).

23. Романенко С. Аналіз ринку спортивно-оздоровчої діяльності на мезорівні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 2, том 2. С. 93-97. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

24. Романенко С. Оптимізація підсистем забезпечення стратегічного розвитку спортивно-оздоровчої сфери. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. No 3. С. 169-175. (IC, Google Scholar). (0,63 друк. арк.).

В інших виданнях:

25. Романенко С.С. Особливості процесу прийняття рішень під час розв'язання ігрових ситуацій у регбі. *Збірник наукових праць Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві»*. 2015. No1. С. 118 – 123. (0,63 друк. арк.).

26. Романенко С.С. Диференційний підхід до швидкісно-силової підготовки юних гандболістів з урахуванням особливостей ігрового амплуа. *Наука і освіта: науково-практ. журнал Південного наукового центру НАПН України*. 2015. No 8/СХХХVІІ. С. 130–135. (0,63 друк. арк.).

27. Романенко С.С. Соціокультурний аспект трансформації громадянського суспільства України. *Перспективи : соціально-політичний журнал*. 2015. No 2 (64). С. 95–102. (0,63 друк. арк.). (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Україна, Google Scholar, США, CrossRef, США-Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Open Ukrainian Citation Index, WorldCat, США).

28. Романенко С.С. Поточний контроль як чинник ефективності процесу силової підготовки юних регбістів. *Вісник Прикарпатського університету*. 2015. С.87-95. (0,63 друк. арк.).

29. Романенко С.С. Особливості організації сенсомоторної функції волейболістів з урахуванням рівня фізичної підготовленості. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2019. Випуск 10 том 3. С. 47-52(0,63 друк. арк.).

30. Бобошко В. В., Романенко С. С., Прокоф'єва Л. А. Взаємозв'язок між рівнем розвитку фізичних здібностей та функціональним станом волейболістів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 23(1). С. 68-72 (0,8 друк. арк. особистий внесок: напрями розвитку спортивно-оздоровчої діяльності у волейболістів –0,4 друк. арк)

31. Бобошко В. В., Романенко С. С., Тітова Г. В., Борщенко В. В. Основи застосування міждисциплінарного підходу в процесі підготовки фахівців у сфері фізичної культури. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 39. С. 116–122. (0,8 друк. арк. особистий внесок: міждисциплінарний підхід в спортивно-оздоровчій діяльності–0,3 друк. арк)

Статті у закордонних виданнях:

32. Романенко С.С. Теоретичні аспекти методики навчання технічним прийомам в баскетболі. *Науково-теоретичний та практичний журнал Оралдын Гылым Жаршысы*. 2018. No 5 (170) С. 64-72. (0,80 друк. арк.).

33. Bogatyrev K., Irtysheva, I., & Romanenko S., Korniienko I. Organizational and managerial system of development of sports and health activities of ukraine: current state and national features. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(2). 22-28 <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-2-22-28> (*Web of Science*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: формування моделі управління спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,3 друк. арк)

34. Irtysheva, I., Bogatyrev K., & Romanenko S. Strategic vectors for the development of sports and recreational activities: international and national

experience. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(4). 102-112 (*Web of Science*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування стратегічних векторів спортивно-оздоровчої діяльності –0,3 друк. арк)

35. Irtysheva, I., Kramarenko I., & Romanenko S. Systemic approaches to ensuring the strategic development of the sports and health sector. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. 8(4). 240-252 (*Web of Science*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: формування системних підходів до розвитку спортивно-оздоровчої діяльності –0,3 друк. арк)

36. Irtysheva, I., Boiko, Y., Kramarenko I., Romanenko S., Sirenko I., Tubaltseva N., Hryshyna N., and Ishchenko O. Development of Socialization of the Economy on the Conditions of Financing Sports and Health Activities. *International journal of health sciences 6, no. S5* (June 18, 2022). Accessed June 29, 2022. <https://sciencescholar.us/journal/index.php/ijhs/article/view/9252>. (*Scopus, Web of Science, Scientific & Literature, ROAD, International Scientific Indexing, IC*) (0,8 друк. арк. особистий внесок: економіко-математичний аналіз фінансування спортивно-оздоровчої діяльності в Україні –0,2 друк. арк)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

37. Романенко С.С. Оперативно-тактичне мислення гандболістів: процес прийняття рішення. *Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III міжнародного конгресу Одеса: ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, (м. Одеса, 18-21 травня 2017).* Одеса, 2017. С. 608-610 (0,30 друк. арк.).

38. Романенко С.С. Взаємозалежність адаптаційних процесів з характером та величиною навантажень у спорті. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: матеріали II Інтернет конференції (м.Одеса, 9-10 листопада 2018 р.).* Одеса, 2018. С. 69-72(0,30 друк. арк.).

39. Романенко С.С. Процес прийняття рішень як чинник ефективності оперативно-тактичного мислення. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини: матеріали II Інтернет конференції (м.*

Одеса, 9-10 листопада 2018 р.) Одеса 2018. С.72-76. (0,30 друк. арк.).

40. Романенко С. С. Змагальні та тренувальні навантаження у спорті: зв'язок з механізмом адаптації. *Проблемні аспекти функціонування фінансової системи України в умовах дестабілізаційних процесів*: матеріали VI Всеукраїнської міжвузівської науково-практичної конференції, (м. Одеса, 14 травня 2019 р.) Одеса: ОТЕІ КНТЕУ, 2019. С. 185-18(0,30 друк. арк.).

41. Романенко С. С., Регбістів С. С., Жулкевська П. В. Особливості виховання спритності в структурі тренувальної роботи регбістів. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини* : матеріали V інтернет-конференції (Одеса, 17-18 листопада 2021 р.). Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. – С. 93-95. (0,30 друк. арк.). (0,3 друк. арк. особистий внесок: особливості виховання спритності в спортивно-оздоровчій діяльності–0,1 друк. арк)

42. Романенко С. С., Іртищева І. О. Національні особливості організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Мукачєво, 29 березня 2022 р.). Мукачєво: Вид-во МДУ, 2022. С.60–62. (0,3 друк. арк. особистий внесок: визначення національних особливостей організаційно-управлінської системи розвитку спортивно-оздоровчої діяльності –0,1 друк. арк)

43. Романенко С.С., Іртищева І.О. Державно-громадське управління та принципи побудови спортивно-оздоровчої сфери. *Управління соціально-економічними трансформаціями господарських процесів: реалії і виклики*: збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачєво, 6-7 квітня 2022 р.). Мукачєво: МДУ, 2022. 272 с. (0,3 друк. арк. особистий внесок: обґрунтування державно-громадське управління та принципи побудови спортивно-оздоровчої сфери –0,1 друк. арк)

Довідки впровадження

